265
İnceleme

Krediokrasi

Andrew Ross

İngilizce'den Çeviren: Emrullah Ataseven

KREDİOKRASİ • Andrew Ross

AYRINTI

ANDREW ROSS

1956 yılında İskoçya'da doğan Andrew Ross, New York Üniversitesi'nde Sosyoloji ve Kültürel Analiz Bölümü'nde hocalık yapmakta ve Amerika çalışmaları programını yönetmektedir. Çalışmaları emek, kentsel çevre, işyeri organizasyonu gibi konulara yoğunlaşmıştır. Yayımlanmış çok sayıda kitabı, makalesi ve gazete yazısı bulunmaktadır. Yakın geçmişte Birleşik Arap Emirlikleri'nde göçmen işçilerin kötü koşullarda çalıştırıldığını dile getirdiği için bu ülkeye girişi yasaklanmıştır.

Ayrıntı: 891
İnceleme Dizisi: 265

Krediokrasi
ve Borç Reddi Davası
Andrew Ross

Kitabın Özgün Adı
Creditocracy
and The Case for Debt Refusal

İngilizce'den Çeviren
Emrullah Ataseven

Yayıma Hazırlayan
Damla Karadeniz

Son Okuma
Onur Koçyiğit

© OR Books LLC, New York © 2013 Andrew Ross

Türkçe yayım hakları Kalem Ajans aracılığıyla alınmıştır.

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Fotoğrafı
Estate of Stephen Laurence Strathdee /
Et / Getty Images Turkey

Kapak Tasarımı
Arslan Kahraman

Kapak Düzeni
Gökçe Alper

Dizgi
Esin Tapan Yetiş

Baskı ve Cilt
Kayhan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Merkez Efendi Mah. Fazılpaşa Cad. No: 8/2 Topkapı/İstanbul
Tel.: (0212) 612 31 85 - 576 00 66
Sertifika No.: 10256

Birinci Basım: *İstanbul, Haziran 2015*
Baskı Adedi *2000*

ISBN 978-975-539-991-1
Sertifika No.: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No.: 3 Cağaloğlu – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

Andrew Ross

Krediokrasi

ve Borç Reddi Davası

İNCELEME DİZİSİ
SON ÇIKAN KİTAPLAR

ÇALIŞMAK SAĞLIĞA ZARARLIDIR
Annie Thébaud-Mony

BERABER
Richard Sennett

HAYATIN ANLAMI
Terry Eagleton

DUYURU
Michael Hardt-Antonio Negri

KÜRESELLEŞMENİN SONU MU?
Arif Dirlik

İSYAN PAZARLANIYOR
Joseph Heath & Andrew Potter

VAMPİRİN KÜLTÜR TARİHİ
Gülay Er Pasin

TUHAF ALAN
Burcu Canar

ÜTOPYA
Nilnur Tandaçgüneş

AKIL HASTALIĞI VE PSİKOLOJİ
Michel Foucault

İŞLETME HASTALIĞINA TUTULMUŞ TOPLUM
Vincent de Gaulejac

ETİN CİNSEL POLİTİKASI
Carol J. Adams

TOPLUMLA YÜZLEŞME
Zülküf Kara

iKOMÜNİZM
Colin Cremin

KÜRESEL ÇARKIN DIŞINDA KALANLAR
Kathrin Hartmann

AZINLIĞIN ZENGİNLİĞİ HEPİMİZİN ÇIKARINA MIDIR?
Zygmunt Bauman

PSİKOLOJİDE SÖZ VE ANLAM ANALİZİ
Sibel A. Arkonaç

ÇALIŞMA SORUNU
Kathi Weeks

BENLİK YANILSAMASI
Bruce Hood

VAHŞİ HUKUK
Cormac Cullinan

TÜRKİYE KENTLEŞMESİNİN TOPLUMSAL ARKEOLOJİSİ
Erbatur Çavuşoğlu

MARKSİZMDEN SONRA MARX
Tom Rockmore

OYUN, OYUNBAZLIK, YARATICILIK VE İNOVASYON
Patrick Bateson & Paul Martin

İLAHİ GAZAP:
DEHA NEDİR? DÂHİ KİMDİR?
Darrin M. McMahon

HARCIYORUM ÖYLEYSE VARIM
Ekonominin Gerçek Maliyeti
Philip Roscoe

İçindekiler

— Teşekkür 9
— Giriş 11
BÜYÜK BANKA HIRSIZLIĞI 15
BORÇ CEZASININ İLGASI 24

Birinci Bölüm

Hepimiz Döndürücüleriz 33
KAYBEDİLEN HAKLAR MI? 40
GERİ ÖDERSEK ÖLECEĞİZ 47
KUZEY'DE ÇİFTE BELA 59

İkinci Bölüm

Hane Halkının Ahlaki Ekonomisi 69
BANKA ALIM SATIMI 74
BORÇLULAR CUMHURİYETİNDE VATANDAŞLIK 81
BAŞARISIZ DEMOKRASİ Mİ? 92

Üçüncü Bölüm

Özgür İnsanlar İçin Eğitim 105
ESKİ GÜNLER 114
VARLIK BALONU MU, POLİTİK HAREKET Mİ? 124
SEN BİR KREDİ DEĞİLSİN 132
MOOC İLE EVLİ DEĞİLİM 139

Dördüncü Bölüm

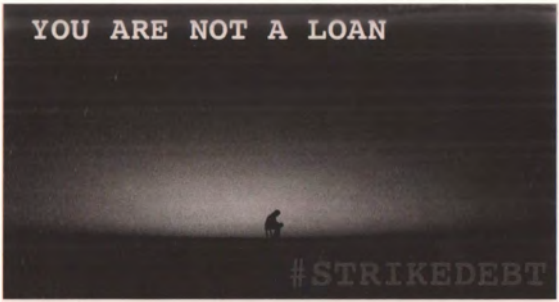
Geleceğin Ücretleri 147
HİÇBİR ŞEY İÇİN ÇALIŞMAK MI? 154
BEDEN VE RUH 164
İŞÇİ SINIFI NASIL CEVAP VERMELİDİR? 169
KAYIP BİR NESİL Mİ? 174

Beşinci Bölüm

İklim Borçlarını Ödeme 183
YERİNDEN EDİLMİŞLERE OLAN BORÇLAR 192
TESLİMAT SEÇENEKLERİ 205

Altıncı Bölüm

Borç ve Büyüme Evliliğini Bozmak 217
BÜYÜMEK VE YOKSULLAŞMAK 221
VERİMSİZ BİR KREDİ EKONOMİSİ Mİ? 231
SON SÖZ: DEMOKRASİ ÜZERİNE 245

Strike Debt dijital memi, Temmuz 2012.

Teşekkür

Borç direniş hareketindeki pek çok dost eylemci, bu kitaba fikirler, tartışmalar, ilham ve ortak bir sevgi kattı. Bu arkadaşlar; George Caffentzis, Chris Casuccio, Ann Larson, Pam Brown, Astra Taylor, Laura Hanna, Yates McKee, David Graeber, Aaron Bornstein, Thomas Gokey, Suzanne Collado, Sue Meaney, Amin Husain, Nitasha Dhillon, Nick Mirzeoff, Marisa Holmes, Chris Brown, Aleksandra Perisic, Sarah McDaniel, Matt Presto, Andrew Hiller, Christina Daniel, Shyam Khanna, Jacques Laroche, Hilary Goodfriend, Brian Kalbrenner, Nicole Hala, Luke Herrine, Christine Nyland, Sean McAlpin, Cristian Mejia, Sandy Nurse, Jerry Goralnick, Jim Constanzo, Mike Andrews, Steven Tran-Creque, Max Cohen, Ryan Hickey, Ro-

bert Oxford, Doug Barrett, Nick Katevich, Mike Monicelli, Sara Burke, Justin Wedes, Monica Johnson, Hannah Appel, Biola Jeje, Matthew Tinker, Rene Gabri, Ayreen Anastas, Bill Talen, Jacques Servin, Sylvia Federici, Ashley Dawson, Marina Sitrin, Nathan Schneider, Austin Guest, Mark Read, Malav Kanuga, Morgan Buck, Conor Tomas Reed, Matt Tinker, Zak Greene, Ingrid Burrington, Leina Bocar, Chris Kasper, Annie Spencer, Nina Mehta, Kylie Benton-Connell, Zoltan Gluck, Michele Hardesty, Isham Christie, Christy Thornton, Stuart Schrader, Daniel Cohen ve hapishane kuşları Laurel Ptak ile Matthew Connors'dır.

Borcun ölüm tarlalarında yol arkadaşları olan yazarlar Sarah Jaffe, Cryn Johannsen, Alan Collinge, Steve Fraser, Richard Dienst, Michael Hardt, Chris Newfield, Tamara Draut, Samir Sonti, Adolph Reed, Jeff Williams, Fred Moten, Anya Kamenetz, Nick Pinto, Seth Ackerman, Pam Martens ve Rachel Signer'dır.

FASP anabilim dalından NYUlu arkadaşlara çok teşekkürler: Marie Monaco, Mark Miller, Rebecca Karl, Molly Nolan, Bertell Ollman, Christine Harrington, Adam Becker, Jeff Goodwin, Jim Uleman, Angela Zito, Patrick Deer, Bo Riccobono, Denis Geronimus, Anna McCarthy, Robby Cohen, Steve Duncombe, Barbara Weinstein, Michael Reckenwald, Ernest Davis, Danielle Holke ve Linda Gross.

Editörüm ve arkadaşım Colin Robinson (YNWA) ve John Oakes'le yeniden çalışmak bir zevkti. Natasha Lewis, Emily Freyer, Justin ??? ve Courtney Andujar, OR Books'ta süper bir ekipti. Jackson Smith'e de müsveddeyi hazırlarkenki yardımları için minnettarım.

Ev cephesindeyse Maggie, "Occupy dul" numarası yaptığında bile, yaptıklarımı durmaksızın onaylıyordu. Ayrıca, orijinal Küçük Kırmızı Kareler olmayı hızlandırdıkları için Zola ve Stella'ya selam.

Giriş

Nisan 2013 ile Haziran 2013 arasında, 42,2 milyar dolarla ABD bankaları, bir çeyrekte elde edilen en yüksek kâra ulaştılar. Her yüksek kazanç raporunu rutin olarak alkışlayanların bile durup düşünmek için bu sefer bir nedeni vardı. Belki de bu şaşaalı durumdan söz eden finansal haberin abartılmaması gerekir. Evvela, bu kârın aslan payı yalnızca altı bankaya gitti (Bank of America, Citigroup, Wells Fargo, JPMorgan Chase, Goldman Sachs ve Morgan Stanley); hepsi de kurumsal açgözlülüklerinin 2008'de küresel ekonominin mahvolmasına olan katkılarının öncesine göre daha büyük ve güçlü hale geldi. Finansal çöküşten beş yıl sonra, mali denetleyicilerin erişiminin ötesinde çalışabilme kapasiteleri daha da belirgin hale gel-

di. 6 Mart 2013'te, ABD Başsavcısı Eric Holder Senato'nun Hukuk Komitesi'ne, bankalar bu denli yoğun güç elde ettiklerinde "Bizim için onları kovuşturmak zor olur [...] Bir suç isnadı getirdiğinizde, bunun ulusal ekonomiye, hatta belki de küresel ekonomiye, olumsuz etkisi olur" diye itirafta bulundu. Ulusun en tepedeki kanun uygulayıcı yetkilisinin dürüstçe "batmasına izin verilmeyecek kadar büyük" (şimdi buna hapse tıkılamayacak kadar büyük diyebiliriz) doktrini (ki bu doktrin dünya çapında bir krize sebep olmasına rağmen bankacıların epey işine gelmişti) karşısında ne kadar çaresiz olduğunu tasdik edişi, ferahlatıcı mı yoksa düpedüz endişe verici miydi? Uluslararası muhasebe kuralları kullanıldığında, bu büyük altılının toplam varlığı 14,7 trilyon dolara (ya da ABD'nin 2012'deki GSYH'sinin %93'üne) ulaşıyordu; hal böyleyken ülkenin toplam bankacılık varlığı GSYH'nin %170'ine değerdi. Avrupa'da durum daha da vahimdi; örneğin, Almanya'nın bankacılık sektörü, ülkenin GSYH'sinin %326'sına denk gelirken, Birleşik Krallık'ın hızlı bankaları için bu oran %492'ye varıyordu.[1] Amerikan bankalarının maruz kaldığı piyasa türev araçları tek başına 232 trilyon dolara yükselmişti; bu, riskli bahislerin tırmanışının finansal çöküşün gelmesinde etkili olduğu 2008 yılı öncesine göre hemen hemen üç kat daha fazla bir artış demekti. Bu rakamlar, tüm ulusal borcun GSYH'ye oranından daha çok şey anlatıyor olsa da tüm dikkati üzerinde toplayan ikinci hususturve sinik, ayrıca haksız bir şekilde bütçe açığı borazanları tarafından kemer sıkma araçlarının devreye girmesi için bahane olarak öne sürülmektedir. Aynı ölçüde korkutucu olan bir diğer husus da altı büyük ABD bankasının toplamda 8,7 trilyonluk borç yükü olduğuna dair haberdi. Borç yükünün, çok riskli türevlere maruz kalmanın, borcun ulusal ekonomide sermayeye olan oranının ve sürekli olarak zayıf kalan düzenleyici denetimin bu birleşimi, 2008'deki çöküşün tekrar etme

1. Yalman Onaran, "U.S. Banks Bigger Than GDP as Accounting Rift Masks Risk", *Bloomberg News*, 19 Şubat 2013, şuradan ulaşılabilir: http://www.bloomberg.com/news/articles/2013-02-20/u-s-banks-bigger-than-gdp-as-accounting-rift-masks-risk.

riskini çok fazla artırır. Aslında, sanayi sektörünün içinde olan birçok kişi eşit düzeyde tahrip edici bir düşüşün çoktan gerçekleşmeye başladığını düşünmektedir.

Holder'ın hükümetin bankacıların herkesçe malum yolsuzluklarını cezalandıracak araçlardan yoksun olduğunu kabul etmesi, önemli bir dönüm noktasıydı, özellikle de içindeki plütokratlar tarafından verilen zararla baş etmek için uzun zamandır mücadele eden bir demokrasi için. Wall Street baronlarının hükümeti esir alma konusundaki becerileri yeni bir şey değil.[2] 1933'teki bir mektupta Franklin D. Roosevelt şöyle diyor: "Meselenin aslı, bildiğimiz gibi büyük merkezlerdeki finansal unsurların Andrew Jackson'lı günlerden beri hükümete sahip olmasıdır."[3] Kanun koyuculara sahip olma, Amerikan finansçıları için kıymetli bir ayrıcalık olabilir ama tam anlamıyla krediokrasinin yükselişi daha yeni bir olaydır. Finansallaşma, kredi verenin otoritesi egemenlik kazanıp sorgulanamaz bir hale gelmeden önce, hane halkı ekonomisinin her köşesine sürünerek girmek zorunda kalmıştı.

Diğer bir deyişle, toplum yararına üretilen her malın işleme konulmuş meta haline getirilmesi, her tarafa yayılmış piyasa medeniyeti durumunda olduğu gibi, yeterli değildir. Krediokrasi, bu mallardan her birinin maliyetinin, piyasada ne denli tutunmuş olursa olsun, borçla finanse edilmesi gerektiğinde ve borçluluğun yalnızca hayat kalitesinde görülen maddi gelişim için değil, aynı zamanda hayatın temel gereksinimleri için önkoşul olması durumunda ortaya çıkar. Finansçılar, her kıymetli şey ve gelir akışını borçla sarmalayıp her biri üzerinden faiz akışını sağlama almak ister. Dahası, taze kredi kaynakları var olan borçları kapatmak için kullanıldığında (1990'lardaki bir tampon etiketinde bu durum açıkça gösteriliyor: "*Visa* borcunu ödemek için *MasterCard*

2. Bkz. Nomi Prins, *All the Presidents' Bankers Bankers: The Hidden Alliances that Drive American Power,* Avalon, 2013.

3. Albay Edward Mandell House'a mektup, 21 Kasım 1933, *F.D.R.: His Personal Letters, 1928-1945* içinde, Der. Elliott Roosevelt, Duell, Sloan and Pearce, 1950, s. 373.

kullanıyorum.")[4] kredi açan kurumların hâkimiyetlerinin daha ileri bir safhasına girdiğimizden emin olabiliyoruz. Çalışan yoksul kesim için bu tür zorunlu borçluluk çok tanıdık bir uygulamadır ve çoktandır klasik ifade biçimleri olan feodalizm, senetle bağlanma ve köleliği aşarak yaşamını sürdürmektedir. Bu borç esareti sistemlerinin her birini aynı türden takipçiler izledi; toprak kiracılığı, şirketlerin nakit yerine verdiği muvakkat senetler, tefecilik gibi; ve bunların mirası hâlâ devam etmekte, bugün bile Borç Sokağı üzerinde "yoksulluk bankaları"nın her iki vitrininden birinde cirit attığı yan finans ürünlerinin yüksek faizli ortamında bu miras sürdürülmektedir. Bununla birlikte, hane halkı borçlarının yarattığı ipotekler yukarı doğru seyretmiştir ve şimdi, üniversite mezunu iki neslin elini kolunu bağlayarak halkın çoğunu etkilemektedir. ABD toplam tüketici borcu, okkalı bir çıkışla 11,3 trilyon dolara ulaşmış (ABD GSYH'si 2012'de 15,68 trilyondu), hane halklarının %77'si ciddi borca girmiştir ve her yedi Amerikalı'dan biri alacak tahsildarları tarafından takibe maruz kalmaktadır veya maruz kalmıştır.[5] Bundan yararlananlara gelince, bir krediokraside taşma noktası, borçla yapılan yatırımlardan, sermaye kazanımlarından, türevler aracılığıyla yapılan kâğıt taleplerinin manipülasyonundan ve diğer finansal mühendislik biçimlerinden gelen "ekonomik rantların" artık sadece destek mahiyetinde bir gelir kaynağı olmaması ve bu rantların etkili refah ile nüfuz toplama araçları olmaları durumunda ortaya çıkar.

4. Robert Manning'den alıntılandığı gibi *Credit Card Nation: The Consequences of America's Addiction to Credit Cards*, Basic Books, 2000, s. 27.

5. New York Merkez Bankası, Ağustos 2013 raporuna göre yaklaşık 30 milyon tüketiciyi kapsayan kredi raporlarının neredeyse %15'i, borç tahsilinden kaynaklanan tahsil senetlerini gözler önüne serdi. Amerikalılar borç tahsildarları tarafından avlanmaktaydı veya zaten avlanmıştı. *Quarterly Report on Household Debt and Credit*, Ağustos 2013, http://www.newyorkfed.org/research/national_economy/householdcredit/DistrictReport_Q22013.pdf adresinden ulaşılabilir.

BÜYÜK BANKA HIRSIZLIĞI

Mevcut tüm deliller ve kendi deneyimlerimizin büyük bir kısmı, ki bu deneyimleri yüksek profilli bir ofiste veya beş para etmez bir tahsilat acentesinde edinmiş olmamızın pek bir önemi yok, gösteriyor ki tam manasıyla bir krediokrasi yürürlükte ve bu, üretimden kaynaklanan kârın egemen olduğu tekelci kapitalizmin ilk dönem biçimlerinden farklı bir nitelikte.[6] Bu tarihi gelişimi göstermek için pek çok yol mevcut. Bankalar ve hükümet arasındaki güç dengesini ele alalım. 1895'te J. P. Morgan, ABD Maliyesi'ni temerrütten kurtarmak için çağrıldı (1907'de bu bir kez daha oldu). 2008'de ise roller değişmişti; Maliye Bakanlığı, J. P. Morgan'ı iflastan kurtarmak zorunda kalmıştı ve hiç kuşkusuz ki, ileride de yine böyle yapmak zorunda kalacaktı. Bu değişim, şirketlerin kâr elde etme biçimlerinde de görülebilir. GE ve GM gibi sanayi üretimleriyle ekonomiye yön veren dev şirketler, gelir için firmalarının ilgili finans kollarına daha bağımlı hale gelmiştir. Şirketler artık öncelikle somut ürünler için verimli kredilerin kıymetli alıcıları olarak değil, kaldıraçlı satın alımlar için borçla yüklenilerek ve finans ücretleri ile faiz koparmak için acımasızca kullanılan hedefler olarak değerlendirilmektedir. Mitt Romney'in Bain Capital'daki kariyeri ile babasının American Motor Company'deki kariyeri arasındaki fark, bariz bir şekilde, endüstriyel kapitalizmden finansal kapitalizme geçişi özetler.[7] Sıradan bireylere gelince, biz şimdi kredi bürolarının (Equifax, Experian ve TransUnion) sürekli finansal gözetimi altındayız; bunların

6. Bkz. Greta Krippner, *Capitalizing on Crisis: The Political Origins of the Rise of Finance*, Harvard University Press, 2011; Costas Lapavitsas, *Profiting Without Producing: How Finance Exploits Us All*, Verso, 2014; Joseph Stiglitz, *The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future*, Norton, 2012 [*Eşitsizliğin Bedeli: Bugünün Bölünmüş Toplumu Geleceğimizi Nasıl Tehlikeye Atıyor*, Çev. Ozan İşler, İletişim Yayınları, 2014]; John Lanchester, *I.O.U.: Why Everyone Owes Everyone and No One Can Pay*, Simon and Schuster, 2010; Michael Hudson, *The Bubble and Beyond: The Road from Industrial Capitalism to Finance Capitalism and Debt Peonage*, Islet, 2012.

7. Matt Taibbi, "Greed and Debt: The True Story of Mitt Romney and Bain Capital", *Rolling Stone*, 29 Ağustos 2012.

kredi raporları, puanları ve borçlu olarak hareketlerimize dair kredi notları ekonomik ihtiyaç ve isteğin pek çok alanının giriş kapısını kontrol etmektedir. Kamu denetiminin dışında hareket eden bu acenteler, yalnızca borç veren sınıfın ihtiyaçlarına cevap verir ve bize etiket numaraları gibi biçtikleri profiller, mevki ve sınıf damgaları, şimdi ve ileriki yıllarda, gelecekteki davranışları tahmin etmeye alıştıklarından, kendi çıkarlarına uygun olur.

%99'luk kesimin içinde, daha fazla kişinin, gittikçe daha çok aşırı borç yüküyle boğuştuğunu biliyoruz ki, bu borçlar hiçbir şekilde yeniden ödenemeyecek finansal talepler şeklindedir ama kimin borç veren sınıf mensubu olduğu o kadar belli mi? Margaret Thatcher'ın "emekli fonu kapitalizmi" teşvikini müteakip işçilerin emekli fonları da finansal piyasaya çekilmiştir. Aslında, bu fonlar şimdi kamu borcunun, özellikle de belediye borçlarının, önemli bir kısmını teşkil ediyor ve halihazırda bu durum kemer sıkma politikalarının kabul ettirilmesi için bir gerekçe olarak kullanılıyor. Resmi ve hukuki anlamda işçiler borç veren haline geliyor ve iflas halinde borçlar ayrım yapılmaksızın silinirse, buna tahammül etmek zorunda kalıyor. Thatcher ve neoliberal varisleri tarafından teşvik edilen "popüler kapitalist" zihniyete uygun olarak yatırımları, tüm diğer yatırımlar gibi riske maruz kalıyor. Esasında, emeklilik fonları yöneticileri, iştirakçilerine verdikleri uzun vadeli sözleri tutmak (%8'e kadar yıllık kazanç) için yüksek düzeyde spekülatif yatırımlar yapmaya zorlanıyorlar ve böylece varlıkları, şişirilmiş ücretlerden yararlanmanın ve yüksek riskli türevlerden kurtulmanın yolunu arayan Wall Street işportacılarına emanet ediyorlar. Şirket emeklilik fonları düzenli olarak kurumsal yağmacılar tarafından talan ediliyorken, kamu emeklilik fonları, muhasebe defterlerini dengelemek için para veya serbest yatırım fonları ile özel sermaye fonlarına çevirmek için varlık arayışında olan işverenler veya hükümetler için özellikle kolay hedef haline gelmiştir.

Fakat emeklilik için tasarrufları yatırıma dönüştürme işinin işçilerin ücretli emek olarak birincil kimliklerine etkisi azdır; bu-

nunla birlikte, yatırımlar işçilerin gelirlerine genel olarak zarar veren Wall Street fonları tarafından değerlendirildiğinde, çelişkiler açık bir şekilde ortaya çıkar. Yıllık emekli maaşları söz verildiği gibi gerçekleştirilse de on yıllar sonra, alıcılar, bir krediokrasinin asıl yararlanıcıları durumunda olduğu gibi ana gelirlerini yatırımdan elde edememektedir. "Gerçek" ekonominin parçası olan ve maaşları durağanken hane halkı borçları artan işçiler, aslında, finansal mühendisliğin düşük vergili dünyasında haksız kazançla geçinen oyuncularla aynı dünyada yaşamamaktadır. Hakiki manada borç veren %1'e yapılan net servet transferinin data analizi, bunların gelirlerine ve kapitalist mülkiyetlerine giden ekonomik rantı göstermektedir. Bu rantların çıkarılması, nüfusun bu küçük diliminin son otuz yıl içinde gelir artışının çoğunu ve son beş yıldır neredeyse tamamını ele geçirmesinin sebebidir.[8] Elbette ki, emeklilik fonlarının çeşitlendirilmesi ve 401(k) emeklilik planlarının* artması, içimizden, reel ekonomi içinde üretimle ilgili iş yapan daha fazla kişinin önceki dönemlere nazaran daha çok finans dünyasına bağımlı hale geldiği anlamına gelir. Ama bu durum, dünyada var olma algımızı ciddi anlamda değiştirmemiştir ve herkesin bildiği gibi bankerlerin borç kapanına kısılmamız açık ara kaçınılmaz hale gelmiştir.

Bankalar, komisyoncular, serbest yatırım fonları, özel sermaye şirketleri ve gölge banka sistemi içinde çalışan tüm ku-

8. "Striking it Richer: The Evolution of Top Incomes in the United States", Emmanuel Saez ve Thomas Piketty tarafından hazırlanan bir dizi bilgi raporudur ve bu rapor, %1'in gelir artışına nasıl el koyduğunu özetler. Serinin ilk çalışması: "Income Inequality in the United States, 1913-1998", *Quarterly Journal of Economics*, 118 (1), 2003, 1-39. En son güncelleme şuradan bulunabilir: http://elsa.berkeley.edu/~saez/saez-UStopincomes-2012.
pdfve bu, en tepedeki %1'in, %95 geliri resesyon resmi olarak sona erdiğinden beri ele geçirdiğini gösterir. Ayrıca şuraya da bakabilirsiniz: Josh Bivens ve Lawrence Mishel, "The Pay of Corporate Executives and Financial Professionals as Evidence of Rents in Top 1 Percent Incomes", *Journal of Economic Perspectives*, Yaz 2013 ve Edward N. Wolff, "The Asset Price Meltdown and the Wealth of the Middle Class", New York University, 2012, https://appam.confex.com/appam/2012/webprogram/Paper2134.html.

* 401(k) retirement plan: ABD'de milli gelirler yasasına göre çalışanların emeklilik kesintilerini işverenlerin vergilendirilmeden önce gerçekleştirmesi. (ç.n.)

ruluşlar, kendileri için nüfuz ve dokunulmazlık elde etmeye ilgi duyarlar ama onlar her şeyden önce sahipleri, müşterileri, hissedarları ve doğrudan yararlanıcıları için birikim yaratma araçlarıdır. Bu şekilde, işleri, herkesi mümkün olduğunca uzun süre borçlu halde tutarak, olabildiğince çok ekonomik fazlayı ele geçirmektir. Finansal çöküşe yol açan her türlü kamu borcundaki artış, ister ticari ister hane halkının olsun, bazı sektörlerde yavaşlamıştır ama artış, sağlık, araç kredisi ve özellikle ABD ulusal yekûnunun [aggregate] yakında 1,2 trilyon dolara yaklaşacağı eğitim alanlarında devam etmektedir. Bu borçların asla ödenmeyecek oluşuna hayıflanmak alışılmış bir durumdur. Bu durum kimilerinin huzurunu kaçırabilir ama bu konumuzun dışındadır. Bir krediokrasinin vatandaşlarının *tüm* borçlarını ödemesi beklenmez veya bunun için teşvik edilmezler. Nihayetinde, borçlarımızı bir şekilde sıfırlamayı başarırsak, borç verenlerin bir işine yaramayız. Mesele, borç hizmetimizi acı sona kadar, hatta kefilli kredi durumunda olduğu gibi mezar ötesine kadar uzatmaktır. Çıplak gerçek, borçların, özellikle birleşik faizde, ödeme kabiliyetinden çok daha hızlı bir şekilde katlandığıdır. Orijinal ödünç verenlerin tümü bunun farkındadır; bu yüzden de mümkün olduğunca hızlı kredi satarlar.

Ömür boyu süren borç yükü hizmetini yönetme, şimdi çoğunluk için varoluşsal bir şarttır; peki ama onun vatandaşlığa olan etkisine ne demeli? Borç köleliğine giden yolda olan bir demokrasi nasıl hayatta kalabilir? Politik özgürlük için verilen mücadelenin tarihi kredinin büyümesine sıkı sıkıya bağlıdır. James MacDonald'ın belirttiği gibi liberal toplumların demokratik kurumları ayakta kalabilip gelişebildi çünkü devlet, tahvilleri ucuza ödünç almayı mümkün kıldı, özellikle de savaş zamanlarında.[9] Ama bugünün küresel ölçekte şebekelenmiş ve serbest yatırım fonlarından gelen spekülatif bahislere karşı kırılgan olan tahvil piyasalarının, politikacıların sadık

9. James MacDonald, *A Free Nation Deep in Debt: The Financial Roots of Democracy*, Farrar, Straus & Giroux, 2003.

hizmetkârları olmaktansa, "yargılama", "disipline etme" ve "ödüllendirme" eylemlerinde bulunması daha yüksek bir olasılıktır. Merkez bankaları, gittikçe daha fazla, bankaların ödeme güçlerini garantiye almak için hareket ediyorlar ve egemen olmayan hükümetler cari açıkla başa çıkmaya uğraşıyorlar. Bir bütün teşkil etmelerini sağlamak için, alacaklıların yüce ve kudretli cüretleri şimdi, seçilmiş milli temsilcilerin halk iradesini gerçekleştirme sorumluluklarına rutin olarak ağır basıyor ve sonuç, tüm dünyada "başarısız demokrasiler" oluyor. Mario Monti bile –kendisi finansal güçlere olan muhalefeti zayıflatmak için 2012 yılında İtalya Başbakanı olarak atanan kendi halinde bir teknokrattır– Avrupa'da "krediokrasi" denilen şeyin ortaya çıkışının aleyhine konuştu. Kendisi, spesifik olarak, özerk hükümetlerin nasıl büyük Alman, Fransız, İsviçre ve Hollanda bankaları tarafından temsil edilen yabancı tahvil sahiplerine verilen imtiyaz aracılığıyla kuşatıldığına göndermede bulunuyordu.

ABD gibi bir ülkenin yeni filizlenen şehir cumhuriyetçiliği, borç verenler ile borç alanlar arasında adil şartları koruyan ve borcun ödenmemesi durumunda aynı şekilde tedbirleri gözeten bir borç ahlakı ekonomisini gözetmeliydi. Ama borç verenlere her zaman için üstünlük verilmiştir.[10] Kendi zamanında Jefferson, spekülatörlerin talancı tutumlarını eleştirmekte pek de yalnız değildi ve Eski Dünya'nın hâlâ başına bela olmakta olan borç köleliğine bir son vermeyi diliyordu. Bilhassa "savaş ve borçlanma ruhu için hayırlı bir dizginleme" olarak önceki neslin borçlarından kurtulmanın doğal bir hak olduğunu düşünüyordu. "Borcun devamlı hale getirilmesine dair modern teori, yeryüzünü kana bulamış ve içinde yaşayanları gittikçe birikmekte olan yüklerin altına sokmuştur."[11] Fakat yeni cumhuriyetin ilk iş dünyasıyla ilgili icraatı, Amerikan Ba-

10. Bruce Mann, *Republic of Debtors: Bankruptcy in the Age of American Independence*, Harvard University Press, 2003.

11. "Thomas Jefferson, John W. Eppes'e mektup (24 Haziran 1813)", Der. William Parker ve Jonas Viles, *Letters and Addresses of Thomas Jefferson* içinde, Unit Books, 1905, s. 221.

ğımsızlık Savaşı borçlarının nasıl kapatılacağını hesaplamaktı. Masrafları küçük toprak sahibi çiftçilerden alınacak vergilerle karşılama çabaları silahlı isyanları kışkırttı; önce Orta ve Batı Massachusetts'te Shays' İsyanı (isyancılar mahkemeleri kapatıp borçluları hapishanelerden kurtardı) ve sonra Doğu Pensilvanya'da Whiskey İsyanı oldu.

Shays'ların asi çiftçi-borçlularının hayaleti, kurucuların, demokrasiyi sınırlayan ve mülkiyetin korunmasını hükümetin ağır basan işlevi olarak yücelten bir anayasayı hayata geçirmek için acele etmelerinin nedenlerinden biridir. Independence Hall'da delegeler tarafından uzlaşılan kölelik anlaşmasına gelince, bu yıkıcı sonuç, Afrika'da köle ticaretini başlatan borç bağı döngülerinden çok da bağımsız değildi ve bundan da beyaz mülkiyet sahipleri ve onların zürriyetleri birçok ülkede yararlanmaya devam edecekti. 19. yüzyıl boyunca, Amerikan cumhuriyetçi bağımsızlık ideali, çiftçilerin Wall Street bankalarına olan kitlesel borçları, fahiş fiyatlar ve ödenemez düzeyde taleplerden kaynaklanan borç ödeyememe durumunu ve borç verenlerin diktesiyle hapsi deneyimlemeleriyle daha fazla darbe aldı. Ödünç verenleri hâlâ ezici bir şekilde kayıran iflas yasalarıyla güçlendirilmiş orantısız alacaklı-borçlu ilişkisi, politik özgürlük öğretisi ile Amerikan hayatının gerçekliği arasındaki uçurumu gösteren ürkütücü örneklerden birisidir.

Politik ideallerin borç hizmetkârlığıyla tehlike altına girdiğine dair endişe, elbette, Amerikan cumhuriyetinin kuruluşundan çok daha eskidir. Tarihi kayıtlar, borç veren sınıfın gücünü kontrol edemeyen toplumların çabucak borç esareti tehdidiyle karşı karşıya kalacağını göstermektedir; kredi gittikçe daha çok ekonomik fazlayı absorbe etmek için kullanılan kör bir araç olur ve rantlar üretici olmayan varlıklardan çıkarılır. Bu yoldan bir kez daha aşağı iniyor muyuz? Pek çok yorumcu, borçlu hapishanelerinin yeniden canlandırılmasına işaret ettiğinde veya öğrenci borcunu bir tür senet şeklinde lanetlediğinde ya da Wall Street'le kredinin çıkmaz sokağındaki bankacılık uygulamalarını tefeciliğin en aşırı biçimleriyle kar-

şılaştırdığında bu şekilde konuşuyor. Öyleyse, sadece gelişmiş ülkelerde değil, aynı zamanda Küresel Kuzey'de de bir borç jübilesinde* (veya toplu borç affında) faizin canlanması, popüler gücü kendi çıkarlarına göre yenilemek için varolan tüm borçları silecek, borç kölelerini serbest bırakacak ve toprağı asıl sahiplerine geri verecek kadar umutsuz antik dünya hükümdarlarının başvurduğu makro-çözümleri anımsatır.

Strike Debt dijital memi, Temmuz 2012.

Bu tarz söylemler, halihazırdaki borç krizinin aşırılığının bir göstergesidir. Tüm kanıtlar gösteriyor ki, sert kurtarma önlemlerine ihtiyaç duyuluyor ve Keynes'in "rantiyenin ötenazisi" diye adlandırdığı şeyden yararlanan yeni bir tür verimsiz olmayan ekonominin inşa edilmesi gerekiyor. Bu alternatif yolu takip etmek –kredinin üretici kullanımıyla yönlendirilen bir topluma giden yoldur bu– demokrasiyi kurtarmanın tek yolu olabilir. Ama işletme ekonomistleri için, neoliberalizmin amentüsünü sorgulayanlar için bile, ortada bir kriz yok; yalnızca, borçla finanse edilen büyümenin normal modeli kendisini tekrar kabul ettirmeden önce yönetilebilir seviyelere düşürülmesi gereken bir borç "tehdidi" var.

* Borç Jübilesi: Borçlarını ödemeyecek durumda olan kişi ve ülkelerin borçlarının affedilmesini talep eden hareket. (ç.n.)

Bu kitabın son bölümünde, bu borçla büyüme formülüne uygun bir dönüşün neden mümkün olmadığını gösteriyorum. Gelirler, 1970'lerde durağanlaştığında, hatırı sayılır büyüme oranları ancak bir dizi spekülatif kazanç balonu aracılığıyla gerçekleştirilebildi. Her defasında balon patladı, formülün nasıl zayıf bir temele dayandığını görebildik. Kalıcı refah devam ettiği müddetçe, büyümenin büyük kısmının sahte olduğu, yalnızca düzmece bir refah üretildiği ve fiyatları şişirmek için gelecekte gösterilecek çabaların aynı akıbete uğrayacağı sonucuna varmak makul görünmektedir. Ama ekolojik bir perspektiften bakıldığında, bu modelin tamamıyla sürdürülemez olduğuna dair kuşku pek azdır. Şimdi, 1974'te yapılan çığır açıcı *Limits to Growth* [Büyümenin Sınırları] adlı raporla başlamış olan ve GSYH odaklı büyümenin biyosfere olan vahim etkisini ispatlayan dağlar kadar bilimsel kanıt vardır. Bu belalı "tehdit" ortadan kaybolduğunda iş dünyasını yeniden her zaman olduğu gibi düzenlemek yalnızca eko-çöküş için bir reçete olabilir.

Herhangi bir adaletsiz toplumsal düzenlemede olduğu gibi bir krediokrasi de iktidar üzerindeki asıl etkisi çözülmeden önce, kamuoyu nezdinde meşruiyetinden yoksun bırakılmalıdır. Bu doğrultuda ne kadar yol kat ettik? Son beş yılda bankacıların yaptığı vurgun dikkate alınırsa, mevkilerindeki en küçük kesimlerin bile toplumun vazgeçilmez üyeleri olarak hâlâ yönetimde olmaları kendilerinden menkul marifetlerinin bir göstergesi olur. Dalavere üzerine dalavereleri ortaya çıktıkça, iki günde bir gazete başlıklarında yeni suistimalleri ve vurgunculukları yer alır. Adli kovuşturmalar katlanır, az sayıda mahkûmiyet kararı çıkar (ve yalnızca kıdemsiz çalışanlar mahkûm edilir) ama para cezalarının, para iadelerinin ve diğer cezaların listesi uzar gider. Cezai ve kamu suçlamalarını sona erdirmek için ödenen paraların bazıları devasa boyutlardadır. Örneğin, 2013 sonbaharına kadar JPMorgan Chase, ABD Adalet Bakanlığı ile ipoteğe dayalı menkul kıymetleri riskli konut kredileriyle topladığı için 13 milyar dolardan

fazla geri ödeme anlaşması için görüşmeler yapıyordu. Görünen oydu ki, 3 milyar dolardan azı cezalar için kesilecek ve yalnızca 4 milyar dolar ev sahiplerine kurtarma parası olarak verilecek, geri kalan 6 milyar dolar ise kayıplardan zarar gören yatırımcılara dağıtılacaktı.[12] Her halükârda JPMorgan ve emsallerinin kârları o kadar büyüktür ki, böyle cezalar iş yapmanın maliyeti olarak görülüp bunlara omuz silkilir. Bankaların ticaret yapmak için dayandığı mutat kamu güveni çoktan yok edilmiştir; bunların usta işi finansal ürünlerini sahtekârlıktan biraz daha iyi şeklinde değerlendirmek durumundayız ve biliyoruz ki, tüm riskli hareketlerinin faturalarını muhtemelen biz ödeyeceğiz. Fakat toplumsal olarak faydalı tüzel kişiliklere dönüşmeleri bir yana, bankalar, reform yapılmayacak kadar vazgeçilmez kurumlar olduklarına dair imtiyazlarını mahfuz tutarlar ve en önemlisi de lobicilik konusundaki ateş güçleri yasa koyucuların her zaman onların çıkarlarını gözeteceğini garanti altına alırlar.

The Bankers' New Clothes'da [Bankerler'in Yeni Elbiseleri] Anat Admati ve Martin Hellwig, "banka ve bankacılığın ekonomide özel olduğuna ve bunların diğer tüm şirketlerden farklı olduklarına dair sapıkça bir mit vardır. Onların marifetlerini ve yapılan iddiaları sorgulayan herhangi biri, tartışmaya katılmaya muktedir değildir, diye damgalanma riskiyle karşı karşıyadır"[13] şeklinde bir iddiada bulunurlar. Finansın, sıradan insanların anlayamayacağı kadar karmaşık olduğuna inanmamız istenir. Bu esrarlı durumun sonuçlarından biri, pek çoğumuzun geri ödeme zihniyetinin kapanına kısılmış olmasıdır. Borçlarını ödemeyecek olan ve tüm riskli kredilerini başkalarına yükleyen büyük borç verenlerin sorumsuzluk ve dolandırıcılıklarından daha fazla haberdar olmamıza rağmen, onlara borçlarımızı geri ödemememizin gayri ahlaki olduğunu kabul ederiz. Elbette, ortada avukatlar, mahkemeler ve

12. Peter Eavis ve Ben Protess, "Considering the Fairness of JPMorgan's Deal", *New York Times*, 22 Ekim 2013.

13. Anat Admati ve Martin Hellwig, *The Bankers' New Clothes: What's Wrong with Banking and What to Do About It*, Princeton University Press, 2013, s. 2.

polis, bu geri ödeme ahlakını ve borcu ödeyememe durumunda bozulmuş bir kredi puanıyla yaşamayı kabul ettirmek için hazırkıta dolaşmaktalar. Ama bunlar cebrin araçlarıdır; rıza mekanizması sarsıldığında yedek olarak hizmet görürler. Rıza gösteren borçlunun psikolojisi, şu sıralar yavaşça gerçekleştiği gibi tevekkülden isteksizliğe ve hatta direnişe doğru değiştiğinde, borç verenlerin çıkarcı ahlakçı otoritesi hükmünü kaybetmeye başlar. O zaman ve yalnızca o zaman, biz dürüstçe, bankacının yeni elbiselerinin uydurmadan ibaret olmadığını gösteren, haraca bulaşmış kişi ve kurumlara borcumuz olup olmadığı sorgulayabiliriz.

BORÇ CEZASININ İLGASI

Borç veren hükümranlığının nasıl idame ettirildiğine dair halka daha çok eğitim verilmesi gerekir ve bu kitap, bu ruhla, hane halkı borçlarının reddinin ortaya konulmasına çabalar. Bir hükümet, halkını rantçıların verdiği zararlardan koruyamadığında ve borç yükleri özgür yurttaşlığa varoluşsal bir tehdit halini aldığında, geri ödemeyi reddetme, savunulabilir bir sivil itaatsizlik eylemi olur. Demokrasinin yeniden keşfini amaçlayanlar için, bu ret, bir sorumluluk olarak düşünülebilir. Gelişmekte olan ülkelerde borç erteleme, Jubilee South hareketine mensup veya ona destek veren gruplar tarafından çoktan gerçekleştirilmiştir.[14] Bu durumu savunanlar, hükümetlerin dış borçlarının reddi için ahlaki ve hukuki argümanlar öne sürmüş ve dünyanın en yoksul halklarından bazılarına rahatlama sağlama konusunda kısmen başarı elde etmişlerdir. Küresel Kuzey'de kamu borçları şimdi kemer sıkma politikalarının merkezindedir ve bu politikalar, Euro Bölgesi'nin çeperindeki yıpranmış ülkelerden Detroit ve Baltimore gibi sorunlu eski sanayi şehirlerine kadar uygulanmaktadır. Bu borçlardan hangilerinin meşru olduğunu ve geri ödemeyi hak ettiğini, hangi-

14. Damien Millet ve Eric Toussaint, *Who Owes Who?: 50 Questions about World Debt*, Londra, Zed Books, 2004; *Debt, the IMF, and the World Bank: Sixty Questions, Sixty Answers*, Monthly Review Press, 2010.

lerinin haksız talepler olduğunu ve haklı bir şekilde reddedileceğini sorgulama süreci çoktan başlamıştır.[15] Şimdi, bu kitapta da tartıştığım gibi bu süreci hane halkı borçlarına, özellikle de basitçe temel sosyal gereksinimlere ulaşmak için alınan borçlara genişletme zamanıdır.

Devamında, borç reddi durumunu destekleyen bazı tartışmaları özetliyorum. Çoğu, ölçülebilir kurallara aykırı olarak geniş ahlaki ilkelere hitap ediyor ama bu ilkelerin bazı katı sayılar üretecek şekilde uygulanmaması için de bir neden yok.

- Yalnızca borç verenin yararlandığı veya bireyler, aileler ve topluluklara toplumsal ve çevresel zarar getiren krediler, zararların tazmini için yeniden görüşülmelidir.
- Borç alıp geri ödeyemeyen kişilere kredi satışı, ahlaksız bir eylemdir ve bu yüzden bu tür borçların toplanması gerçekleştirilmemelidir.
- Kâr içinde yüzen bankalar ve hak sahipleri iyi iş çıkarmıştır; yeterince iyi ödeme almışlardır ve kendilerine daha fazla ödeme yapılmasına gerek yoktur.
- Evvela, kredi kendilerine ait değildi; çoğu, para yaratmanın müphem gücüyle kısmi rezerv bankacılığı ve türev işlemlerin "büyüsü" sayesinde elde edildi. Bu kadar kolay yaratılmış borçlardan hak edilmemiş gelir talep etme hakkı bağlayıcı olarak kabul edilmemelidir.
- Hane halkı borçları, kasıtlı olarak politik icbar şeklinde dayatılmış olmasalar bile, kaçınılmaz bir biçimde, özgür düşünme kapasitemizi, bilinçli hareket etmemizi ve demokratik sorumluluklarımızı yerine getirmemizi engellerler. Ekonomik itaatsizlik demokrasi yararına korumacı bir eylem olarak meşrulaştırılır.
- Geçimliğimizi sağlayan kaynaklara veya eğitim, sağlık ve kamu altyapı hizmetleri gibi hayati kamusal hizmetlere ulaşmak için kısa süreli duyumsadığımız ihtiyaçtan uzun süreli kâr çıkarma, aşırı faizci bir yaklaşımdır ve yasaklanmalıdır.
- Her bir borç hizmeti eylemi, bankaların bilanço tablolarına yapılan üretici olmayan bir ekleme ve iş yaratan, sosyal harcamalara yeterince fon sağlayan ve toplulukların refahını sürdürmeleri mümkün kılan "gerçek" ekonomiden yapılan bir kesintidir.

15. François Chesnais, *Les dettes illégitimes: Quand les banques font main basse sur les politiques publiques*, Liber, 2012.

- Borçluları gelecekteki gelirden yoksun kalmaya mecbur bırakma, ücret hırsızlığının bir şeklidir ve eğer bu borçların altına basbayağı, zihnen ve bedenen, işe hazırlanmamız için sokuluyorsak, bunlara direniş gösterilmelidir.
- Bankacıların başvurdukları sahtekârlık ve hilekârlıklar ile gelecekte bu tarz antisosyal davranışlardan çekinmeyecekleri ihtimali dikkate alındığında onları daha fazla ödüllendirmemiz ahlaken sakıncalı olur.

Yukarıda anılanlar teferruatlı bir liste değildir ama bir başlangıçtır ve bu listeye diğer şeyleri de eklemeyi öneriyorum. Bu ahlaki tartışmalarla daha pratik ölçme prensiplerinin akla uygun birleşimi aracılığıyla hangi borçların reddedilip hangilerinin kabul edileceğini belirlemek mümkün olacaktır. Hepsinden önemlisi, arkalarında gözüpek geniş bir hareketin desteğiyle bir arada duran borçlular, en güçlü ahlaki pozisyonu alabilir. Borç verenlerle birey bazında görüşmek, bazı kişisel faydalar kazandırabilir ama onları alt etmek bir yana, bir krediokrasiyi sürdüren davranış normlarını değiştirmeye yetmeyecektir.

Borç etrafındaki kamu psikolojisi geri ödeme ahlakıyla otomatik boyun eğmeden kararlı bir biçimde uzaklaştığında, yeni zihniyet nasıl eyleme geçecek? Hükümetten gelen borç yardımı olmadığında, borçlular, bu işe kendileri gerekli gördükleri herhangi bir araçla el atmak zorunda kalacaklar. Milyonlarca kişi, her yıl hane halkı borçlarını ödememesinin sonucu olarak şahsen cezalandırılıyor. Toplu borç grevi şeklinde bir kolektif borç ödememe durumu, halihazırdaki bakış açımızla mümkün görünmüyor ama böyle bir şeyin keskin politik etkisi olacağı su götürmez. Borç etrafında bir organizasyon yapmak kolay değildir; her borçlunun durumu parmak izi gibidir ama bir borçlular hareketinin ortaya çıkışı için bugün oldukça elverişli bir zamandır.[16] Bu noktada, nasıl bir şekil alacağını, hangi patikaları takip edeceğini ve hangi taktikleri kullanacağını öngöremesek bile, böyle bir harekete olan ihtiyaç aşikârdır. Ayırt

16. George Caffentzis, "Debt and/or Wages: Organizing Challenges", *Tidal*, Şubat 2013.

edici özelliklerini derli toplu görmek isteyenler için bu tarihi hareket, aşağıda belirtildiği gibi özetlenebilir. Ücretler için mücadele, sanayi döneminde merkezken, günümüzün büyük çatışması borç için mücadele olarak şekillenmektedir ve adil bir çözüm, en az altın çağındaki işçi hareketi kadar ciddi bir organizasyon düzeyi gerektirmektedir.

Elbette, varolan yasadışı borçları reddetmek yeterli değildir. Geçmişe sünger çekmek, özünde, refahın yukarı doğru yeniden dağıtılması ve demokrasinin aşağı doğru çekilmesi için kaldıraç görevi gören borcun kullanımına devam edilmesini değiştirmeyecektir. Borcun ilgası yalnızca ilk adımdır. Toplumsal olarak üretken krediyle işleyen alternatif bir ekonomi, Wall Street ve diğer banka merkezlerinin ekonomik planlama üzerindeki kontrolü gevşetilecekse, somutlaşmalıdır. Birçok insana göre bu, ürkütücü bir olasılıktır çünkü ancak devlet gücünün ele geçirilmesiyle gerçekleştirilebilecek olan, halihazırdaki sistemin belli düzeyde muazzam bir revizyonunu çağrıştırır. Bununla birlikte, alternatif bir ekonomiyi savunan kurum ve pratikler zaten vardır ve iyi işler çıkarmaktadır. Mutualist, kâr amacı gütmeyen, müşterek temelli topluluk odaklı kesimlerin ekonomik etkisi, bir bütün olarak, zaten genel olarak kabul edilenden çok daha büyüktür. Kredi sendikaları, işçi kooperatifleri ve topluluk destekli tarım organizasyonları köklüdür ve üyelik bakımından her yerde genişlemektedir; öte yandan, ana-akım ekonominin çöktüğü Yunanistan ve İspanya gibi ülkelerde de zaman bankaları, sosyal para ve topluluk para birimleri gibi daha deneysel pratikler denenmektedir. Bu varolan müşterekçi girişimlere dayanma, kamu sektörünün neo-liberal özelleştirilmesini durdurmaktan daha kolay olabilir ama eğitim, sağlık, altyapı ve enerjinin de arasında olduğu bazı toplumsal hizmetler için, kamu müdahalesi kritik öneme sahiptir. Alternatif bir ekonomi, kamusal ve müştereğin karışımı olmalıdır. Karışımın oranı ne olursa olsun, finansal hizmet endüstrisini besleyen rant arayışındaki coşkun eylemlere ne yer ne de ihtiyaç yoktur.

Müteakip ekonomi, yeni politik ifade ve işbirliği biçimleri olmaksızın kendini sürdüremez. Tarihsel olarak, alacaklılar, vatandaşların kamu borçlarını geri ödemeyi kabul etmesini sağlayacak temsili bir hükümete ihtiyaç duyuyordu: Borçlular olarak mutlak monarşiler, yükümlülükleri konusunda dönekçe davranmışlardı. Michael Hudson'ın gözlemine göre "Rönesans'tan beri, bankerler, siyasi desteklerini demokrasiye vermişlerdir. Bu, aslında eşitlikçi veya liberal politik görüşleri yansıtmıyordu; bundan ziyade kredileri için daha iyi güvenlik arzusunu yansıtıyordu."[17] Demokratik hükümetler, bir hesaba göre 1800'den beri 250'den fazla kez kamu borçlarını ödeyemez hale gelmelerine rağmen, daha güvenilir müşteriler olduklarını kanıtladılar.[18] Ama bugünün yasa koyucuları, borç verenlerin istekleri karşısında gittikçe daha çok çaresiz kalmakta ve yüksek finansın gücünün politika oluşturma konusundaki etkisini dengelemekte yetersiz olmaktadır. Çok fazla sayıda genç, şimdi, temsili demokrasinin halihazırdaki işleyişini yozlaşmış bir oyunun sonu olarak görüyor. Temsili demokrasi artık anlamlı bir şey değil ve bu, sadece borç veren sınıfın yaptığı güç gaspından kaynaklanmıyor. Sıkça horizontalistler* olarak yaftalanan genç aktivistler, 1990'ların sonlarından beri demokrasiyi farklı yollarla uyguluyorlar. Şimdi, karar verme ve eylemdeki lidersiz süreç, müşterek ağ oluşturma ve karşılıklı yardımın toplumsal âdetlerinde olduğu gibi en az bir kuşaktır borç ödememe anlayışına sahiptir.[19] Belki de bunlara artık

17. Michael Hudson, "Democracy and Debt: Has the Link been Broken?", *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 5 Aralık 201 l; İngilizce'sine şuradan ulaşılabilir: http://michael-hudson.com/2011/12/democracy-and-debt/.

18. Carmen Reinhardt ve Kenneth Rogoff, *This Time is Different: Eight Centuries of Financial Folly*, Princeton University Press, 2009.

* Horizontalizm, 2001 ekonomik krizinde ortaya çıkan bazı alternatif hareketlere, horizontalist ise bu hareketlere katılan eylemcilere verilen isimdir. (ç.n.)

19. Marina Sitrin ve Dario Azzelini, *They Can't Represent US! Reinventing Democracy from Greece to Occupy*, Verso Press, 2013; David Graeber, *The Democracy Project: A History, a Crisis, a Movement*, Spiegel and Grau, 2013; Michael Hardt ve Antonio Negri, *Declaration*, Hardt and Negri, 2012 [*Duyuru*, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, 2013]; Der. A. J. Bauer, Cristina Beltran, Rana Jaleel ve Andrew Ross, *Is This What Democracy Looks Like?*, Social Text, 2012, şuradan ulaşılabilir: http://what-democracy-looks-like.com/.

deneysel pratikler dememek gerekir; onun yerine, daha insancıl bir geleceğin "tasavvur edilmesi" demek daha doğru olur. Politik bilinç sahibi kesimlerde bunlar oldukça normatif hale gelmiştir ve muhtemelen gelecek yıllarda sivil toplumun anaakımına doğru ilerleyeceklerdir. Bu gerçekleştiğinde, şahsi olmayan borç para ilişkilerinin aslında sıcak toplumsal bağlara, ortak şekilde birbirini besleyen, başka bir deyişle, özgürlüklerin ifasında birbirimize duyduğumuz borç duygusuyla ortaya çıkan bağlara dönüşüp dönüşemeyeceğini göreceğiz.

Ben bir ekonomist değilim ve bu sayfalarda dile getirdiğim finansal bilgi bir uzmana ait değildir. Kredi anlayışımın büyük bir kısmı, Occupy Wall Street ve 2011'den beri dünyadaki diğer hareketlerden ortaya çıkan borç direnişi girişimlerinde bir katılımcı olarak kendi deneyimlerimden gelir. Ayrıca bu kitap, ahlaki bir yorum ve politik taraftarlık eseridir; akademik araştırmaya dayansa bile akademik bir analiz değildir. Mesela, borç denetiminin erdemlerini tartışıyorum ama hangi borçların yasadışı olduğunun ve hangilerinin kabul edilmesi gerektiğinin belirlenmesi için ileri teknik protokoller önermiyorum. Burada ortaya konan reddetmenin ahlaki ilkelerine dayanarak bu işin hâlâ yapılması gerekmektedir. Birkaç istisna haricinde, bu kitap borçluların kendilerinin ses ve hikâyelerini barındırmaz; onlara halihazırda internetten veya başka bir yerden ulaşılabilir. Ama onların davalarının açık ifadesinden esinlenildi; bu, hapsedilmiş bir üzüntünün, kırgınlığın ve dayanışmanın dokunaklı ifadesiydi; borçlunun bahtındaki utanç ve suçluluk duygusuyla artık susturulmayan duyguların dışavurumu olarak görülüyordu. Son fakat aynı derecede önemli olarak, bu sayfalarda öne sürülen argümanlar çağın ruhuna göre hareket eden Strike Debt ve Occupy Student Debt Campaign'deki yoldaşların doğrudan eylemlerinden ve paylaştığımız tartışmalardan doğdu.[20] Bu bağlamda, hareket henüz sesini bulup yeni duruma ayak uydurmaya çalışıyor olsa da bu kitap bir hareketin kitabıdır.

20. Occupy Öğrenci Borç Kampanyası, şuradan ulaşılabilir: http://www.occupystudentdebtcampaign.org ve Strike Debt, http://www.strikedebt.org.

Birinci Bölüm

Hepimiz Döndürücüleriz

1975'te, Üçlü Komisyon [Trilateral Commission] için hazırlanan utanç verici bir rapor, Batılı elitlerin, yazarların "demokrasi aşırılığı" diye tanımladığı, yeni bir tehditle karşı karşıya olduğunu öne sürüyordu. Rapora göre seçmenler artık pasif bir şekilde yönetilmekten memnun değildi ve kadınlar, eşcinseller, etnik azınlıklar, şehirli yoksullar, öğrenciler ve sömürge olmaktan çıkmış ülkelerin arzulu vatandaşları gibi cesaretlerini ortaya yeni yeni koyan kesimlerden her türlü talebi dile getirmekteydi. Hükümete normalde ilgisiz olan vatandaşlar tarafından yapılan bu "aşırı yükleme", raporun yazarlarının görüşlerine göre sağlıksızdı. Raporu, sanayileşmiş ülkeler "demokraside daha fazla ölçülülüğe" ihtiyaç duyuyor, diye sonuç-

landırdılar. Aksi takdirde, tüm bu yeni talepler artan beklentilerden oluşan bir devrimi kışkırtır.[1]

Sonraki on yıllarda, komplo teorisyenlerinin favori hedefi olarak Üçlü Komisyon'un statüsü tarafından toplanan dikkatin tamamıyla dopdolu olsa da, bu asi seslere aman vermeme konusundaki mesaj yeterince meşumdu.[2] Komisyon'a yön veren seçimle atanmamış zevat -ki bunlar kodaman işadamlarından, siyasi ağır toplardan ve gayretli siyasi entelektüellerden oluşur-, tek dünya hükümetine dair sağ görüşlü sözde kanun koyuculardan o kadar çok sahte destek gördü ki, bunun, elit görüş ve politika oluşturma üzerine olan somut etkisi büyük ölçüde doğrulanamadı. Aslında, bu ihtiyatlı düzen özgür seçmenlere hesap vermeden faaliyette bulunmak için bu arada ortaya çıkan seçilmemiş, uluslararası (Dünya Ticaret Örgütü, Avrupa Komisyonu, Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü, G8, Troyka gibi) birçok organizasyondan yalnızca bir tanesiydi.

Hiç kuşku yok ki, bu organizasyonların tamamı, kendi yöntemleriyle, demokrasinin "ılımlılaştırılmasına" ve hatta küçültülmesine katkıda bulunmuştur. Ama bu iş için çok daha etkili araçlar mevcuttur. Bunlar, yoğun kredi ihtiyacı ve daha güvenli bir hayat hayalleri için halka serbestçe önerilen borç kontratlarıdır; bu kontratlar, uygulanması ve birlikte yaşanması imkânsız hale gelmiş sorumluluk ve yükler yaratsa da bu böyledir. Silahlı baskının yokluğunda, cümbür cemaat herkese borç yüklemek, modern zamanlarda özgür yurttaşlığa getirilen en sağlam kısıtlama olmuştur. Bu baskı, adil ve eşit olanaklar adına basitçe kredi artırmanın istenmeden oluşan sonucu olsa da toplumsal ve siyasal disiplin aracı olarak bundan daha iyi hizmet edemezdi. Borç almak, artık, Kuzey'de savaş sonrası halkın önemli bir bölümü için olduğu gibi ihtiyatla yapılan, orta sınıfa geçiş ve tüketici rahatlığı için başvurulan bir

1. Michel Crozier, Samuel Huntington ve Joji Watanuki, *The Crisis of Democracy: Report on the Governability of Democracies to the Trilateral Commission*, New York University Press, 1975.
2. Noam Chomsky'nin Troyka ile ilgili analizine bkz. "The Carter Administration: Myth and Reality", *Radical Priorities* içinde, Black Rose Press, 1981.

seçenek değildir. Borçlanma, çoğu kişinin, itaat değilse de çaresizlik durumunda tecrübe ettiği, genel ve sürekli bir durum haline gelmiştir.

Çekip çıkarma sanatı ustaları için takip edilecek iki altın kural vardır: 1) Borçlular yeniden ödemeyi asla bırakmamalıdır ve 2) Alacaklılar her zaman bir bütün haline getirilmelidir. İlk kuralı uygulatacak mekanizmalar şunları içerir: kredi raporlama acenteleri, ödünç verenlere karşı sertçe uygulanan yasalar, borç verenlerin ücretleri ve sosyal sigorta primlerini düzenleme güçleri ve yeniden canlandırılan borçlu hapishaneleri. Aynı oranda etkili olan başka bir şey de borç yükünden kaçma hayalleri kuran borçluyu sarıp sarmalayarak felce uğratan ağır iş ahlakçılığıdır. Bir krediokraside, geri ödeme sözünü tutmama, çok güçlü bir tabudur. Ödünç verenin hakkını korumaya gelince, finansal hizmet endüstrisinin ürkütücü gücü, yasa koyucuların borç verenleri ilk sıraya koymamasını gittikçe daha çok zorlaştırmaktadır. Çok sayıda seçilmiş yetkili, belli başlı bankaların cebindedir ve hükümetler o denli tahvil piyasasının katı adaletine minnettar hale getirilmiştir ki, bankacıların vahşi spekülasyonlarıyla mahvolan küçük borçlunun daha meşru taleplerini hor görürken, büyük alacaklılar yardım aradıklarında kamu tarafından yapılan kurtarmaları onaylamaya zorlanmaktadırlar.

Bu kurallar yalnızca, hak edilmemiş gelirlerden yararlananların maksimum kazanç sağlaması için düzenlenen ekonomik reçeteler değildir. Aynı zamanda son on yıllarda, dar Keynesçi mezarından kendini çıkarmış bir *rantiye* toplumunda görülen *de facto* yönetim ilkeleridir. Politik sınıf artık bankacıların kralcı tutumlarını kontrol edebileceğine inanmamaktadır, bunu yapmaya gücü olsa bile. Bankalar, 2008'deki çöküşün ardından defalarca yaptıkları gibi ödünç vermeyi reddedebilirler ama siyasetçiler, kurtarma şartlarını yerine getirmeyi reddedemezler; ABD'de şu anki ödeme, parasal gevşemeye rağmen aylık 85 milyar dolara çıkmaktadır. Borçlu vatandaşlara gelince, bu tür bir topluma dahil olmamızın bedeli nedir? Aylık ödeme

yükünü yönetmek için özel olarak geliştirilen öz dayatmacı davranış normlarını kabul ederiz. Borç hizmetinin bugün bizi daha uzun ve daha sıkı çalışmaya zorladığı ve geleceğin çoktan birleşik faiz tarafından uçurulup götürüldüğü bir dünyada, alternatif bir dünya yaratma şöyle dursun, bunu hayal etme işi bir tarafa konmuştur. Neticede, repocuyu dışarıda tutarak kıt kanaat geçinmek bile yeterince meşakkatli bir şeydir.

Bu durumun finansal "yenilikler" tarafından nasıl sürdürüldüğünü örneklemek üzere, 1960'larda büyük mağazaların müşteri hesaplarıyla başlayan, daha sonra kredi kartı veren kuruluşlarca benimsenen ve bugün en kârlı tüketici ödünç verme araçlarından biri olan rotatif kredi tekniğini ele alalım. Rotatif kredi şartları altında, kullanıcılar, kendi ödünç alımlarını kontrol ediyor görünürler ve böylece, aylık bazda ne geri ödediklerini seçerler. Kredi yöneticileri, "karakter"le ilgili yargılarına dayanarak, artık ödünç alanları araştırmaz veya geri ödeme çizelgelerine hükmetmezler. Bankalar yine de kredi limitleri belirlerler ama limitleri zorladığımızda yeni bir ön onaylı kartı bize postalamaktan oldukça mutlu olurlar (ABD'de 1,5 milyar kart kullanımdadır; kişi başına neredeyse beş kart). Kredi döndürücüler için kurulan zihinsel tuzak, inceden inceye idrak edilmektedir. Ekseriyetle, satın almalar veya diğer ödemeler için plastik kullandığımızda, aslında bankalardan ödünç para aldığımızın farkında değilizdir. Bir taraftan, geri ödeme ahlakı, geri ödemeyi iyi bir şekilde yapmamızı ve ayrıca minimum ödemeleri yapmamız konusundaki başarısızlığı tetikleyen temel davranışlarımız için sorumluluk almamızı talep eder. Diğer yandan ise, amir bankaların görmek isteyeceği son şey, müşterilerinin her ayın sonunda *Visa* ve *MasterCard* borçlarını temizlemeleridir. Bankacıların kârları, ticari ücretlerin ve geç ödeme cezalarının devamlı akışına bağlıdır ve bu yüzden amaçları, borç hizmetini süresiz olarak uzatmaktır. Kullanıcılar kredi kartlarını eğitim, sağlık ve barınma hizmetlerini karşılamak için daha fazla kullandıkça sarsılmaz bir gelir akışı kesindir. APR payının yaklaşık %15 olduğu kredi kartı sağla-

yıcıları piyasasında aktörler etkin bir şekilde finans harçları ve ceza ücretleri olarak ortalama borçludan (15,185 dolarlık bir borç bu) yıllık 2,277 dolar toplarlar ve bugün de yoğun şekilde olduğu gibi faiz arttığında bu miktar çok daha üst seviyelere ulaşır.[3] Bu refah transferi, borçlunun ümitsizliğinin bir sonucudur ama her şey otomatik bir şekilde devam eder ve yasal vergi toplama biçimiymiş gibi işler.

Kullanıcılara verilen seçme şansı bile aldatıcıdır. Makul fiyata eğitim, barınma ve sağlık gibi sosyal ihtiyaçları karşılama sorumluluğu bireyleri giderek daha fazla zorladıkça, bu temel hizmetlerin özel borç finansmanı kaçınılmaz olur. Devlet vatandaşlarının temel ihtiyaçlarını karşılama yükümlülüğünden çekildiğinden, finans endüstrisi rant toplamak için bir dizi bilet gişesini çalıştırmaya izinli hale gelir. Bu ilave vergi yüklerinin sonucu, hayatlarını idame etmek için mücadele eden bireyler veya aileler için kredi kartıyla borç döndürmenin işlevsel önem kazanmasıdır. Bu kişiler aylık borçlarını ödemek isteyebilir veya buna niyet edebilirler ama genellikle iki yakalarını bir araya getiremezler. Bankacılık endüstrisinde, özellikle kullanıcıların %60'ından fazlasını oluşturan bu "döndürücüler", ticari hayatın belkemiğini oluştururlar. Bunlar aynı zamanda bir krediokrakrediokrasideki ideal vatandaşlardır. Buna karşılık, borçlarını ödemeyi başarabilenler, bedavaya kredi elde edebildikleri için işlerinden kaytaran "avantacılar" olarak bilinirler. Elbette, kartların statü belirten renkleriyle ayırt edilen başka piyasa bölümleri de vardır fakat açık ara en fazla aranan müşteriler, "iyi karakteri" olası finansal istikrarla birleştiren geçmiş ideal müşteri tipinin aksine, uzun vadeli döndürücülerdir. Bugün, özenle borçlarını tam ödeyen ve iyi kredi puanları olan borçlular, döndürücüler tarafından etkili bir şekilde sübvanse edilmelerine rağmen, daha az arzu edilen kesimdir. Rantların tam anlamıyla toplanmasını garanti

3. "Amerikan Hane Halkı Kredi Kartı Borç İstatistikleri: 2013", Merkez Bankası bilgilerine dayanmaktadır, şuradan ulaşılabilir: http://www.nerdwallet.com/blog/credit-card-data/average-credit-carddebt-household/.

altına almak için, bir krediokrasi, yükümlülüğü altına girdiği borçları ödemek için sınırlı araçları olan ve tercihen ödemelerinin yalnızca bir kısmını veya minimumunu yapabilen bir prekaryaya ihtiyaç duyar. Nihayetinde, birleşik faizin matematiği, borçların onları geri ödeme kabiliyetinden çok daha hızlı bir şekilde artacağını tespit eder. Kredi döndürücüler, asla tam olarak geri toplayamayacaklarını bilen alacaklılara düzenli bir rant akışı sağlar.

Vatandaşlık görevlerine ilişkin meziyetlerin değiştirilmesi oldukça düşündürücüdür. Aslında, ödünç verme işinde avantacı, varlıkları yeniden sahiplenilen borç ödemeyenlere yapıştırılan bir yaftaydı.[4] Üretimi ödüllendiren toplum türünde, güçlü bir iş etiği olan örnek vatandaşlar için terfi mükâfatı, her zaman elde edemeseler bile açıkça görebilecekleri, tasarruf güdümlü yukarı doğru bir hareketlilikti. Buna karşılık, hak edilmemiş kazanç tarafından esir alınmış bir toplum, kredi seçenekleriyle oynayan, borçları sağlamlaştıran veya geçinebilmek için daha fazla ödünç alan fırsatçıya değer verme eğilimindedir. Daha güvenilir olanlar, kendi çaplarında döndürücü haline getirilmeye çalışılır; iflası bertaraf etmek için süresiz olarak borçlar ve istihdam seçenekleriyle boğuşurlar. Eğer bu borçlular, banka hesabı olmayan kesimdenlerse, minimum ödemelerini yapmak için ödeme günü kredileri ve tefeci borçları arasında dolanırlar. Bu tekinsiz sanatların ustaları, yatırım bankalarında, koruma fonlarında ve özel sermaye şirketlerinde riskli bahisler ve diğer spekülatif oyunlarla piyasadan pay kapmak için (başka insanların parasıyla) stratejiler geliştiren profesyonel arakazanç tüccarlarıdır.

Bu yeni yükselen rollere ilişkin çok fazla özgür irade de yoktur. Kredi kartıyla yapılan alımlar günlük hayat düzenlerimizin ayrıntılı kayıtlarını verir ve bunlar, borçlu vatandaşlar olarak profillerimizin daha iyi biçimlendirilip değerlendiril-

4. Tarihçi Scott Reynolds Nelson'ın babası icra memuruydu, dolayısıyla kitabının başlığı şudur: *A Nation of Deadbeats: An Uncommon History of America's Financial Disasters*, Knopf, 2012.

mesi için araştırılır ve analiz edilir. Yine nihai amaç, ödemelerimizin süresinin uzatılması ve ömür boyu borçlu haline getirilmemizdir. Eğer ölürsek veya ana borcumuzu bilfiil ödersek, artık işe yarar değilizdir. Beklendiği gibi, hane halkı borç yükü yaşlılara ve hatta ailelerinden Büyük Buhran hatıralarını dinleyen, borçtan sakınan nesle doğru kaymaktadır. Savaş sonrası yaşam döngüsünün ödünç verme sürecinde, iyi kötü borçsuz yaşama hakkına ileriki yaşlarımızda sahip olacağımız zannediliyordu ve yaşlılar arasında, hiç finans ücreti ödememiş olmak bir gururlanma vesilesiydi. Durum artık böyle değil ve bunun sebebi yalnızca borca müsamahalı çok sayıda kişinin emekli saflarına geçiyor olması değil. Görünüşe göre, ABD'nin toplam hane halkı borcu, 2008'deki finansal çöküşün ardındaki yıllarda azalmıştır. 2007'nin sonunda vergi sonrası gelirin %14'ünden fazlasına ulaşan borç hizmeti, Nisan 2013'te %10,5'e düşmüştü.[5] Ama bu düşüş, bankalar vadesinde ödenmemiş borçları sildikleri için çoğunlukla geri ödemeden ziyade temerrütlerin sonucuydu. Dahası, borçlanma, borçları aynı süreç içerisinde artan yaşça büyük olanlara doğru orantısız bir büyüme kaydetmiştir.[6] Mütevazı harcamalarına rağmen birçoğunun çocuk ve torunlarının kredilerine, özellikle de öğrenci kredilerine imza atmaktan başka seçeneği yoktur. New York Merkez Bankası'na göre 60 yaş veya daha üstü 2,2 milyon Amerikalı, ilk çeyreğin sonunda federal ve özel öğrenci kredilerine 43 milyar dolar borçlandı; bu rakam, 2007'ye göre 15 milyar dolar daha fazladır.[7]

Döndürülen borçla olan ilişkimiz, televizyondaki realite tarzı eğlencelere içerik olarak "borç pornosu" sunarak, sıklıkla bir bağımlılık şeklinde patolojize edilmektedir.[8] Bazı kullanı-

5. Jeff Madrick, "A Bit of Good News", *Harper's*, Nisan 2013.
6. Craig Copeland, "Debt of the Elderly and Near Elderly, 1992-2010", İstihdam Yararına Araştırma Enstitüsü [Employment Benefit Research Institute], C. 34, No. 2, Şubat 2013, şuradan ulaşılabilir: http://www.ebri.org/pdf/notespdf/EBRI_Notes_02_Feb-13_DebtEld-Contribs.pdf.
7. Kelly Greene, "New Peril for Parents: Their Kids' Student Loans", *Wall Street Journal*, 26 Ekim 2012.
8. Brett Williams, *Debt for Sale: A Social History of the Credit Trap*, University of

cılar, bunun esasen kişinin kendi kendine ettiği ve derin bir karakter kusurunun belirtisi olduğuna dair bir inanca kapılarak, bu durumu hafifletmek için aşırıya kaçar. Fakat burada kişisel bir hastalık yoktur ve en önemsizi de kişinin plastik karttan kurtulup "tedavi edilebileceğine" dair olandır. Aslında, yeni toplumsal sözleşme, hepimizin tam anlamıyla döndürücüler gibi davranmasını teşvik eder. Daima, ulaşabileceğimizin dışında olan bir hayat tarzı için esnek bir şekilde bütçemizden fazla para harcama durumu, tercih edilen ve bankacılık endüstrisi tarafından aktif bir şekilde özendirilip beslenen bir tüketici davranış biçimidir. Savaş sonrası toplumsal sözleşme, ücretleri ve şirket kârlarını sürdürmeyi amaçlayan hükümet, sermaye ve işçiler arasında yapılan bir anlaşmaydı. Tüketici kredisi, gelecekteki gelir artışına bağlı olarak artırıldı. Neoliberal sözleşme altında gelir, artık bir şart değildir; hükümet bankaya garantici rolünü tek başına yerine getirir ve sürekli borç, gelecekteki tek kesinliktir. Kredi döndürmeye çok dikkatli bir biçimde alıştırılan geç ödeme yapanlar, yalnızca irade ve metanetlerini geliştirdiklerinde alışkanlıklarından kurtulabilecek tüketim müptelalarından daha tercih edilen rol modellerdir.

KAYBEDİLEN HAKLAR MI?

Bu durumu, azaltılmış vatandaşlık olarak tanımlamakta beis yok ama burada kaybedilen asli haklar var mıdır? Evet, vardır; eğer karşılanabilir eğitim, barınma ve sağlığı, temel talepler olarak değerlendirirsek. Refah devletinin kalıntıları, Christian Marazzi'nin belirttiği şekilde "borç devleti" haline geldikçe, giderek daha fazla temel sosyal hak, Wall Street için bir kâr merkezine dönüştürülüyor.[9] Böylece, bu diğer gereksinimlerin tedarik edilmesine aktif bir şekilde bağlı olan çalışma hakkı, ilk etapta istihdam edilebilirliğe hazır hale gelmek için

Pennsylvania Press, 2004.

9. Ida Dominijanni tarafından Christian Marazzi'yle yapılan ropörtaj, "The State of Debt – The Ethics of Guilt", *Il manifesto*, 12 Mart 2011, Çev. Jason Francis McGimsey, Uninomade Yayınları'ndan, 5 Aralık 2011, şuradan ulaşılabilir: http://www.uninomade.org/state-of-debt-ethics-of-guilt/.

alınan borçların yeniden ödenmesi için kullanılacak araçlara erişmeye giderek daha fazla indirgenmektedir. En kötüsü de, krediokrasinin yükselişinin, önümüzdeki uzun yılları bankacıların ipotek altına almasına izin vererek, gelecekteki yolumuzu çizmemize engel olmasıdır. Geleceğimiz önceden ipotek altına alınmış, hesaplanmış, sahiplenilmiştir ve bunu daha iyiyle değiştirmeye dair demokratik hakkımız etkili bir şekilde en aza indirilmiştir.[10]

Bu hakları muhafaza etmek için seçilen siyasi temsilcilerin geri dönüşlerini değerlendirdiğimizde, sonuçlar gerçekten de nahoştur. Amerikan yasa koyucular, hiçbirinin finansal avcılardan yetkilerini koruyamadıklarını göstermiştir. Mayıs 2009'da, finansal çöküşün hemen ertesinde, Illinois'nin Demokrat senatörü Dick Durbin, iflas reformu konusunda yasa koyucu arkadaşlarını harekete geçirmek için gösterdiği çabaların beyhudeliğinden bahsetti. "Bankalar, Capitol Hill'de hâlâ en güçlü lobidir; bankaların çoğunun yarattığı bir bankacılık kriziyle karşı karşıya olduğumuz bir zamanda buna inanmak güç olsa da bu böyledir. Ve dürüst olmak gerekirse, burası onların babalarının dükkânıdır." Durbin ağıt yaktığı sırada, batma veya haciz tehdidi altındaki ev sahiplerinin borç ertelenmesi için durumu daha güçlü olamazdı. Bunun kadar acil olan bir başka durum ise öğrenci borcu ertelenmesiydi çünkü tüm bir "kayıp kuşak" toplu halde temerrüde düşmeye başlamıştı. Bununla birlikte, etkili bir şekilde cevap verebilmek için federal hükümetin büyük çapta bir gayreti yoktu. Obama yönetiminden gelen en iyi teklif, ev sahibi aylık borç ödemelerinin azaltılmasını teşvik için hazırlanan Ev için Ödenebilir Modifikasyon Programı'ydı [Home Affordable Modification Program]. Bu, başarısızlığa uğradı. Bunlar, Obama'nın ekonomik danışmanlarının yüz kızartıcı bir şekilde onlarca trilyon Merkez Bankası doları ödeyerek kurtardığı aynı kurumlardı.[11] Bu

10. Maurizio Lazzarato, *The Making of the Indebted Man*, Çev. Joshua David Jordan, Semiotexte, 2012.

11. Neil Barosky, *Bailout: An Inside Account of How Washington Abandoned Main Street While Rescuing Wall Street*, Free Press, 2012.

büyük çaptaki federal cömertliğe rağmen karar alıcılar, kendi sorumluluklarını azaltmak bir yana, bankaların ödünç para vermesini sağlayacak uygun araçları olmadığını gördüler. Resesyon geçmek bilmeyince, altı büyük banka, daha fazla serveti kontrol ederek ve en zayıf denetim çabalarını dahi geçiştirme konusundaki yeteneklerini (Dodd-Frank Yasası şeklinde) mükemmelleştirerek yalnızca daha da büyüdüler.

Euro Bölgesi'nde, merkez bankaları hükümetlerin açıklarını kapatmalarına yardımcı olmak için para basamayacağından, banka kurtarma maliyetleri doğrudan vergi ödeyenlerin sırtına bindi. Vatandaşlar, yabancı bankalardan ve tahvil sahiplerinden ödünç alınmak zorunda kalınan ulusal borcu geri ödemek için dayatılan kemer sıkma politikalarıyla daha fazla sıkıştırıldı. En kötü darbeyi, Avrupa Komisyonu, Avrupa Merkez Bankası ve IMF Üçlü'sünün [Troyka] bürokratları tarafından kesilen kamu hizmetlerine bağımlı olan toplumsal açıdan zayıf kesimler aldı. En sıkıntılı ülkelerde seçilmiş yetkililer açık bir şekilde çaresizdi; güçsüzlüklerinin kamusal alanda gösterilmesiyle utanç verici bir şekilde aşağılandılar. Temsili hükümet, demokratik yönetim makamı, uluslararası finansal otoriteler tarafından ekonomik ve sosyal politikaları dayatmak için baypas edildi. Üçlü, şimdi tam anlamıyla keyfi bir yöntem kullanmaktadır; IMF, Küresel Güney borçlularından sağlık ve eğitimde kesintilere gidilmesini, kamu sektöründe işten çıkarmaları, devlet emekliliğinde kesintileri, devlet varlıklarının (limanlar, kamu hizmeti yapan kuruluşlar, toprak ve altyapı) özelleştirilmesinin hızlandırılmasını, hepsini de yabancı tahvil sahiplerine ödeme yapılmasının öncelikli hale getirilmesi adına, talep etmektedir. Bu şartları kabul eden hükümetler, etkin bir şekilde tahvil sahipleri ve bankalar için borç toplayıcılar olarak işlev görmektedir. Sonuçlar, gelişmekte olan dünyayla aynıdır: ücretlerin yağmalanması, toplu işsizlik ve yükselen borç yükleriyle birleşen negatif ekonomik büyüme. Bunun insana olan maliyeti de en az o kadar sıkıntı vericidir: azalan kamu sağlığı ve hayat beklentisi, toplulukların istikrarsızlaşması, intihar oranlarının tırmanması ve faşizme bağlananların artması.

Amerikan federal borcu başka bir canavarken (Merkez Bankası kafasına göre para basabilir ve kadiri mutlak dolar, dünyanın rezerv para birimidir), kemer sıkma için aynı formül birçok Amerikan şehrinde uygulanmaktadır. Belediye borçları masrafları şimdi rutin olarak bir şehrin bütün sakinlerine yüklenilsin diye yapılandırılmıştır ama bu masraflar kamu bordro kesintileri, vazgeçilen emekli ücreti vaatleri, kesilen sosyal programlar ve azalan oranlı vergileme şeklinde, özellikle en marjinal kesimlere, yüklenmektedir. Federal yardımları kesilen, vergi gelirinden yoksun kalan ve sosyal hizmet harcamalarını artırmayla sonuçlanan resesyon etkisinin baskısına maruz kalan yerel hükümetler, şimdi, bütçelerini denkleştirmek için umutsuzca kredi arayışına girerek Wall Street derecelendirme ajanslarının tutsakları haline gelmiştir. Böylece, Wall Street, obur gözlerini müttitrilyon dolarlık belediye tahvil endüstrisine dikmiştir. Bir zamanlar tasfiye ve yeniden yapılandırma için zayıf şirketleri avlayan koruma fonu yöneticileri, dikkatlerini ülke genelindeki yaralı belediyelere çevirmiştir. Detroit, Temmuz 2013'te iflasa zorlandığında, 12.000 kamu emeklisinden, çoktan güzel kârlar getirmiş riskli türev işlemleri için UBS ve Bank of Amerika gibi borç verenlere yeniden ödeme yapılabilsin diye, ücretlerinin önemli bir kısmından feragat etmesi istendi.[12] Milletlerin kamu borçlarını manipüle etmekle yetinmeyen avcı Wall Street alacaklıları, şimdi yerel hükümetlerin gelir akışını yakalayıp yağmalama niyetindeler. Yeni kredi hatları, şehirler faiz ödemelerini yapabilsin ve Detroit tarzı iflaslardan kurtulabilsin diye açılıyor. Tüm vergi verenler bu kentsel borç tuzağında *bilfiil* yer aldıkları için hiçbirimiz (kişisel borcu olmayanlar bile) beladan kurtulmuş sayılmayız. Temsili demokrasi ayak bağı olduğunda, çabucak kuşatılır; Kevin Orr'un "acil finansal yönetici" olarak atandığı Detroit örneğinde, şehrin kaynaklarının tam kontrolünün seçilmiş yetkililerden bu zata geçişinde olduğu gibi.

12. Ann Larson, "Cities in the Red: Austerity Hits America", *Dissent*, 16 Kasım 2012. Matt Taibbi şu anki belediye borç krizinin, aynı zamanda nasıl yetkililerin kamu emeklilik fonlarını yüksek riskli yatırımlara yönlendirmesiyle sonuçlandığını açıklıyor. "Looting the Pension Funds", *Rolling Stone*, 26 Eylül 2013.

Temsili demokrasinin her aşamasında, federal yasa koyuculardan şehir konsey üyelerine, temel hakların feshedilmesini görebiliriz çünkü borç verenlerin iddiaları, ne kadar sorgulanabilir veya yasadışı olursa olsun, vatandaşların ihtiyaçlarından önce gelir. Temerrüt hayaleti ve bankalar adına sivil iktidarını güçlendiren ahlakçı anlayış, bu hakların yürürlükten kaldırılmasına aracılık eden kör enstrümandır ve bu zorbalık gücü, 2013 sonbaharında federal borç tavanını yükseltme üzerine verilen çabada da gösterildiği gibi en tepeye uzanır. Hükümetin çalışmalarını askıya aldığı 16 günlük dönemdeki öfke, yasa koyucuların kamu yararını koruma yeteneğine olan güvenin daha da aşınmasına yol açtı. Önceden de, elbette, demokrasinin gasp edilmesi üzerine ortaya çıkan popüler direniş "yüksek kamusal" mekânlardaki işgallerde, özellikle de Tahrir, Syntagma, Puerta Del Sol, Paternoster, Zuccotti ve Taksim gibi şehir meydanlarında, en görünür halini almıştı. Bu kamplardaki vahşi polis baskısı ve ilgili hareket aktivizmi, devletin, etkili kamu protesto hakkının kökünü kazıyarak yüksek finansın gücünü savunmak için ne kadar ileriye gidebileceğini gösterdi.[13]

Öfkenin, 2010-2012 küresel hareketlerine katılan öfkelilerin oluşturduğu küçük halk yığınının veya genel anlamda üniversite eğitimli işsizlerin saflarının ne kadar ötesine geçebildiğini ölçmek zordur. Haklarını kullanmaktan mahrum bırakılma duygusu, Kuzey'in beyaz orta sınıf çoğunluğu için görece olarak yenidir; aralarındaki en sinik fraksiyonlar için bile durum böyledir ve bu yüzden bu anlayışın yayılması oldukça istikrarsız olmuştur. Bir tarafta vatandaşlık hakları ellerinden alınmış ve hayatta kalmacı bir cehenneme yuvarlanan Akdeniz Euro Bölgesi'nin kemer sıkma kurbanları; öte tarafta California, Ari-

13. Protesto ve Toplantı Hakları raporuna Harvard, NYU, Stanford ve Fordham'daki resmi çözüm toplantılarından bakabilirsiniz, *Suppressing Protest: Human Rights Violations in the U.S. Response to Occupy Wall Street*, 25 Temmuz 2012, şuradan ulaşılabilir: http://chrgj.org/wpcontent/uploads/2012/10/suppressingprotest.pdf. Ortaklık için Sivil Adalet Fonu raporuna da bakabilirsiniz; "FBI Documents Reveal Secret Nationwide Occupy Monitoring", 22 Aralık 2012, şuradan ulaşılabilir: http://www.justiceonline.org/commentary/fbi-files-ows.html.

zona ve Florida banliyölerini silip süpüren haciz tsunamisinde barınma garantilerini kaybedenler... İlk durumda, vatandaşlık bağları genel olarak, tüketici olarak öz-imajdan daha güçlüdür ve bu yüzden kırgınlıkları, doğrudan, Alman, Fransız, İsviçreli ve Hollandalı bankerlerin ulusal yasama meclislerini hor görmesine izin veren güç birliğine odaklanmıştır. Güneş kuşağı eyaletlerinde eşitsiz muameleye maruz kalanlara gelince, onların tüketici salahiyet psikolojisi ucuz kredinin son altın çağı olan ve otuz yıl boyunca düşen gelirlerin yerine geçip zararlı hale gelen uzun servet bolluğu döneminde kuluçkaya yatmıştı. Amerikan rüyasının şekerli abur cubur diyetinden koparılıp huzursuz olunca, öfkeleri doğrudan ayrım gözetmeksizin Washington *ve* Wall Street'e yöneltildi; bu da dikkatin, Tea Party* vantrilokluğu aracılığıyla, politik sürecin yüksek finans tarafından ele geçirilmesinden başka yerlere çekilmesine yol açtı.

2008'den sonra kredileri kötüye gidince, bu halk kesimlerinin birçoğu, kendilerini, son kırk yıldır tüm Güney'e dayatılan borç kapanından çok da farklı olmayan kötü bir durum içinde bularak uyandı. Elbette önemli farklılıklar vardı; öncelikle yüzyıllar süren kolonyal yağmada Kuzey'in yaptığı suç ortaklığıyla ilgili ve özellikle de bu kitabın Beşinci Bölüm'ünde tartışılan iklim borçlarına tarihsel bakış konusundaki farklılıklar. Bu sebeple, beyaz orta sınıf öfkesinin çoğu, Güney'in borçlu esmer tenli yığınları veya Kuzey'de uzun bir kötü borç ve hak mahrumiyeti deneyimi olan azınlıklar gibi muamele görmelerine karşı bir tepkidir. Böyle olsa dahi, gelişmekte olan ülkelere (postkolonyal dünyadan eski sosyalist çeper ülkelerine) yapısal uyum politikalarıyla getirilen sınırlandırmalarla Kuzeylilere (Peloponez köylerinden Sierra Nevada'nın dağ eteklerindeki şehirlerine) dadanan sert kemer sıkma uygulamaları arasındaki bağı anlamaktan öğrenilecek çok şey vardır. Her bir durumda, ekonomik sonuçları –zenginlere refah aktarılması–

* ABD'de muhafazakârların oluşturduğu bir hareket. Bu hareketin mensupları, ulusal borç ve bütçe açığının, hükümet harcamalarında kesintiler yapılması ve vergiler aracılığıyla azaltılmasını talep etmektedir. Cumhuriyetçi Parti'ye yakındırlar. (ç.n)

temel siyasi gerekçelerden –umutlu kesimleri disipline etmek, bağımsız gelişmeyi ve kendi kendine yeterliliği engellemek ve özellikle Güney örneğinde olduğu gibi özgürlüklerine yeni kavuşmuş halkları eski efendilerine yeniden bağımlı hale getirmek– ayırt etmek imkânsızdır.

Fakat borç reddi deneyiminin Arjantin, Rusya ve Burkina Faso gibi bambaşka ülkelerde gerçekleştiğini kabul etmek aynı ölçüde önemlidir. Borç verenler her zaman istediklerini yaptırtamazlar. Otokrat hükümetler, özellikle ödünç verenlerin hizmetindedir çünkü her vatandaşı krediler için sorumlu tutabilirler ama sonradan gelen yönetim, borç ödemeyi ertelemeye karar verirse, özellikle de nefret uyandırdığı düşünülenleri, ortada daha az müracaat mercii olur. Aslında, bağımsız biçimde borç reddiyle ilgili yeterince fazla tarihsel kayıt vardır. Jubilee Güney hareketi destekleyicileri, 1990'larla 2000'ler arasında, dış borçların feshi konusunda güçlü bir ahlaki pozisyon inşa ettiler ve bu borçların bir kısmı, G8'in 2005'te Gleneagles Zirvesi'nde faaliyete geçirilen Çokyönlü Borç Yardım İnisiyatifi [Multilateral Debt Relief Initiative] aracılığıyla iptal edildi.

Çoğu durumda, yardım almak için öne sürülen argüman, Kuzey bankalarına olan borcun ya yasadışı olduğuna ya da borç verenlerin zaten yeterince geri ödeme yaptığına dair kanıtlara dayanıyordu. Hemen hemen her durumda bu borçlar, Kuzey tarafından beş yüzyıllık kaynak çıkarmasıyla oluşan ekolojik borçların ve daha yakın tarihli karbon emisyonundan kaynaklanan iklim borçlarının gerisinde kalmıştır. Bu yüzden, jübile hareketinin en önemli sorusu olan "Kim kime borçludur?", basit bir ekonomik muhasebe sorusu değildir. Bu soruyu tam anlamıyla cevaplamak, sömürgeci geçmişi neoliberal güncelliğe bağlayan ve borç aracılığıyla gelecekteki demokratik gelişim potansiyelinin büyük bir kısmını çoktan yiyip bitiren bir borç esareti biçimini ele almak demektir. Eğer Kuzey'de yerli bir borç direniş hareketi ortaya çıkacaksa, Güney'e haksız bir şekilde dayatılan borçları silmek için faaliyete geçen jübile hareketinden çıkarılacak derslere kulak asılmalıdır.

Tidal'ın arka kapağı: Occupy Teorisi, Occupy Stratejisi, Eylül 2012 (R. Black'in izniyle).

GERİ ÖDERSEK ÖLECEĞİZ

Soğuk Savaş'ın en kızgın dönemlerinde, ABD müttefiklerine dağıtılan yardımdan toplanan Euro-dolarları kullanmanın en kârlı yolu, gelişmekte olan ülkelere krediler önermekti. Fakat bu yardım programları –Marshall Planı (1948'den itibaren) ve Müşterek Güvenlik Planı (1951'den itibaren)– komünizmin Avrupa'da yayılmasını engellemeyi amaçlıyordu; koloni olmaktan yeni kurtulmuş ülkeleri desteklemek için verilen krediler onları kapitalist bloktaki ülkelerle aynı çizgide tutma amacı da güdüyordu. Bu formül, savaşın sonunda Bretton Woods Anlaşması'nın* bir parçası olarak uluslararası ekonomik

* Temmuz 1944'te New Hampshire'ın Bretton Woods kasabasında imzalanan ve Doğu Bloğu ülkeleri dışındaki ülkelerde sabit kurun benimsenip ülke paralarının değerleri in dolar baz alınarak saptanmasını öngören anlaşma. (ç.n.)

ilişkileri gözetlemek için kurulan çok yönlü ajanslar üzerindeki ABD kontrolü aracılığıyla oldukça güçlendirildi.

Uluslararası Para Fonu (IMF), ödemeler dengesiyle ilgili kısa vadeli sıkıntılar yaşayan ülkelere yardım etmek için kuruldu. En başından beri, IMF'nin öncelikli gündemlerinde biri ulusdevletin haklarını sınırlamaktı; önceden bu iş sınır ötesi sermaye akışlarını kısıtlamak için Bretton Woods tarafından yürütülüyordu. Başka bir deyişle, gündem, yabancı yatırımcıların yerel pazarlara girişini kolaylaştırmayı amaçlıyordu ve erken dönem uygulamaları, 1980 ve 1990'larda serbest ticaretin yaygınlaştırılmasının yolunu kararlı bir şekilde açtı. Dünya Bankası, ödünç verme modeli ilk dönemlerinden itibaren açık bir şekilde, Washington'un isteğine uygun olarak, Portekiz, Güney Afrika, Şili, Arjantin, Uruguay, Romanya ve Filipinler'deki otoriter rejimleri desteklemesine rağmen özel sektör yatırımcılarına kâr getirmeyen gelişim kredileri vermek için kuruldu.[14] Ödünç vermenin kayırmacı anlayışı, Washington'ın sosyalist hükümete uyguladığı "görünmez abluka"nın bir parçası olarak Salvador Allende'nin görev süresi boyunca, Şili'ye verilen kredi kesildiğinde daha fazla açığa çıktı.

1960'lar ve 1970'ler sıklıkla "gelişim on yılları" olarak anılır. Bağlantısızlar hareketi bu dönemde ortaya çıktı; gelişmekte olan ülkelerin G77 bloğu, yeni bir uluslararası düzen için umutları yeşertti ve kendi kendine yeterlilik, ithal ikâme politikaları ve hayati önemdeki endüstrilerle kaynakların millileştirilmesi aracılığıyla teşvik edildi. Hindistan, Endonezya ve Yugoslavya gibi büyük ülkeler, Soğuk Savaş'ın çarpışma siperleri arasında bağımsız bir yol olma umudunun bayraktarları oldular. Ama bu rüyalar vicdansız Batılı bankalar tarafından borçla finanse ediliyordu. OPEC petrol fazlalıklarıyla üretilen petrodolarlar, bu bankalara yağıyordu ve hemen Güney'deki emtia zengini ülkelere kredi olarak veriliyordu. Bu iş piyasa-

14. Cheryl Payer burada olayın daha iyi bir resmini sunuyor: *The Debt Trap: The International Monetary Fund and the Third World*, Monthly Review Press, 1974; *The World Bank: A Critical Analysis*, Monthly Review Press, 1982.

sında lider olan Citicorp için bu kredilerden gelen ücret ve hizmet, "1980'ler boyunca kurumsal kazançların tek başına en büyük kaynağıydı."[15] Ama sonraki yıllarda bir temerrüt dalgası, ödünç verme furyasının kötü bir şekilde sonuçlanmasına yol açtığında, bankanın aşırı harcamalarından kaynaklanan büyük çaplı kayıplar görülecekti.

1980'lerin ilk yıllarında, 1982 "Meksika Hafta Sonu" ile başlayan, gelişmekte olan ülkelerin çoğunun pençesine düştüğü, düzinelerce ülkenin geri ödemelerini yapamamasına yol açan borç krizi ortaya çıktı. Önceki on yılın özerk gelişim hayalleri, çok geçmeden, IMF'nin yeni yapısal uyum politikaları tarafından emredilen sert terapi altında dağılıp gidecekti. Hindistan'ın 1991'de IMF'nin "açılım" gündemine dahil olması, bu istekli dönemin sona erdiğini gösterdi.[16] IMF ve Dünya Bankası'nın kredi orkestrasyonunun doğrudan fırsat penceresini kapattığı sonucuna ulaşmak abartı olmaz. IMF'nin kredi onay mührü olmadan herhangi bir ülke, çok yönlü, çift yönlü veya özel tüm yabancı yatırımcılardan kredi için ret cevabı alacaktı. Ama akreditasyon şartları neredeyse aynı derecede kötüydü. Söz konusu ülke, uluslararası ajansın kapitalist güçlerin istediği şekilde ekonomisini nasıl ıslah edeceğiyle ilgili "nesnel" tavsiyesini kabul etmeliydi. Sosyalizm şöyle dursun, bağımsızlığa doğru herhangi bir kayma dikkatlice izlenip engelleniyordu. Kredileri alma konusundaki baskı, diğer sert koşullarla birlikte, Kuzey'in yanısıra içeriden de geliyordu; yerel elitler, siyasi sınıf üzerindeki ikna edici etkileriyle, aktif bir beşinci kolon gibi işlev görüyordu.

Kleptokrasi daha da büyük bir rol oynadı. Gelişim on yıllarında verilen kredilerin çoğu, diktatörlerin eline ve böylece bu kişilerin denizaşırı hesaplarına geçti; bu hesaplar, kredileri veren bankalara geri yatmış oldu. Bu anlamda, kredinin yolculuk

15. Manning, *Credit Card Nation*, s. 73.

16. Walden Bello, "Global Economic Counterrevolution: How Northern Economic Warfare Devastates the South", Der. Kevin Danaher, *Fifty Years is Enough: The Case Against the World Bank and the International Monetary Fund* içinde, South End Press, 1991.

yapmasına hiç gerek kalmamıştı. 1970'ler boyunca, gelişmekte olan ülkelerin toplam borcu sekiz kat arttı. Merkez Bankası Başkanı Paul Volcker, 1979'da tek taraflı olarak iç stagflasyonu yavaşlatmak için ABD faiz oranlarını yükseltmeye karar verdiğinde, tüm bu borçları ödeme maliyeti tavan yaptı. Hammadde fiyatları düştü ve birçok ülke için ödeme dengesinin ihracat yönü sert bir düşüş yaşadı. Güney'deki devletlerden bir temerrüt dalgasıyla yüzleşen IMF, bu ülkelerin zor durumlarından yararlanarak, onları yabancı nüfuzuna karşı izole edilmiş ekonomik sektörler açmaya zorladı. İlk yapısal uyum kredisi, Volcker'ın aylık şok terapisinin üzerinden kısa süre geçtikten sonra yapıldı. Sonraki yirmi yıl boyunca bu krediler, en inatçı ülkelerin bile ekonomilerindeki kısıtlamalarını kaldırıp ekonomilerini özelleştirmeleri için kilit vazifesi gördü.

Ronald Reagan'ın başkanlığı döneminde gerçekleşen Üçüncü Dünya borç krizi, sözde Washington Sözleşmesi'yle uyumlu politikaların teşvik edilmesi için çok önemli bir fırsattı. Yapısal uyum kredileri, temerrütten kurtulmak için acil durum önlemi olarak önerildi ama bunun ödünç alana maliyeti sarsıcıydı; yalnızca yüksek faiz oranları değil, aynı zamanda toplu özelleştirmeler, kesilen kamu hizmetleri ve hükümet ödemeleri ile ithalat tarifelerinin yürürlükten kaldırılmasını ve üretimin yönünün yerel ihtiyaçlardan yabancı ihracat piyasalarına çevrilmesini içeren finansal deregülasyon ortaya çıktı. Reçete, en sert haliyle seçilmiş liderlerin kendi başlarına başarısızlığa uğradığı yerlere uygulandı. Jamaika'nın Michael Manley'i bir test durumu arz ediyordu. Onun yönetimi tarafından bağımsız bir Karayip sosyalizmine doğru biçimlendirilen yol, IMF'nin "istikrar" paketleri ile Manley'in yerine daha uysal bir lideri, 1980'de yönetime gelir gelmez "CIAga" diye lakap takılan Edward Seaga'yı, getirmeyi amaçlayan siyasi istikrarsızlık programının birleşimiyle engellendi.[17] Sonraki on-on beş yıl boyunca Jamaika, serbest girişimin en iyi örneği olarak vitrine

17. Kathy McAfee, *Storm Signals: Structural Adjustment and Development Alternatives in the Caribbean*, Zed Books, 1991.

çıkarıldı. Bununla birlikte, bu, ülkenin IMF'ye olan kişi başına düşen borç miktarının da diğer ülkelerden daha fazla olduğunu gösteriyordu ve tüm borç yükü artmaya devam ediyordu. Manley'in kendisi, 1986'da iktidara geri geldiğinde, IMF'ye direnmek konusunda oldukça zayıf kaldığını gördü. Bugün, toplam hükümet harcamalarının %55 kadarı hâlâ Jamaika'nın dış borcunu ödemek için kullanılmaktadır.[18]

IMF'ye daha az anlayışlı davranan liderler istifaya zorlanırken, çok uyumlu olanlar halklarının gazabıyla yüzleşmek zorunda kaldı. Bazıları daha kötü bir talihle karşı karşıya kaldı. 1983'te askeri bir darbeyle Burkina Faso başkanı olan Thomas Sankara, çok geçmeden borç kapanına direnen en açık sözlülerden oldu. Temmuz 1987'de Addis Ababa'da Afrika Birliği Organizasyonu'na yaptığı unutulmaz bir konuşmada, borç krizinin nasıl Kuzeyli borç verenler tarafından yaratıldığını ve Güney'i daha da bağımlı hale getirmek için bunu nasıl kullandıklarını açıklıyordu:

> Bize borç verenler, vaktiyle bizi sömürge haline getirmiş [...] devletlerimizi ve ekonomilerimizi yönetmiş olanlardır. Sömürgeciler Afrika'yı, ödünç veren konumunda olan kardeşleri ve kuzenleri aracılığıyla borçlandırmaktadır. Bu borçla bizim hiçbir alakamız yoktur. Bu yüzden bu borcu ödeyemeyiz. Borç, sömürgecilerin kendilerini "teknik asistanlara" dönüştürdükleri yeni-sömürgeciliktir. "Teknik suikastçılar" desek daha doğru olur. Borç, Afrika'nın yeniden fethinin akıllıca yönetilmesinin bir yoludur; büyümesini ve gelişimini yabancılara ait kurallar aracılığıyla kontrol altına almayı amaçlar. Bu yüzden, her birimiz ülkelerimize geri ödeme zorunluluğuyla para koyacak kadar üçkâğıtçı olmuş olanların finansal köleleri –yani düpedüz köleleri– oluruz [...] Eğer geri ödemezsek, ödünç verenler ölmez. Bu kesindir. Ama geri ödersek, biz öleceğiz. Bu da kesindir.

Karizmatik Sankara, hemen üç ay sonra, politikalarını alelacele "düzelten" ve IMF'yle Dünya Bankası'ndan özür dileyen Blaise Compaoré'nin liderliğindeki bir darbede suikasta

18. "Jamaica Agrees to $750m IMF Loan Terms", *The Guardian*, 17 Şubat 2013.

uğradı. Sankara'nın gidişi, Güney borçluları dayanışmasının iki cepheli gasp karşısında –dışarıda IMF/Dünya Bankası ve içeride ihracat sermayesine bağımlı yerel elitler– savunuculuğunu yapanlar için bir ders oldu. Buna rağmen, halk direnişini kırmak o kadar kolay olmadı. Yapısal uyum kredileri tarafından verilen kemer sıkmalara karşı protestolar, ki bunlar hemen "IMF isyanları" diye yaftalandılar, Güney boyunca yayıldı; Peru'da, Mısır'da, Şili'de, Bolivya'da ve düzinelerce başka ülkede gerçekleşti; 2000'de Cochabamba'da su özelleştirmesine karşı yapılan başarılı isyanla sonuçlandı.[19] Bu isyanlar, 2000'lerdeki küreselleşme karşıtı harekete model oluşturdu; devamında, ekonomik çöküşü müteakip, Avrupa'da –Litvanya, Letonya, Fransa, İzlanda, İrlanda, İngiltere, İtalya, İspanya ve Yunanistan'da– kemer sıkma protestoları meydana geldi ve sonra Tunus'taki sefaletle tetiklenen Arap Baharı gerçekleşti.

Güney'de gelişim açısından "kayıp bir on yıl" başlatan borç krizi, Kuzeyli alacaklıların da borçlarını geri almaları için tam anlamıyla bir fırsattı. Esasında, yapısal uyum kredileri, alıcıların büyük ticari bankalara geri ödeme yapmayı öncelik haline getirmeleri şartıyla verildi. Teklif edilen para, sivilleri beslemek, barındırmak veya eğitmek için kullanılamazdı; bunun yerine, krediler ancak borç verenleri tatmin etme şartıyla onaylanıyordu. Bu ilke, krizden sonra da geçerliliğini sürdürdü ve sonraki on yıllarda kurumsal bir norm halini aldı. IMF'nin yere göğe sığdırılamayan, ödünç alanlara verdiği "teknik tavsiye", giderek daha çok varolan kredi yükümlülüklerini nasıl doğru şekilde yöneteceklerine ve halihazırdaki borç yükümlülüklerini daha fazla kredi almak için nasıl uygun hale getireceklerine dair dersler içeriyordu. Halklarının ihtiyaçlarını karşılamak veya yeni kurulmuş bir demokraside sivil toplumu güçlendirmek için ekonominin nasıl geliştirileceğine dair pek yol gösterilmiyordu. Zamanla, borçlu milletler de yalnızca varolan borçlarının faiz ödemelerini karşılayabilmek için kredi

19. Oscar Olivera ve Tom Lewis, *¡Cochabamba! Water War in Bolivia*, South End Press, 2008.

üstüne kredi ödünç alarak döndürücü haline geldiler. Anaparanın herhangi bir şekilde ödeneceğine dair beklenti yoktu ama ödeme şablonu –kendi içinde oldukça kârlı bir şablon bu– kesintisiz devam etmeliydi. Bu ilke, bugün, sürdürülemez borç yükü olan ülkeler için 1996'da kurulan IMF'nin Ağır Borç Yükü Altındaki Yoksul Ülkeler (HIPC [Heavily Indebted Poor Countries]) inisiyatifine bile uygulanır. Senegal Başkanı Abdoulaye Wade'in belirttiği gibi HIPC programı "kanser hastasına aspirin vermek gibi bir şey"dir.[20]

1987'deki konuşmasında Sankara, kamuoyunun dikkatini, borç veren devletler için borç toplayıcı olarak işlev gören, gelirlerini azami seviyeye çıkaran, borçluların geri ödeme takvimini belirleyen ve bazı olağanüstü durumlarda çok yoksul milletler için borç azaltılmasına karar veren güçlü, pek göze batmayan Paris Kulübü'ne çekti. Özel borç verenleri temsil eden daha garyri resmi bir kurum olan Londra Kulübü'yle birlikte Paris Kulübü, üyelerinin güçlerini uyumlu hale getirip birleştirir. Fidel Castro'nun 1985'te borç verenlere karşı Güneyli borçlu devletlerin birleşmesine dair çağrısını müteakip, Sankara bir beyanatta bulundu: "Bizim de kendi kulübümüzün –Addis Ababa Kulübü– olması normaldir. Borca karşı birleşik bir cephe yaratmak vazifemizdir. Bu, geri ödemeyi reddetmenin bizim açımızdan saldırgan bir hareket olmadığını, lakin doğruyu söylemek gerekirse, kardeşçe bir hareket olduğunu teyit etmenin tek yoludur."

Tabii ki, Paris ve Londra Kulüpleri borçluları tecrit etmek için ciddi emek sarf ederler; böylece onların hiçbir zaman birlikte hareket etmemelerini garantiye almış olurlar. Daha geniş açıdan bakarsak, borç reddinin tarihsel kaydı oldukça yoğun bir dosyadır. Amerika kıtasında bu, ABD eyaletlerinin 1837 ve 1839 panikleri sonrasındaki yaygın temerrütlerine ve yine Yeniden İnşa sürecinin başa dönmesinden sonra Güney eyaletlerinin nefret edilen "dolandırıcı" Cumhuriyetçi hükümetler

20. Eric Toussaint ve Damien Millet'nin eserinden alıntı, *Debt, the IMF, and the World Bank; Sixty Questions, Sixty Answers*, Monthly Review Press, 2010, s. 178.

tarafından anlaşması yapılan borçları reddetmesine, 1980'lerin ortalarından bugünlere gelen Latin Amerika ret dalgasına kadar uzanır.[21] Carmen Reinhardt ve Kenneth Rogoff'a göre 1800'den beri devletler çapında en az 250 temerrüt vakası olmuştur; bunların birçoğu ödemeye gücü yetmemekten ziyade ödeme yapmaya gönülsüzlükten kaynaklanmaktadır. Esasında, 12. yüzyıl Çin ve Ortaçağ Avrupası'na dayanan araştırmalar gösteriyor ki, seri halindeki temerrütler, "her ülke için, yeni gelişen piyasa ekonomisinden ileri düzeyde gelişmiş ekonomiye doğru olgunlaşmada neredeyse evrensel geçiş ritüelleri"ydi.[22]

Reinhardt ve Rogoff gibi ekonomistler, devletlerin temerrüde düşmesini "borca müsamahasız ülkelere" sıkıntı veren ve önlenmesi için güçlü bir mali reçete gerektiren "ciddi bir hastalık" olarak değerlendirir. Ama talancı yabancı alacaklıların dayattığı boyunduruktan kurtulmanın yolunu arayan halklar için temerrüt ve borç reddi yegâne rasyonel seçeneklerdir. Zamanla, ahlaki ve yasal argümanlar ödeme yapmamayı haklı çıkarmak için geliştirilmiştir. Bu argümanların çoğu, yeni bir hükümet, bir diktatör veya işgalci, sömürgeci bir güç tarafından alınan krediler için sorumluluğu reddettiğinde, nefret edilen borç kavramına başvurur. Örneğin, Küba, Washington'un da görüşünü alarak, 1898'de bağımsızlığını ilan ettikten sonra İspanyol kolonyal dönem borçlarını reddetti ve 1986'da Kuzey, borç geri ödemelerinin tümünü askıya aldı. SSCB çarlık dönemi borçlarını reddetti ve sonra, komünizm sonrası Rusya, 1998'de Sovyet borçlarından dolayı temerrüde düştü. Versailles Anlaşması'yla Berlin'e dayatılan ağır savaş tazminatının yarattığı yıkımın farkında olan müttefikler, 1948'de savaş sonrası Almanya'sının Nazi borçlarını silmesine izin verdi. Kosta Rika, 1922'de eski diktatörünün borçlarını reddetti. Ret için diğer yasal gerekçeler, delegeler tarafından yapılan sahtekârlık ve yolsuzluğu, borç verenler tarafından yapılan zorlamayı, özel

21. Federico Sturzenegger ve Jeromin Zettelmeyer, *Debt Defaults and Lessons from a Decade of Crises*, MIT Press, 2007.
22. Carmen Reinhart ve Kenneth Rogoff, *This Time Is Different: Eight Centuries of Financial Folly*, Princeton University Press, 2009, s. xxx.

borçların kamu borçlarına transferini ve kredilerin insan ve çevre haklarına zararlı olduğu düşünülen şekilde kullanımını içerir.[23] Yapısal uyum kredileri de, paketleri kabul etmenin demokratik egemenliğin altını oyduğu gerekçesiyle, yaygın biçimde yasadışı olarak değerlendirilmiştir.

20. yüzyıl boyunca ve özellikle Büyük Buhran döneminde, birçok Orta ve Güney Amerika ülkesi ödemelerini askıya aldı. Çoğu durumda, alacaklılar, ciddi boyutlardaki borçların önemli ölçüde azaltılmasını kabul ederek kesintiyi yüklendi. Aynı örnek, son on yıllardaki IMF ödemeleriyle ilgili en yüksek profilli askıya alma olan Arjantin'in 2002'deki muazzam temerrüdünde görüldü. Sonrasında uluslararası finans piyasalarından dışlanmasına rağmen Arjantin'e uzun dönemli bir yaptırımda bulunulmadı ve 2005'te alacaklıkları %60'lık bir kesintiye razı oldu. Sovyet dönemi sonrası Rusya gibi diğer temerrüde düşenler, jeopolitik nedenlerden veya diplomatik yardımlar karşılığında hoş görüldü. Borç veren milletler, ülkeleri ödüllendirmek veya onları etki alanları içine çekmek istediklerinde Paris Kulübü veya Londra Kulübü bir doz borç affını lütfedecektir. Polonya, Mısır, Yugoslavya ve Pakistan durumlarında görüldüğü gibi görünüşte daha geniş çaplı ahlaki tehlikeleri engellemek için ama aslen yardım talep eğiliminin artacağı korkusundan, bu düzenlemelerin reklamı iyi yapılmamıştır. Buna karşın, boş haber yorumları, zengin milletlerin derin cömertliğinin reklamını yapmak amacıyla en umutsuz borçlulara yardım etmek için harcanan (HIPC gibi) çabalarla ilgilenir.

Eric Toussaint ve Damien Millet'ye göre kayıtlar göstermektedir ki, pes etmeyenler biraz yardım elde ettikleri için "alacaklılara açıkça meydan okuyan tutumlar, borcun tamamen kapatılmasına yol açabilir."[24] Reddedenler gittikçe daha fazla ahlaki ve yasal zemine dayanmaktadır. 1990'da kurulmasından beri

23. Renaud Vivien, Cécile Lamarque, "How Debts Can Legally be Declared Void", Üçüncü Dünya Borçlarının Feshedilmesi Komitesi, 20 Mart 2013, şuradan ulaşılabilir: http://cadtm.org/ How-debts-can-legally-be-declared.
24. Toussaint ve Millet, s. 134.

Üçüncü Dünya Borçlarının İlgası Komitesi, (CADTM [Committee for the Abolition of Third World Debt] borçların iptali için, yerleşmiş olan nefret edilen borç konusundaki yasal doktrini bir hayli aşarak, bu hala tartışmalı bir konu olsa da, ikna edici bir gündem inşa etmiştir. Kilise temelli Jübile 2000 hareketinin esaslı katılımcılarından ve 2000'den sonra devam eden Jübile Güney'in ana aktörlerinden biri olan CADTM, tartışmalı borçların insan ve çevre haklarını ihlal ettiğinde veya açıkça vatandaşlık haklarını gözetmediğinde, gayri meşru veya yasadışı borçların tek taraflı reddinin yalnızca bir seçenek değil, aynı zamanda bir sorumluluk olduğunu savunmaktadır.[25]

Bankaların ve alacaklıların uluslararası hakemlik sonucunu çarpıtma konusundaki gücü dikkate alındığında, tek taraflı ret eylemleri, daha elverişli bir çare ve ahlaki açıdan tercih edilebilir olarak değerlendirilir. CADTM'ye göre, eğer borç ödemesi ülkenin temel insani ihtiyaçlarını karşılama yeteneğini riske atarsa veya alacaklılar kredi paketlerinin zararlarından haberdarsa, iptal daha çok meşruiyet kazanır. Bazı durumlarda, *mücbir sebepler* değerlendirilir. Örneğin, Paul Volcker'ın 1979'da faiz oranlarını artırma kararı varolan borçların yükünü katladı; bu, borçlu devletlerin açıkça üzerinde etkili olamayacağı bir durumdu. Diğer durumlarda, kredi oranları o kadar yüksek ve beraberindeki politika gereklilikleri o kadar aşırıdır ki, ödeme yapmamak kaçınılmazdır. Bu şartlar altında, CADTM'nin tavsiyesi, yetkililerin kredileri yasadışı sayması ve geçersiz hale getirmesidir. Gereksiz kaynak israfı ve ekolojik zararla sonuçlanan büyük ölçekli gelişim projelerinden kaynaklanan borçlarda da durum böyle olmalıdır.

Halihazırdaki borç seviyelerini tarihsel bir bağlamda konumlandırmak, aynı ölçüde önemlidir. CADTM verilerine göre gelişmekte olan ülkelerin dış borcu, 1970'te 46 milyar dolarken, 2007'de bu, 1.35 trilyon dolara yükseldi; bu süre zar-

25. Borçların iptal durumu için ahlaki, yasal, ekonomik, siyasi ve çevresel gerekçeler en iyi Toussaint ve Millet'nin çalışmasında ortaya konulmuştur, s. 240-260. Patricia Adams'ın çalışmasına da bakabilirsiniz: *Odious Debts: Loose Lending, Corruption, and the Third World's Environmental Legacy*, Earthscan, 1991.

finda bu miktar üzerindeki borç hizmeti yıllık 520 milyar dolara tırmanmıştı (iç borç da dahil edilirse, 800 milyar dolar). Kendi açılarından, borç verenler, sunmuş oldukları dış kredi miktarından 460 milyar dolar fazlasını topladı ve bu miktar ödenmesi gereken kısmın tamamını içermiyordu.[26] Bu süreç sonunda, borçlu devletler 4.35 trilyon borç hizmeti ödedi (iç borç dahil edilirse, 7.15 trilyon dolar); bu miktar 1970'te, Kuzey'e olan borçlarının 102 katına denk geliyordu.[27] Aslında, krediler, toplamda, çoktan ödenmişti. Farkın çoğu, birçok toplumda aşırı bir faiz türü olarak değerlendirilip yasaklanan birleşik faizin sonucuydu.

Daha geniş bir bakış açısı, sömürgecilerin yüzyıllar süren hammadde çıkarmasını, köleleştirilen veya zorla çalıştırılan insanları ve aşırı sömürüyü dikkate alır. Güney'in Kuzey'deki borç verenlerine ne borçlu olduğuyla ilgili herhangi bir hesap, çoğunluğu asli olarak kâr edenlerden doğrudan tevarüs eden yatırımcı ve banka varlıklarının yuttuğu bu toplu yağma dikkate alınarak tartılmalıdır. 1970'ten beri, Güney'den Kuzey'e borç servetinin net aktarımı, kolonyal dönemler boyunca benzer süreçlerdeki çıkarma oranına yakındır ve egemenlik kaybının etkinliği kıyaslanabilir düzeydedir. Eğer kendi kaderlerini tayin etme peşinde koşan insanlar sömürgecilik boyunduruğunu üzerlerinden atma hakkına sahipse, muhakkak ki, borç hizmetleriyle ilgili de aynı şeyi yapma hakları olur.

Hangi sivil kurumlar bu hakkın yeniden talep edilmesi ve uygulanması için zemin hazırlayabilir? Borç geri ödemesiyle ilgili bir halk referandumu uygun bir kanaldır. Bu borçlanmanın hangi koşullar altında gerçekleştiğine dair soruların yanıtları, kendilerine sorumluluk yüklenilmiş, vatandaşlar için çalışan denetçiler tarafından desteklenip bildirilebilir. Gerçekten kredilere ihtiyaç var mı? Bu krediler doğru dürüst idare edildiler mi? Kişisel olarak kâr sağlayan oldu mu? Kredilerin sonucu ne oldu? Kamu yararı ürettiler mi? Borçların gayri meşru veya

26. Toussaint ve Millet, s. 26-27.
27. Toussaint ve Millet, s. 155.

yasadışı olduğunu ilan etmek için sebepler bir halk mahkemesi tarafından temellendirilebilir. Bir denetim sürecini takip etmek, tazminat veya iptal eylemi için yasal destek sağlar. Referandum ve denetim kullanımına Brezilya ve özellikle 2007'de Kamu Kredisi İçin İç Denetim Komisyonu [Internal Auditing Commission for Public Credit] raporlarının ülkenin 2009'da yaşadığı tahvil temerrüdünde destek oluşturduğu Ekvator, öncülük yapmıştır. Vatandaşların kullandığı aynı araçlar şimdi borçtan dolayı sıkıntı yaşayan Euro Bölgesi'nde ve Kuzey Afrika'da takip edilmektedir.[28]

Doğrudan eylemde kullanılan Strike Debt pankartı,
Ekim 2012 (yazarın izniyle).

28. Jeremy Dear, Paula Dear ve Tim Jones'un çalışmasında Jubilee Debt'in borç ve kemer sıkmanın etkileriyle Mısır, El Salvador, Yunanistan, Jamaika, Letonya, Pakistan, Filipinler, Portekiz ve Tunus'taki adalet kampanyasını okuyabilirsiniz: *Life and Debt: Global Studies of Debt and Resistance*, Jubilee Debt, 2013.

Borç feshinin "jübile" döneminin ardında, talancı kârın aksine, üretici kredi ilkeleriyle çalışan bir ekonomi inşa etme görevi yatar. Alternatif finansa, kredi birliklerinden ve ortak çıkar kuruluşlarına dönüştürülmüş bankalardan ihtiyaç duyulacaktır. Grameem Bankası tarafından öncülük edilen yere göğe sığdırılamayan mikro kredi programları, yalnızca, borçluların kredilerini geri ödeme kabiliyetlerini istikrara kavuşturma konusunda başarı sağlamıştır. Bazı ülkelerde %100'e varan faiz oranlarından gelen güzel kârları ve düşük temerrüt seviyeleriyle mikro kredinin büyük bankalar tarafından hararetle desteklenen bir büyüme işi olması şaşırtıcı değildir.[29] 2009'da IMF/Dünya Bankası'na ilerici bir alternatif olarak kurulan Güney Bankası'nın, tam olarak faaliyete geçince Latin Amerika ülkelerinin ihtiyaçlarına adil ve işlevsel bir yolla hizmet edip edemeyeceği belirsizliğini korumaktadır. Bununla birlikte, Bolivarcı devrimin yayılmasının, Washington'dan kısmen özerklik kazandırdığı bir bölgede, ülkelerin işbirliği için ihtiyatlı umutlar vardır. Latin Amerika bloğu, Kuzeyli borç verenler tarafından inkâr edilen bu birliği dikkatlice sürdürebilirse, ekonomik boyun eğmenin eskiden beri süregelen modelinden tarihi bir kopuş yaşayacaktır. Geçmişe bakıldığında, ekonomik ve politik bağımsızlığı kurmada ilk adım, Kuzeyli banka ve ülkelere olan yasadışı borçları sorgulayıp reddetmek olacaktır.

KUZEY'DE ÇİFTE BELA

Kuzey'deki vergi verenler, Güney'deki borç kriziyle ortaya çıkan zarardan pek az korunabildi. Esasında, batık kredileri için vergi yardımı sağlayarak bankaları taşıyan onlar oldu. Bu ödeneği bir "borç bumerangı" diye tanımlayan Susan George, bu faturayı, 1980'ler boyunca 44 ila 50 milyar dolar arası bir meblağ (tüm Üçüncü Dünya'nın bir yıllık sağlık harcamasını

29. Neil MacFarquhar, "Banks Making Big Profits From Tiny Loans", *New York Times*, 13 Nisan 2010.

karşılamaya yetecek bir tutar) olarak hesap etti.[30] Ortaya çıkan başka masraflar da vardı ama bu özel kayıpları kamulaştırmanın özgül tekniği, 2008 çöküşünü müteakip gerçekleştirilen banka kurtarmalarında çok daha büyük çaplı olarak ortaya çıkacaktı. Kendi ürettikleri borç felaketlerinden Wall Street ve Kuzey Avrupa bankalarını kurtarmak için kamu fonlarının kullanımı kadar öfke yaratan bir şey olmadı. Kurtarma maliyetinin çoğu, hükümetlerin bilançolarının üzerinde son bulduğu için, şişirilmiş cari açıklar akabinde kemer sıkma politikalarının sebebi olarak kullanıldı. Martin Blyth tarafından "tüm zamanların en büyük aldatmacası"[31] olarak tanımlanan bu aldatıcı hareket, en belirgin haliyle, Wall Street'in özel bankacılık krizinin bir ülke borcu krizi olarak yeniden etiketlenmesine izin veren Avrupa'daydı.[32] GSYH'ye olan borç oranlarından dolayı sertçe cezalandırılan Euro Bölgesi'nin çeper ülkeleri, Yunanistan'dan başlayarak, kendilerini, Alman, Fransız, İsviçre ve Hollanda bankaları tarafından, neredeyse önceki üç on yıl boyunca gelişmekte olan ülkelerin tecrübe ettiği kadar sıkı bir şekilde ezilirken buldu.

Bu bankaların kötü bir şekilde Amerikan mortgage kayıplarına maruz kaldığı ve mağrurca PIIGS diye etiketlenen çeper ülkeler Portekiz, İrlanda, İtalya, Yunanistan ve İspanya'ya serbestçe ve ucuzca ödünç verdiği ortaya çıktı. En ağır borç yükü altındaki Yunanistan'ın müşkül durumununda bir sömürme fırsatı sezinleyen koruma fonları ve para piyasalarındaki talancılar, 2010 ve 2011'de Atina'nın temerrüde düşmesi veya Euro Bölgesi'nden çıkması ihtimali üzerine bahse girmeye başladı. Devlet tahvillerine rağbetle sonuçlanan bu durum (İspanya ve Portekiz bir sonraki hedeflerdi), Yunanistan'ı, Paris Kulü-

30. Susan George, *The Debt Boomerang: How Third World Debt Harms Us All*, Westview Press, 1992.

31. Metnin orijinalinde bait and switch olarak geçen bu deyim aslında mağazada bulunmayan malları düşük fiyatlarla vitrinde gösterip müşteri çekmeye dayanan yöntemin adıdır.

32. Mark Blyth, *Austerity: The History of a Dangerous Idea*, Oxford University Press, 2013.

bü gibi, baskın amacı, alacaklıların tam olarak ödemelerini almasını sağlamak olan Troyka'nın inatçı ellerine daha fazla itti. Rutin bir kendi kendine acı çektirme hareketiyle, IMF, Yunan halkından istenen kemer sıkma taleplerinin şiddetiyle ilgili üzüntüsünü ifade etti ama hiç müsamaha gösterilmedi. Bir noktada, Yunan Başbakanı George Papandreou'dan, temerrüt durumunda merkez bankası kasasından Yunan altını çıkarması için özel borç verenlere izin verecek bir anlaşmaya boğun eğmesi istendi.[33] Biraz fazla ileri gidildiğini sezen Papandreou, bunu reddetti ve kemer sıkma paketi için ulusal bir referanduma gidilmesi çağrısında bulundu.

İzlanda'da halkın görüşünü belirtmesine izin verilmesi, ülkenin yüksekten uçan üç bankası –Kaupthing, Glitnir ve Landsbanki– battığında, Britanyalı ve Hollandalı borç verenlere olan ödemelerin yapılmasının reddiyle sonuçlandı. Bir değil, iki halk referandumuna dayanan bu kararlı duruş, İzlanda parlamentosunun daha önce vermiş olduğu, yabancı borç verenler için şartları müzakere etme kararını geçersiz kıldı. Buna karşılık, Yunanistan'ın böyle isyankâr bir tavır takınmasına izin verilmeyecekti. Papandreou "piyasalar" tarafından kovuldu, önerilen referandum rafa kaldırıldı ve Troyka'nın onayladığı bir teknokrat olan Lucas Papademos'a, borç geri ödemelerinin sorunsuz yapılması için dizginler verildi. İtalya'da da demokrasi, başka bir teknokrat olan Mario Monti'nin mali disiplini sağlamak ve İtalya'nın dış borçlarıyla ilgilenmek için atanmasına kadar başa bela oldu. Bu iki seçilmemiş, apolitik finans endüstrisi vekilinin statüsü, rağbet görmeyen politikaların hüküm sürmesi için demokratik sürecin askıya alınması gerektiği gerçeğinin altını çiziyordu. Nihayetinde, yerel seçmenlerden, 2001'de Nice Anlaşması'nı reddeden İrlanda referandumunda ve 2008'de Lizbon Anlaşması'nda olduğu gibi Troyka'nın mali isteklerine karşı oy kullandıklarında onlardan basbayağı kabul edilebilir bir karar alınana dek oy kullanmaları istendi. Yine,

33. Robert Kuttner, *Debtors' Prison: The Politics of Austerity Versus Possibility*, Random House, 2013, s. 154.

ABD Temsilciler Meclisi'nde Eylül 2008'de nadiren yapılan iki partili bir oylamada, Kongre finansal endüstrinin 700 milyar dolarlık Sorunlu Varlıkları Kurtarma Programı'nı (TARP [Troubled Asset Relief Program]) reddettiğinde, zar zor değiştirilen fatura daha "doğru" bir oylama için geri gönderildi.

Euro Bölgesi krizi durumunda bankaların çoğu iki kez kurtarılıyordu: ilkin çöküşün sonrasında ve bunu müteakip yine ulusal artık değerin kemer sıkma tedbirleri aracılığıyla bankalar tarafından devlet temerrütlerinden kurtulmak için verilen kredilerin hizmetine sunmak üzere. Belki de yeni bir sadakanın eli kulağındadır ama bu gaspı gizleyen ahlak oyunu* nihayet aşınmaya başlıyor. 2010-2011 Yunan borç krizi sırasında, Almanların tutumluluğu ve iş ahlakının, bol güneş alan Akdeniz miskinliğine olan üstünlüğüne dair bitmek bilmeyen palavralar dinledik. Bunların çoğu, borçla ilişkilendirilen utanç ve suçluluk teraneleri aracılığıyla ifade edildi ama bu her zaman borç verenin yararına yapıldı. Bu laçka konuşmalar, Avrupalılar arasında geçmesine rağmen, daha evvel Üçüncü Dünya'daki borçlu ülkelere uygulanan istiare ve tutumların birçoğunu yeniden dolaşıma soktu. Sorumsuz, miskin, savurgan, yozlaşmış ve bağımlı durumdaki bu halklar, her zaman bizim yardımımıza ihtiyaç duyacaklar ama aynı zamanda kendilerine o denli yardımsever bir şekilde verilen finansal yardımı geri ödeyebileceklerini temin etmek için mali disipline de ihtiyaçları var.

Bu tarz bir ahlakçılığı defetmek, ödenemeyen ve ödenmemesi gereken borçlara direnme hakkını aramak için anahtar işlevi görür. Gerçeğe dayalı analiz, ret için inandırıcı sebepler önerirken, borç verene talancı, açgözlü, asalak veya sadistik davranış isnat eden aksi yöndeki ahlak anlayışı uygundur ve bazen gereklidir. PIIGS ülkelerini para tutamayan müsrifler olarak etnik anlamda profillendiren anlayışa karşın, Euro Bölgesi krizinin merkezindeki devlet borçları kamu harcamalarının aşırı olmasının sonucu değildi. Bu borçların çoğu, devlet

* Morality play: 15. yüzyılda Avrupa kiliselerinde sahnelenen, temel insan davranışlarını (dürüstlük, yardımseverlik vb) konu alan tiyatro oyunları. (y.h.n.)

tahvili oranlarına yapılan koruma fonu bahislerinin etkisiyle büyüyen çöküşten sonra yeniden sermayelendirilen bankalara giden kamu harcamalarıyla şişirildi. Durgunlukla sonuçlanan kısa vadeli kredi piyasaları üzerine yapılan talihsiz özel sermaye spekülasyonlarıyla hiçbir ilgisi olmayan halklar açısından, "müşterek fedakârlık" çağrısına destek olmak için ortada hemen hemen hiçbir neden yoktu.

Robert Kuttner, Paul Krugman ve Joseph Stiglitz gibi liberal ekonomistler, öncelikle pragmatik nedenlerle şiddetle kemer sıkma politikalarına karşı çıkmış, borç ertelemeye ise taraftar olmuşlardır: Örneğin, büyük bir borç birikmesi oluştuğunda kemer sıkmanın iyileşme ve büyümeye hiçbir etkisi olmaz. Ama bankacıların kötü bahislerini kamu borcu yükümlülüğü olarak kamufle eden sahtekârlık eylemine verilecek daha ilkeli ve demokratik bir cevap vardır. Kemer sıkma politikasının kendisi, birçok kamu borcunun yasadışı oluşu ve bu yüzden reddetmeye değer olması sebebiyle, gasp sonucu ortaya çıktığı için doğrudan kınanmalıdır. Devlet hukukunu hiçe saymakla kalmayıp kitlesel yoksullaşmayı da getiren, nefret uyandıran 2012 Yunan Memorandumu'nda olduğu gibi, Troyka'nın dayattığı anlaşmalar durumunda, uluslararası insan hakları doktrininine başvurulması yasal bir seçenektir. BM Uluslararası Hukuk Komisyonu ve Uluslararası Hague Mahkemesi*, zaruret durumunun, uluslararası yükümlülükleri yerine getirmemek için geçerli bir neden olduğunu kabul etmektedir. Buna ilave olarak, toplu işten çıkarmaları ve emekli maaşı kesintilerini, toplu sözleşmelerin feshini ve özelleştirmenin güçlendirilmesini emreden memorandum, Troyka ve finansal çıkar odakları tarafından atanan, seçilmemiş bir hükümetle müzakere edildi. Aksi yöndeki ahlakçı anlayış taktiği, Nazi işgali sırasında Yunanistan'dan zorla alınan kredileri hiç ödememiş olan Almanya'yı anımsatmak için kullanılmaktadır. Çalınmış eser ve Nazilerin Yunan altyapısına verdiği zararların tazminiyle savaş kredilerinin faizi dahil olmak üzere, toplam

* Hollanda'nın Hague şehrinde bulunan Uluslararası Ceza Mahkemesi. (ç.n.)

tahmini borç hesapları, Alman borç verenlere olan şu anki borçların çok büyük bir kısmına eşdeğerdir.[34]

Bu gibi karşı iddiaları desteklemek için, vatandaşlardan oluşan denetleyiciler, devlet borçlarının, belediye borçlarının ve uluslararası borçların kabul edilemez olduğunu belirlemek için uygun bir yöntemdir. Uluslararası Vatandaş Borç Denetleme Ağı (UVBDA [International Citizen Debt Audit Network]) ile birbirine bağlanan gruplar, çeşitli Avrupa ülkelerinde bu işi yürütmek için ortaya çıkmıştır. Sloganı "Borçlanma, Ödeme" olan UVBDA, İrlanda'da *Debt Justice Action*'ı[Borç Adalet Gücü], Yunanistan'da *Protovoula gia tin Epitropi Logistikou Eleghou*'yu (ELE) [Borç Denetim İnisiyatifi Komitesi], Portekiz'de *Iniciativa de Auditoria Cidadã* à Divida Pública'yı (IAC) [Kamu Borcu Denetimi Vatandaş İnisiyatifi], İspanya'da *Plataforma Auditoría* Ciudadana de la Deuda'yı (PACD) [Vatandaş Borç Denetimi İnisiyatifi], İtalya'da *Per una nuova finanza pubblica*'yı [Yeni Bir Kamusal Finans İçin], Fransa'da *Le collectif pour un audit citoyen de la dette publique*'i (CAC) [Kamu Borcu Vatandaş Denetimi Grubu], Mısır'da *Drop Egypt's Debt*'i [Mısır'ın Borçlarını Silin], Tunus'ta *Collectif Auditons les Créances Européennes envers la Tunusie*'yi [Avrupa'nın Tunus'a Olan Alacaklarını Denetleme Grubu] (ACET) ve Birleşik Krallık'ta *Jubilee Debt Campaign*'i [Borç Jübile Kampanyası] içerir. CAC'den Patrick Saurin'in belirttiği gibi, "Hedef, tüm kamu borçlarına bakmak ve hangilerinin meşru, yasal ve kamu yararına olduğuna karar vermektir. Bu borç ödenmeyi hak eder. Ama öncelikli olarak bankaları zenginleştiren borçlar gayri meşrudur ve ödenmemelidir. Denetleyicilerin amacı, bu ayrımı yapmaktır."[35]

34. Suzanne Daley, "As Germans Push Austerity, Greeks Press Nazi-Era Claims", *New York Times*, 5 Kasım 2013. Muhalefetteki sol parti Syriza, savaş kredisi iddialarını kapsayan Yunan Borçları İnceleme Kampanyası' ın öncülüğünü yapmıştır. Bkz. http://elegr.gr/details.php?id=323. Yunanistan'ın durumuna ilişkin özgül görüşleri olan kemer sıkma krizinin iyi bir analizi için bkz. Costas Lapavitsas, *Crisis in the Eurozone*, Verso, 2012.

35. " 'Don't Owe, Won't Pay!': A Conversation with a French Debt Resistor", *Strike Debt*, 24 Haziran 2013, şuradan ulaşılabilir: http://strikedebt.org/public-

Denetleyici vatandaşlar yerel yetkililerin güvenirliğini de sınama yoludur. Çoğu belediye ve kamu kurumunun, kendilerine bankalar tarafından satılan bu tür zehirli kredi ürünleri üzerinden spekülasyon yapmak için kamu parası kullanması yasaklanmıştır. Esasında, LIBOR* faiz ayarlama skandalından kaynaklanan tartışma, yetkililerin, yüzlerce milyar dolar değerinde faiz oranı takasları veya batık kredi temerrüt oranı takasları almak için ikna edildikleri Baltimore ve diğer şehirlerdeki bankalara karşı davaları beraberinde getirmiştir. Bu işlemlerin sonuçları, yalnızca finans endüstrisine veya rüşvet yiyen yozlaşmış yetkililere yaradığında, geri ödeme yapmamak için yasal bir durum oluşur. Bu şartlar altında, sıradan insanlar tarafından yapılan borç denetimleri, ortak kaynaklar üzerinde demokratik otoriteyi yeniden tesis etmenin ve şeffaflığı desteklemenin de bir yoludur. Su ve enerji hizmetleri, ulaşım yetkileri, hastaneler, üniversiteler gibi kaynaklar üzerindeki kontrolleriyle yerel kurum denetleyicileri, sıradan insanların, borç ekonomisi tarafından üretilen genişlemekte olan demokrasi açığını azaltmak için sorumluluk aldıklarını hissetmelerini sağlayabilir. Bazı şehirlerde, özellikle Brezilya şehirlerinde, denetleyiciler daha eşit kamu harcaması üreten katılımcı bütçe sürecinin bir parçası olarak kullanılır.

Kamu borçlanması durumunda, bu gibi denetimlerin sonucu, kendini örgütlemede salahiyet verici bir deneyimdir ve potansiyel olarak bu hayati kaynakları yönetmede piyasalar yerine insanların ihtiyacını gözetmek de ilk adımdır. Peki ama aynı süreç özel anlamda birey olarak alınan hane halkı kredilerine uygulanabilir mi? Bu kişisel borçları reddetmek için sebepler nelerdir? Sorgulanan borç verenler, sıklıkla, yalan ve sahtekârlıkla bitmez bilmez kârlar elde edenlerle ve devlet ve diğer kamu cari açıklarını manipüle edenlerle aynı kişilerdir. Bunlara, bir borcumuz varsa tabii, ne borçluyuz?

---

debtaudits/ ve Uluslararası Vatandaş Borç İnceleme Ağı için şuraya bakabilirsiniz: http://www.citizen-audit.net/.

* LIBOR: London Interbank Offered Rate [Londra Bankalar Arası Faiz Haddi]. (ç.n.)

İkinci Bölüm

Hane Halkının Ahlaki Ekonomisi

Hane halkı borçlarının kamu borçlarıyla çok az ortak yönü vardır ama bu, siyaset yapan kesimleri, özellikle de kemer sıkma önlemlerini haklı çıkarmak isteyenleri, iki borç türü arasında karşılaştırma yapmaktan alıkoymamıştır. Barack Obama, 2010'daki ulusa sesleniş konuşmasında, yöneticilerinin teşvik çabaları ve kemer sıkma şeklindeki "mali disiplin" hamlesinin sona erdiğini ilan ettiğinde tipik bir örnek verdi:

> Ülkenin her tarafından aileler kemerlerini sıkıp zor kararlar alıyor. Federal hükümet de aynısını yapmalı. Bu yüzden, bu gece, geçen yıl ekonomiyi kurtarmak için alınan trilyonlarca doları ödemek için spesifik adımlar öneriyorum. 2011'den başlayarak üç yıl boyunca hükümet harcamalarını dondurmaya hazırız [...] Para sıkıntısı çeken

> herhangi bir aile gibi, ihtiyaç duyduğumuz şeylere yatırım yapacağımız ve ihtiyacımız olmayan şeyleri feda edeceğimiz bir bütçeyle çalışacağız. Ve bu disiplini vetoyla kabul ettirmem gerekirse, bunu yapacağım.

Karşılaştırmanın temelsiz olmasına aldırmayın. Aralarında yetenekli bir kalpazan olmayan hiçbir hane halkının, Merkez Bankası gibi para basma hakkı yoktur. Obama'nın retoriği de teşviklere son vermek için bastıran ve herkesi kapsayan devlet yardımlarını azaltmak için krize bir "şok doktrini" anlayışıyla yaklaşan aksi cari açık borazanlarını yatıştırmaya yetecek kadar ikna edici olamadı. Müsrif CEO destekli, "küçük hükümet"i destekleyen Borçları Halledin [Fix the Debt] kampanyası, Kongre'ye şirketler için daha çok vergi kesintisi verilmesini isterken, ulusal cari açığın Sosyal Güvenlik, Sağlık ve Bakım harcamalarıyla diğer programların kesilerek ödenmesi için lobi oluşturdu. Bu kemer sıkmacıların yaptıkları baskılardan elde ettikleri önemli bir kazanım, Ocak 2013'te başlayan haciz programıydı; bu programa göre 2020'ye kadar 1.5 trilyon dolar kamu harcaması otomatik olarak kesiliyordu ve bu, istihdam dışına itilmiş ve kendi borç çatlakları versiyonları içinde sendeleyen düşük gelirli kesimleri cezalandırmak için alışılmadık ölçüde acımasız bir formüldü.[1] Ekim 2013'te, hükümetin çalışmalarını askıya almasına yol açan Tea Party saldırısı, federal borcu azaltmak adına sosyal harcamalarda daha fazla gedik açılmasını amaçlıyordu.

Obama'nın dikkat çektiği benzerlik yanıltıcıydı; hükümetler ailelerin yaptığı gibi herhangi bir şekilde "ayaklarını yorganlarına göre uzatmak" zorunda değildi. Borçlu ailelerin aksine, ABD hükümetinin borcunun çoğu kendinedir. ABD, Büyük Britanya, Çin ve Japonya gibi yasal para sistemini kullanmaktadır; buna göre hükümet istediği vakit para üretebilir. Ama bu ülkelerden farklı olarak ABD, her zaman talep edilecek olan ve bu yüzden de enflasyonu engelleyen, dünyanın rezerv

1. Alison Kilkenny, "A Slow-Motion Train Wreck: The Real Consequences of the Sequester", *The Nation*, 24 Temmuz 2013.

parasını elinde tutmaktadır. Vergi matrahı çabucak erimezse, bu konumdaki bir millet uzun süre yüksek borç seviyeleriyle yaşamak zorunda kalır. Diğer bir deyişle, federal borç "krizi", büyük ölçüde, normal şartlar altında politik olarak gerçekleştirilmesi imkânsız olan harcama kesintilerini haklı çıkarmak için tezgâhlanan yapay bir korkudur. Ama bu tür karşılaştırmalarla öne sürülen daha incelikli ve sinsi ilişki, dikkatsiz hane halkı bütçe planlamasının finansal krizle ilgili olabileceğiydi. Krizin kökenine dair bazı popüler açıklamalarda, bankerlerin riskli bahislerinin değil, kişisel tüketici eğlencelerinin çöküşün ve ardından gelen derin federal bütçe açığının gerçek sebebi olduğu ifade ediliyordu. Ortada dolanan bu gibi uydurma ifadeler, Amerikan hane halklarının ödünç alma ve harcama biçimleri ahlakını, Avrupa'da olan durumdan daha kendine özgü bir şekilde geliştirmeye yaradı.

Hayallerdeki evler ve düz ekran televizyonlar gibi müsrif satın alımlarla ilgili tüm o zehirli konuşmalara rağmen, borç finanslı tüketimin sürdürülemez büyümesinin ana nedenleri, durağan gelirle birlikte yükselmekte olan eğitim ve sağlık maliyetleri olmuştur. ABD hane halkı borcunun gelire olan oranı, kısmen kitlesel temerrütler ve kredi borç silmelerinin sonucu olsa da 2007'de %177'yle zirve noktasına ulaştığından beri azalmıştır. Kişisel temerrüt, özellikle öğrenci borçları, oldukça istikrarlı bir şekilde artmaya devam etmektedir. Bununla birlikte, hiçbir ciddi "önlem" önerilmemiştir ve kişisel borç indirimine dair hiçbir hükümet programı ortaya çıkmamıştır. Geleneksel makro-ekonomik perspektiften bile bakıldığında borç deflasyonunun etkisi alarm verici düzeydedir. Borç hizmeti için bankacılara giden her bir dolar, gerçek ekonomide mal ve hizmetlere bir dolar daha az harcanması demektir. Gittikçe daha çok fazlalık, %1'in servet bilançosunu yükseltmek için çıkarıldıkça ekonominin üretici yönü daha azla idare etmek zorunda kalır.

NYC finans bölgesinde Occupy Wall Street'in birinci yıl dönümünde bölgeye getirilen Borç Kayası, 17 Eylül 2012 (Borç Kayası Kolektifi' in izniyle).

İcra krizinin ilk aşamalarında, siyasi çevrelerdeki sesler, sıkıntılı ev sahiplerine risk altındaki evlerinden çekip gitmeleri tavsiyesini veriyordu. Ama temerrüt durumundakilere verilen bu stratejik tavsiye, evvela faydacı bir zemine dayanıyordu; ekonomik olarak mortgage ödemelerini yapmaya devam etmekten kazanılacak bir şey yoktu. Doğal olarak, bu tavsiye, artık kimsenin etik bir davranış beklemediği bankacılar tarafından ahlaken sorumsuz olarak değerlendirilip kınandı. Diğer sesler, anaparanın azaltılması onaylanana kadar paranın emanete gitmesini öngören mortgage grevleri çağrısı yapıyordu.[2] Federal hükümetin harekete geçmemesinden usanmış bazı belediye yetkilileri ise zor durumdaki ev sahiplerinin mortgage'lerini satın almak ve azaltmak için kamulaştırmaya başvurmayı düşünmüştü.[3]

2. Buna benzer bir çağrı, Ohio Halkının Yetkilendirilmesi ve Güçlendirilmesi'nden [Empowering and Strengthening Ohio's People] geldi. Bkz. http://www.esopcleveland.org/index.php?option=com_content&view=article&id=124%3Ahomeowners-call-for-mortgage-strike&catid=8%3Ageneral&Itemid=46.

3. Hannah Appel ve JP Massar, "Can a Small California City Take on Wall Street-And Survive?", *Strike Debt Bay Area*, 29 Eylül 2013, şuradan bakabilirsiniz: http://strikedebt.org/em-domrichmond/. Steven Lee Myers ve Nicholas Kulish, "Growing Clamor About Inequities of Climate Crisis", *New York Times*, 16 Kasım 2013.

Bankalara verilen büyük çaplı kamu bağışına rağmen, indirimli mortgage ödemeleri konusunda hükümetin onları ikna çabası başarısızlığa uğramıştır. Bu yüzden de Bank of America, Citigroup, JPMorgan Chase, Wells Fargo ve diğerlerinin aldatıcı mortgage ödünç verme işlemlerinden dolayı davalara maruz kalmalarının ödünç alanlar açısından sonuçlar doğurması uzun süre aldı. JPMorgan'ın Adalet Bakanlığı'yla 2013 sonbaharında yaptığı 13 milyar dolarlık anlaşma, yalnızca 4 milyar dolarlık ev sahibi yardımı getirdi. Büyük Britanya'da RBS, Lloyds, Barclays ve HSBC'ye hileli "ödeme koruma sigortası" (PPI [payment protection insurance]) satışından dolayı verilen cezalar hane halkı tüketim büyümesine darbe vurmak için yeterliydi. Esasında, her biri binlerce dolar dolandırılan tüketicilere verilen ödemeler, bankaların günlük işlemlerinden daha çok, reel ekonomiye kayda değer etki yapmış görünüyordu. John Lancaster'ın alaylı bir şekilde gözlemlediği gibi: "Bankalar öncelikli işlemleri olan ödünç vermede o kadar kötüler ki, milyarlarca sterlini ceza olarak kazıkladıkları müşterilere verseler, ekonomi için daha iyi olur."[4]

Çoğu mahkeme dışında çözüme kavuşturulan tek tük yasal işlemler haricinde, hangi borçların meşru, hangilerinin gayri meşru olduğunu belirlemek için çok az çaba ortaya konmuştur ve bunların hiçbiri sistematik değildir. Ama bu ahlaki açıklama olmaksızın, borç veren sınıfın hâkimiyeti olmadan bir hayat tarzı hayal etmek şöyle dursun, bankaların mutlak gücünü kırmaya bile başlayamayız. Bir şekilde, borç verenlerin düzgün çalışması için uyması gereken altın kuralları baştan savarak hükümet bir borç indirimi programı için bastırsa dahi, bu, kısa süreli, tüketim büyümesini harekete geçiren faydacı bir amaç güden ve GSYH'yi besler nitelikte olurdu. Hayati sosyal hizmetleri borçla finanse etmenin ahlaksız ekonomisi, sapasağlam kalırdı ve bireylerin üzerindeki yük kesinlikle bir kez daha artardı. Açıkçası bu borç sistemini, bir toplumu yönetmenin

4. John Lanchester, "Let's Consider Kate", *London Review of Books*, 35, 14, 18 Temmuz 2013, s. 3.

sürdürülemez ve etik dışı bir yolu olarak kınayacak ve bu sistemin ötesine geçmeye yarayacak bazı genel prensiplere acilen ihtiyaç duyulmaktadır.

Öyleyse, nereden başlıyoruz? Devlet borçlarının analizi durumunda olduğu gibi hane halkı borcunun artışı için temel tarihsel nedenleri gözden geçirmek önemlidir. Tam olarak kamu borçlarının birikiminde olduğu gibi kişisel kredi büyümesi de kâr hırsından olduğu kadar, toplumsal bir kontrole olan yakınlıktan da besleniyor. Olgun bir krediokrasi, yararlanıcılarının yönetim isteklerini pekiştirmek amacıyla bu iki arzuyu da tatmin etmek zorundadır.

BANKA ALIM SATIMI

Ticari bankalar için tüketici kredileri işine girmek oldukça uzun bir süre aldı çünkü ABD sanayileşme sürecinin çoğunda, bu bankaların iş dünyasına verdikleri kredilerden elde ettikleri bolca kârla faiz oranlarındaki anti-tefecilik tavanlarının birleşimi, bankacıları bundan uzak tuttu. Taksitli krediler genellikle mağaza sahipleri tarafından olanaklı hale getirildi. Çünkü müşterilerini muhafaza etmek istiyorlardı; bazı durumlarda hiçbir ücret alınmıyordu ve bu yüzden uzayan kredi verme işlemi, bu perakendeciler için kayıp getiren bir teklif olabilirdi. Daha büyük satın alımlar için krediye ihtiyaç duyan orta sınıf bireyler ve aileler, etnik kredi döngülerine dönüşen yakınlara ve göçmenlere güveniyordu; işçi sınıfının ise tefeciye gitmekten başka seçeneği yoktu. ABD'de görece olarak geç yerleşen iflas yasaları, borç verenlere, girişimcilere ve yatırımcılara risk toleransı tanıyacak şekilde düzenlenmişti; bu yasalar, hane halkı borçlularını taksitli krediler aracılığıyla zorunlu giderlerini karşılama tuzaklarından korumuyordu. Tefecilik kısıtlamaları da tüketim mallarının ödünç alınmasını kapsamıyordu; böylece, oranlar bazı mağaza kredilerinde yükselişe geçiyor ve arka sokak dolandırıcılarının durumunda olduğu gibi iflasa sürüklüyordu.

Görünüşte kişisel faizle ödünç vermeyi yasallaştırmak ve dolandırıcıları iş dünyasının dışına atmak için 1920'lerde tefecilik yasaları kaldırıldığında bile, bankacılar bu işe atılmaya istekli değillerdi. Pahalı ürünler için tüketim finansının erdemleriyle ilgili kuşkuları dağıtan şey, kitle tüketim malı olarak arabanın ortaya çıkışıydı. Özellikle Henry Ford, güçlü üretici yönünden kaynaklanan finans konusundaki rahatsızlığından dolayı bundan çekiniyordu. Şirketinin satışları, başrakibi General Motors, çabucak şirketin kârlı bir kolu haline gelen General Motors Acceptance Corporation (GMAC) aracılığıyla yaptığı borçlu satın alımlarla öne geçince kayba uğradı.[5] Akabinde, GMAC'nin toptan ve perakende finans başarısı, General Electric gibi diğer şirketlerde taklitçiler yarattı; bağımsız finans şirketleri ise işçi ailelerin alım gücünün ötesindeki bir dizi tüketim malına olan talebi karşılamak için türedi.

Sosyalizmin çağrısıyla rekabet halinde olan Edward Filene ve Edward Bernays gibi tüketim peygamberleri, işyerinde tüketim gücünü demokrasiye bir alternatif olarak desteklediler.[6] Kitlelere kredi vermek, büyük bir özgürlük eylemi olarak çerçevelendirildi. GMAC Başkanı John Raskob kendisininki gibi şirketlerin finansal çabalarının "sosyalistlerin insanlığa vaat ettiği herkes için bir bolluk cenneti ve adil bölüşüm" getireceğini ilan ediyor ve ekliyordu: "Ama bizim yolumuz, sosyalistlerin yıkıcı yolundan ziyade, kapitalistlerin yapıcı yolu olacak."[7] Esasında, krediye erişim, sonraki birkaç on yılda sosyalizme karşı verilen büyük halkla ilişkiler savaşında önce ABD'de, sonra Sovyet Bloğu ile 1940'lardan itibaren sürdürülen dünya çapındaki yarışta sosyalizmin etkisini azaltmak için kullanılan bir araç olacaktı.

5. Louis Hyman, *Borrow: The American Way of Debt*, Vintage, 2012, s. 44-52.
6. Stuart Ewen, *Captains of Consciousness: Advertising And The Social Roots Of The Consumer Culture*, McGraw-Hill, 1976.
7. Louis Hyman'ın eserinden alıntı, *Debtor Nation: The History of America in Red Ink*, Princeton University Press, 2012, s. 43.

Bu kutsal seferin ana öğesi otomobil değil, kolektivizm öğretisine karşı Anglo-Amerikan sahiplenici bireyciliğinin en akılda kalan savunması ve en güçlü dayanak noktası olan ev sahibi olmaktı. 1920 nüfus sayımı, ev sahibi olmadaki düşüşü gösterdikten sonra, Better Homes [Daha İyi Evler] Hareketi, bir Ulusal Tasarruf Haftası'nın çekirdeği olarak çeşitli iş ve sivil gruplar tarafından "Kendi Evine Sahip Olma Günü"nün 1920'de yapılmaya başlanmasıyla bu konuyu desteklemek için ortaya çıktı. Ticaret Bakanı sıfatıyla, Herbert Hoover, 1921'den 1928'e kadar bir taraftan sorumsuz tüketiciliğe, diğer taraftan sosyalist tehdide karşı bir koruma olarak oluşturulan Better Homes in America [Amerika'da Daha İyi Evler] hareketine başkanlık yaptı. Çiftçinin çiftlik evi sahibi olması temeline dayanan Jefforsoncu idealle yetinmeyen Hoover, "ev sahibi olmak için hepimizin içinde olan temel içgüdü" diye adlandırdığı şeyi yerleştirmeyi amaçlıyordu.[8] Bu idealle aynı doğrultuda, Better Homes Hareketi, tasarruf ahlakının, piyasa mallarının baştan çıkarıcı çağrısı karşısında erozyona uğraması konusundaki umumi kaygıları yatıştırdı. Bankacıların bu ahlakçılığı desteklemesi, kendi çıkarcı anlayışlarını örtbas etmek içindi. Nihayetinde, tasarruf mevduatları şeklindeki kişisel tutumluluk, işyerlerine kredi verme kapasitelerinin temelini oluşturuyordu.[9]

Tüketici ödünç verme meselesinde en sonunda ticari bankaların galip gelmesi, ev satın alımlarının piyasa teşvikinin ulusal ekonomik iyileşme için bir öncelik haline getirilmesine kadar gerçekleşmedi. 1930'ların başında emlak endüstrisinin

8. Herbert Hoover, "The Home as Investment", *National Advisory Council for Better Homes in America, Better Homes in America Plan Book for Demonstration Week October 9 to 14, 1922*, Bureau of Information of Better Homes in America [Amerika Daha İyi Konut Edinme Bilgilendirme Bürosu], 1922, s. 7.

9. Savurganlık ile tüketicilik arasındaki çatışmanın nedenleri için bkz. Daniel Horowitz, *The Morality of Spending: Attitudes Toward the Consumer Society in America 1875-1940*, Johns Hopkins University Press, 1985; Lendol Calder, *Financing the American Dream: A Cultural History of Consumer Credit*, Princeton University Press, 1999; David Tucker, *The Decline of Thrift in America: Our Cultural Shift from Saving to Spending*, Praeger, 1990.

çöküşü, ev sahibi olmayı en üst düzeyde kamu politikası haline getiren çeşitli Yeni Düzen [New Deal] girişimlerini tetikledi. Kamu İşleri Yönetimi (PWA [The Public Works Administration]) binlerce ev inşa etti ve Home Owners Lending Corporation [Ev Sahipleri Borç Verme Kurumu], sahiplerinin oturduğu evlerin neredeyse beşte birine yeniden finansman sağlayarak icra krizine saldırdı. Fakat konutun riskli bir finans işi olduğuna dair bankacıların korkularını dağıtan, Federal Konut İdaresi (FHA [Federal Housing Administration]) oldu. FHA'yı yaratan 1934 Ulusal Konut Yasası [The National Housing Act], temelde bir devlet tahvili sistemiyle uzun vadeli amorti edilmiş mortgage'i ortaya çıkardı. Sigorta programı normatif %5 mortgage faiz oranı üzerinden %1 zorunlu vergiyle finanse edilecekti ama temerrüde düşmüş herhangi bir kredinin tam olarak yeniden ödenmesini temin etmek için federal hükümet tarafından yönetilecekti. Kamu parası kredileri kurtarmak için hiç kullanılmayacaktı. FHA'nın yenilikçi özel sermaye kullanımı, Yeni Düzen'i sosyalist bir komplo olarak görenlere teminat vermeye yaradı. Aslında, müstakbel bir FHA müdürü bunun şöyle tanımladı: "[...] özel teşebbüsün son umudu. Alternatif, konut endüstrisinin sosyalistleştirilmesiydi."[10]

Bankalar için bu işin cabası da 1938'de Federal Mortgage Kurumu'nun (Fannie Mae diye de biliniyordu)* ikincil tahvil piyasasında mortgage ticareti yapması için kurulmasıydı. Ödünç verenler, artık kredilerini tahvil olarak satmak için ulusal çapta standart hale getirilmiş mal fiyatlarına güvenebilirdi ve daha da önemlisi, yeni krediler üretmek için var olan kredilerini kayıt dışı hale getirebilirlerdi. Bu borçları yeniden satma olanağı birçok kapı açtı. Bankacılar artık sahip olduklarından çok daha fazla parayı ödünç verebilirdi (ABD bankaları yüksek faizli mortgage krizinden hemen önce 35'e 1'den daha yüksek kaldıraç katsayılarına ulaşabiliyordu; Avrupa bankaları ise

10. Hyman'dan alıntı, *Debtor Nation*, s. 53.

* Federal Housing Administration'la olan ses benzeşmesinden ötürü bu isim verilmişti. (ç.n.)

45'e 1'e varıyordu: Barclay'in varlıklarının özkaynaklarına olan oranı, 2008'de zirvesindeyken, 61,3'e 1'di).[11] Borçlar, varlıklarmış gibi teminat karşılığı verilebiliyordu, özellikle de federal garanti altındaysalar; batık kredilerin sorumluluğu, onları satın alacak kadar talihsiz kim varsa, onlara devredilebilirdi ve hükümet Fannie Mae aracılığıyla (daha sonra öğrenci borçları için Sallie Mae aracılığıyla yeniden kullanılan bir düzenleme) idari masrafların icabına bakacaktı. Sistem iyi yönetildiği müddetçe, bu, yükselen gelirin olduğu bir dönemde düzenli kâr üreten istikrarlı bir düzenlemeydi ama zaman içinde deregülasyonun ortadan kaldırılması, bu konut kredilerinin, özellikle de "uygun olmayan"ların veya yüksek faizli olanların, yeniden satılmasının çok yüksek bir borç aracı hiyerarşisinin ve sistematik çöküşe oldukça duyarlı türev şeklindeki spekülatif bahislerin ortaya çıkması anlamına geliyordu.

Bankacılar için riski sıfırlamak, hükümetin bir alışkanlığı haline geldi ama bunun bedeli ağır oldu ve 1980'lerdeki tasarruf ve kredi krizinden kaynaklanan faturayla başlayarak bedel tekrar tekrar vergi mükelleflerince ödendi. 370 milyar dolar olarak hesaplanan bu fatura, 2008'den sonraki trilyonlarca dolarlık mali hasarın gölgesinde kalıyordu. Bu kurtarmaların ortaya çıkardığı suni masraflar, Wall Street'in tamamının hayatta tutmaktan mutluluk duyduğu, hükümetle varılan Yeni Düzen antlaşmasının doğrudan bir sonucuydu. Bankaların risklerini karşılamak için varolan federal yükümlülüğe rağmen, bu ilişkide çok az mütekabiliyet mevcuttu. 2008'den sonra büyük bankalar iflastan kurtarıldıklarında, Kongre, onların birbirine bile yeniden ödünç vermeye başlamalarını sağlayacak güçten yoksundu. Birçok yorumcu, yasa koyucuların dizginlerinin bu işi yapmak için açıkça çok zayıf kaldığı sonucuna varıyordu ama yapısal zayıflığın bir kısmı, evvela bankaları tüketici kredisine çekmiş olan, tatlı kâr getiren rant antlaşmasından kaynaklanıyordu.

11. John Lanchester, *I.O.U.: Why Everyone Owes Everyone and No One Can Pay*, s. 31.

FHA ve Fannie Mae tarafından onaylanan ödünç verme standartları, uzun süren savaş sonrası tüketim patlamasının mimari temelini oluşturuyordu. FHA sigortalı banliyö evi, Charga-Plate'la [Müşteri Alışveriş Kartı] (kredi kartının selefi), veresiye hesaplarla ve nihayetinde döndürme krediyle mağazalarda satın alınan mallarla doldurulacak bir havuzdu. Bu dönemde, tam vatandaşlık hakları, ticari bir bankayla uzun vadeli bir borç ilişkisine girmiş olan kişilere ayrılmıştı. Yeterli görülenlerde –ki bunlar ağırlıklı olarak beyaz, banliyö alıcısı kişilerdir– temerrüt oranları düşüktü. İstikrarlı ekonomik büyüme ve artan gelirler temin edildiğinden, kesintisiz aylık ödemeler neredeyse garantilenmişti. Yine de, hasarlı bir kredi notu veya icra tehdidi, Soğuk Savaş dönemi uyumluluk kültürünün oldukça ayırt edici bir özelliği olan katı statükoyu güçlendirmeye yardımcı oldu. Borç hizmeti, dayatmacı sosyal normların anahtarıydı ve bu yüzden mortgage'li ev, bu dönemde kapitalist ideolojinin köşe taşı oldu. Toplu banliyö evlerinin mimarı olan William Levitt'in özlü bir şekilde belirttiği gibi "Kendi evi ve arazisine sahip olan hiç kimse komünist olamaz."[12] Böyle olsa dahi, yirmi yıl boyunca, John Nolen gibi şehir planlayıcıları ve Lawrence Veiller gibi konut reformcuları kuşağına kılavuzluk etmiş, şiarı "çalışan kişi için muhafazakâr bir bakış açısını"[13] teşvik etmek olan bir görüşü açıkça ifade ediyordu.

Ev satın alacaklara kredi vermek başka bir şeydi, vatandaşların doğru düzgün bir evinin olmasını temin etmek başka bir şey. "Her ailenin doğru düzgün bir ev sahibi olma hakkı", FDR'nin [Franklin Delano Roosevelt] 1944 temel ekonomik haklar bildirgesinde dikkat çekici bir şekilde ön plana çıkmıştı ve 1948 İskan Kanunu, "her Amerikalı'ya, uygun bir yaşam ortamında düzgün bir ev" sözü vermişti. Ama 1960'lardan itibaren konut hakkı için ABD'nin resmi siyasi desteğinde gözle

12. Kenneth Jackson'dan alıntı, *Crabgrass Nation: The Suburbanization of the United States*, Oxford University Press, 1985, s. 231.
13. Dolores Hayden, *Redesigning the American Dream: The Future of Housing, Work, and Family Life*, Norton, 2002, s. 49-50.

görülür bir düşüş vardı.[14] 1996'da, insan hakları savunucularının baskılarına karşılık olarak, Dış İşleri Bakanlığı "ABD'nin uluslararası konut edinme hakkını tanımadığının kayıtlara alınarak açıklığa kavuşturulması gerektiği"ni beyan etti ve düzgün konutun basitçe izlenmesi gereken bir ideal olduğuna dair daha zayıf bir kabulü tercih etti.[15] Bu zamana kadar, kredi alma hakkı ve böylece uzun dönem borçluların saflarına katılma hakkı, uzun süredir, konut edinme hakkının yerini almıştı; tam da eğitim hakkının yerini öğrenci kredisi alma hakkına bırakması gibi.

Kırmızı çizgiler, tapu şerhleri ve ırksal anlaşmalar, yalnızca ödünç alan beyaz erkeklerin düşük faizli FHA kredilerine uygun görüldüğü anlamına geliyordu; azınlıklar ve bekâr kadınlar ev sahibi olmak ve her türlü krediden yararlanmak için çok daha fazla ödeme yapmak zorundaydı; bu da onları dolandırıcılar için kolay av haline getiriyordu. 1970'lere kadar, taksitli kredi, azınlıkların yoğun olarak yaşadığı bölgelerde hâlâ perakende satış normuydu ve buralarda, dükkân sahipleri, cumhuriyetin ilk günlerinden beri yapmış oldukları gibi müşterilerin borç defterlerini tutuyordu. David Caplowitz'in 1967 yılında yayımlanan çığır açan çalışması *The Poor Pay More* [Yoksullar Daha Çok Öder], düşük gelirli kentlilerin muhitlerindeki mağazalarda, orta sınıfın yaşadığı semtlerdeki mağazalara göre aynı ürün için daha çok para ödediğini gösteriyordu. Sadece yerel perakendeciler onlara kredi verdiğinden, piyasada karşılaştırmalı alışverişte bulunamıyorlardı ve bu yüzden kolayca sömürülüp tutsak oldular. Mobilya ve diğer ev eşyalarını yeniden satın alma hâlâ yaygın görülen bir şeydi, konu komşunun da gözünün üstünüzde olması cabası; işte size borçlunun utancı. 1960'lardaki kent isyanlarıyla alevlenen öfkenin büyük bir kısmının, dışarıdan gelen beyaz mal sahiplerinin perakende

14. Der. Rachel Bratt, Michael Stone ve Chester Hartman, *A Right to Housing: Foundation for a New Social Agenda*, Temple University Press, 2006.

15. Stanley Moses, "The Struggle for Decent Affordable Housing, Debates, Plans, and Policies", *Affordable Housing in New York City: Definitions/Options* içinde, Steven Newman Real Estate Institute, Baruch University, 2005.

satış mağazalarına yöneltilmiş olması şaşırtıcı değildi. "Yağma" gösterileri, görsel basında abartılarak yansıtılıyordu. Fakat başka bir perspektiften bakılırsa, mağazalardan araç gereçleri sökme, basbayağı müşterilerinin iliğini kurutan perakendecilerin hesabına yapılan borçsuz bir tüketim eylemiydi. Bir bakıma, malların bedeli, kredi borcuna eşlik eden yılların tefeciliği ve gaspıyla çoktan ödenmişti. Dolayısıyla, alışverişten önce mağaza sahiplerinin kredi kayıtlarının yakıldığına dair yaygın söylenti de dikkate alındı.[16]

BORÇLULAR CUMHURİYETİNDE VATANDAŞLIK

İsyanlar, Capitol Hill'de zorlu günlerin geçmesine sebep oldu ve vakti gelince, kentli yoksullar, yeni programlar ve hizmet paketleriyle bu durumdan nasiplerini alacaktı. Ama bir uzun dönem yasama ilkesi olarak ortaya çıkan şey, krediye ulaşmanın hâlâ talancı borç verenlerin kurbanı durumunda olan dışlanmışlara genişletilmesi ihtiyacıydı. Düşük gelirli Afro-Amerikalılar, bu kurbanların başında geliyordu ama kredi notu verilmesinin tamamen erkek örneklere dayanmasından dolayı, orta sınıf beyaz kadınlar bile makul oranlarla kredi alamıyordu. Akabinde Kongre, 1968'deki Tüketici Kredi Koruma Kanunu [Consumer Credit Protection Act], 1970'teki Adil Kredi Raporlama Kanunu [Fair Credit Reporting Act] ve 1974'teki Eşit Kredi Fırsatı Kanunu [Equal Credit Opportunity Act] gibi, kredi işlemlerinde homojenlik getirmeye çalışan ve ırka, cinsiyete, dine, ulusal kökene ve yaşa dayanan ayrımcılığı yasaklayan bir dizi kanun çıkardı. Yasama işlemi eşit şartlar oluşturmayı amaçlıyordu ama birinci sınıf vatandaşlığa, yalnızca borca girerek ulaşılabileceği fikrini de kurumsallaştırıyordu. Sağlık, eğitim ve konut gibi temel sosyal ihtiyaçlara erişim hakkını tam anlamıyla gerçekleştirmek yerine, yapılan şey, bu hizmetleri özel sermaye aracılığıyla borçlandırarak sağ-

16. Bkz. Lizabeth Cohen, *A Consumers' Republic: The Politics of Mass Consumption in Postwar America*, Vintage, 2003, s. 375-377. Ayrıca bkz. Hyman, *Debtor Nation*, s. 180.

lamaktı; diğer bir deyişle, bu hak, borç verenlere yine borçlanarak elde edilecekti. Filizlenen finansal hizmetler endüstrisi için bu önemli olan tek sivil haktı.

Sosyal hizmetlerin devlet garantisiyle kamuya verilmesiyle kıyaslandığında, bireylerin bu hizmeti özel sermaye temelli karşılaması ne güvenceli ne de istikrarlıydı. Bu, ya istikrarlı bir biçimde artan gelirlere ya da varlık değerlerinin değerlendirilmesine dayanıyordu. ABD'de ücretler, 1970'lerde durağan hale geldiğinde genel hane halkı borçları fırladı. O zamandan beri, hayat standartlarını sürdürmek, yalnızca ortalama Amerikan ev sahibinin her yedi yılda bir yaptığı gibi mülkiyetin yeniden satışa konulmasıyla elde edilen kârlarla mümkün olabildi. Amerikan Rüyası, ev satın alarak değil, evi daha yüksek bir ücretle satarak gerçekleştirildi. Savaş sonrası yılların "tüketici cumhuriyeti", tarihçi Lizabeth Cohen'in tanımladığı gibi, malların pazaryerinde tam demokratik katılımının sözünü veriyordu ve bu görüş istekten kaynaklanan özgürlüğe dair afili siyasi retorik tarafından destekleniyordu.[17] Tüketici cumhuriyeti, en çok gözettiği beyaz banliyö sakinlerine bile her zaman sözünü tutmuyordu ama gelir artışı hızla azaldığında, yavaşça bir *borçlu cumhuriyeti*ne dönüşüyordu. Eşit katılım toplumunun bu daha dengesiz versiyonunda bankalar, arzularının maliyetlerini karşılamayı isteyen tüketicilerin umutsuz çabaları etrafında inşa edilmiş kredi piyasasına tam erişim sağlamanın zevkini sürüyordu.

Umutsuzluk düzeyindeki her artış, köşeye sıkışmış durumdaki hane halklarının zor durumlarını sömürmek için tasarlanmış finansal ürünlerin yeni reklamlarını beraberinde getiriyordu. Sağlık ve üniversite masrafları arttığında, ev sahiplerine, evlerini ipotek etme karşılığında daha fazla ödünç alma izni verilmeliydi. Teminatı ev üzerinde olan konut kredisi (HELOC [Home equity line of credit]) 2000'lerde sık tercih edilen bir seçenek oldu. HELOC, üzerinde anlaşılan bir limit baz alınarak, ne zaman ve ne sıklıkla ödünç alınacağını ödünç

17. Cohen, *A Consumers' Republic.*

alanın seçmesine izin veren, ayarlanabilir bir faiz oranıyla döndürülen bir kredi dizisidir. Kredi kartı gibi aylık minimum ödeme yalnızca vadesi gelmiş faiz kadar düşük olabilir. Kısa süre önce bile bankalar, ödünç alanların kendi *Visa* ve *MasterCard* borçlarını ödemek için HELOC'leri kullanarak onlara ATM makinesi veya kredi kartı muamelesi yapmalarını teşvik ediyordu. Yüksek faizli dönemde serbestçe verilen bu kredilerin pek azı beyan edilmiş amaçları olan ev dekorasyonu için kullanılmıştır. Finansal çöküşe giderken hane halklarının belini büken borç kapanının sapkın doğası böyleydi işte. Konut krizinin sonrasında, bu ev ipotekli konut kredilerinin görünüşte ayrım yapılmadan gerçekleştirilen kullanımı, bariz bir şekilde imkânlarının ötesinde yaşamakta olan insanlar için genellikle savurganlık olarak resmedilmiştir. Nefislerine hâkim olamamalarının üzerinde durmaları bankacıların riskli krediler verme konusundaki kendi kararları için sorumluluğu borçlulara yüklemesinin bir yoluydu. Elbette, bu ifadelere ahlaki bir kılıf bulmak, saldırganca kredi pazarlaması yapıp, riskli satışlarda bulunan borç verenlerin zor durumda kalanlar için tasarlayıp manipüle ettiği kurbanı suçlama geleneğine aitti.

Ahlaki sorgulamayı ödünç verenlerin açgözlülüğüne yeniden yönlendirme, 2008 krizinin eşiğinde ulaşılan büyük çaplı hane halkı borç seviyelerine yol açan açmazın daha doğru bir resmini sunar. 2007'nin sonlarına kadar ABD hane halkı borçları, vergi sonrası gelirin %130'una çıkmıştı.[18] Bu borç yekûnu, 1950'lerde neredeyse sıfırken, krizden hemen önce 13.8 trilyon dolarla, zirvesine çıkmıştı ve en yüksek artış, 1980'le 2008 arası hane halkı borçlarının GSYH'ye olan oranı %43'ten %97'ye ulaştığında gerçekleşmişti.[19] Ortalama aile gelirinin 1973'ten beri neredeyse hiç hareketlenmemesi göz önüne alınırsa, ödünç almadaki bu istikrarlı artış pek de şaşırtıcı olmaz. Fakat aynı süreçte servetin nereye gittiğini de düşünün. En çok

18. Paul Krugman, "Block Those Metaphors", *New York Times*, 12 Aralık 2010.
19. Saint Louis Merkez Bankası, "Households and Nonprofit Organizations; Credit Market Instruments; Liability, Level", şuradan ulaşılabilir: http://www.research.stlouisfed.org/fred2/series/CMDEBT?cid=97.

kazanan %1'lik kısım, 1979'la 2007 arasındaki tüm kazancın %60'ından fazlasını ve 2008'den beri %95'ini almıştır.[20] Bu servetin açık ara en büyük kısmı, borcun finansal manipülasyonundan üretildi ve bunun çoğu da ucuz krediyle zorla borçlandırılan müşterilerden çıktı. 2008'den önceki on yılda, ortalama Amerikan hane halkı, vergi sonrası gelirinden neredeyse her beş doların bir dolarını Wall Street'e borç hizmeti olarak ödüyordu.[21] Bu oranlar bir şekilde son beş yılda ağırlıklı olarak düşük faiz oranları ve aynı zamanda bankaların birçok "takipteki" krediyi silmesinden dolayı azalmıştır ama faiz oranları yükseldiğinde bunun fırlaması beklenmektedir.

Bu büyük çaplı servet transferinin dürüst bir analizi, son otuz yıldan fazladır hane halkı birikiminin aslan payından kimin yararlandığını gösterir. Kimin özdenetiminin olmaması bütün halka ezici bir yük bindirdi? Kim, doğada yağmacı bir halde bulunan rant arayan davranışları sergiledi? Ödünç alanları on yıllarca yolduktan sonra gerçekten daha fazla borç hizmetini hak ediyorlar mı? Zaten pek çok defa ödemelerinin yapıldığı sonucuna varamaz mıyız?

Bir bankacının perspektifinden, herhangi bir tüketici malı veya varlığı, basitçe borç ödemelerinden avanta kazanmak için bir araçtır; faiz, ücret, para cezası ve komisyon, önemli olan bunlardır. Ama bu faiz oranı, diyelim ki elimizde %5'lik bir FHA kredisi var, bu gibi kredilere dayanan tahvil performanslarına yapılan spekülatif bahislerden elde edilen gelirlere nazaran devede kulaktır. Umumiyetle, yatırımcılara bono gibi toplanıp satılan bir konut kredisi havuzu olan mortgage temelli tahvillerin yaratılması bu patlayan kârların püf noktasıydı. Sermaye piyasalarının musluğunu açarak ulusun düşük

20. Josh Bivens ve Lawrence Mishel, "Occupy Wall Streeters Are Right About Skewed Economic Rewards in the United States", *Economic Policy Institute*, 26 Ekim 2011, şuradan ulaşılabilir: http://www.epi.org/publication/bp331-occupy-wall-street/.

21. Bu hesaplar, Merkez Bankası'nın Hane Halkı Borç Hizmeti ve Finansal Borç Oranları'ndan toplanan verilerden derlenmiş ve David Graeber'ın kitabında alıntılanmıştır, *The Democracy Project*, s. 81.

maliyetli konut stoğunu artırmak için yaratılan Ginnie Mae* (Ulusal Hükümet Mortgage Birliği), personel emekli fonlarını düşürme işleminin bir parçası olarak Şubat 1970'te ilk mortgage temelli tahvilleri çıkardı. Hükümet destekli bu bonoların satışı, ev satın alacak düşük gelirli kişilere ucuz kredi vermek için sermaye yaratmayı amaçlıyordu ama bu, ödünç verenlerin sorumluluklarını ödünç alanlarla bir bağlantısı olmayan yatırımcılara yüklediği yeni bir menkulleştirilmiş kredi dünyasının kapısını açıyordu. Bir kredi satarak yeniden sermaye yatırımında bulunmak, sabırla bekleyip ondan gelir toplamaktan çok daha kârlı bir işti.

CMO'lar (Teminata Dayalı Mortgage Yükümlülükleri [Collaterized Mortgage Obligations]) biçimindeki türevler, varlığın zaman içerisinde nasıl bir performans göstereceğine dair spekülatör bahisleri olarak ortaya çıktığında, kâr biçimlendirilmesi orijinal ödünç alan-veren ilişkisinden bile koparıldı. Orijinal ödünç veren, temerrüt riskini devretmede ilk sıradaydı. Risk (ve kayıpların tecridi), hepsinden önemlisi yatırım bankacıları, avukatlar, brokerlar ve kredi acenteleri için ücretler üreterek dört bir yana dağıtılmıştı. Nihayetinde bu uzun *rantiyeci* güruhuna, temerrütlere karşı sigorta yapmayı amaçlayan, çok sayıda kredi borcu takas sözleşmesi çıkaran kişi de eklenecekti. Bu şartlar altında, hiç ödenemeyecek olan yüksek faizli krediler veya NINJA (No Income No Job No Asset)** kredileri vermek için her türlü saik vardı ve bu, finansal krizin zehirlenmiş kalbinde yatan şeydi. Bu tür kredileri kasten yapan alacaklıların bunların bir daha geri ödeneceğini beklemesi için bir nedeni yoktur ama krediler, ekmeklerini bu büyük risk dağıtım zincirinden çıkaranlar için yeterince iyi iş çıkarmış olacak.

Konut borcu, bu yolla teminat altına alınacak kredi ürün türlerinden yalnızca ilkiydi. Sonra gelenler ise öğrenci ve oto kredileriydi; bunları da ekipman ve hava taşıtı kiralama gibi kontratlar izleyecek, devamında ise hayat ve afet sigortaları ge-

* Government National Mortgage Association'la olan ses benzerliğinden dolayı halk arasında bu kuruma bu isim verilmişti. (ç.n.)

** Gelirsiz İşsiz Varlıksız. (ç.n.)

lecekti. Her türlü kontratlı borç, havuzda toplanıp bir piyasa ticaretine dönüştürülebilirdi ama tartışmaya açık bir şekilde en önemlisi, 1986'da teminat altına alınan ve şu an piyasadaki en büyük sektör (%21) olan kredi kartı borcuydu. Çok azı herhangi bir toplumsal amaç taşıyan teminat altına alma ve diğer "finansal yenilikler" aracılığıyla, Wall Street, ekonomik rant çıkarmanın binlerce yeni yolunu bulmuştur. Bunların en uzun soluklusu, 1950'lerde perakendecilerin müşterilerine önerdikleri 30 günlük kredi seçenek hesaplarından evrilmiş olan, döndürülen kredinin yaratılmasıydı. Borcun tamamını ödemek zorunda bırakmak yerine yeni düzenleme, tüketicilerin, özellikle düzensiz gelir akışı olanların, kendi ödeme planlarını seçmesine izin veriyordu; bu da, yüksek ücretlerin ve sonuç olarak cezaların ortaya çıkmasına yol açıyordu. Kredi döndürme, sürekli borç için bir reçeteydi ve toplu temerrüt riskini borç verenler için güvenilir bir gelir kaynağına dönüştürerek inanılmaz ölçüde kârlı olduğunu ispat etti.

Temyiz Mahkemesi'nin 1986'daki *Marquette** kararı, muhtemel temerrütçülere ödünç vermeyi kârsız hale getirmiş olan devlet tefecilik yasalarını etkili bir biçimde hükümsüz kıldı. Eyaletler arası kredilerin bankanın bulunduğu eyalette yönetilip ödünç alanın bulunduğu yerin önemsiz hale getirildiği *Marquette* kararından sonra, kredi kartı firmaları, faiz tavan oranı olmayan Delaware ve South Dakota gibi eyaletlere akın etti. Bunu müteakip, diğer pek çok eyalet de bu akının bir parçası olmak için tefecilik tavan oranlarını kaldırdı. Banka kârlarında olan diğer büyük yükseliş, 1986'daki kredi kartı teminat altına alma olayının gerçekleşmesiydi. Kredi kartı borcunu kayıt dışı hale getirme, bankaların daha fazla krediyi sermayeleştirmesine izin verdi; aslında istedikleri kadarına izin verdi. Risk, borçları temin etme ihtiyacıyla birlikte sermaye piyasalarına devredildi.

* 1978'de ABD Temyiz Mahkemesi kredi kartı veren kurumların farklı eyaletlerdeki müşterilerinin borç faiz oranlarının belirlenmesinde kart veren kurumun bulunduğu eyaletin baz alınmasına karar verdi. Bunun üzerine birçok eyalet faiz tavan oranlarını kaldırarak bankaları kendilerine çekmeye çalıştı. (ç.n.)

Bankalar döndürücülerden ne kadar çok para elde edilebildiğini keşfettikçe, gizli ücretler ilave edildi ve geç ödeme cezaları artırıldı. Bunu takip eden süreçte, 1980'lerde ortaya çıkan mavi ve beyaz yakalı işten çıkarmaları döndürücü piyasasına milyonlarca yeni müşteri getirdi. Bu işçiler orta sınıftan çıkınca, plastik kart tek çareleri oldu. Sosyal güvenlik ağında çatlaklar göründüğünde, yaşlılar da geleneksel uzun vadeli borçtan uzak durma inatlarını bir kenara bırakma konusunda ikna edildi ve gereğince döndürücü sıralarındaki yerlerini aldı. Beklendiği üzere, kredi kartlarındaki kârlılık patlaması bankaları daha marjinal müşteriler aramaya sevketti: çalışan yoksullar, banka hesabı olmayanlar, üniversiteye yeni başlayanlar ve hatta lise öğrencileri. Bu yüksek faize tabi kılınan kesim, herhangi bir krediye uygunluk tarihi standardına göre riskli kabul ediliyordu ama muhtemel döndürücüler olarak peşlerine düşülmüştü. "Çocuk kartları" ile tehditkâr biçimde beli bükülen daha genç kesim, özellikle yaşam boyu tutsak değeri görüyordu. Her bir borç profilinde, ırk ayrımı yoluyla sınıflandırma bir etken olarak ortaya çıkmaktadır. Afro-Amerikalılarla Latin@* kart sahiplerinin, beyazlara veya Asyalı Amerikalılara göre ödemelerini kaçırması ve bağımlı döndürücü olması, çok daha yüksek bir olasılıktır. Zamanında ödeme yapabilen "makbul" kullanıcılara gelince, onlar, bankacıların "bedava kredi" olarak gördükleri şeyin keyfini sürüyorlar ama bunu ancak döndürücüler tarafından sağlanan ödenek pahasına yapıyorlar.

Yoksulların daha çok borç ödediğini savunan Caplowitz ilkesiyle** uyumlu olarak, banka hesabı olmayanlar (ABD nüfusunun %12 kadarı; her beş hane halkından biri ise banka hizmetlerine ulaşamayan olarak tanımlanır), kredi arayışları sistematik olarak en çok sömürülen kesimdir. Akredite bankalarda hesap açmaya gücü yetmeyen veya buna yeterli görülmeyen insanlar ise satış mağazaları düşük gelirli semtlerde bolca

* ABD'de Hispanik ve Latin Amerika kökenliler için kullanılan bir lakap. (ç.n.)

** Caplowitz's principle: David Caplowitz'in, *The Poor Pay More* (1967) adlı çalışmasında açıkladığı, fakirlerin aynı ürün ve hizmetler için parası olanlara göre daha çok para ödemek zorunda olduklarını belirten ilke. (ç.n.)

bulunan, alternatif veya "yan" ödünç verenleri kullanmaya zorlanmaktadır. Bunlar, çalışan yoksul kesimi, çek bozdurmayı, kiralık finans hizmetlerini, teminatlı araba kredisini, kısa vadeli tüketici kredilerini, rehinci dükkânlarını, ön ödemeli kredi kartları ve maaş günü kredilerini içeren hizmetler aracılığıyla avlayan borç verenlerdir.[22] Bu şekildeki kredilerin bazıları astronomik faiz oranları taşır: Tipik bir maaş günü kredisi yıllık %390'la %550 arasında bir yük çıkaracaktır; *online* ödünç verenler ise yıllık %800'le %1000 arası faiz çıkarabilir. Maaş günü kredisi mağazaları, 1980'lerde neredeyse hiç bilinmiyordu. Şimdi ise ABD'deki sayıları *McDonald's* restoranlarınınkinden fazla olup bunlar düşük gelirli azınlık semtlerine yoğunlaşmış durumdalar ama ekonomi kötüye gittikçe, Ana Cadde'de ve orta sınıf banliyölerin şerit tipi alışveriş merkezlerinde sökün ediyorlar. Atina gibi kemer sıkma sıkıntısı altındaki Euro Bölgesi şehirlerinde, tefeci dükkânları, işlek caddelerdeki lüks mağazaların arasına karışmış durumda.

Bu fahiş oranlı kredi veren "yoksulluk bankaları", 1990'lardaki kuralsızlaştırma döneminde hızla çoğaldı; iş pratikleri, Ford öncesi dönemin tefecilerini anımsatıyor ve her biri tefecilik kanunlarını atlatmak için yöntemler geliştirmiş durumda. Örneğin, kiralama, ödünç alma olarak değerlendirilmediği için, kiralık olarak ilana verilen hemen hemen her mal yüksek faizle finanse edilebilir. Esasında, yan finans alanında en son büyüyen sektör, bir sözleşme süresince müşterinin perakende fiyatın üç veya dört katı fazla para ödediği kiralık lastik işidir.[23] Bir sanayi kolu olarak düşünürseniz, yan finansal hizmetler, ABD'de geliri yıllık 30,000 dolardan az olan 40 milyon hane halkının her birinden borç hizmeti olarak ortalama 2,500 dola-

22. Bkz. Strike Debt, *Debt Resistors Operations Manual*, 2012, 7. ve 8. bölümler, şuradan ulaşılabilir: http://strikedebt.org/The-Debt-Resistors-Operations-Manual.pdf. Howard Karger, *Shortchanged: Life and Debt in the Fringe Economy*, Berrett-Koehler, 2005; John Caskey, *Fringe Banking: Check-Cashing Outlets, Pawnshops, and the Poor*, Russell Sage, 1994.

23. Ken Bensinger, "High Prices Are Driving More Motorists to Rent Tires", *Los Angeles Times*, 8 Haziran 2013.

rı toptan tahsil eder. Vergi sonrası gelirde bu miktar yıllık %10 "yoksulluk vergisine" çıkar; Gary Rivlin'e göre bu oran, temel hizmetlere erişemeyenler için büyük çaplı bir yüktür.[24] Bunlar, Amerika'nın en yoksul insanları arasındadır –kimseden ödünç alamayacak kadar yoksuldurlar– ama onlardan çıkarılan kâr, gelirlerine oranla, Citibank veya Bank of America'nın kalifiye orta sınıf müşterilerinden aldığı ödemelerden daha fazladır.

Beklendiği üzere ve bu kesimlerin Güney'de mikro-ödünç almaya çekiliyor oluşlarıyla aynı nedenlerden dolayı, Wall Street'in büyük oyuncuları isimlerinin vitrinlerde görünmemesine rağmen giderek daha fazla yan finansa müdahil oluyorlar. Aslında, bazı operasyonlar sektördeki büyük oyuncularla yapılan ortak girişimlerdir. Maaş günü kredi endüstrisinin %40'ından fazlası, Wells Fargo, JPMorgan Chase, US Bancorp ve Bank of America gibi önde gelen bankalarla aynı kredi limitlerini paylaşmanın hazzını sürdürmektedir; bu da ödünç verenlerin %2,5 APR* ile ödünç para alıp %500'le kredi satabileceği anlamına gelir. Ödünç alanlar maaş günü kredi ücret ödemeleri için yıllık 3.4 milyar dolardan fazla para öder ve toplamda 3.1 milyar dolarlık kâr yıllık olarak ceplerinden çıkarılır.[25] Rivlin, ücret ödemesi olarak 30 milyar doların bir bütün halinde alternatif yan hizmetler arasından aktığını hesaplamaktadır. Batmayacak kadar büyük olsalar da olmasalar da borç verenlerin veya küçük ölçekli işyeri işletenlerin neden bu yoksulluk işini sevdiğini görmek kolaydır. Borçluluğun yalnızca ev sahibi olup üniversite eğitimi alabilenleri ilgilendiren bir orta sınıf problemi olduğunu düşünenlerin aksine, düşük gelirli ailelerin Kredi Caddesi'ne bağımlılığı yüzyıllar önce borçlarını ödemek için alacaklılarına köle gibi çalışanları anımsatan meşum bir durumdur.

---

24. Gary Rivlin, *Broke, USA: From Pawnshops to Poverty, Inc. – How the Working Poor Became Big Business*, HarperBusiness, 2010.

* APR: Annual Percentage Rate (Yıllık Bileşik Faiz). (ç.n.)

25. National People's Action, *Profiting from Poverty: How Payday Lenders Strip Wealth from the Working-Poor for Record Profits*, Ocak 2012, şuradan ulaşılabilir: http://npaus.org/files/profiting_from_poverty_npa_payday_loan_report_jan_2012_0.pdf.

Yan finansın ideal müşterileri, tekrar tekrar borç alanlardır ve bir kez daha bu kişiler kredi kartı döndürücülerine benzemektedir. Borçlarını kapatamadıkları için minimum faiz ödemelerini yapmaları beklenir ve bu ödemeleri kapatmak veya eski kredilerinde bir gedik açacak yeni krediler için sıklıkla piyasadadırlar. Fahiş oranlar ve müşterilerin maruz kaldığı sahtekârlıklar düşünüldüğünde, ödünç alanın borcu artarken, sektör bir bütün olarak geri ödemesini tıkır tıkır alır. Bu ödünç verme pratiklerinin yeşermesine izin veren bir toplum, yalnızca haraca kesmeyi değil, aynı zamanda ücret hırsızlığını da onaylayan bir toplumdur. Nihayetinde, çek bozdurma mağazaları işçilerin yalnızca ona erişmek için iş tazminatlarının belli bir yüzdesini bağışlamalarını gerektiği ilkesi üzerinde yeşerir. Bu ücretleri kapmaya istekli olan bankalar, Walmart, Home Depot, Walgreens, Taco Bell ve McDonalds gibi büyük şirketleri, düzenlemesi çok az yapılmış ön ödemeli kredi kartlarıyla çalışanlarına maaşlarını ödemek için ikna etmeye başlamıştır. Kart sağlayıcılar, kullanıcılarına ATM çekimleri ve perakende alışverişleri, ayrıca kartlarını kullanmadıkları zaman hareketsizlik ücretleri için masraf çıkarmaktadır. Bunların hemen hemen tamamı, maaş çeklerinin keyfini sürmek için bir ücret ödemeye zorlanmış, asgari ücretle veya asgari ücretin altında çalışan kişilerdir.[26]

Yüz yıl önce ticari bankalar, kredi verilmeye layık orta sınıfa kişisel ödünç verme işinden kaçınıyordu; bu, Walmart çalışanlarıyla aynı gelir grubundan işçi aileleri ise, boşverin gitsin. O zamandan beri, tüketici kredisi, tüm finans sektörleri içinde en kârlısı olmuştur. Maaş çekinden maaş çekine yaşayanlar, hatta bunu yapmayı dahi başaramayanlar, artık ihmal edilmiyorlar; onlar artık yüksek gelir kaynakları olarak görülüyorlar. Toplumun en yoksul mensuplarından nakit akışı, üst gelir grubuna gitmekte olan net transfere orantısızca katkıda bulunur. Bu akış tehdit edildiğinde polis, gittikçe artan bir biçimde, müdahale etmektedir. ABD eyaletlerinin üçte biri bugün, insanları,

26. Jessica Silver-Greenberg ve Stephanie Clifford, "Paid via Card, Workers Feel Sting of Fees", *New York Times*, 30 Haziran 2013.

trafik cezaları gibi önemsiz ihlaller konusunda borçlarını ödemedikleri için bile hapse atmaktadır ve bazıları, yargı sistemi aracılığıyla ek ücret, ücret toplama ve ilave "yoksulluk cezaları" uygulamaktadır. 1840'larda yasadışı ilan edilmiş olan eskinin borçlu hapishanelerinin bu yeniden dirilen biçimi, yoksulluğu suç saymakla eşdeğerdir.[27]

Bu "yoksulluk suçları", hileli planları (en bilinenleri sayarsak, ıskarta kredileri cümbür cemaat dağıtma, robo imzalı icra belgeleri, PPI skandalı, LIBOR oranlarını manipüle etme ve devamında vadeli faiz oranı takaslarını manipüle etme gibi) gazete başlıkları üretmeye devam eden ama çok az adli kovuşturma veya düzenleyici eylemle karşılaşan finans şirketlerinin seri halindeki suiistimalleriyle nasıl karşılaştırılabilir?[28] "Batmayacak kadar büyük" bankaların yöneticileri yalnızca hapse atılmayacak kadar büyük değildir; aynı zamanda, politika yapanlar üzerindeki güçleri, onların, düşük vergilerle sermaye kazanımları ve kâğıt talebi satın almak için kullanılan marjin kredileri üzerindeki vergisiz faizi elde etmelerine izin verir. Ulusun en büyük bankası The Bank of America, 2010'da federal vergi ödemedi ve işin gerçeği, 1.9 trilyon dolarlık IRS geri ödemesi aldı; aynı zamanda 2008'deki kurtarma paketinin bir parçası olarak Merkez Bankası'ndan 1.34 trilyon dolarlık yardımın da alıcısıydı. Bir zamanlar dünyanın en büyük finans şirketi olan Citigroup, son dört yıldır federal gelir vergisi ödememeyi başarmıştır ama Merkez Bankası'ndan toplamda 2.5 trilyon dolarlık finansal yardım almıştır.[29] 2008 öncesi büyük

27. Alain Sherter, "As Economy Flails, Debtors' Prisons Thrive", *CBS MoneyWatch*, 4 Nisan 2013, şuradan ulaşılabilir: http://www.cbsnews.com/8301-505143_162-57577994/as-economyflails-debtors-prisons-thrive/.

28. . Matt Taibbi pek çok suçtan bir kısmını *Rolling Stone*'da canlı biçimde belgelemiştir: "Bank of America: Too Crooked to Fail", 14 Mart 2011; "The Scam Wall Street Learned From the Mafia", 21 Haziran 2012; "Everything Is Rigged: The Biggest Price-Fixing Scandal Ever", 25 Nisan 2013.

29. Bernie Sanders, "A Choice for Corporate America: Are You With America or the Cayman Islands?", *Huffington Post*, 9 Şubat 2013, şuradan ulaşılabilir: http://www.huffingtonpost.com/rep-bernie-sanders/a-choice-for-corporateam_b_2652176.html.

varlık artışını kışkırtan ve buna yardım eden kuruluşlar tarafından üç A ratingli olan değersiz mortgage temelli tahvilleri alan Merkez Bankası, hâlâ kötü bir banka olarak hizmet vermektedir. Banka kurtarmak için Merkez Bankası'nın ödediği miktar konusundaki hesaplar oldukça farklılık gösteriyor ama Kasım 2011'den bir hesap, akıllara durgunluk veren 29.5 trilyon dolarlık bir miktara ulaşıyor.[30] Bu, sahtekârlık yapıp yalan söyleyen, çalışan yoksul insanları avlayan ve yetkililere, ortak serveti yağmalama çabalarına yardımcı olmaları için rüşvet verenleri korumanın bedelidir. Siyasi sınıfın, bu şekilde borç veren sınıfın kanundışı gücünü kontrol edemeyip en ihtiyaç sahibi vatandaşlarını su faturalarını ödeyemediklerinde hapse attığı bir noktada, biz neye demokrasi diyeceğiz?

BAŞARISIZ DEMOKRASİ Mİ?

Başarısızlığa uğramakta olan bir demokrasinin olağan göstergelerini herkes tespit edebilir. Seçilmiş bir hükümet, genel olarak belirsiz birtakım yabancı tehditlerden söz ederek, ifade özgürlüğü, mahremiyet veya ihzar müzekkeresi [habeas corpus] gibi güvenceleri askıya alır. Kişiler, kesin kanıtlar olmadan, gözaltına alınıp hapsedilir, polis memurları kafalarına göre telefonları dinleyip arama yapma yetkisiyle donatılır ve günlük yaşam giderek militarize edilir. Bu tedbirleri bizden çok uzaktaki ülkelerde belirlemek kolaydır. Fakat 11 Eylül'den beri, Patriot Act [Vatanseverlik Yasası] hükümlerinin korunması, "yurt güvenliği"nin kurumsal büyümesi, 2012 Defense Authorization Act [Ulusal Savunma Yetki Yasası] hilesi gibi uygulamalarda bulunması ve hukuk dışı suikastlara yol açan sert bir dış politikayla National Security Agency'nin [Ulusal Güvenlik Dairesi] kitlesel vatandaş gözetleme programlarının ortaya çıkmasıyla, ABD, bu yolda epey mesafe katetmiştir.[31]

30. James Felkerson, "$29,000,000,000,000: A Detailed Look at the Fed's Bailout by Funding Facility and Recipient", Levy Economics Institute, Bard College, Çalışma Belgesi No. 698, Aralık 2011, şuradan ulaşılabilir: http://www.levyinstitute.org/publications/?docid=1462.

31. David Cole, *Enemy Aliens: Double Standards and Constitutional Freedoms in*

Başarısız demokrasinin başka bir alameti ise uluslarüstü bir yapının doğrudan veya mevcut seçenekleri sert bir şekilde sınırlayan şartlar koşarak politikalarını dikte etmek için seçilmiş bir hükümetin iktidarını baypas etmesidir. Çok yakın bir geçmişte, devlet borçları krizleri, birçok Euro Bölgesi halkını bu çıkmaz içinde bırakmıştır; bu ülkeler şimdi, onlardan önce gelişmekte olan pek çok ülkenin IMF'nin disiplini altına girmesi gibi, Troyka'nın "vesayeti" altındadır. 2000'lerde küresel adalet savunucuları, Dünya Ticaret Örgütü'nü de aynı demokrasi dışı çizgide değerlendirmiştir. Büyük şirketlerin hamiliğini yaptığı küreselleşmeyi gözetmek için kurulan seçilmemiş bir yapı, kendilerine hesap verme mecburiyetinde olmayan halklara ticaret kuralları dayatarak ulusal egemenliklerinin altını oydu.[32]

Finansal elitlerin, vatandaşları, yaşamın temel gereksinimleri için altına girilen borçlar aracılığıyla yakın hizmette tutmasına izin verildiği ABD gibi ülkelerde demokrasi, daha az kırılgan değildir. Bu koşullar altında, hane halkı borcu çoğunluğu o kadar kısıtlar ki, hayat standartları en aza indirilir ve geleceklerinin ipotek altında olduğunu hissederler. Borç verenlerin tekeli, yasa koyucuların üzerindeki siyasi kontrollerini sıkılaştırmak için ekonomik çıkarım alanının ötesine uzanır ve vatandaşları zarardan koruma kapasitelerinin geçersiz hale gelmesine yol açar. Tarihsel olarak, borç verenlerin bu tür kontrolsüz talepleri halkın tamamına yansıtma gücü, doğrudan, alacak karşılığı angarya çalışmaya ve köleliğe yol açtı. Sümer, Babil ve Mısır'da antik toplumlar, bu sorunu, jübile şeklindeki kraliyet parası veya kölelerin özgür bırakıldığı ve borç verenlerin el koyduğu mülkiyetin asıl sahiplerine iade edildiği

the War on Terrorism, New Press, 2003; Jane Mayer, *The Dark Side: The Inside Story of How The War on Terror Turned into a War on American Ideals*, Doubleday, 2008; David Shipler, *The Rights of the People: How Our Search for Safety Invades Our Liberties*, Knopf, 2011 ve Shipler, *Rights at Risk: The Limits of Liberty in Modern America*, Knopf, 2012.

32. Maude Barlow ve Tony Clarke, *Global Showdown: How the New Activists Are Fighting Global Corporate Rule*, Stoddard, 2002 ve Lori Wallach ve Patrick Woodall, *Whose Trade Organization? The Comprehensive Guide to the WTO*, New Press, 2004.

"yeni bir başlangıç yapma" buyrukları aracılığıyla periyodik borç erteleme yoluyla çözüyordu.[33]

Jübile geleneğinde, borç esaretinden kurtulma, doğası gereği ideal vatandaşlığın içinde bulunan bir istektir. Bu, ister dini yasaklama ister sivil yasa veya doğa yasası gereği olsun, toplumların faizi yasaklamayı seçmiş olmasının nedenlerinden biridir. Bu tür yasaklar, anaparaya faiz şartıyla verilen ödünç paranın kesin olarak engellenmesinden birleşik faizin yasaklanmasına dek uzanır.[34] İslami bankacılık faizi, (*riba*) yasaklar ve şeriatın ilkeleriyle uyumlu "etik" yatırımları onaylar. Hıristiyan jübile geleneği, çoğunlukla günahların bağışlanmasına odaklanmıştır. Büyük Jübile yılı 2000'e zemin hazırlayan küresel bir kilise koalisyonu ve diğer sivil toplum organizasyonları tarafından yürütülen Güney borç feshi kampanyası, doğrudan Katolik anti-yoksulluk doktrinine bağlıydı ve Papa II. John Paul tarafından resmi olarak destekleniyordu. Diğer jübile organizasyonları, Jübile 2000 dağıldıktan sonra "borçları azaltma" kampanyasına devam etti ve çoğu, sözlerini yerine getirmese de G8 ülkelerinden önemli ölçüde borç iptali kopardı.

ABD'de jübile geleneğinin en önde gelen örneği, 1863 tarihli Emancipation Proclamation'dı [Özgürlük Bildirgesi]. Frederick Douglas'ın deyimiyle bu büyük "jübile kozu" birçok Afro-Amerikalı topluluk tarafından 1 Ocak'ta Jübile Günü olarak kutlanmaktadır. Lakin Güney'deki Reconstruction [Yeniden Yapılandırma] 1877'de geriye alındığında, serbest bırakılan kölelere çiftçi olma hakkı verme sözü, bir neo-feodal düzenin kiracı çiftçilik ve ortakçılık altındaki sürekli borç hizmetine yol açtı (kölelikten sonra genellikle ara verilip geriye dönüldüğü gibi). O dönemde yazılan Ambrose Bierce'in *Devil's Dictio-*

33. David Graeber, *Debt: The First 5000 Years*, Melville Press, 2011; Peter Linebaugh, "Jubilating, or How the Atlantic Working Class Used the Biblical Jubilee against Capitalism, with Some Success", *Radical History Review*, 50 ,1991, 143-180; Michael Hudson, "The Lost Tradition of Biblical Debt Cancellations", Henry George School of Social Science, 1992, şuradan ulaşılabilir: http://michaelhudson. com/wp content/uploads/2010/03/HudsonLost-Tradition.pdf.

34. Charles Geisst, *Beggar Thy Neighbor: A History of Usury and Debt*, University of Pennsylvania Press, 2013.

nary [Şeytanın Sözlüğü] adlı çalışması şu tanımı içerir: "Borç. i. Köle amirinin zincir ve kırbaç yerine kullandığı usta işi bir araç." Aynı şekilde, 1960'ların çok mühim vatandaşlık hakları reformları birdenbire aksi yönde bir değişime uğrayarak, hapsedilen Afro-Amerikalıların sayısında bir artışı beraberinde getirmiştir. Bugünün sayısı giderek artmakta olan kâr amaçlı hapishaneleri, "topluma olan borçlarını ödemeye" haksızca zorlanan siyahi erkeklerle ağzına kadar doludur. Hapisteki hizmet süresi borcu feshetmez; dahası, kölelik günlerinin doğrudan mirasçısı olan ve finansal kiralamayla Jim Crow'dan* hüküm giymiş mücrimler, temel vatandaşlık ve insan haklarından men edilmiştir.[35]

Bir hapishane devleti veya borç köleliğinin ortaya çıkmasını engelleyemeyecek kadar güçsüz olan hükümetler, vatandaşlarının kamu borçları için sorumlu olduğuna dair borç verenlere verdikleri teminatı da tam anlamıyla yerine getiremeyecek kadar zayıftır. Borç hizmetini son kuruşuna kadar çıkarmak isteyen borç verenlerin, demokratik sürecin bağımsızlığını çiğnemek ve oldukça rahatsız edici şartlarla kemer sıkma tedbirleri dayatmak için IMF gibi infazcıları kullanmaktan başka seçeneği yoktur. Bu yolda giderken, finansal oligarklar, devletin kendi namına olan (rıza yoluyla hüküm altına alma, icbar yoluyla hükmetmekten daha etkili bir oligarşi biçimidir) siyasi kontrolü sürdürme konusundaki devlet kapasitesini kaybetme riskiyle karşı karşıya kalırlar ve devamında, halkın protestosuyla derinleşen sınıf çatışmasının gelmesi neredeyse kaçınılmaz olur. Bu noktada, herhangi bir demokrasinin elindeki seçenekler oldukça katı bir hal alır. Tahvil sahiplerinin zorla ödeme yaptırma gücü, halkın kendi kaderini tayin etme istemiyle rekabete girer.

Bu yüzleşmenin bir tarafında, borçlu ulusun vatandaşlarına karşı geri ödeme ahlakı ve kontrat yasalarının bütün silahları-

* Siyahlarla beyazların ortak bir şekilde kamusal etkinliklere katılmasını engelleyen yasalar. (ç.n.)

35. Michelle Alexander, *The New Jim Crow: Mass Incarceration in the Age of Colorblindness*, New Press, 2011.

nı elinde toplayan; tembellik, sosyal yardımların kötüye kullanılması, vergiden kaçınmayla ilgili nutuklar atan veya daha yumuşak ifade edilirse, herkese "müşterek fedakârlık" çağrıları yapan borç veren sınıfı vardır. Örneğin, Carmen Reinhart ve Kenneth Rogoff'un, 2008 krizinden sonra birçok ülkenin benimsediği Keynesçi mali teşvik tedbirlerini sona erdirmeye dair 2010 yılındaki etkileyici tartışmasında da belirttiği gibi, politika yapanlar "GSYH'nin borca olan oranının" yüksek olmasının negatif büyüme getireceği konusunda uyarılabilir.[36] Nisan 2013'te, hesap tablolarındaki yanlışların ortaya çıkışıyla, bu tezleri itibardan düşünceye kadar bu yaklaşım, ulusal sosyal sigorta sistemlerine, refah harcamalarına ve toplu sözleşme haklarına vereceği zararı çoktan vermişti.[37] Kemer sıkma taraftarları entelektüel güvenirliklerinin bir kısmını kaybetti; Reinhardt ve Rogoff, bu hatayı "akademik anlamda gereksiz bir telaş" olarak nitelendirip yok saydı ama politikaları çoktan en az kaynağa sahip halklar arasında sefalet ve umutsuzluk yayarak büyük ölçüde uygulanmaya başlamıştı.[38]

Diğer tarafta ise, onların yararına davranmak şöyle dursun, şikâyetlerine cevap verebilecek seçilmiş yetkililere güvenmek için bile bir nedeni olmayan aktif vatandaşlar var. Bunun yerine, birçoğu kendi "gerçek demokrasi" tarzını kamusal toplantılar aracılığıyla ve doğrudan eyleme geçmeyle ortak yardım ve müşterek hareket gibi alternatif yollarla işleri yoluna koymaya çalışarak uygulamaya başlıyor. Bu tepkiler, Tunus ve Mısır'daki isyanlar ve 15M kampı,* Syntagma ve Occupy'dan Türkiye

36. Carmen Reinhart ve Kenneth Rogoff, "Growth in a Time of Debt", *National Bureau of Economic Research*, Çalışma Belgesi No. 15639, Ocak 2010.

37. Thomas Herndon, Michael Ash ve Robert Pollin, "Does High Public Debt Consistently Stifle Economic Growth? A Critique of Reinhart and Rogoff", *Political Economy Research Institute*, University Of Massachusetts, Amherst, 15 Nisan 2013, şuradan ulaşılabilir: http://www.peri.umass.edu/236/hash/31e2ff374b6377b2ddec04deaa6388b1/publication/566/.

38. Carmen Reinhardt ve Kenneth Rogoff, "Debt, Growth and the Austerity Debate", *New York Times*, 25 Nisan 2013.

* 15M Kampı: 15 Mayıs 2011 ile 12 Haziran 2011 arasında Madrid'te Puerta del Sol meydanında kamp kuran *indignados* (öfkeliler) hareketine verilen ad. (ç.n.)

ve Brezilya'daki kitlesel hareketliliklere kadar yeni hareketlerin içinde bulunan tutarlı bir motiftir. Temsili demokrasi, cazibesini veya bu hareketlere katılanlardan eskisi gibi destek isteme hakkını yitirmiş gibi görünmektedir.[39] Meydanlardaki kalabalıklar tarafından dile getirilen şikâyetler çok katmanlıyken, gayri meşru finansal borcun reddi sıklıkla ortak veya birleştirici bir öğe olarak ortaya çıkmıştır. Esasında, en yaygın sokak sloganları borç verenlerle borçluların maruz kaldığı orantısız muameleyi anlatıyordu: "We Won't Pay For Your Crisis" [Sizin Krizinizin Bedelini Biz Ödemeyeceğiz] (Avrupa'da tanıdık bir nakarat) ve "Banks Got Bailed Out, We Got Sold Out" [Bankalar Kurtarıldı Biz Satıldık] (Occupy Wall Street'in yürüyüş marşı).

Strike Debt logosu (MTL'nin izniyle).

39. Michael Hardt ve Antonio Negri, *Declaration*, Hardt and Negri, 2012 [*Duyuru*, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, 2013].

Protestocuların birçoğu için borç veren ile borçlu arasındaki keskinleşen çatışma, sermaye ile emek arasındaki geleneksel mücadeleden daha anlamlıdır. Mücadele amaçları, umumiyetle gündemden hemen hiç düşmemiş ve hâlâ güvencesiz yaşam karşıtı gruplar için merkezi önemde olsalar da tam istihdam, yabancılaşmış emek, sözleşme hakları ve doğru düzgün sosyal yardımlar değildir. Fakat kâr peşindeki sermaye sahipleri çoktandır işyerinin dışına taşıp günlük yaşamın "sosyal fabrika"sının içine taşınmıştır. Sömürücü elleri şimdi, gündelik hayata uzanmaktadır ve bundan dolayı, kişisel borç aracılığıyla sömürü kendiliğin her özelliğini gasp etmektedir. Bu şekilde, borç yükü, işyerindeki sömürüden daha yakın hissedilmektedir; aralarındaki tek fark, işverenlerimize sözleşmeyle verdiğimiz zamanla kuşatılamıyor olmasıdır. Sömürü süreci, hayat ve özgürlüğün anayasal iskeletine yakın olan varoluşsal bir tehdit olarak tecrübe edildiğinden, borç bağlarından kurtulma dürtüsü insanlar için bir kendini kendini yetkilendirme eylemi olabilir. Bu dürtü kolektif bir biçim aldığında, muazzam bir ahlaki çağrısı olan geniş bir sosyal birliği toplayabilir.

Hane halkının ahlaki ekonomisini yenileme birçok yöne doğru gidebilir. Spektrumun bir ucunda "piyasanın kaldırabileceği"nin aksine sosyal hizmetler için hakkaniyetli bir fiyat biçme ilkesinin bulabiliriz. Diğer ucunda ise piyasa işlemleri mantığının yerine işbirliğine ve karşılıklı yardımlaşmaya dayanan ağları [*networks*] koymaya dair çabalar bulunabilir. Borç feshiyle ilgili benzer bir pozisyonlar spektrumu neye benzerdi? Bir uçta ödeme yeterliği üzerinde düşünmek için borçların not edilmesini gerektiğini savunanlar var. Meksika'da pesonun devalüasyonundan sonra ortaya çıkan orta sınıf borçlu hareketi *El Barzon*, sloganlarında da özetlendiği gibi bu pozisyonu benimsedi: "*Debo, no niego, pago lo justo*" ("Borçluyum, bunu inkâr etmiyorum, vermem gereken neyse onu ödeyeceğim"). Diğer uçta ise jübilenin yeni bir sayfasını destekleyenler veya borçların çoğunu gayri meşru diye reddedenler var. Fakat ilk adım, sırtlarımızdaki dağ gibi borç

yükünü nasıl devireceğimize karar vermektir. Gerisi, birçoğundan daha önce bahsedilmiş olan, yükü atmaya yardımcı olacak bazı ilke ve argümanlardır.

Hiçbir şekilde tam anlamıyla geri ödenemeyecek kredileri vermek, bu borcu ödeyememekten daha ihmalkârca bir tutumdur. Kamu yararına verilen eğitim, sağlık ve kamusal altyapı gibi hizmetlerin kökünü kazımak, kınanacak ve hoş görülmeyecek rezil, toplum karşıtı bir davranıştır. Bankalardan ödünç aldığımız para başta onlara ait değildi; sadece, kredi anlaşmasını imzaladığımızda yaratılan faiz yüklenen borçlardı. Bankacıların hanesine yazılmış uzun sahtekârlık ve aldatma kaydı, onların bu konudaki yetkilerinin alınmasını beraberinde getirir; bu borçları geri ödemektense reddetmek daha ahlakidir. Ağzına kadar prim, kâr ve temettü hissesiyle dolu bankalara ve hak sahiplerine zaten yeterince ödeme yapılmıştır. Borç veren sınıf, sahte bir servet ve aldatıcı büyüme yarattığı için toplumun tamamına kalıcı maddi ferahlık yaratamaz; dolayısıyla da karşılığında bizden bir şey hak edemez. Vatandaşa borç yükleme, ne kadar sağlam görünürse görünsün, herhangi bir demokrasiye ağır hasarlar verir. Bir hükümet borç yükünü hafifletmeyi beceremez veya bu yönde çağrılara cevap veremezse, bu işe gerekli her türlü araçla bizzat kendimizin kalkışması kaçınılmaz bir sivil itaatsizlik eylemidir. Borcu reddetmeye dair ahlaki hakkı teyit etmek, halkçı demokrasiyi yeniden inşa etmenin tek yolu olabilir.

Doğrudan borç yükünü hafifletmenin ötesinde ne vardır? İnsanı avlayan borcun peşinde koşmanın aksine, toplumsal olarak üretken kredi ilkeleri etrafında halef bir ekonomi inşa etmenin zorlu görevi vardır. Çünkü Wall Street en büyük kârlarını riskli tüketici kredileri, bağlı risk satışları ve kredilendirme "mucizesi"yle kendi varlıklarının değerini katlama etrafında inşa edilmiş ticari türevlerden çıkardığı müddetçe bankaların iş, gelir, vergi yaratıp böylece kamu yararı üretebilecek üretici girişim veya maddi mallara yatırım yapma isteği olmaz. Koruma fonları piyasa fiyatlarındaki farklılıkları sömü-

rerek parayı kırdığında, yatırım bankaları bütünüyle finansal bahisler üzerine yapılan işlemlerden kâr sağladığında veya ticari bankalar yalnızca varolan borç hizmetlerini karşılamak için tüketicilere kredi verdiğinde, para üzerinden daha çok para yaratma fantezisi kıvrandırarak yakınlaşır.

Bu sahte servetin bir kısmını gerçekleştirme hayali, 2008 öncesi kredi balonu döneminde herkese genişletilmişti. Şimdi biliyoruz ki, Wall Street'in riskleri dağıtmak için kullandığı matematiksel olarak karmaşık yöntemleri tek bir basit ilkeye dayanıyordu: Bu risklerin nihai yüklenicisi vergi ödeyenler olacaktı. Faturalar ya doğrudan ya da gelirken kamu borcunun kemer sıkma üreten filtresinden geçerek hâlâ bize kesiliyor. Ama bu döngünün nihai ayağı en vahşi olanıdır çünkü faturalar ancak daha fazla hane halkı borcu alınarak ödenebilir. Bu yüzden de gelecekteki borç köleliği için bir reçete olur. Hükümetlerimiz bu döngüyü kıracak konumda değildir. Bunu yapmak için beş yılları vardı ve bankacılık devlerinin gücü bu süreçte yalnızca arttı. Borç bağlarını kırma görevi bize düşüyor ve bu, aramızda yeni sosyal bağlar yaratmak için hayati önemi olan bir adım.

Sıklıkla bize finansal bağların çözülemeyecek kadar düğümlü olduğu söylenir çünkü hane halkı borçluları ile borç verenler arasındaki ilişki, çok daha dolambaçlı hale gelmiştir. Sağlık, eğitim, konut veya kredi kartı borcu olsun, her türlü kişisel borç şimdi satılmakta, teminat ve ipotek altına alınmaktadır. Sonuç olarak, aşırı borçlandırılmış faiz akışları ve anapara, herhangi bir yöne gidebilir; gerçek dayanak varlıklardan ve asıl ödünç verenden alınıp, birçok kez el değiştirip rantiyenin eline geçebilir. Emekli fonlarını finans piyasasına çekme pratiği sayesinde, işçilerin kendisi *de facto* borç verenler haline gelmiştir ve bize söylenene göre, borç veren ile borçlu arasındaki sınır muğlak hale gelmiştir. Menkul kıymetleştirme ve türevler aracılığıyla Wall Street, Robert Kuttner'ın ifadesiyle bir "kıyamet makinesi" yaratmıştır; konut borcunu feshetmek istesek de mortgage'leri asıl biçimlerine çevirmek "yasal ve lojistik bir

imkânsızlık" olabilir.[40] Ortaya çıkıyor ki, Wall Street'in akademik anlamda yetenekli "kurtları", Goldman Sachs, Lehman Brothers ve Merrill Lynch için çalışmaya koşan "kendi kuşaklarının en iyi beyinleri" yalnızca kontratlar koparabildi; kabul edilebilecek insan ilişkilerini yansıtan biçimleri bir araya getiremediler.

Bu borç para sisteminin, hesap verme mecburiyeti olmadan yaratıldığı ve ortak refahımız için sürdürülmediği çok açıktır. Sistemin yükümlülükler ağı, temel ihtiyaçları için ödünç almaya zorlanan geniş kesimlere hizmet etmez ve bu sistemin bizi çarkları arasında daha da sıkıştırmak için sürekli olarak yeniden tasarlandığını da biliyoruz. Bir krediokrasi bize veya toplumun tamamına pek yarar sağlamadığı ölçüde, belki de krediokrasinin asıl hak sahiplerine hiçbir şey borçlu olmadığımıza hükmetmeliyiz.

40. Robert Kuttner, *Debtor's Prison: The Politics of Austerity Versus Possibility*, Knopf, 2013, s. 225.

Üçüncü Bölüm

Özgür İnsanlar İçin Eğitim

Önceki on yıl boyunca gelişen kentsel aktivizmin büyümesi ve derinleşmesiyle bariz bir şekilde kaygılanan, 1975 Üçlü Komisyon raporu *The Crisis of Democracy*'nin [Demokrasinin Krizi] yazarları, "demokratik siyasi bir sistemin etkili bir şekilde işlemesi için bazı birey ve gruplara karşı belli bir düzeyde kayıtsızlık ve müdahil olmama tutumunu" tavsiye ediyordu. Siyasi idareyi rahatsız etme konusunda öğrenci protestolarının son günlerde öne çıkan rolü dikkate alındığında, GI Yasası* ve 1965 Higher Education Act [Yükseköğrenim Yasası] sonrası ayaklanan üniversite öğrenimli kesimin özel ilgiye mazhar olması şaşırtıcı değildir. Bu üniversitelilerin demokrasi için iyi bir şey olan kayıtsız kalma halini pek benimsememelerinin

* ABD'de savaş gazilerine çeşitli imtiyazlar tanıyan bir yasa. (ç.n.)

nedenlerini değerlendiren yazarlar, "üniversite mezunu sayısının, piyasada öğrenim gördükleri alanla ilgili iş sayısına oranla aşırı derecede artmasından" yakınıyordu ve raporun sonuç kısmında iki şık sunuyorlardı:

> Üniversite eğitimi, genel anlamda, nüfusun genel kültür seviyesine olan katkısından ve vatandaşlık sorumluluklarından yapıcı bir muafiyete götürme durumuyla olan muhtemel ilgisinden dolayı mı sağlanmalıdır? Soruya olumsuz bir cevap verilirse, yükseköğretim kurumlarının, ekonomik gelişim yapısı ve gelecekteki iş fırsatlarına uygun olarak programlarını yeniden düzenleyecek şekilde yapılandırılması gerekir.[1]

Okurlar bunca yıldır hangi yolların ısrarla takip edildiği konusunda aynı fikirde olmayabilir ama bugün bu seçenekleri, derinleşmekte olan öğrenci borç krizi uçurumuna bakmadan değerlendirmek mümkün değildir. Yükseköğrenimin erdemleri veya amaçlarıyla ilgili herhangi bir tartışma, şimdi, biriken borcun amansız yükü, genç insanlara getirdiği maddi külfet ve zor durumlarından yararlananların sahip olduğu dokunulmazlıkla örselenmektedir. Toplam borcu yaklaşık 1.2 trilyon dolara çıkaran ve üniversite mezunlarını ortalama 27,000 dolar borç yüküyle ortada bırakan bir sistem, yükseköğrenime kamu desteğinin ulus için yüksek öncelikli olduğu 1975'te hayal edilemezdi. Buna rağmen, geçmişe bakıldığında, düşüş hemen köşe başındaydı. Aynı yıl, New York şehri, harika bir işçi sınıfı kurumu olan CUNY'de ücretsiz okumanın sona erdirilmesiyle sonuçlanan bir mali kriz yaşadı. Sözde ücretsiz olan, dünyanın örnek üniversitesi olmaya talip University of California da birkaç yıl sonra devamlı bir şekilde fiyat artışı uygulamaya başladı.

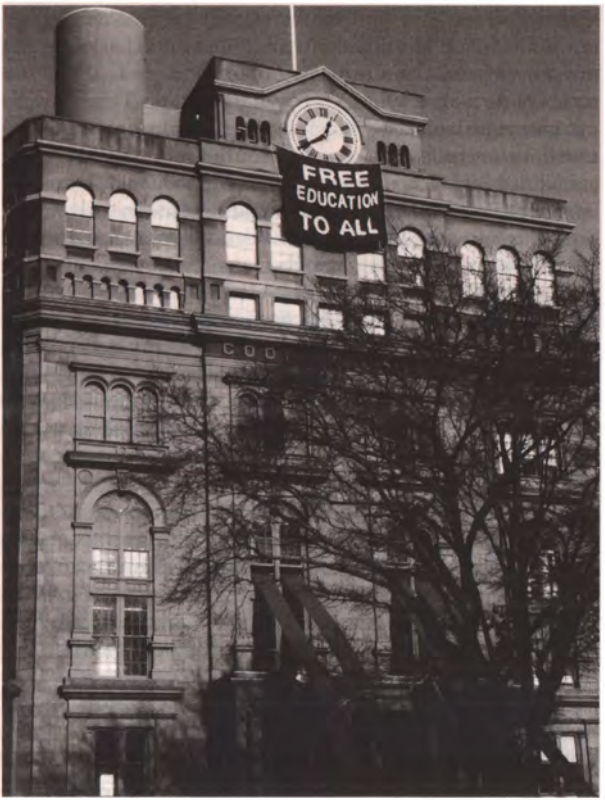
Kampüs protestosu artık, 1960'lar ve 1970'lerde olduğu gibi bir yetişkinliğe geçiş ayini değildir. Artan borç yükü, sonraki on yıllarda öğrencilerin ihtiyari politik imgelemlerinin zaptedilmesine yardımcı olmuş mudur? "Demokrasi fazlalığı"na çare için Üçlü Komisyon'a tavsiye edilen "kayıtsızlık ve müda-

1. Michael Crozier vd, *The Crisis of Democracy*, s. 191.

hil olmama tutumu"nu yenilediği için suçlanabilir mi? Bugün Amerikalı öğrencilerin ellerine kayıt esnasında (yasal olarak alkol alabilecekleri yaşa gelmelerinden çok önce) devasa kredi paketleri tutuşturuluyor; birçoğu üniversite eğitimlerini sürdürebilmek ve daha fazla borca batmamak için düşük ücretli işlerde çalışmaya zorlanıyor; elde edecekleri derecelerin gelecekteki ücretleri karşılığında satın alınan bir işlem olduğunu düşünmeleri teşvik ediliyor ve gittikçe daha çok, kredilerini geri ödeme potansiyelini kazanma aracılığıyla "değer" sağlayan çalışma alanlarına yönlendiriliyorlar. Bunlar, içinde faal eleştirel düşünebilen aklın yetiştirilmesinin mümkün olduğu şartlar değildir ve raporun yazarlarının ifade ettiği "vatandaşlığın sorumluluklarından yapıcı muaf tutulma hali"ne de pek olanak sağlamazlar ama kendilerinden "aşırı" istekleri olacak eğitimli, özgür düşünen vatandaş istemeyen elitler için mükemmel derecede kullanışlıdırlar.

Bu yüzden, eğitim borcunu feshetmeye adanmış herhangi bir hareket, yalnızca sınırlı ekonomik reformları amaçlayamaz. Faiz oranlarını indirmek, iflas korumalarını yenilemek (borçlu öğrenciler halihazırda bundan mahrum bırakılmıştır) veya gelir temelli ödemeler için daha güçlü programlar uygulamak, bazılarına bir parça rahatlama sağlayacaktır ama bu, nihai başarı için yeterli olmayacaktır ve özgür eğitimi bağlayıcı demokratik bir hak olarak gerçekleştirme amacının ancak engellenmesine yol açabilir. Bu amacı teşvik etmek için özgür eğitimi özgür yurttaşlıkla eşit tutan ilkeyle güdülenen bir harekete ihtiyaç duyacağız. Bugün, yüksek finansın olağanüstü gücünün bir sonucu olarak gerçek bir "demokrasi krizi" ile karşı karşıyayız; Üçlü Komisyon'a satılan uydurmayla değil. Borç verenlerin ve yatırımcıların eğitime kâr merkezli bakışları (öğrenci kredileri tüm kredi türleri içinde en kârlı olanlardandır) bu gücün muhtemelen en çarpıcı semptomudur. Fakat davranışlarının salt fırsatçı olduğu ve yalnızca kârlarını azami seviyeye çıkarmak için yozlaşmış yasa koyucular tarafından açılan yasal boşlukları sömürdükleri sonucuna varmak yanlış

olur. Bunun aksine, ekonomik rant sağlamak ve öğrencilerin geleceklerini karartmak amacıyla yükseköğrenimin kullanımı, otuz yıldan fazla bir süredir görünen, genç insanların politik duruşları için karamsar sonuçları olan bir yönetim ilkesidir.

Öğrenci işgali altındaki Bakır Sendikası, Mayıs 2013 (yazarın izniyle).

Eğitimi finanse etmenin maliyetini borçlu öğrencilere havale etmek, neoliberalizmin alâmetifarikası olan, mali sorumluluğun devletten özel şahsa aktarılmasını simgeler. Hemen herkesin şimdi bildiği gibi transfer oranı son yıllarda artmıştır; eğitim ücretleri, özellikle de devlet üniversitelerinde, yükselmiştir (1985'ten beri eğitim ücretleri %500 artmıştır ve krizden sonraki beş yıl içinde genel enflasyonun %27 üzerindedir). Federal hükümet ve eyalet hükümetleri, yükseköğrenime doğrudan para sağlama işinden hızla çıkmaktadır. Eyaletlerin genel para aktarımı 2000'den beri %25 azalmıştır ve Arizona ile New Hampshire gibi bazı eyaletler, sadece 2008'den beri eğitim harcamalarının %50'sine kadar olanını kesmiştir.[2] Sonuç olarak, önde gelen kamu kurumları ile özel kurumlar arasındaki fiyat farkı, her yıl keskin bir biçimde daralmaktadır. Kamuoyu nezdinde, "eğitimin özelleştirilmesi", tipik olarak üniversite-endüstri ortaklığı, fikri mülkiyet hakları, araştırma için şirket sponsorluk ve iyeliği veya bir firmanın stajyerlerine beceri kazandırmak için okula para ödeyeceği "sözleşmeli eğitim" ile karakterize edilmektedir. Ama özelleştirme eyleminin özü, üniversitelerin tam da hizmet etmesi gereken insanlar için kamu fonlarından özel borç fonlarına yapılan sorumluluk değişikliğidir. Bu geçişi tamamlamak için takip edilecek yol haritası, tüm neoliberal inisiyatifler gibi hükümet politikasıyla yürütülmektedir. Buna bağlı olarak genel sonuç, artık Eisenhower'dan Obama'ya kadar başkanlık konuşmalarında yüceltildiği gibi eğitim aracılığıyla fırsat eşitliğini sağlama değildir. Eğitimin borçla finanse edilmesi, en az kaynağa sahip

2. Phil Oliff, Vincent Palacios, Ingrid Johnson ve Michael Leachman, "Recent Deep State Higher Education Cuts May Harm Students and the Economy for Years to Come", Center for Budget and Policy Priorities, 19 Mart 2013, şuradan ulaşılabilir: http://www.cbpp.org/cms/?fa=view&id=3927. Dylan Matthews, üniversite harçlarının artışının ardındaki sebeplerin genel bir değerlendirmesini sunuyor ama kâr amacı gütmeyen kuruluşların harcama konusunda çok savurgan olduklarına dair tezi aceleci bir şekilde savunurken devlet kesintilerini önemsiz gibi gösteriyor. "The Tuition is Too Damn High", *Washington Post*, 26 Ağustos-6 Eylül 2013, şuradan ulaşılabilir: http://www.washingtonpost.com/blogs/wonkblog/wp/2013/08/26/introducing-the-tuition-is-too-damn-high/.

olanlardan en zengin Amerikalılara net servet transferinin gerçekleştirilmesinde güvenilir bir katkı faktörü olmuştur.

Haziran 2013'te Kongre Bütçe Ofisi (CBO [Congressional Budget Office]), federal hükümetin o yıl öğrenci kredisi kullanıcılarından 51 trilyon dolarlık bir kâr elde edeceğini hesap etmişti. Bu ifşanın ufak çaplı sarsıcı bir etkisi oldu. Birçokları için, bir hükümetin vatandaşlara olan yükümlülüklerinden bilfiil kâr elde etmesi durumunu hazmetmek güçtü ama miktarın boyutu, federal kredi programının epeydir temiz bir gelir kaynağı olduğunu bilenleri dahi şaşırttı. Massachusetts'in yeni seçilmiş senatörü Elizabeth Warren, Capitol Hill'de Eğitim Bakanlığı'na karşı bu konuda geliştirilen retoriğin lideri oldu; 51 trilyon doların "herhangi bir En Zengin 500 şirketin (Fortune 500) yıllık gelirinden daha fazla ve *Google*'ın kârından yaklaşık beş kat daha çok" olduğunu işaret ediyordu (Dahası, belki de bu tutar ABD'deki dört büyük banka olan JPMorgan Chase, Bank of America, Citigroup ve Wells Fargo'nun kazançlarının toplamına eşitti). İflasla ilgili meşhur iki kitabın yazarı Warren, kısa süre önce, alacaklıların yeni gözcüsü olarak konuyla ilgili Bankalar İçin Öğrenci Kredisi Hakkaniyet Kanunu'nun [Bank on Students Loan Fairness Act] getirdiği mevzuatı tanıtarak, bankaların Merkez Bankası'ndan ödünç almak için ödediği kura eşitlemek için federal krediler (%0,75'lik bir oran) üzerindeki yüksek faiz oranlarının kamçılanacağını (%6,8'den %7,9'a bir yükseliş) gündeme getiren iddiasını ortaya atmıştı. Warren ve çalışmanın ortak sponsoru John Tierney, "federal hükümetin öğrencilere ödünç verdiği her bir dolardan 36 cent gelir elde ettiği" gerçeğinden şikâyet ediyor ve Kongre'ye, öğrenci borçlulara bankalara davrandığı gibi davranması çağrısında bulunuyordu; ayrıca "büyük bankalardan farklı olarak öğrencilerin lobici ve avukat ordularının olmadığı" gibi önemli bir gerçeği sözlerine ilave ediyordu.[3]

3. Elizabeth Warren ve John Tierney, "Treat Students Like Banks", *Moyers and Company*, 12 Haziran 2013, şuradan ulaşılabilir: http://billmoyers.com/grouphink/what-to-do-about-student-loans/the-bank-on-students-loan-fairness-act/.

Lobileri aracılığıyla baskı uygulayan borç verenler arasında en önde geleni, 2005'teki en şaşaalı döneminde ABD'de en çok kâr elde eden ikinci şirket olan ve öğrencilere ödünç verme işinde başı çeken vicdansız Sallie Mae'ydi.[4] Yasa koyuculara güvenerek sonuç elde etmeye alışmış olan şirket, Warren ve Tierney tarafından finanse edilen yasa tasarısı meclis kâtiplerinin önüne konulmadan önce gündeme getirilen Özel Öğrenci Kredi İflas Hakkaniyet Yasası [Private Student Loan Bankruptcy Fairness Act] ve Öğrenciler için Adalet Yasası [Fairness for Struggling Students Act] adlı iki öğrenci kredi reform tasarısının ilerlemesini durdurmak için, 2013'ün ilk çeyreğinde çoktan 1,4 milyon dolardan fazla para harcamıştı.[5] Sallie Mae yakın geçmişte, yıllık hissedar toplantısında, Jobs with Justice* destekli öğrenci ve sendika eylemcileri tarafından bu paragöz taktiklerinden dolayı hedef alınmıştı. Zamanın ruhuna uygun olarak, hissedarlarının %35'inden fazlası, şirketin yöneticilerinden daha fazla şeffaflık ve açıklık talep eden bir çözümü destekledi.[6]

Warren ve Tierney'in önerisi, hükümetin bankalara olan hürmetkâr tutumuna iğneleyici bir gönderme olduğu kadar,

4. Alan Collinge, Sallie Mae'in suçlarının birçoğunu detaylandırıyor: *The Student Loan Scam: The Most Oppressive Debt in U.S. History and How We Can Fight Back*, Beacon Press, 2009.

5. Yasa tasarıları listesi şunları da içeriyordu: Öğrenci Kredisi Adalet Yasası (H. R. 1330); Öğrenci Kredisi Makuliyet Yasası (S. 707); Öğrenci Kredisi Temerrüt Önleme Yasası (H. R. 618); Acil Özel Öğrenci Kredisi Yasası (S. 113); Öğrenci Kredisi Kullanma Yasası (H. R. 395); Öğrenci Kredisi Faiz İndirimi Yasası (H. R. 1527); Sorumlu Öğrenci Kredisi Çözüm Yasası (S. 909/H. R. 1946); Öğrenci Kredisi Erteleme Yasası (S. 953); Federal Öğrenci Kredisi Yeniden Finansman Yasası (S. 1066); Geleceğe Yatırım için Eğitim Ödeneklerinin Yeniden Finanse Edilmesi Yasası (S. 1266); Yükseköğrenim Müseccel Kurum Sorumluluk Yasası (H. R. 1928); Daha Akıllıca Ödünç Alma Yasası (S. 546); 2013 Önce Öğrenciler Yasası (S. 406).

* ABD'de işçi haklarını ve sendikal hakları korumak için 1987'de kurulan bir örgüt. (ç.n.)

6. Greg Kaufmann, "Taking On Sallie Mae and the Cost of Education", *The Nation*, 31 Mayıs 2013; Sarita Gupta, "Sallie Mae's Profits Soaring at the Expense of Our Nation's Students", *Moyers and Company*, 12 Haziran 2013, şuradan ulaşılabilir: http://billmoyers.com/groupthink/what-to-do-about-student-loans/sallie-maes-profits-soaring-at-the-expense-of-our-nation's-students/.

ödünç vermede adaletli olma konusunda da bir çağrıydı. Ama CBO'nun* öngörüsünden ilham alan federal öğrenci ödünç verme araştırması Eğitim Bakanlığı'nın kendisinin ne kadar bir Wall Street bankası gibi işlediğini açığa çıkardı. Finans endüstrisinde yaygın olduğu şekliyle, ödünç verenin, bir kredinin oluşturulma aşamasında öngörülen yaşam boyu getirisini kaydetmesine izin verilir. Aynen bir bankanın gelecekteki gelirini bugünden rapor etmesi (diyelim 40,000 dolarlık kredi den 70,000 dolar elde edilmesi gibi) ve böylece varlıklarını şişirmesi gibi hükümet kuruluşu da yıllık kârları üzerinden bir hesap yapar. Ayrıca federal hükümet, neredeyse hiçbir masraf yapmadan ödünç alırken (Hazine bonosu faiz oranı hâlâ olabilecek en düşük düzeydedir), öğrencilere çok daha yüksek oranlarla ödünç verir ve bu işten kârlı çıkar. İşin en acı tarafı da bu kârlar tekrar eğitime yatırılmaz. Bu paralar, Irak'taki kanunsuz savaşın masraflarını karşılamaya ve onunla aynı ölçüde gayri meşru olan büyük bankaların kurtarılma masraflarını ödemeye ayrıldıkları için çoğu tiksindirici borç olarak sınıflandırılması gereken hükümet borçlarını ödeme amaçlı kullanılmaktadır. Diğer bir deyişle, öğrenci kredilerinden elde edilen kazançlar militarizmi ve Wall Street'in suçluluğunu sübvanse etmektedir.

Federal borcu azaltmak için Capitol Hill'deki şiddetli arzu dikkate alındığında, Warren ve Tierney'in öğrenci kredi faiz oranlarını azaltma hususundaki hukuki çabalarının başarıya ulaşabilme şansı çok azdı. Sayıları yaklaşık kırk milyonu bulan borçlu öğrencilerin bir milyonu, yıllık bazda temerrüde düşebilir (genel toplamda, temerrütlerin altıda biri) ama hükümetin tahsilat acenteleri, temerrüde düşmüş her krediden %120'ye kadar kurtarma parası almak için yüksek para cezalarından, icra kesintilerinden ve iflas koruma mekanizmalarının bulunmamasından yararlanabilir. Kendisini sıkı bir mali disipline bağlamaya ant içmiş Obama yönetiminin, hükümet geliri

* Congressional Budget Office: ABD'de Kongre'ye bütçe ve ekonomiyle ilgili bilgi sunan resmi bir kuruluş. (ç.n.)

akışının bütçe açığı kesintilerinden başka yöne gitmesine ya da sekteye uğramasına yol açacak bir pozisyon alma manevrası için pek de geniş bir alanı yoktu. Herhangi bir değişiklik, muhtemelen yüzeysel olacak ve ihtiyaç sahibi öğrencilere nasıl yardım edileceğine dair bir halkla ilişkiler çalışması olarak kayda geçecekti. Temmuz 2013'te Kongre'de sahneye konulan bir tartışmadan sonra sular durulduğunda ortaya çıktı ki, Beyaz Saray, federal faiz oranlarını piyasa faiz oranlarına bağlayarak bütçe açığını azaltmak konusundaki mücadelelerinde GOP'un* şahinlerinin tuttuğu yoldan gidiyordu. Lisans öğrencisi kredi kullanıcıları %3,85 ödeyecekti; bu da Hazine bonosunun getireceği 10 yıllık kazanca ek olarak %2,05 demekti. Oranların lisans öğrencileri için %8,25'e, lisansüstü öğrenciler için %9,5'e, ebeveynler için ise okkalı bir %10,5'e çıkmasına izin verilecekti ve CBO sonraki birkaç yıl için esasında sert bir yükseliş öngörüsünde bulunmuştu.

Elbette, diğer tüm ödünç alanların kayıtlı bazı en düşük faiz oranlarının keyfini sürdüğü bir zamanda, öğrenci borçluların yüksek faiz oranlarına maruz bırakılmaları derin bir adaletsizliktir. İflas korumadan yararlanmalarına izin verilmemeleri veya yüksek temerrüt cezaları ve maaş hacizleri, vergi iadeleri, sosyal güvenlik ödemeleri ve hatta maluliyet maaşı kesintilerine tabi olmaları veya acentelerin hayatta olan kefil aile üyelerinden borç toplayarak onları mezar ötesinde takip etmeye yetkilendirilmeleri de adil değildir. Borç verenin yararına kullanılan bu şartlar, büyük ölçüde finans lobisinin ısrarıyla yasalaştırıldı ama hükümet 2010'da federal kredileri oluşturma sorumluluğunu üstlendiğinde, bu şartların hepsi tam olarak yerinde kaldı. Kongre'nin bu koşullardan herhangi birini yeniden ele almayı reddetmesi, basitçe sanayi baskısı veya federal cari açık etrafında yürütülen kısa vadeli politikalarla açıklanamaz. Bu, aynı zamanda, kısaca neoliberal olarak yaftalanan, yönetim biçiminin doğrudan bir ifadesidir. Sonuç olarak, eğitim maliyetlerinin risk ve sorumluklarını üstlenme görevi

* GOP: Grand Old Party. ABD'de Cumhuriyetçi Parti'nin takma adı. (ç.n.)

en zayıflara yüklenir; servet, piyasada güven kazanma eylemi aracılığıyla yukarı doğru yeniden dağıtılır ve borç, toplumsal yönetimin bir biçimi olarak ustalıkla kullanılır.

ESKİ GÜNLER

GI* Haklar Kanunu (1944 Servicemen's Readjustment Act [Asker Islahat Kanunu]), haklı olarak, ABD yükseköğreniminin altın çağını başlatan program olarak hatırlanır. Bu kanun, sekiz milyondan fazla savaş gazisine üniversite eğitimi imkânı sağladı ve düşük maliyetli mortgage fırsatıyla birlikte ailelerine orta sınıfa özgü güvence sözü verdi. Her federal programa parasal değer atfetmeyi sevenler için, 1988 tarihli bir Kongre araştırması, orijinal GI Kanunu altında eğitim yardımlarına harcanan her bir doların ulusal ekonomiye üretkenlik, tüketici harcaması ve vergi geliri açısından yedi dolar katkıda bulunduğunu tespit etti. Fakat GI Kanunu'nu saf bir ekonomik teşvik programı ya da refah odaklı devlet açısından bir mücbir sebep olarak değerlendirmek yanlış olur. Bu program, büyük ölçüde, geri dönen gazilerin, elitlerin giderek cesaretlenmekte olan işçi hareketinden ortaya çıkacağını öngördüğü toplumsal çalkantı içerisinde yitip gideceklerinden kaynaklanan korkular göz önünde bulundurularak tasarlanmıştı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1932'de federal yardımı reddeden gazilerden oluşan Bonus Army Hareketi'nin militanlığının hatıraları hâlâ tazeydi. Ama organize emeğin mücadelesi daha da ısrarlıydı. Jeremy Brecher'ın belirttiği gibi "Pearl Harbor'dan V-J** Günü'ne kadar, kırk dört ay boyunca 6,774,000 kişinin dahil olduğu 14,471 grev gerçekleşti; bu rakam ABD tarihinin herhangi bir döneminde benzer koşullarda yapılmış grev sayısından çok daha fazladır." Ama bu rakam kısa süre sonra "ABD İşçi İstatistik Bürosu'nun 'ülke tarihindeki emek yönetim mücadele-

* GI: Government Issue veya General Issue. Amerikan Ordusu'nda erlere verilen ad. (ç.n.)

** V-J Day: Victory over Japan Day. Pasifik Savaşı'nın Amerika'nın zaferiyle sona erdiği gün. (ç.n.)

sinin en konsantre dönemi' olarak tanımladığı 1946 yılının ilk altı ayında aşıldı (ve o günden bu yana aşılamadı)."[7] GI Kanunu kısmen savaş dönemi üretimiyle ulaşılan ekonomik büyümeyi sürdürmek için alınan mali bir tedbirdi ama bu aynı zamanda, sosyalizm tehdidine doğru giden örgütlü işçi sınıfının büyüyen gücünü reddetmeye ve bir kadın neslini fabrikalardan alıp evlilikle gelen "aile ücretleri"nden azar azar elde ettiği kazançlarla idare edecekleri Cape Cod evlerine* sıkıştırmışken, erkeklerin hane halkı içindeki önceliklerini yenilemeye yönelikti.

Soğuk Savaş, akabinde, hükümet destekli araştırmalarda devasa bir büyümeye şahit oldu ve özellikle de bir önceki yıl Sovyetler Birliği'nin Sputnik'i fırlatmasıyla teşvik edilen 1958 National Defense Education Act [Ulusal Savunma Eğitimi Yasası] aracılığıyla bu araştırmalar desteklendi. Rekabetçi militarizmin himayesi altındaki o yere göğe sığdırılamayan ABD araştırma üniversitesi üstünlüğü, yoğun bilim gerektiren savaş teknolojilerini araştırmak ve geliştirmek için akademiyi kullanma politikası aracılığıyla kuruldu.[8] Para aktarma araçlarından biri olan 1958'deki kanun, bilimsel ve teknolojik eğitime odaklanan üniversite öğrencilerine düşük faizli kredi veren Ulusal Savunma Öğrenci Kredi Programı'nı destekledi. Bunlar, sermayesi Hazine fonlarıyla sağlanan, ilk doğrudan federal öğrenci kredileriydi ve açıkça, bir refah devletinin değil, savaş devletinin** işgücü kolu olarak yetenekli teknikerlerin yetiştirilmesini amaçlıyorlardı.

Düşük gelirli ve azınlık mensubu öğrenciler için hibe ve burslarla birlikte halka verilen federal öğrenci kredileri,

---

7. Jeremy Brecher, *Strike!*, South End Press, 1977, gözden geçirilmiş baskı, s. 243, 246, Art Preis'den alıntı, *Labor's Giant Step: Twenty Years of the CIO*, Pioneer Publishers, 1964, s. 236; Joel Seidman, *American Labor from Defense to Reconversion*, University of Chicago Press, 1953, s. 235.

* 17. yüzyılda New England'da ortaya çıkmış tipik Amerikan evleri. (ç.n.)

8. Richard Lewontin, "The Cold War and the Transformation of the Academy", Noam Chomsky vd, *The Cold War and the University, Toward an Intellectual History of the Postwar Years* içinde, New Press, 1997.

** İngilizce *warfare* (savaş) ve *welfare* (refah) kelimeleri arasında sözcük oyunu yapılıyor. (ç.n.)

1965 Yükseköğrenim Yasası ile getirildi. Bu yasa, Lyndon B. Johnson'ın, vatandaşlık hakları protestolarına ve sendikaların işçi sınıfının üniversite eğitimine erişmesine ilişkin yenilenen taleplerine karşılık olarak düzenlenen Büyük Toplum programlarından birisiydi. İlk kez, garantili öğrenci kredileri de olanaklı hale getirildi. Bunlar, özel banka kökenliydi ama federal hükümet tarafından destekleniyordu. Krediler ilk etapta, 15,000 dolardan az geliri olan aileler için 1,000 dolara kadar, düşük gelirli öğrencilerle sınırlandırılmışken seçilme niteliği tedricen bankaların baskısı altında genişletildi ve 1978'de program, gelir dikkate alınmaksızın tüm öğrencilere açık hale getirildi. Büyük bir gelir için formül şimdi yürürlükteydi. Wall Street için federal garantiler risksiz ödünç verme anlamına geldiğinden, program, bankacılar için savurganlığa yol açan bir salahiyet olarak işlev görüyordu. Sonraki otuz yıl boyunca bankalar, devletin ve federal yapının kanun koyucuları ve üniversite yöneticileri doğrudan ödünç vermeye karşılık garantili ödünç vermenin faziletleri üzerinde çetrefil bir dansa tutuştular. Kriz sonrası kredi kriziyle birlikte finans endüstrisinin aşırılıkları, hükümetin bankaları sayesinde büyük ölçüde sübvanse ettiği Federal Aile Eğitimi Kredisi'ni (FFEL) Obama yönetimi sona erdirince, tartışma 2010'da çözüldü. Bugün, özel krediler (ki bunların daha yüksek faiz oranları vardır) için verilen daha hızlı çıkarma oranları bu yüzdenin önümüzdeki yıllarda azalacağı anlamına gelse de tüm kredilerin %85'i federal hükümet kaynaklıdır. Temmuz 2012 itibariyle özel öğrenci borcu 850,000 kredi temerrüdüyle toplamda 165 milyarı aşıyordu.[9]

HEA kapılarını açmıştı ama bu kurumun ortalama her beş yılda bir yeniden yetkilendirilmesi, bankacıların isteklerini kabul ettirmeleri için bir fırsattı. Her yineleme, 1980'lere kadar deli gibi yeni borçlu arayan Wall Street şirketlerinin işlerini daha da yoluna koyuyordu. Federal ödenekler ve faiz oranları

9. Tüketici Finansal Koruma Bürosu Öğrenci Kredisi Ombudsmanı Yıllık Raporu [Annual Report of the Consumer Financial Protection Bureau Student Loan Ombudsman], 16 Ekim 2013, şuradan ulaşılabilir: http://www.consumerfinance.gov/reports/.

devamlı olarak yükseldi ve 1972'de Öğrenci Kredisi Piyasası Birliği (Sallie Mae olarak da biliniyordu bu) ikinci bir borç piyasası yaratmak için oluşturuldu. Öncesindeki Fannie Mae gibi bu yeni hükümet destekli girişim, ilk etapta elindekileri daha çok ödünç para verir hale getirmek için bankalardan kredi satın aldı. Eyaletler de 1976 Vergi Reformu Yasası [Tax Reform Act] uyarınca, kredileri almak için kurulan, kâr amacı gütmeyen şirketler aracılığıyla başka bir ikincil pazar yaratmak için yetkilendirildi. Bu piyasaların, %100 federal kredi garantilerinin ve hükümetten gelen bir sürü başka ödeneğin keyfini süren özel kesimden ödünç verenler büyük para kazandı. 1977'de 1,8 milyar dolar civarında olan birikmiş öğrenci borcu çabuk artmaya başlayarak, 1996'da 30 milyar dolara ulaşıyordu.[10]

1990'ların başında Soğuk Savaş sona erdiğinde, vergi mükelleflerinin isyanları, devlet üniversitelerinde büyük kesintileri beraberinde getirerek eyalet bütçelerinde çoktan ciddi bir zarara yol açmıştı. Kaliforniya'nın emlak vergilerine 13 tavanı önerisi,* eski vali Ronald Reagan'ın Kaliforniya Üniversitesi sistemine olan kişisel husumetini yansıttığı mali bir araca dönüştürüldü. Seçim kampanyasında Reagan, protestocu öğrencileri halk düşmanları olarak nitelendirdi. Berkeley'in İfade Özgürlüğü Hareketi'ne [Free Speech Movement] katılanları, "ucubeler," "şımarıklar" ve "korkak faşistler" gibi ifadeler kullanarak azarladı ve "Eğitim bir hak değil, imtiyazdır" diye beyanatta bulundu; ayrıca "Devletin, entelektüel merakı sübvanse etmemesi gerekir" diyerek tartışmasını sürdürdü. Ulusal Muhafızlar'ı Berkeley protestocularına karşı cansiperane harekete geçirmiş, eğitimi bütçesini kısmış ve harç parasına dayalı finansmanı hızlandırma amaçlı ücretleri yükseltmiş olsa da sistem hâlâ mezun elitler tarafından korunuyordu.[11] Fakat Öneri 13'ün etkisinden

10. Eric Dillon, "Leading Lady: Sallie Mae and the Origin of Today's Student Loan Controversy", *Education Sector*, 2007, s. 7.

* California Proposition 13: Kaliforniya eyaletinde emlak vergilerini sınırlandırmak için çıkarılan yasa. (ç.n.)

11. Aaron Bady ve Mike Konczal, "From Master Plan to No Plan: The Slow Death of Public Higher Education", *Dissent*, Sonbahar 2012.

kaynaklanan gelir düşüşü, devlet desteğini bitirip maliyeti öğrencilere yüklemek için Reagan'ın ideolojik husumetiyle saptırılan daha teknokratik bir ortam yarattı.

Askeri endüstri yapısının araştırma kolları olarak vazgeçilmez bir konumda olan Kaliforniya Üniversitesi gibi devlet üniversiteleri hayati öneme sahip Soğuk Savaş kurumları olmayı sürdürdü. Fakat Soğuk Savaş'ın bitmesiyle, Washington'ın sosyalist blokla rekabet etmek için ihtiyaç duyduğu yüksek profilli sektörlere yapılan kamu ödenekleri feshedildi. Yükseköğrenim bu sektörlerden birisiydi. İkinci Dünya Savaşı sonrası atılım yapılan bilimsel değişimlere [*big science*] verilen kaynaklar kesildi ve federal boru hattından üniversitelere giden akış durduruldu. Özel sermaye, idarecileri araştırma desteğine verilecek yeni kaynaklar için üniversite-sanayi ortaklığına yöneldiklerinden, kampüslere boşlukları kapamak maksadıyla getirildi. Bu arada, vergi isyanları, eyaletlerin üniversitelere doğrudan verdiği fonlar üzerinde öngörülebilir etkisiyle ulus çapında yayıldı. 1990'ların ortalarından itibaren, üniversite maliyetleri keskin bir şekilde arttı ve yüksek gelirli hane halklarından gelen öğrenciler, giderek daha çok kredi kullanmak zorunda bırakılmaya başlandı. Bu düşük riskli ödünç alanların piyasaya çıkması, şimdi büyük bankaları, ilk kez 1995'te Sallie Mae'yle çıkarılan Öğrenci Kredi Varlık Destekli Tahviller (SLABS) şeklindeki menkul kıymetlendirmenin gelişiyle iyice şerbetlenen, oldukça kârlı hale gelmekte olan bu sektöre girmeye teşvik etti.

Aynı yıl bağımsız hale getirilen ve 2004'te tamamen özelleştirilen Sallie Mae, çoğu kâr amacı gütmeyen bir sürü ödünç veren, tahsilat acentesi, garanti acentesi ve konsolidatör edinerek sektördeki büyüyen hâkimiyetini güçlendirdi. Başka hiçbir ödünç veren, kredi çıkarılmasından hizmete sunulup toplanmasına kadar borç sürecinin her yönünü kontrol edebilecek konumda değildi. Neredeyse tekel haline gelmesiyle birlikte denetimin olmaması, öğrenci kredi sektörünün her köşesinde sahtekârlığın ortaya çıkmasına yol açtı. Finansal yardım danışmanlarına verilen paylar, düşük gelirli öğrencileri hedefleyen

"yüksek faizli" kredi avcıları ve tahsilatçılardan kaynaklanan tacizler, Sallie Mae'nin yalnızca birkaç rutin görev suiistimaliydi; bunu, borçlu öğrenciler için yasal korumaların eksikliğini fırsat bilen diğer bankalar izledi. 2010'da federal kredilerin yeniden yapılandırılması bankaların doğrudan ödünç verme imkânını ortadan kaldırırken, Sallie Mae, hükümet fonlarının dağıtılmasından gelen büyük çaplı kârın devamlı olmasını temin eden, kredileri yönetmek ve hizmete sunmak için seçilen dört şirketten biriydi. Şirketin özel ödünç vermedeki hâkimiyeti, şimdi batmasına izin verilmeyecek kadar büyük bazı bankalar temerrütten dolayı saf dışı kalıp sektörden çıktığına göre, ancak artış kaydetmiştir. Kongre'nin federal beratını 2004'te bitirmiş olmasına rağmen Sallie Mae, yalnızca (2010 öncesinde) federal kredi veren en büyük şirket değildir; özel ödünç verme operasyonlarının hükümet tarafından desteklendiğine dair kamu algısını kullanmaya devam etmektedir. Bu, tesadüfi olan bir şey değildir. Federal hükümetin yükseköğrenim yönetimi, ister Soğuk Savaş dönemi savunma müteahhitleri için ister öğrenci borç finansmanının altın günlerindeki Wall Street bankaları için olsun, çoktandır özel sektörün kâr kanallarından birisidir.

Bu ilişkinin en vahşi ve en küçük düşürücü şekli, kamu üniversite sistemi içinde sıkışıp kalmış düşük gelirli veya "geleneksel olmayan" öğrenciler için giderek temerrüt seçeneğine götüren kâr amaçlı üniversite sektöründe bulunabilir. ABD'deki tüm yükseköğrenim kurumlarının dörtte birine karşılık gelen bu sektördeki kâr, öncelikli olarak federal kredilerden gelen dolaylı gelire dayanır. Kâr amaçlı kurumlar, şimdi, kayıtlı öğrencilerin %10 ila %13'ü arasını barındırır ama tüm federal kredi dolarlarının %25'ini alır. Gittikçe daha çok halka açık şirket ve özel sermaye şirketleri tarafından alınan bu üniversiteler, gelirlerinin giderek daha fazlasını pazarlama, işe alma ve hissedar kârına, küçülen oranda bir payıysa eğitime ayıran Wall Street üniversiteleri haline gelmektedir. ABD Sağlık, Eğitim, İşçi ve Emekli Senatosu Komisyonları tarafından 2010'da yapılan bir araştırma, kâr amacı güden kurumların,

Community College* denen yüksekokullarla karşılaştırıldığında dört kat daha fazla masraflı olduklarını ortaya çıkardı: Öğrencilerinin %96'sı federal kredilerden yararlanmaktadır (yüksekokullarda bu oran %13'tür); bununla birlikte bu öğrencilerin %63'ü diploma almadan okulu bırakmakta ve federal kredilerden temerrüde düşenlerin yaklaşık %47'sini oluşturan her beş öğrenciden biri ödemeye başladığı üç yıl içerisinde temerrüde düşmektedir.[12]

Bu sektördeki aşırı borç, temerrüt ve aleni soygun istatistikleri şaşırtıcıdır. Bununla birlikte, kâr amaçlı eğitim kurumlarındaki patlama, esasen hane halkını zor durumda bırakan, devletin kamu eğitiminden çekilmesinin bir sonucudur. Bazı eyaletlerde, özellikle de Güneydoğu eyaletlerinde, meslek okulu Afro-Amerikan nüfusu orantısız bir biçimde etkileyen bir karar alarak, federal kredi programından çekilmiştir.[13] Öğrenci adaylarının, yüksek riskli ödünç alanları hedef alan özel ödünç verenlere gitmek veya daha riskli özel üniversitelere kayıt için satılan federal kredileri almaktan başka seçeneği yoktur. Güneybatı'da bir meslek okulu ziyaret ederken, göçmen bir ailenin oğlu bana, "kayıt danışmanları"nın tavsiyesiyle kâr amaçlı bir üniversiteye kayıt olmak için bir dizi kredi aldığını ve ancak mezuniyetten sonra bu kurumun yeterince akredite olmadığını fark ettiğini söyledi. Ders kredilerini transfer edemediğinden, yeni borçlarla yeni bir kurumda eğitime başlıyordu. Kuşaklar boyu üniversite deneyimi olan aileler bile bugün mevcut olan maddi destek seçenekleri arasında seçim yapmakta zorluk yaşamaktadır. O öğrencinin ailesinin durumundaki gibi ilk kuşak aileler için, doğru bilgiye erişim mümkün

* ABD'de iki yıllık eğitim veren yükseköğrenim kurumları. Türkiye'deki muadilleri iki yıllık eğitim veren meslek yüksekokulları olabilir. (ç.n.)

12. Health, Education, Labor, and Pensions Committee, U.S. Senate [ABD Senatosu Sağlık, Eğitim, Emek, İşgücü ve Emeklilik Komitesi], *For Profit Higher Education: The Failure to Safeguard the Federal Investment and Ensure Student Success*, 30 Temmuz 2010.

13. Deborah Frankle Cochrane ve Robert Shireman, "Denied: Community College Students Lack Access to Affordable Loans", *The Project on Student Debt*, Nisan 2008, şuradan ulaşılabilir: http://projectonstudentdebt.org/files/pub/denied.pdf.

değildir ve bunlar, doğrudan onlara yöneltilen sahte reklamlarla daha kolay aldatılır. Esasında, Tüketici Finansal Koruma Bürosu (CFPB), özel öğrenci borcu alan öğrencilerin %12'sinin, almaya elverişli olsalar da daha esnek geri ödeme şartları taşıyan ve daha düşük faiz oranları olan federal kredilere başvuruda bile bulunmadığını ortaya koydu.[14]

Orta gelir grubundan gelen özel üniversite mezunları, öğrenci borcu için ideal örnekleri oluşturmaktadır. Ana-akım medya üreticileri 200,000 dolar veya daha fazla borçlanmış bu "müsrif" bireylerin hikâyelerini bolca kullanmaktadır ama gerçek hikâye gelir düzeyinin altında yatmaktadır. Her türlü kişisel borç biçimi gibi öğrenci borcunun genel etkisi de düşük gelir düzeyi olan ailelerde katlanır. Tahmin edileceği gibi benzer bir ırksal profil ortaya çıkar. Lisans derecesi elde etmiş öğrencilerden Afro-Amerikalıların yaklaşık %81'i ve Latin@ öğrencilerin %67'si okulu borçla bitiriyor; bu oran beyaz öğrenciler için %64'tür.[15] Yüksek faizli mortgage iflaslarından kaynaklanan eşitlik kaybıyla sertçe darbe alan siyahi aileler, üniversite eğitimi için daha çok ödünç almak zorunda kalmıştır ve bu yüzden Afro-Amerikalı öğrenci borçlular arasında temerrüt oranı beyazlardan dört kat fazladır. Ama tam krizden önce 2007-2008 arasında bile siyahi mezunların %27'si üniversite eğitimi için

14. Tüketici Finansal Koruma Bürosu [Consumer Financial Protection Bureau], *Özel Öğrenci Kredileri*, Konut ve Kent İşleri Senato Komitesi, Sağlık, Eğitim, İşçi ve Emeklilik Senato Komitesi, Finansal Hizmetler Temsilciler Meclisi Komitesi ve Eğitim ve İşgücü Temsilciler Meclisi Komitesi'ne Sunulan Bir Rapor, 29 Ağustos 2012, s. 36.

15. Daha sonraki bir CFPB soruşturması, bankaların öğrencilere finansal ürünlerin özel pazarlanması ayrıcalığını sağlamaya istekli üniversitelerle ortaklık yaptığı, artan rüşvet uygulamaları ortamında başlatıldı; mesela, borç kartı olarak da işlev gören öğrenci kimlik kartları aşırı borçlanmaya yol açtı. Bkz. Tüketici Finansal Koruma Bürosu, "Request for Information Regarding Financial Products Marketed to Students Enrolled in Institutions of Higher Education", şuradan ulaşılabilir: http://www.consumerfinance.gov/students/whats-the-deal/request-for-information-regarding-financial-products-marketed-to-students-enrolled-in-institutions-of-higher-education/. Veya Shahien Nasiripour, "Lawmakers Probe Big Banks Using Colleges To Target Students", *Huffington Post*, 27 Eylül 2013, şuradan ulaşılabilir: http://www.huffingtonpost.com/2013/09/27/college-debitcards_n_4004692.html.

30,000 dolardan fazla ödünç alıyordu; bu oran beyazlarda %16, Latin@'larda %14 ve Asyalı Amerikalı'larda %9'du.[16] Eşit olmayan bir borç yükü de LGBTİ öğrencilerin sırtına bindirilmiştir. Bu öğrencilerin aileleri genelde çocuklarına destek çıkmazlar; bu da onların, ebeveynlere çocuklarının harç paralarını ödemelerine yardım maksadıyla verilen federal PLUS kredileri için kefil bulmalarını güçleştirir. Bu şartlar altında, bu öğrenciler yüksek oranlı faizle borç verenlerin insafına terk edilmişlerdir. Aynı geminin içinde, yasal olarak federal kredilerden dışlanan ve genellikle devlet veya üniversite için uygun bulunmayan belgesiz öğrenciler, yani Rüya Nesil* de vardır.

Amerikan yerlileri, Afro-Amerikalılar ve Latin@'lar orijinal GI Kanunu'nda bulunan ev sahibi olma ve eğitim yardımı haklarından büyük ölçüde mahrum bırakılmıştır. Bu büyük tarihi ihmalin, Irak ve Afganistan savaşı gazilerinin yükseköğrenime katılmalarına yardım etmek için Kongre tarafından 2008'de getirilen yeni GI Kanunu'yla (11 Eylül Sonrası Gazi Eğitim Yardım Yasası [Post–9/11 Veterans Education Assistance Act]) iyileştirileceğine dair büyük umutlar vardı. Fakat yıllık 9 milyar dolarlık fonların çıkarılması, kâr amacı güden üniversitelerin eleman toplama birimlerinde çalışanlar için, eski askerleri saldırganca takip etmek için bir davetiye haline geldi; travmatik beyin yaraları olan bazı gazilerin derslere yazılmak için hafızaları yoktu ama ödeme yapmak için baskıya maruz kaldılar. Sonuç, silahlı kuvvetlerde orantısız bir biçimde hizmet eden beyaz olmayan gaziler üzerinde aşırı bir etkiydi.[17] Bu vakıf üniversiteleri, Eğitim Bakanlığı haricindeki bir kaynaktan elde etmeleri gereken %10'luk gelirin bir parçası olarak, (Savunma Bakanlığı'ndan verilen) GI Kanunu parala-

16. Sandy Baum ve Patricia Steele, "Who Borrows Most? Bachelor's Degree Recipients with High Levels of Student Debt", *College Board*, 2010, s. 6, şuradan ulaşılabilir: https://www.collegeboard.org/advocacy.

* The Dream Generation: Asya, Avrupa, Latin Amerika ve Afrika'nın çeşitli ülkelerinden gelip Amerikan üniversitelerinde eğitim gören belgesiz gençler. (ç.n.)

17. Julianne Hing, "Study: Only 37 Percent of Students Can Repay Loans on Time", *Colorlines*, 17 Mart 2011, şuradan ulaşılabilir: http://www.colorlines.com/articles/study-only-37-percent-students-can-repay-loans-time.

rına güvenmelerini mümkün kılan yasal boşluğu sömürmüştü. Eğitim Bakanlığı'nın kaynaklarından gelen federal öğrenci kredileri, gelirlerinin geri kalan %90'ını oluşturuyordu. Bunların "üniformalı dolarları" hedeflemelerinin bir sonucu olarak GI Kanunu hükümet fonlarının %38'inden fazlası Wall Street üniversitelerinin kasalarına aktı.[18]

Tom Harkin'in 2010 Senato Komitesi tarafından yayınlanan raporu, kâr amacı güden üniversite eğitimini eleştiren ilk Kongre şikâyetnamesi değildi. Sam Nunn, 1970'lerin ortalarında ve bir kez daha 1994'te bir dizi üst düzey oturumda soruşturmalar yürüttü. Bu endüstrideki tüyler ürpertici ifadeler, Kongre'yi, yıllar içinde şiddetli lobi faaliyetleriyle zayıflatılan düzenleyici kurallar getirmeye ikna etti. Fakat bu, Obama yönetiminin 2010 raporuna uymak için gösterdiği çabalar konusunda geri adım atmasıyla karşılaştırınca hiçbir şeydi. 30 milyar dolarlık endüstri bir tabur lobiciyi Capitol Hill'e topladı; bunların birçoğu, önerilen düzenleyici kuralların güçlendirilmesini sabote etmek için yürütülen muazzam bir kampanyanın parçası olarak Beyaz Saray'la sıkı bağları olan eski Demokrat Parti üyeleriydi. Savaş için toplanan 16 milyon doların bir kısmı, Meclis'te çoğunluk lideri sıfatıyla parlak günlerinde "liberal bir aslan" olarak kabul edilen Richard Gephardt'a gitti. Birçok eski yasa koyucu gibi onun da şimdi, bir zamanlar denetlemesi için seçildiği şirketler için çalışarak elde ettiği kazançlı bir kariyeri var. K Caddesi* standartlarına göre bile aşırı kabul edilen lobici *blitzkrieg***, önerilen kuralların sümenaltı edilmesini başardı.[19]

---

18. Hollister Petraeus, "For-Profit Colleges, Vulnerable G.I.'s", *New York Times*, 21 Eylül 2011; Tamar Lewin, "Obama Signs Order to Limit Aggressive College Recruiting of Veterans", *New York Times*, 27 Nisan 2012.

* Washington'da birçok düşünce kuruluşu, lobici ve savunma grubunun bulunduğu bir cadde. (ç.n.)

** Blitzkrieg: Yıldırım Savaşı. Nazilerin II. Dünya Savaşı'nda uyguladıkları bir savaş yöntemi. Bu teknik saldırganlık ve parçalayıcılığa dayanıyordu. Yazar burada lobicilerin bu özelliğini vurguluyor. (ç.n.)

19. Adam Weinstein, "How Pricey For-Profit Colleges Target Vets' GI Bill Money", *Mother Jones*, Eylül 2011.

İyi niyetli ama nihayetinde engellenmiş çabalara rağmen yasa koyucuların eskiden beri süregelen talancı Wall Street üniversitelerinin ani büyümesini kontrol etmekteki yetersizlikleri, başarısız olmuş bir politikanın örneği değildir. Bunun aksine, öğrenci borcunun büyümesiyle paralel olarak sektörün ortaya çıkışı, eğitimin idaresi aracılığıyla neoliberal yönetimin doğrudan bir sonucu olarak görülebilir. Soğuk Savaş döneminde denetim altında tutulan kapitalizmde yükseköğrenimi devletin finanse etmesi, çalışan insanlara ve çocuklarına tüketici rahatlığı ve orta sınıf gelir sağlama sözleşmesinin bir parçasıydı ama bu aynı zamanda, savunma müteahhitleri ve sürekli bir savaş ekonomisinde çıkarı bulunan diğer şirketler ile Pentagon'un sıkı ilişkisini sağlama alıyordu. Finans, Amerikan kapitalizminde sanayi üretimini hâkim kâr akışını sağlayan araç olarak geride bıraktığında, yükseköğrenimin de buna hizmet edebileceği ortaya çıkmıştı. Ödünç vermede hakkaniyet adına krediye ulaşma hakkı herkese tanınınca Wall Street'e borç hizmetinin musluğu sonuna kadar açıldı. Araştırma üniversitelerinin sayısı Soğuk Savaş dönemi ihtiyaçlarını karşılamak için artırıldığında, kâr amaçlı eğitim sektörü, eğitim hizmetlerini sunması tamamen neoliberal "aldıkça öde" idealini yansıtırken, borç rantları için en hızlı izlek olarak mantar gibi çoğalıp serpildi.

VARLIK BALONU MU, POLİTİK HAREKET Mİ?

Durgunluk bastırdıktan sonra düşmeye başlayan diğer hane halkı borcu türlerinden farklı olarak öğrenci borcu, üniversite maliyetlerinin yanı sıra, tüm yaş grupları arasında tırmanarak yükselişini sürdürdü. Açıkça, öğrenci kredi yükü krizden artakalan "borç yükü"nün parçası değildir. Aslında, birikim oranı, eyaletler eğitim bütçelerini art arda kıstığı için 2008'den beri artmıştır. Mart 2013'te, oldukça dikkate değer bir Merkez Bankası raporu, öğrenci borcunun 2004 ile 2012 arasında neredeyse üç kat arttığını ve öğrenci kredi temerrütlerinin (90 gün veya daha uzun süreli gecikmeler) hızla yükseldiğini kayda

geçmiştir. Geri ödeme yapan ödünç alanların neredeyse üçte biri temerrüt durumundaydı.[20]

Temerrüt oranları, öğrenci borcunun patlayacak bir sonraki varlık balonu olacağına dair yeni korkuları beraberinde getirdi. Bu kaygılar, SLABS (Student Loan Asset Backed Security [Öğrenci Kredi Varlık Desteği Tahvili]) piyasasının yatırımcı nazarında cazibesini yeniden kazandığı haberi ortaya çıkınca güçlendi. SLABS ticareti, piyasa hacmi bu tarihten itibaren düşmüş olmasına rağmen, 1990'da 75,6 milyon dolardan krizin hemen öncesinde zirve noktası olan 2,67 trilyon dolara yükselmişti.[21] Mart 2013'te Sallie Mae, 1,1 milyar dolarlık özel öğrenci kredisi destekli SLABS tahvillerini sattığında, yatırımcıların en yüksek risk dilimi için talebinin arzdan on beş kat daha fazla olduğu ortaya çıktı.[22] Ama riskli krediler almak için bu iştah artışı, muhtemelen daha çok yatırımcıların düşük faiz oranları dönemindeki umutsuzluğuyla ilgiliydi. Sallie Mae'nin 2012'de 13,8 milyar dolar değerinde büyükçe bir SLABS paketi çıkarmasına rağmen, bu miktar, 2008 öncesi teminatsız yüksek faizli tahvillerle yapılan ticaretle kıyaslandığında devede kulaktı.[23] Mortgage tahvilleri kötüye giderse her zaman sığınılacak bir liman bulunur ama çoğunlukla hükümet destekli olan SLABS'ın engellenebilecek, el konabilecek veya ticareti yapılabilecek herhangi bir temel fiziki varlığı yoktur. Eğitim devredilemez bir varlıktır; en azından bankalar onu borçluların beyinlerinden aktaracak yazılımı geliştirene kadar bu böyle kalacaktır!

Eğer bir öğrenci borç balonu varsa bu, finansal yükümlülükten ziyade toplumsal bir felakettir. Ulusun ekonomi yöne-

20. Eric Lichtblau, "With Lobbying Blitz, For-Profit Colleges Diluted New Rules", *New York Times*, 9 Aralık 2011.

21. Sam Ro, "How Student Debt Tripled In 8 Years, And Why It's Becoming A Growing Economic Problem", *Business Insider*, 28 Şubat 2013, şuradan ulaşılabilir: http://www.businessinsider.com/ny-fed-student-loans-presentation-2013-2?op=1#ixzz2YfEDysLd.

22. Malcolm Harris, "Bad Education", *n+1*, Nisan 2011, şuradan ulaşılabilir: http://nplusonemag.com/bad-education.

23. R. Simon, R. Ensign ve A. Yoon, "Student-Loan Securities Stay Hot, *Wall Street Journal*, 3 Mart 2013.

ticileri durmuş büyümeyi dert edinmektedir çünkü ağır borç yükü altındaki mezunların GSYH'yi yukarı çekecek çok pahalı tüketici malları şöyle dursun, bir ev veya çocuk sahibi olmaya güçleri asla yetmeyebilir. Bazı reform grupları toplu borç affını "ekonomiyi canlandırmak" için faydalı bir yol olarak önermiştir.[24] Daha radikal sesler, (yaptığı suçluluk çağrışımlarıyla) af paradigmasını reddediyor ve ahlaki temellere dayanan bu modern borç esareti biçimine eşlik eden insani acılara çare olmak için bir öğrenci borç jübilesi yapıyor. Her halükârda, çekilen acı artık saklı değildir çünkü borçlular zor durumları hakkında açıkça konuşarak borç etrafındaki alışılagelmiş sessizliği kırmıştır.

Ülkedeki Occupy mekânlarında dikkat çeken protestocular arasında "120,000 Dolar Borcum Var" veya "Öğrenci Borçlarımı Ödeyemem (Ödemeyeceğim)" gibi borç itirafı pankartları taşıyan, yeterince çalışma şansı olmamış mezunlar vardı ve bu mezunların birçoğu, hem yüz yüze meydanlarda hem de "Biz Yüzde 99'uz" gibi popüler *Tumblr* online tanıklık derlemelerinde umutsuzluklarıyla ilgili tepki veriyordu.[25] Bu borç konusundaki kamusal "toplum önüne çıkma" ritüeli, politik bir hareketin kıpırtısının ortaya çıktığını hissettiriyordu. En en azından bu, borçlulara özel olarak eziyet eden ve onları bunalıma sokup boşanmalarına ve intihar etmelerine yol açabilecek utancı defetmelerinin bir yoluydu.[26]

Ders anlattığım New York Üniversitesi'nde (NYU) öğrenciler, ulusal ortalamadan %40 daha fazla borçla mezun olurlar.

24. Jordan Weissmann, "Don't Panic: Wall St.'s Going Crazy for Student Loans, But This Is No Bubble", *The Atlantic*, 4 Mart 2013.

25. "Ekonomiyi Canlandırmak için Öğrenci Borcu Affı" başlığı altında Robert Applebaum 2012 Öğrenci Kredisi Affı Yasası dilekçesine destek olarak bir milyon imza topladı. Bkz. "The Proposal", 29 Ocak 2009, şuradan ulaşılabilir: http://www.forgivestudentloandebt.com/content/proposal.

26. "We Are The 99 Percent", şuradan ulaşılabilir: http://wearethe99percent.tumblr.com/. İlk yıllık raporunda, CFPB, kamuoyunu yorum yapmaya davet ettikten sonra öğrenci kredileriyle ilgili 3,000 şikâyet derledi. Rapora şuradan ulaşılabilir: http://files.consumerfinance.gov/f/201210_cfpb_Student-Loan-Ombudsman-Annual-Report.pdf.

Bazı hesaplamalara göre bu, en pahalı Amerikan üniversitesidir (2013-2014 akademik yılı için harç, yurt odasıyla yemek ve zorunlu ödemeler toplamı 61,977 dolara kadar çıkıyor) ve burada, dudak uçuklatan miktarlarda borcu olan mezunlar bulmakta zorluk çekmezsiniz.[27] Bir mezun bana, kendisiyle birlikte aynı dönemde mezun olduğu arkadaşlarının, altı haneli borcu olanlar dilimine girenler için "yüzler kulübü" kurduklarını yazdı. Öğrenciler arasında ne zamandır dolaşan yaygın bir bilgiye göre NYU, "Şeker Bebekler" lakaplı genç kadınları daha yaşlı erkeklerle, "Şeker Babalarla" eşleştiren bir "randevu" sitesinde en çok öğrencisi olan üniversitedir. Sınırlı finansal yardımla, ABD'deki en büyük özel üniversitenin öğrencileri ayakta kalabilmek için umutsuzca arayış içerisinde olan en riskli kesimlerdendir.

Bir süredir maaş çekimin, öğrencilerimin sıklıkla geri ödemesi yıllarca sürecek büyük borçların altına girmesine bağlı olduğunu bilmekteydim. Ama pek çok meslektaşım gibi bunun üzerinde çok kafa yormamayı tercih ettim; bu karar, fakültedeki maaşların oldukça uzun bir süredir durağan olduğu düşünüldüğünde, kabul edilebilir görünüyordu. Esasında, akademik işgücünün geçicileştirilmesi sonucunda kesintilere uğramış olan akademisyen ücretlerinin, üniversite öğrenim ücretlerinin çok hızlı artışıyla hemen hemen hiçbir ilgisi yoktur. Bunun aksine, "şişirilmiş" yönetim kadrosu buna katkıda bulunan faktörler listesinde yukarılarda bulunur.[28] ABD Eğitim Bakanlığı'na göre insanları, programları ve yönetmelikleri yönetmek veya idare etmek için işe alınan üniversite çalışanı sayısı, 2001 ile 2011 arasında işe alınan hoca sayısından %50

27. Öğrenci borcu konusunda üst düzey blogcu ve yorumcu Cryn Johannsen, "National Emergency? Suicidal Student Debtors" başlıklı yazısında öğrenci borçluların kendisine gönderdiği intihar notlarını aktarıyor. *All Education Matters*, 17 Haziran 2012, şuradan ulaşılabilir: http://alleducationmatters.blogspot.com/2012/06/suicidaldebtors-is-national-emergency.html.

28. Peter Jacobs, "America's REAL Most Expensive Colleges", *Business Insider*, 10 Temmuz 2013, şuradan ulaşılabilir: http://www.businessinsider.com/most-expensive-colleges-in-america-2013-7?op=1#ixzz2YqBs7t9r.

daha fazla arttı ve bunların maaşları da fakülte maaşlarına göre çok daha hızlı bir oranda yükseldi.[29] Yöneticiler ve çalışanları, artık, Amerikan üniversitelerinde tam zamanlı akademik personeli sayıca geçmiştir. "Sıkı çalışmaya hazır ve nazır" girişim adına yönetim katmanlarının kesildiği şirket Amerikası'nın aksine, üniversiteler, idareci bordrolarını şişirmektedir. Diğer eğitim dışı maliyetler de şişirilmiştir; bu maliyetlerin en önde gelenlerinden biri, sermaye yoğunluklu bina inşaatlarının faturalarıdır. İnşaat için ödünç almanın maliyeti pek çok üniversitenin sırtına binmiş borç yükünün devasa bir öğesidir ve Bob Meister'ın belirttiği gibi öğrenci harcı yalnızca inşaat bonolarını teminat altına almaya yardımcı değildir; aynı zamanda bu borçların üzerindeki faizi ödemek için kaynaktır.[30] Esasında, dört yıllık devlet üniversitelerinin toplam kurumsal borcu Eğitim Bakanlığı'na göre 2002 ile 2011 arasında üç kattan fazla yükselerek 88 miyar dolara ulaşmıştır.[31]

Özellikle şehirlerdeki üniversiteler, gittikçe daha çok şehrin büyüme çarkı için merkezi hale gelmektedir ve bu yüzden, finansal olarak aşırı borçlanmaları pahasına bile olsa, fiziki izlerini genişletecek birçok saik mevcuttur.[32] NYU yönetimi, tahmini ilk satın alma fiyatı 5 milyar dolar olan, onlarca yıldır Manhattan merkezindeki en büyük geliştirme önerisine dair kendi tartışmalı planını yürütmüştür. Bu miktarı toplamak, halihazırdaki 2,1 milyar dolar olan üniversite bağış oranını ve 3,7 milyar dolar olan (2003'te, 998 milyon dolardan çıkmıştır) uzun vadeli borç yükünü bir hayli aşan borç finansmanını gerektirir. Güvenilir bir üniversite büyütme şampiyonu olan Moody's bile, NYU'nun bilançosunu, üniversitenin "zayıf" diye belirttiği 0,51 olan "büyütülebilir nitelikteki finansal

29. Benjamin Ginsberg, *The Fall of the Faculty: The Rise of the All-Administrative University and Why It Matters*, New York, Oxford University Press, 2011.
30. Douglas Belkin ve Scott Thurm, "Deans List: Hiring Spree Fattens College Bureaucracy-And Tuition", *Wall Street Journal*, 28 Aralık 2012.
31. Bkz. Bob Meister'ın UC öğrencilerine açık mektubu, "They Pledged Your Tuition to Wall Street", *Keep California's Promise*, Ekim 2009, şuradan ulaşılabilir: http://keepcaliforniaspromise.org/383/they-pledged-your-tuition.
32. Belkin ve Thurn.

kaynaklarının doğrudan borca" oranını not düşerek, "yüksek oranda borçlandırma" olarak nitelendirdi. Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar için kabul edilebilir oran genelde 0,8'le 2,0 arasında değişir ama çoğu üniversite 1,0'ın epeyce üstünde kalmaya çalışır. Büyümeye olan şiddetli akademisyen tepkisi, kısmen, finansmanın harç parası ve genel öğrenci borcunda yüklü artışlar gerektireceğinin neredeyse kesin oluşundan kaynaklanıyordu.[33] Esasında üniversiteler, genellikle iyi kredi faiz oranları temin edebilmektedir (bu, onların daha ucuza ödünç almalarını mümkün kılar) çünkü istedikleri gibi harç paralarını artırabilirler. Pek çok diğer işkolundan farklı olarak üniversitelerin her yıl gelir artırmak için yerleşik bir kapasiteleri vardır.

Öğrenci borcunun NYU'nun mali durumunun merkezinde bulunmasına rağmen, ne zaman bu konuyu sınıfta tartışmaya açsam, görüyorum ki, öğrenciler bununla ilgili düşüncelerini açıklama konusunda pek de istekli değil. Bu, çoğu konuda kişisel duygu ve düşüncelerini serbestçe dile getiren bir topluluğun âdeti değildir. Onlarla özel olarak görüştüğümde iki öğrenci, kredi borç miktarlarının derin bir utanç kaynağı olduğunu söyledi. Pahalı bir üniversitede, hali vakti yerinde ailelerden gelen maddi sıkıntısı olmayan akranlarla çevriliydiler ve bu sebeple kendi zor durumlarından bahsettiklerinde damgalanacaklarından korkuyorlardı. İçlerinden birisi, sınıfta uyuduğu için özür diledi: Bugünlerde alışılmadık bir durum olmadığı üzere, daha fazla borç altına girmemek için ikinci bir işte çalışıyordu. Diğeri, hayalindeki eğitimin kariyeri için bir sıçrama tahtası mı yoksa mali bir yük mü olacağına dair bir şüphe duymak istemediğini itiraf etti. Okuduğu müddetçe bu tür düşünceleri savmak istiyordu.

Diğer kampüslere ziyaretler NYU'daki deneyimimi doğruladı. Genel olarak tanıştığım öğrenciler, kredilerini hiç de borç olarak değerlendirmiyorlardı; aylık ödemeler yapmanın nasıl

33. Andrew Ross, "Universities and the Urban Growth Machi ", *Dissent*, 4 Ekim 2012.

bir his olduğunu hayal etmek için bir sebepleri yoktu. Birisi kredilerine "sahte para" diyor; diğeriyse bu kredileri (finans dilini kullanarak) "serbest yatırım fonu" veya geleceğine dair bir bahis olarak tanımlıyordu. Çok azı kendisini borçlu olarak değerlendiriyordu. Hatta, etnografik kanıtlar gösteriyor ki, ciddi kredi borcu olanlar, bilfiil ödeme güçlüğü çekene kadar kendilerini "borçlu" olarak değerlendirmiyor.[34] Benim gibi mortgage kredisi olanlar, kendilerini ev sahibi olarak görür, konut borcu olanlar olarak değil; halbuki ikinci etiket daha doğrudur. Otomatikman banka hesaplarımızdan gerçekleştirilen borçlandırma, bir zamanlar kendi kendine incelemeye, şüphelenmeye veya karşı çıkmaya izin vermiş olan aylık borç kontrolü verilmesi ritüelini bertaraf etmiştir.

Borç alan öğrencilerin çoğu, kendilerine bir kredi paketi sunulduğunda buna güvenirler ve pek azının bunu anlayabilecek finansal bilgisi vardır. Kredi önerisi oturup düşünmeyi gerektirmez çünkü bu üniversite yaşamının normal bir parçası haline gelmiştir. Hiç kuşku yok ki, bu pürüzsüz rutinleştirme eylemi, öğrencilere, yüksek faizli kredilerin gelecekleri için somut bir yatırım olduğu güvencesini vermek için maaş alan kayıt yetkililerinin suçluluk duygularının azalmasına yardımcı olur. Daha da vicdansız olanların doğrudan ödünç verenlerle gizlice anlaşma yaparken yakalandıkları görülmüştür.[35] Ebeveynler, kendi paylarına, çok fazla soru sormazlar. Üniversitelerin prestiji gözlerini boyar veya çocuklarının hayallerini yıkmaktan çekinirler. Fakat öğrencilerin ve ailelerinin, şüphesiz, yöneticilerin gittikçe artan harç paralarını nasıl harcadıklarını bilme hakkı vardır. Özel üniversitelerin kayıtları kapalı ve birçok devlet üniversitesinin mali işleri muğlakken, en azından, mali şeffaflık talep eden büyümekte olan bir hareket vardır.

34. Faculty Against the Sexton Plan, *While We Were Sleeping: NYU and the Destruction of New York*, McNally-Jackson, 2012 ve NYU büyüme planıyla ilgili daha fazla analiz şurada bulunabilir: http://nyufasp.com/.

35. Michael Denning, "The Fetishism of Debt", Dossier on Debt, *Social Text* (Periscope), Eylül 2011, şuradan ulaşılabilir: http://www.socialtextjournal.org/periscope/going-into-debt/.

Benim enstitümde, yönetimin kıdemli çalışanlara bağışlanabilir kredi vermek ve belli başlı akademik personele konut satın alma kredileri sağlamak için hazırlanan gizli bir program yürütüldüğüne dair ifşaattan sonra büyük gürültü koptu. Herkesin malumu olduğu gibi program, rektörün kendisine aldığı bir milyon dolarlık sahil evini içeren yazlık evlerin satın alınmasını mümkün kılmıştı.[36] Öğrenci kredileri ile tepedeki kişilere verilen karşılıksız krediler arasındaki sert çelişki, üniversite rektörlerinin ve gözde yöneticilerinin yükselmekte olan tazminat oranlarıyla iyice belirginleşen bir çifte standardın tipik bir örneğidir. Borçla finanse edilen eğitim, bunların banka hesaplarına o kadar cömertçe katkıda bulunmuştur ki, üniversite rektörlerinin, öğrenci borç kriziyle ilgili kamusal tartışmada bariz biçimde sessiz kalması şaşırtıcı değildir. Şimdiki fırtınayı savuşturmaktan memnun görünmektedirler.

Üniversite masraflarının talep düşüşlerini dengeleyeceği de muhtemel değildir ve bu ulusal çapta gerçekleşse de hâlâ şişirilen orta sınıfın hızla gelişmekte olan ülkelerde marka ürünlere dönük iştahıyla canlandırılan denizaşırı ülkelerdeki taleple gerçekleştirilen büyüme, muhtemelen bütçe açığını kapatmaya yardımcı olacaktır. British Council'ın bir raporuna göre küresel yükseköğretim kayıtları, 2009'da 1990'a oranla %160 artışla 170 milyona ulaştı ve bunun sonraki on yılda çok hafif bir yavaşlamayla da olsa artmaya devam etmesi beklenmekteydi.[37] Bu gibi tozpembe hesaplar, eyalet yasama organları tarafından yapılan daha fazla kesintiyle karşı karşıya

36. Tola Adewola, "Cuomo's Code of Conduct: Troubled Times for the Student Loan Industry", *Illinois Business Law Journal*, 24 Nisan 2007; Pam Martens ve Russ Martens, "The Untold Story of Citibank's Student Loan Deals at NYU", *Wall Street on Parade*, 16 Eylül 2013, şuradan ulaşılabilir: http://wallstreetonparade.com/2013/09/the-untold-story-of-citibankpercentE-2percent80percent99s-student-loan-deals-at-nyu/.

37. Ariel Kaminer ve Alain Delaqueriere, "N.Y.U. Gives Its Stars Loans for Summer Home", *New York Times*, 17 Haziran 2013; Pam Martens, "NYU's Gilded Age: Students Struggle With Debt While Vacation Homes Are Lavished on the University's Elite", 17 Haziran 2013 ve "NYU Channels Wall Street: New Documents Show Lavish Pay, Perks and Secret Deals", 10 Haziran 2013, şuradan ulaşılabilir: *Wall Street on Parade*, http://wallstreetonparade.com/.

kalan üniversite yöneticilerinin mali çıkmazlarda nasıl tepki vereceklerini belirleyebilir. Uluslararası öğrencilerden gelen harç paralarına bağımlılık oldukça yüksek boyuttadır; yabancı öğrenciler birçok STEM (fen, teknoloji, mühendislik ve matematik) alanında ABD lisansüstü programlarındaki kayıtların çoğunluğunu oluşturmaktadır ve yabancı ülkelerde programlar ve şube kampüsleri açmak için aceleyle koşturmak, borçsuz gelir arayışıyla yürütülmektedir. Bu gibi maceralarda, özellikle de otoriter ülkelerde girişilenlerde, birçok risk mevcuttur.[38] Ama denizaşırı ülkelerden gelen gelir kazanma ihtimali umutsuzlukla ve hırsla veya yalnızca neoliberal ekonomi eğitimleriyle güdülenen yükseköğretimin mali yöneticilerinin ilgisini çekmeye devam edecek.

SEN BİR KREDİ DEĞİLSİN

Kasım 2011'de, borçluları, bir milyon kişi imza attıktan sonra ödeme yapmayı reddetmeye çağıran Occupy Student Debt Campaign'in[39] oluşturulmasına yardımcı oldum. Milyonlarca kişi gizlice temerrüde düşüyordu ve çağrımız, bu konuda kamuoyunun dikkatini çekmek ve eyleme geçmenin daha kendi kendini yetkilendirmeci bir yolunu sunarak (ve alelacele, Occupy'ın uyandırıcı enerjisini kullanmak için) tasarlandı. Binlerce insanın imza atmasına rağmen bu çağrılara insanları çekmek kolay değildi. Ulusal bir kampanyayı yürütmek için az sayıda kaynağımız vardı ve çabalarımız, temsilcileri herhangi bir muhalefet biçimini hedef almada oldukça hızlı davranan ödünç verme endüstrisi ile tamamen Kongre'de lobi faaliyetleri

38. British Council, *Going Global 2012*, şuradan ulaşılabilir: http://ihe.britishcouncil.org/sites/default/files/going_global/session_attachments/GG2012%2012.1%20Janet%20Illieva.pdf. 2009'da, NAFSA Uluslararası Eğitimciler Topluluğu Başkanı John Hudzik, önümüzdeki on yılda %80 büyüme öngörüsünde bulundu. Talep, 2020'ye kadar 200 milyon "koltuğa" ulaşacaktı; bu sürede kayıtlı öğrenci sayısı, onun tahminine göre 110 ila 115 milyon arası bir sayıya ulaşacaktı. Bkz. Elizabeth Redden, "In Global Recession, Global Ed Still Growing", *Inside Higher Ed* içinde, 29 Mayıs 2009, şuradan ulaşılabilir: http://www.insidehighered.com/news/2009/05/29/international.

39. http://www.occupystudentdebtcampaign.org

yürütmeye odaklanmış reformcular tarafından sabote edildi Bununla birlikte, öğrenci borç krizi konusunda ulusal farkındalığın artırılmasına yardımcı olduk ve kampanyayı bitirmeden öğrenci borç reddini kamusal alana taşıdık. Zamanın henüz tam teşekküllü bir borç reddi hareketi için olgunlaşmadığı sonucuna vardık ve seçtiğimiz araç, mevcut olandan daha fazla kampanya desteği gerektiriyordu. İronik bir biçimde, sonraki bir yıl boyunca bir milyon borçlu temerrüde düştüğünü gizledi. Eğer ekonomik bir itaatsizlik şeklinde kolektif olarak temerrüde gitselerdi, siyasi etki derin olacaktı.

Occupy Öğrenci Borç Kampanyası, 1T Günü sokak yürüyüşü, 25 Nisan 2012 (Giles Clark'ı izniyle).

Kampanya hâlâ geçerli olan ve iyi bir kamusal algı yaratan dört ilkeye dayanıyordu: 1) Bu zamanda kamu eğitimi ücretsiz olmalıdır; bunun federal hükümete olan yıllık maliyetini hesapladık, iki yıllık ve dört yıllık üniversitelere kayıtlı tüm öğrencilerin harç paraları yalnızca 70 milyar doları buluyor; 2) Krediler faizsiz olmalıdır; hiç kimse, hele hele hükümet, eğitimden kâr elde etmemelidir; 3) Üniversiteler ve yüksekokullar tam mali şeffaflık adına kayıtlarını açmalıdır; öğrenci

ve ailelerinin bunu bilme hakkı vardır; 4) Var olan borçlar jübile tarzıyla, tek bir düzeltici yasayla silinmedir. Bu ilkelerden her biri, borçluların yanlış bir şey yaptığını ima eden ahlaki bir kavram olan öğrenci kredi affı hakkındaki reformist söylemden tür olarak farklılık gösteriyordu. Ücretsiz eğitim hakkını teşvik etmek, federal kredi faizlerini bir veya iki puan indirip indirmemeyi veya yükseltip yükseltmemeyi konu alan Capitol Hill'deki ağız dalaşlarından farklı bir ahlaki evrende yaşamak demektir.

Yaz sonunda Başkan Obama, hükümetin yükseköğrenim fonlarına yaklaşımını yeniden yönlendirmeyi amaçlayan bir reform planını açıkladı. Platform, kabaca, Eğitim Bakanı Arne Duncan'ın desteklediği performans temelli kriterlerle üniversitelerin ödül bazlı sıralama için kavga ettiği rekabetçi bir arenaya dönüştürülmesini savunan başka kişilerin katılımlarıyla oluşturuldu. Obama'nın planında üniversiteler, öğrencilere ve vergi mükelleflerine daha çok "değer" sağlayarak maliyetleri dizginleyen mekânlara indirgenecekti. Kaç öğrencinin mezun olacağı ve mezun olanların ne kadar kazanacağına dayanan ölçübilim [*metrics*], öğrenci kredi oranlarıyla Pell Grant ödüllerinin* derecelendirilmesi için kullanılacaktı. Bu "değer"in arayışında olmanın bir parçası olarak da teşvik edilen girişim türleri, akademik profesyonellerin büyük bir çoğunluğu tarafından karşı çıkılan, artmakta olan mesleki eğitim ve etkileşimli web tabanlı ağlar aracılığıyla katılımcılara yaygın şekilde sunulan "kitlesel *online* açık dersler" olan MOOC'ler** gibi konulardı.

Tek başına, tazminat seviyeleri bir yana, üniversitelerin istihdam iklimine etkileri sıfır olmasına rağmen, Obama yaklaşımı, yükseköğretimin öncelikli amacının işyerlerine en az maliyetle hazır elemanlar yetiştirmek olduğuna dair görüşle

* ABD hükümetinin maddi durumu iyi olmayan öğrencilere verdiği bir burs. (ç.n.)

** MOOC: Massive Open Online Course. Kitlesel Açık Online Ders. (ç.n.)

desteklenmektedir.[40] Bu vizyonu gözetmek için kullanılan karmaşık ve pahalı bürokratik yöntem, dünya çapında vatandaşlık hakkı olarak ücretsiz yükseköğrenim sunan (ve hepsi de ABD'den daha az zengin olan) ülkelerin uzun listesine ABD'yi de katmaya dair açık ahlaki pozisyonla ciddi bir tezat oluşturmaktadır. 20. yüzyılda ulusun yöneticileri K-12* öğretimini tamamen finanse etmeye karar verdi çünkü istikrarlı bir orta sınıf ve demokrasi için bir vitrin istiyorlardı. Bu finansmanı 21. yüzyılda yükseköğrenime genişletmek, küresel piyasada son mercideki müşteri olarak, bu ekonomi yöneticileri için en azından geleneksel rolünü yerine getirmeye muktedir işlevsel bir orta sınıfın yeniden inşası için zaruridir. Kendi açılarından, eğitimli, özgür düşünen vatandaşlar istemezler ama borç veren elitler borç hizmetlerini ödeyebilecek bir geliri olan ve tercihen, krediler yardımıyla da olsa çok pahalı ürünler satın alabilecek bir nüfusa ihtiyaç duyarlar.

Daha da pragmatik temellere dayalı olarak halihazırdaki harç masrafı, Robert Samuels, Mike Konczal ve diğerlerine göre, basitçe, şu an öğrenci kredi sistemini sübvanse eden tüm vergi kredileriyle muafiyetlerin ortadan kaldırılmasıyla temin edilebilir.[41] Üniversite masraflarının çok yüksek olduğunu herkes biliyor ama ABD'de üniversiteyi ücretsiz yapmanın ne kadar aza mal olacağından çok az kişi haberdar. Strike Debt'in

40. Andrew Ross, "Human Rights, Academic Freedom, and Offshore Academics", *Academe*, Ocak-Şubat 2011 ve "Away from Home: The Case of University Employees Overseas", *South Atlantic Quarterly*, 108, 4, 2009; Jackson Diehl, "Yale, NYU Sacrifice Academic Freedom", *Washington Post*, 23 Haziran 2013.

* İlk ve ortaöğretim süresine verilen ad. (ç.n.)

41. Benzer bir inanış, Obama yönetimi ve bir dereceye kadar, mezuniyetten sonra gelir bazlı ödemesi yapılacak harçsız bir eğitim sistemi sunan Oregon yasama meclisi tarafından Temmuz 2013'te kabul edilen "Pay It Forward Planı"yla önerildiği gibi gelir bazlı geri ödemenin yaygınlaşmasını destekler. Sarah Jaffe, Oregon gelişmesiyle ilgili tartışmayı özetler: "Belki de en büyük ve en az elle tutulur soru, Pay It Forward Planı'nın, tüm toplumun yararına bir şey olduğu ve devamlı olarak tüm toplum tarafından finanse edilmesi gerektiğine dair yükseköğretim anlayışına bir geri dönüş mü yoksa eğitimin birey tarafından karşılanması gereken kişisel bir yatırım olduğuna dair neoliberal düşüncenin daha fazla benimsenmesi mi olduğudur." "A Debt-Free Degree?", *In These Times*, 7 Ağustos 2013.

güncellenmiş hesaplamalarına göre öğrenciler, özel okul ve üniversiteler için harca 2010-2011 öğretim yılında 59.9 milyar dolar ödedi. Var olan borçların tamamını çıkarmak (American Opportunity ve HOPE vergi kredilerinde olduğu gibi) ve muafiyetler (kredi faizleri için), 37.15 milyar doları kurtaracaktı. Kâr amacı güden şirketlere uygun olmayan bir şekilde verilen ve geri istenen kamu parası (Pell Grants ve GI Kanunu fonlarıyla) 10,35 milyar dolara çıkıyor. Tüm bu tasarruflar yalnızca 12,4 milyar doların hesabının verildiği bu ortamda 47,25 milyar dolara ilave ediliyor.[42] Bu, yükseköğretimi tamamen ücretsiz yapmanın getireceği ilave maliyeti karşılar. Savunma harcamaları sisteminde hesabı verilmemiş onlarca milyar dolarla veya bankalarla şirketleri sübvanse etmek için kullanılan aynı miktardaki vergi verenlerin parasıyla karşılaştırıldığında, önemsiz bir paradır bu. Büyük ölçüde federal kredi gelirleriyle diğer hükümet burslarına dayanan, özel üniversitelerin keyfini sürdüğü vergiden muafiyet statüsü, ortadan kaldırılarak ilave vergiler elde edilebilir.

Uluslararası bir bakış açısından ele alınırsa, ABD eğitim sisteminin ekonomi politiği aykırılık arz eder ama özel üniversiteleriyle birlikte borç finans modeli yurtdışına ihraç edilmektedir. Yakın zamanda İngiltere'de, hükümet kesintileri, üniversiteleri devasa boyutlarda harç artışlarına başvurmaya zorladı ama bu 1970'lerde öğrenim gördüğüm ve eğitime yeterli miktarda devlet desteğinin sosyal bir hak olarak sürdürülmesinin halk arasında güçlü bir şekilde desteklendiği İskoçya'da ücretsiz kalmaya devam etmektedir. ABD tarzı özelleştirmeye karşı öğrenci direnişi de güçlü olmuştur; en belirgin şekilde de Şili ve Quebec'teki kitlesel protesto hareketlerinde. Quebec

42. Robert Samuels, *Why Public Higher Education Should Be Free: How to Decrease Cost and Increase Quality at American Universities*, Rutgers University Press, 2013. Ayrıca bkz. Mike Konczal, "Could We Redirect Tax Subsidies to Pay for Free College?", *Next New Deal*, 20 Aralık 2011, şuradan ulaşılabilir: http://www.nextnewdeal.net/rortybomb/could-we-redirect-tax-subsidies-pay-free-college ve Jordan Weissmann, "How Washington Could Make College Tuition Free (Without Spending a Penny More on Education)", *The Atlantic*, 8 Mart 2013.

hareketinin alameti olan kızıl kare (*carrément dans le rouge*), uluslararası borç direnişinin bir sembolü olarak benimsenmiştir. Occupy Student Debt Campaign, diğer Occupy gruplarına Strike Debt ittifakını oluşturmak için 2013 yazının ilk dönemlerinde katıldığında, kızıl karenin anlamı genişletilerek, dört köşesi eğitim, sağlık, konut ve kredi kartını sembolize eder hale getirildi. Pratik anlamda, bu dört tür borç muhtemelen birbirine bağlı şekilde herhangi bir hane halkı birimi içinde dolanmaktadır. Öğrenci borç ve borçlularının bireysel profillerine odaklanmak, bu tür kredilerin nasıl birbirine bağlı olduğunu gözden kaçırmaya yol açar ve bu sebeple, Strike Debt'in oluşturulması borcun hepimiz için nasıl bağlayıcı olduğunu gösterme konusunda bir çabaydı.

Mesela, kampüs ziyaretlerimin birinde bir öğrenci bana, babasının işten çıkarıldığını ve bu yüzden mortgage ödemelerini yapamaz hale geldiğini söyledi. Kızın babası, aile evinin teminat olarak gösterildiği kredileri için kefildi ama babası bir kısım üniversite harcamalarını ödemek için aynı zamanda ev ipotekli krediler de kullanmaktaydı. Bu kredi kaynağı şimdi kapanmıştı ve ailenin gelir gider tablosu derin bir şekilde olumsuz hale gelmişti. Ebeveynleri aynı zamanda büyükannesinin hastane giderleriyle boğuşuyordu. "Mükemmel bir borç fırtınası" dediği şeyle vurulan hane halkını biraz rahatlatmak için okulu bırakmayı düşünmüştü. Bunun yerine, eğitimini sürdürmek için alternatif bir kredi kaynağı olarak iki kredi kartına yönelmişti; bu şekilde kapısına dayanacak yeni borç verenlere kapıyı açmış ve harç ücretlerini kredi kartıyla ödeyen ABD öğrenci profilinin üçte birini oluşturan kesime dahil olmuştu.[43] Küçük kız kardeşinin üniversite hayalleri ise çabuk sönmüştü. Liseden yeni mezun olan kız, ailenin darboğazı aşmasına yardımcı olmak için yerel *Walmart* süpermarketinde annesinin yanında çalışmaya başlamak üzereydi.

43. Strike Debt, "How Far to Free?", 15 Ağustos 2013, şuradan ulaşılabilir: http://strikedebt.org/how-far-to-free/ ve Ann Larson ve Michael Cheque, "Higher Education Can Be Free", *Jacobin*, şuradan ulaşılabilir: http://jacobinmag.com/2013/09/higher-education-can-be-free/.

Sallie Mae öğrenci borç ekstersinin halka açık şekilde yakılması, 1T Günü, 25 Nisan 2012 (Sarah McDaniel'ın izniyle).

Debt Resistor's Operations Manual (Borç Direnişçisinin Eylemleri Elkitabı) ve Rolling Jubilee (son bölümde anlatılmıştır) ile çok tanınır hale gelmeden önce Strike Debt, her pazar New York'un parklarında bir dizi "borçlu toplantısı" düzenlenerek temeli atılan hareketin toplum önüne çıkma ritüeliyle meydana geldi. Büyük ölçüde yapılandırılmamış halde olan bu toplantılar, kamusal alanda yüksek sesle yapılan konuşmalara açıktı. Kalabalıklar belli bir düzeyde yakınlaşma için yeterince küçüktü ve atmosfer gayri resmi de olsa genelde heyecan vericiydi. Konuşmacıların borçların nasıl hayallerine engel olduğunu ve onları derin pişmanlık duydukları kararlar almaya zorladığını dile getirişlerine tanıklık etmek yürek parçalayıcıydı. Birçoğu depresyon krizlerinden bahsetti, bazıları boşanma ve kişisel kayıptan, diğerleriyse hayal ettikleri ev bark ve çocuk sahibi olmak için şimdi umutsuz olduklarından. Aileler, şimdi işsiz olan çocuklarının kredileri için kefil olma sorumluklarından dolayı acı çektiklerini ifade etti. Bir eylemci arkadaş daha

da asap bozucu bir durumu anımsattı: Hayati tehlikesi olan bir hastalığa yakalanmıştı ve genç yaşta ölme ihtimalinin acısı, kadının borçlarının düşük gelirli ebeveynlerine miras kalacağı bilgisiyle keskinleşmişti.

MOOC İLE EVLİ DEĞİLİM

Örgütlü bir öğrenci hareketinin yokluğunda, politika yapanlar, feyzlerini iş ve idari dünyanın elitlerinin verdiği çözümlerden alacaktır. Şimdi tercih edilen bir çözüm, MOOC diye bilinen teknik düzeltme şeklindedir. 2011-2012'de bunun tanıtım gösterisinde yapılan abartılı reklamın dalgası, Silikon Vadisi'nin gelecek nesil teknolojileri standartlarına göre bile olağanüstüydü. Buna rağmen MOOC mefhumu hiçbir şekilde yenilikçi değildir. Nihayetinde, *online* eğitim on yıldan fazladır Phoenix Üniversitesi gibi kâr amaçlı üniversitelerin ana dayanak noktalarından biri olmuştur ve MIT'nin OpenCourseWare'i henüz 2002'de faaliyete geçmiştir. Açık erişim yayın modeli de bir atılım değildir. Radyo, 1920'lerde yaygın şekilde bir eğitim aracı olarak tasavvur edilmiştir ve Britanya'nın Açık Üniversitesi 1970'li yılların başlarından itibaren *multimedia* öğretim uygulayıp milyonlarca kişiye diploma vermiştir. Ama öncü MOOC sağlayıcıları (iki Silikon Vadisi girişimi, Udacity ve Coursera ile kâr amacı gütmeyen EdX) bu işi, tam da siyasetçiler yükseköğrenimi daha erişilebilir ve daha düşük maliyetli hale getirmek için sihirli değnek ararken başlattılar. Bu demek oluyordu ki, önerilen çare kapitalist girişimciler için üniversitelere taze kâr kaynağı olarak bakmaya teşvik şeklinde gelmişti. Kâr amacı gütmeyen EdX durumunda çözüm elit bir formüldü ("Kitleler için Ivy League"); buna göre "sahnedeki bilge" anlayışı uyarınca Harvard, MIT, Berkeley, McGill, Georgetown gibi seçkin üniversitelerin yıldız profesörleri avam tabakasındaki fanilere ders verecekti. Bu durumu eleştiren pek çok kişi için MOOC'ler, yükseköğretimin özelleştirilmesinde yeni bir cepheyi temsil ediyordu. Diğerleri EdX aktarım modelini daha da değer düşürücü bir

belge olarak gördü çünkü bir MOOC derecesinin muhtemelen istihdam dünyasında daha az değeri olacaktı.

Bazı ekonomistler, MOOC'yi 1960'larda William Baumol tarafından teşhis edilen "maliyet hastalığı"na bir çare olarak görmekte aceleci davrandılar. İlk olarak performans sanatlarıyla ilgili bir çalışmada geliştirilen bu teoriye göre maliyetler, sağlık ve eğitim gibi emek yoğunluğu olan endüstrilerde artmaya mahkûmdur çünkü bunlar, otomasyon veya teknolojik yenilik aracılığıyla gerçekleştirilen üretim artışlarından yararlanamazlar.[44] Birden hızla yükselen harç ücretlerini açıklamak için bu teoriyi kullanmakla ilgili sorun, öğretim maliyetlerinde kayda değer büyümenin olduğuna dair kanıt olmamasıdır. Rudy Fichtenbaum ve Hank Reichman'ın belirttiği gibi devlet üniversitelerindeki maaşlar, bir süredir durağan ya da düşüştedir: "Bir devlet üniversitesindeki tam zamanlı akademik personelin ortalama maaşı 1999-2000'de 77,897 dolardı. 2011-12'de aynı miktar dolar bazında 77,843 dolara denk geliyordu."[45] Üniversite öğretiminin hızla sözleşmeli hale getirilmesinden kaynaklanan genel maliyet tasarrufundaki etken (üniversite hocalarının büyük bir kısmı bugün ücretle çalışan işçi konumundadır) ve düşüş daha yüksek sesle ifade edilmektedir. Bunun aksine, idarecilerin maaşlarındaki artış, daha ilgili bir etken olabilirdi ama bürokrasinin maliyetleri Baumol Etkisi'nde* merkezi değildir.

Her şeye gelir üretme kapasitesine göre değer biçilen çarpık bir neoliberal evrende ancak eğitim ve sağlık –sanat dallarından

44. Occupy Wall Street Alternatif Bankacılık Grubu'nda alıntılandı, *Occupy Finance*, 2013, s. 13, şuradan ulaşılabilir: http://www.scribd.com/doc/168661471/Occupy-Finance.

45. William Baumol ve William Bowen, *Performing Arts, The Economic Dilemma: A Study of Problems Common to Theater, Opera, Music, and Dance*, New York, Twentieth Century Fund, 1966. William Bowen, *The Economics of the Major Private Universities* içinde, Yükseköğrenim Carnegie Komisyonu, McGraw-Hill, 1968, özel olarak yükseköğrenimi analiz etmek için hastalık modelinin maliyelerine dikkat çekiyor.

* Baumol Effect: 1960'larda William J. Baumol ve William G. Bowen tarafından ortaya atılan, emek verimliliği ile ücret artışının doğru orantılı olmayabileceğini gösteren etki. (ç.n.)

bahsetmeyelim bile– görece piyasa verimi göstermek zorundadır. Fakat bu sektörleri "endüstriler" olarak değil, zaruri sosyal hizmetler olarak değerlendiren ülkelerde bile devletin sunduğu hizmetin maliyeti, ABD'de gittikçe daha çok tercih edilen piyasa mekanizmalarının maliyetlerinden çok daha düşüktür. Daha yakın tarihli bir kitapta, maliyet hastalığı modelini derinlemesine inceleyen Baumol, artan servetten istifade eden bir toplumun eğitim ve sağlık gibi "etkisiz" sektörlerdeki nispi maliyetleri sübvanse etmeyi seçebileceğini ifade etmektedir.[46] Sonuç olarak bu, pek çok ülkenin, kamu eğitiminin ve kamu sağlığının genel anlamda topluma vazgeçilmez yararlar kazandırdığı inancıyla genel vergilendirmeye başvurarak yaptığı bir şeydir.

ABD sisteminde ise eğitimin değerini kanıtlama yükü her bir bireyin fayda maliyet analizine binmektedir; örnek olarak öğrenci kredilerindeki görünen maliyetler ile yaşam boyu elde edilen gelirler arasındaki denge gösterilebilir. Öğrenci borç yüküyle ilgili artmakta olan kaygılara karşılık olarak gittikçe daha fazla veri, üniversite eğitiminin gerçek ekonomik değer ürettiğiyle ilgili inanca "yatırım yapmayı" desteklemek için sunulmalıdır. Üniversite hizmeti getirisinin genelde hisse senedi, bono ve emlak gibi diğer yatırımlardan daha fazla olduğu hesap edilir.[47] Bir yaşam boyu, bir lisans derecesinin eşdeğerinin 650,000 dolarla 2,7 milyon dolar arasında değiştiği hesaplanmıştır.[48] Halihazırdaki kredi sisteminin savunucuları, eğitim ile finansal getiri arasındaki ticari denklemi güçlendirerek, bu yatırımın öngörülen değerini göstermekte çok az başarısızlığa uğrar. Fakat yakın tarihli bir Demos* raporu, lisans derecesiyle

46. Rudy Fichtenbaum ve Hank Reichman, "Obama's Rankings Won't Solve Crisis in US Academy", *Times Higher Education Supplement*, 12 Eylül 2013. Amerikan Araştırma Enstitüsü Delta Maliyet Projesi tarafından toplanan veriye de bkz. http://www.deltacostproject.org/.

47. William J. Baumol vd, *The Cost Disease; Why Computers Get Cheaper and Health Care Doesn't*, Yale University Press, 2012.

48. Bkz. Hamilton Projesi Raporu, "Regardless of the Cost, College Still Matters", Brookings Institution, şuradan ulaşılabilir: http://www.hamiltonproject.org/papers/Regardless_of_the_Cost_College_Still_Matters/.

* Britanya'nın önemli *think-tank* kuruluşlarından biri. (ç.n.)

dört yıllık bir üniversiteden 53,000 dolar borçla mezun olan bir öğrencinin yaklaşık 208,000 dolarlık bir kayıpla karşı karşıya olduğunu hesapladı.[49] Bu hesapla gidilirse, 1,2 trilyon dolarlık muazzam öğrenci kredi borcu, borçlu hane halkları için yaşam boyu toplam 4,5 trilyonluk bir servet kaybına yol açacaktır; bu kayıpların çoğu daha düşük emekli tasarruflarından kaynaklanacaktır. Öğrenci borcu seviyeleri ortalamadan daha yüksek olan hane halkları için (bu gruba düşük gelirli ailelerden gelen öğrenciler, beyaz olmayan öğrenciler ve kâr amacı güden üniversite öğrencileri girer) kayıplar çok daha fazladır. Dahası, her kayıp bir başkasının kazancıdır ve bu sebeple, bu rakamları borç veren sınıfın hanesine yazmak son derece doğru olur.

Eğitimi salt gelir getiren bir şeymiş gibi gören yaklaşımı gururlarına yedirseler de yedirmeseler de çoğu öğrenci, genellikle beşte birlik üst kesime girmeyi arzulamıştır.[50] Ama en üstteki %1 gittikçe daha çok servetin aslan payını sömürdükçe, bu iyi gelir sözü bile zayıflamıştır.[51] Büyük Buhran döneminden beri en kötü emek piyasasıyla karşı karşıya kalan üniversite öğrencilerinin maruz kaldığı kronik işsizlik, herhangi bir borç erteleme ihtimalinin olmamasıyla birleşince, "kayıp nesil" söylemini canlandırmıştır. Öngörü yetenekleri daha güçlü olan borçlular, kredi bürolarının gözetim yörüngesiyle bankaların ve alacak tahsildarlarının menzillerinin ötesinde, "medeniyet-

49. Georgetown Kamu Politikası Enstitüsü'nün 2.7 milyon dolarlık tahmini Anthony P. Carnevale, Stephen J. Rose ve Ban Cheah'ın çalışmasında bulunabilir: "The College Payoff: Education, Occupations, Lifetime Earnings", 5 Ağustos 2011, şuradan ulaşabilirsiniz:
http://www9.georgetown.edu/grad/gppi/hpi/cew/pdfs/collegepayoff-complete.pdf. The Pew Research Center'ın 650,000 dolarlık tahmini D'Vera Cohn'un çalışmasında bulunabilir: "Lifetime Earnings of College Graduates", 16 Mayıs 2011, şuradan ulaşılabilir: http://www.pewsocialtrends.org/2011/05/16/lifetime-earningsof-college-graduates/.

50. Robert Hiltonsmith, "At What Cost? How Student Debt Reduces Lifetime Wealth", *Demos*, 1 Ağustos 2013, şuradan ulaşılabilir: http://www.demos.org/what-cost-how-student-debt-reduces-lifetime-wealth.

51. Bob Meister, "Debt and Taxes: Can the Financial Industry Save Public Universities?", *Representations*, 116, Güz 2011.

ten uzak" bir yaşamı tasarlamakta veya böyle bir yaşamın peşine düşmektedir. Hükümetin Wall Street'e gösterdiği cömert borç hafifletme hamlesiyle şaşıran birçok başka kişi, geleceği krediokrasinin kontrolünden kurtarmak için ortak güç ve cesaretle hareket eden bir borçlular hareketi bekliyor.

Tüm yaşam, iş dünyasına açık ilan edilmiş ve sosyal hizmetler kâr merkezleri olarak görülüyorken, neden eğitim gibi belirli bir sektör yasak bölge olmalıdır? Michael Sandel, saygısız, gayri ahlaki piyasalar mantığının ait olmadığı kutsal toplumsal ve kültürel eylem alanlarının olduğunu tartışmıştır. Bunlar arasında okulların, hastanelerin, hapishanelerin, orduların, hukuki yaptırımın, yasama meclisinin, anneliğin ve biyosferin bulunduğunu belirtmiştir. "Piyasalar" ticaretini yaptıkları malları değiştirerek "iz bırakır" diye bir gözlemde bulunur.[52] Bunlar yerlerinde muhafaza edilmelidir, diye tartışır çünkü yerleştirdikleri kişisel çıkar zihniyeti, adı geçen kutsal şeyler tapınağından kovularak çıkarılsalar bile, kolay kolay ortadan kaybolmaz.

Görünürdeki her şeyi metalaştırma eğilimi kapitalist mantığın insafsız bir parçası olduğundan, Sandel'inki gibi eğitim alanında parayı Tanrı'dan ayırma çabaları çoktandır kaybedilen bir savaş olmuştur.[53] Ama sosyal hizmetlerin piyasalaştırılması bir şeydir, yaşam boyu borçtan rant çıkarmak ise bambaşka bir şey. Öğrenci borcu durumunda, eğitim metasına erişim bir piyasa malının satılması demek değildir; en azından, bir ev veya bir otomobilin satın alınması ya da ticaretinin yapılması şeklinde gerçekleşmez bu. Nihayetinde eğitim, tıpkı sağlık gibi, yeniden satış değeri olmayan, devrolunamaz bir

52. Michael Sandel, *What Money Can't Buy: The Moral Limits of Markets*, Farrar, Straus & Giroux, 2012.

53. Thorstein Veblen'in *The Higher Learning In America: A Memorandum On the Conduct of Universities By Business Men*'indeki (B. W. Huebsch, 1918) "maddiyatçı" kültüre karşı yapılan yakınmadan Sheila Slaughter'la Gary Rhoades'in 2004 tarihli, *Academic Capitalism and the New Economy: Markets, State, and Higher Education*'ındaki, (Johns Hopkins University Press, 2009) sermaye oluşturma aracı olarak akademinin analizine kadar bu konudaki literatür muazzamdır.

metadır. Bu yüzden öğrenci borcundan kâr elde etmek, bir bireysel eğitimin üretebileceği tüm bireysel ve kamusal yararları avlamanın bir yoludur. Kültür, bilim, felsefe ve genel anlamda ilim alanlarındaki büyük eserlerin kalıcı miraslarını ele alın. Bir eğitim borç yükü, bireylere yaşam boyu sürecek ekonomik kısıtlamalar getirebilir. Ama daha da zorlayıcı prangalar, William Blake'in "akla takılmış kelepçeler" [*mind-forg'd manacles*] dediği zihinsel hayatımıza vurulanlardır; bunlar herhangi bir liberal toplumun kaynağı olan özgür sorgulama dürtüsüne gem vuracak ve sonuç olarak toplumun herhangi bir kazancına engel olacaktır.

Bu yüzden öğrenci borçları derin bir şekilde toplum karşıtı olarak değerlendirilmelidir. Bunlar ortak çıkara karşıdır ve insani gelişime düşmandır. Hane halkı borcunun diğer biçimleri kadar, bunlar da toplumsal eşitsizlik yapılarını güçlendirip büyütür. Federal öğrenci kredilerini başlatan 1965 Yükseköğretim Yasası, eğitim fırsatına erişimleri engellenmiş düşük gelirliler ve azınlık mensupları için bir çare olarak çerçevelendirildi ama bu, en az kaynağa sahip olanların engellendiği bir borç finans sisteminin ortaya çıkmasıyla da sonuçlandı. Bu noktada, seçenekler gittikçe katı hale gelmektedir. Yasa koyucuların Capitol Hill'de kılıçları çekip yüzdelik oranları için kavgaya tutuştuklarını izlemeye devam edebiliriz yahut bu seyrin sadistik olduğu hükmüne varabilir ve sürekli yaptığı acımasız işleme doğrudan meydan okuyabiliriz. Öğrenci borç reddi neredeyse kesin bir şekilde bir sivil itaatsizlik eylemi olabilirdi ama bu aynı zamanda eğitimin geleceğini kurtarmada ilk adım ve ondan akan üretici hayat olabilir.

Dördüncü Bölüm

Geleceğin Ücretleri

Sanayileşme süresince, ücretler üzerindeki anlaşmazlık, merkezi bir yer işgal etmeye meyillidir. Bu, pek çok gelişmekte olan ülkenin üretim bölgelerinde hâlâ geçerlidir ve gelişmelerinde postendüstriyel oldukları kabul edilen ekonomilerde pek de geçmişe ait bir şey değildir. Ama büyük ölçüde finansallaşmış toplumlarda borç üzerine verilen mücadele gittikçe ön saftaki çatışma halini almaktadır. Ücret anlaşmazlığının bitmesinden dolayı değil (bu anlaşmazlık hiç bitmeyecek) ama borçların, çoğu insan için borç verenlerin çok önceden üzerinde hak talep ettikleri geleceğin ücretleri olmasından dolayı bu böyledir. Hayatımızın bir parçasını borç finansmanına teslim ettiğimiz her seferde, henüz çalışıp kazanmadığımız üc-

retin meyvesini daha çok tüketiyoruz demektir. Şimdi bu durum kaçınılmaz olduğuna göre, borçlu ile borç veren arasındaki mücadelenin, Marx'ın ekonomik yaşam için sağduyulu bir açıklama olarak önerdiği sermaye ile emek arasındaki yüzleşmeden çok daha eski olduğunu hayal etmek daha kolaydır. Sonuç olarak, borç aracılığıyla sömürme, ücret tahakkümünden çok daha eskiye dayanır ve bunun servet birikiminin en etkili aracı olarak son zamanlarda yeniden restorasyonu, kredinin, ekonomik iktidarın daha kalıcı, her devirde var olan organı olduğunu göstermektedir.

Bu sonuç, her ne kadar cazip görünse de emek ile borç arasındaki yakın ilişki üzerinde durmak daha yol gösterici olur. Nereye bakarsak bakalım, emek tarihinin üzerinde şu veya bu şekilde, borç ödeyememe halinin hayaleti gezinmektedir. Her tür emek sömürüsü biçimini derinleştirmek için borcun sistematik kullanımı devamlı olmuştur; borç verenler tarafından emeklerini esaretle bağlamaya zorlanan antik dönemlerin borçlu kölelerinden Afrika köle ticaretinin borçla işleyen döngülerine kadar bu böyle olmuştur. Oldukça seçici bir liste, köle konumundaki tarım işçilerini, hasattan önce aldıkları kredileri ödeyemez hale gelen Amerika kıtasındaki ortak çiftçileri veya Wall Street bankalarından kredi kademelerine bağlı olan ve ürün ipotek sistemi altında mülksüzleştirmeyle karşı karşıya kalan popülist dönemin küçük toprak sahibi çiftçilerini; şirketler tarafından devamlı olarak geçici çalıştırılan fabrika ve demiryolu işçilerini veya rehincilerle tefecilerin insafına kalmış şehirde çalışan proletaryayı; transit ve işe alma borçlarını ödeyebilmek için ter döken bugünün ulusüstü göçmenlerini ve düşük ücret ekonomisinde çalışanlarını etkili bir şekilde finanse eden her yerde görülen ücret hırsızlığı kurbanlarını da içerir.[1]

Bu uzun tarihi kaydın ışığında çok az şeyin değiştiği sonucuna varmak mantıksız olmaz. Borç esareti veya bağımlı emek,

1. Steve Fraser, "The Politics of Debt in America: From Debtor's Prison to Debtor Nation", *Jacobin*, 4 Şubat 2013.

bugün hâlâ dünya çapında on milyonlarca kişiyi etkileyen bir durumdur. Finansallaşmanın yükselişiyle bu, daha çok kişi arasında daha dolaylı bir yolla yeşerir. Berkshire Hathaway'in hissedarlarına sunduğu 2004 yıllık raporunda, CEO Warren Buffet, George Bush'un göklere çıkarılan "mülkiyet toplumu" idealinin aksine, ABD'nin daha çok bir "maraba toplumu"na dönüştüğü uyarısını yaptı.[2] İfadesi, doğrudan şişirilmiş ticaret açığına ve daha çok tüm halkın genel borçluluğunun etkisine yapılan bir yorum olarak algılansa da Buffet, yabancı borç verenlerin büyüyen Amerikan varlığı "mülkiyetlerine" göndermede bulunuyordu. O, aynı zamanda, %1'in bir süredir sınıf savaşı yürüttüğünü açıkça kabul eden az sayıda plutokrattan biri olarak ün kazanmıştı. "Savaşı yaratan benim sınıfım, yani zengin sınıfı ve biz kazanıyoruz" diye gözlemde bulundu; bu nedenle de servetlerinin daha fazlasını vergi olarak ödemeleri gerektiğini düşünüyor.[3] Ama "*iktidardan* gerçeği söyleyen biri" olarak şöhretinin keyfini süren Buffet, yalnızca, Giuseppe di Lampedusa'nın *Leopar* adlı romanındaki Sicilyalı aristokrat Don Fabrizio'nun adamlarına kısa ve öz biçimde şunu tavsiye eden sözünü yineliyor: "Eğer şeylerin olduğu gibi kalmasını istiyorsak, şeyler değişmek zorunda kalacak." Krediokrasinin sağlam şekilde hayatta kalması için reformlara ihtiyaç duyulduğunun farkında olan Buffet'in itirafı, şeytanla antlaşma şeklini alır: Daha çok vergi vereceğiz ama sayesinde elimizin altında servet tuttuğumuz sisteme karışmadığınız müddetçe. Buffet'in Berkshire Hathaway'deki kendi başkan yardımcısı Charles Munger, bir öğrenci topluluğuna 2010'da ekonomik sıkıntı içindeki sıradan Amerikalıların sadece "bunu içlerine atıp üstesinden gelmelerini" tavsiye edip Wall Street kurtarıldığı için "Tanrı'ya şükretmeleri" gerektiğini söylediğinde, borç veren sınıfın tipik görüşlerini ifade ediyordu. Nihayetinde, akranlarının coşkulu felsefesi olan sosyal Darwinizmi çağrıştıra-

2. Chris Noon, "Berkshire Hathaway CEO Blasts 'Sharecropper's Society' ", *Forbes Magazine*, 7 Mart 2005.
3. Ben Stein, "In Class Warfare, Guess Which Class Is Winning?", *New York Times*, 26 Kasım 2006.

rak şöyle devam ediyordu: "Onlara uyum sağlamalarını söylemek yerine bireyleri kurtarmaya başlarsanız kültür ölür."[4]

Kendimizi onun "maraba toplumu"nun borç köleleri olarak görmemize karşı çıkan çok olsa da finansallaşmanın Buffet'in sınıfına çok cömertçe hizmet ettiği konusundaki itirafına az sayıda kişi karşı çıkar. Bu konuda isabetli bir durum da öğrenci borcunu açıklamak için "senet" teriminin kullanıma verilen ikircikli yanıttır.[5] Üniversite derecesinin, doğru dürüst geçinmek için zorunlu bir belge olarak düşünüldüğü bir bilgi ekonomisinde, işgücüne katılanların çoğu çalışma hakkı kazanma karşılığında borca girmek zorundadır. Tartışıldığı gibi bu tür bir sözleşme senedin özüdür. Bazıları daha da ileri giderek, öğrenci borcunu, içinde borçluların borç verenlere bağlı olduğu ama kendi geri ödeme araçlarını seçmekte de serbest olduğu bir neo-feodal durum olarak tanımlar: "Modern ve antik sistemlerin mükemmel bir sentezi: Ortaçağ köleliğinin tüm kontrolünün, bireysel işçilerin refahı için herhangi bir sorumluluğundan gelen ücretli köleliğin özgürlüğüyle birleşmesi."[6] Bu tür analojiler, borçlular için zor durumlarında kızgınlıklarını artıran kullanışlı kışkırtmalar olsa da, başkaları için de üniversite eğitiminin kalifiye olmayan işçilere kıyasla çok fazla imtiyazlı olmasından dolayı bu durumun nahoş olduğu görülmüştür. Benzer bir sert karşılık, uzun çalışma saatleri, "ileri teknoloji berbat işyerleri"nde çalıştıkları şikâyetinin artmasına yol açan teknoloji sektöründeki yüksek ücretli çalışanlar tarafından da sık sık verilmiştir.

4. Andrew Frye, "Munger Says 'Thank God' U.S. Opted for Bailouts Over Handouts," *Huffington Post*, 20 Eylül 2010, şuradan ulaşılabilir: http://www.bloomberg.com/news/2010-09-20/berkshire-s-munger-says-cash-strappedshould-suck-it-i not-get bailout.html.

5. Jeff Williams, "Student Debt and The Spirit of Indenture" içinde, *Dissent*, Güz 2008, 73-78.

6. David Blacker, *The Falling Rate of Learning and the NeoLiberal Endgame*, Zero Books, 2013, s. 133.

NYC, Duarte Meydanı'nı işgal girişimi sırasında taşınan bir protesto kalkanı, 17 Aralık 2011 (Not an Alternative'in izniyle).

Bugün dünyanın her tarafında dolaşan göçmen veya misafir işçiler dahil olmak üzere, resmi olarak sözleşmeli yoksul insanlar için emek, bağlı oldukları kişilere aittir. Bu koşullar altında, borçları kapatma amaçlı istihdam, kredi zincirindeki işverenlerde hazır bir şekilde mevcuttur. Sözleşme gayri resmi oldukça, işçi daha çok sömürülmektedir ve böylece göçmenlerin transit ve işe alma acentelerine peşin ödedikleri ücretler onları hâlâ belirsiz bir borç batağına sürükleyebilmektedir. Fakat öğrenci borcu da on yıllar boyunca kalabilir; temerrüt daha muhtemel hale gelirken işe alınma ihtimalleri gittikçe daha belirsiz olur. Özel öğrenci kredileri durumunda, bir veya iki gecikmiş ödemeden kaynaklanan kötü kredi notu, birçok işveren güvenirliklerini ölçmek için başvuranların borç ödeme programlarına danıştığı için ilave sorunlara neden olacaktır.

İronik bir şekilde, mezunlar için eğitim borçlarını kapatmanın en hızlı yollarından biri, aynı camiadan daha fazla sayıda arkadaşını yüksek faizli kredilerle borç tuzağına iten krediler çıkardıkları veya varlıkları üzerinden kumar oynananlara daha çok çifte bela gibi görünen türev çeşitleri üzerinde spekülasyon yaptıkları finans sektöründe kârlı bir iş bulmaktır.[7]

Eğer sözleşme analojisi sizi ikna etmiyorsa, eğitim borcunun özellikle gayri ahlaki bir tür iş sözleşmesi olduğuna karar vermenizi sağlayacak başka yollar vardır. Gelecekteki ücretlere el koymayla ilgili olduğu için bunu, erken gelişmiş ücret hırsızlığı olarak değerlendirebiliriz. Nihayetinde, borç verenler, bu varlıklar zaten varlarmış gibi şimdiki kredilerinden elde ettikleri tüm kazançları ayırmaya izinlidir. Bu, gelecekteki ücret paketlerimizin, borç verenin bilançosuna ödenecekleri zamanın on yıllar öncesinden yansıtılma biçimidir. Fakat öğrenci borcuna yaklaşımın bir başka yolu, bunu, hükümet ve iyi eğitimli bir işgücünün nihai kullanıcıları yararına finans sektörü tarafından yetkilendirilmeden toplanan bir vergi olarak görmektir. Bu analize göre borç faizi, %1 için haksız yere refah yaratacak bir iş bulmak için aldığımız eğitimi finanse etme kapasitemiz üzerinde bir aşar vergisidir.

Sözleşme analojisini kabul etseniz de, onun değişkenlerinden birisini tercih etseniz de, öğrenci borcu bir emek düzenlenmesi olarak analiz edildiğinde, onun adaletli bir sözleşmenin etik düzenliliğinin oldukça uzağında, özellikle aşağı görülen bir tür olduğu sonucuna varmaktan kaçınmanız zordur. Bir krediokrasinin alametifarikası olarak görüldüğünde öğrenci borcunun emeğe dair imaları önemli derecede vahimdir. Bir zamanlar insan refahını sağlama kapasitesiyle ayırt edilmiş olabilen bir toplum, hızla, çoğunluğun ya salt geçim derdi

7. Veya aktivist Aaron Calafato'nun yaptığı gibi kâr amacı güden bir üniversitede kayıt tetkilisi olarak çalışıp başkalarını borç kapanına atarak borçlarını ödemek. Bkz. Patricia Sabga, "Putting a Face on the Student Debt Crisis", *Al-Jazeera America*, 19 Eylül 2013, şuradan ulaşılabilir: http://america.aljazeera.com/watch/shows/real-money-with-alivelshi/Real-Money-Blog/2013/9/19/putting-a-face-onthestudentdebtcrisis.html

için ya da yalnızca kendilerini işverenlere kabul ettirmek için ödünç para aldığı finansal borç düzeniyle çalışan bir topluma dönüşmektedir. Bu şartlar altında, ilk kez Milton Friedman ve diğer neoliberal ekonomistlerce 1970'lerde önerilen "İnsan Sermayesi"ne olan yeni ilgiyi görmek şaşırtıcı değildir. Bu sözleşmelerin ruhuyla eski Citigroup CEO'su Vikram Pandit ve diğer yeni girişimciler, şimdi, gelecekteki kazançlarının belli bir yüzdesi karşılığında seçtikleri öğrencilerin ödemelerini yapmaya bel bağlıyorlar. Eğer yükseköğrenimin geleceği buysa, bu, öğrencilerin bir üniversiteye kayıt bile olmadan önce varlıklı sponsorlarına dalkavukluk etmek zorunda kalacakları bir gelecek olacaktır. Tabii, yalnızca iyi kazanç elde etme potansiyeli olanların başvurması gerekir.[8]

İşgücüne yeni katılanlar, özellikle de üniversite eğitimli olanlar, her zaman kendilerini istihdam edilebilirliğe hazırlamak zorunda kalmışlardır. Ücretlerinin gittikçe artan bir oranı, şimdi, modern iş dünyasının talep ettiği maddi ve manevi gereksinimlerin karşılanması için alınan borç hizmetine gidiyor. Bu gereksinimler, işverenler tarafından artan bir şekilde tercih edilen fitness salonu üyeliği kalemleri (40 yaş altı olanların büyük bir kısmı için az çok zorunlu), önleyici tıpla (ve stresi azaltmak için diğer terapilerle) birlikte daha masraflı beslenme (çünkü işlenmiş gıdadan müteşekkil bütçeye uygun bir Amerikan diyeti insanları hasta eder) gibi sağlık profili türünün sürdürülmesinin doğrudan mali yükünü içerir. Bunların hiçbiri tipik olarak sağlık sigortasında yer almaz ama hepsi iyi çalışan bir bilgi işçisinin akıl-beden sağlığını sürdürmesi için zaruri telakki edilmektedir. Bilgi ekonomisinde doğru düzgün bir iş konusunda rekabet etmek için gereken daha kalifiye olmanın masraflarını da buna ilave edin: Mesela, artık

8. William Alden, "Lending Start-Up CommonBond Raises $100 Million, With Pandit as Investor", *New York Times*, 4 Eylül 2013. Şuna da bakabilirsiniz: Anand Reddi ve Andreas Thyssen, "Healthcare Reform: Solving the Medical Student Debt Crisis Through Human Capital Contracts", *Huffington Post*, 10 Haziran 2011, şuradan ulaşılabilir: http://www.huffingtonpost.com/anand-reddi/healthcare-reformsolving_b_874651.html.

yalnızca lisans değil, lisanüstü derecesi de (bunun için verilen burs genelde çok azdır) almak gerektiğini öne süren yaygın bir kanaat mevcuttur ve ayrıca üniversite yeterliliği gerektiren bir iş koluna girişin bedeli olarak masraflarınızı kendinizin karşıladığı en azından bir staj dönemi gerekmektedir.

Tüm bu temel ihtiyaçlara harcanan zaman ve emek, önümüzdeki on yıllarda istihdam edilebilirliğin eşiğinin altına düşmeye karşı gittikçe daha çok (finansal araçlar dilinde ifade edersek) bir koruma fonu olarak algılanıyor. Herhangi bir öğrencimi sıklıkla yaptıkları gibi bu hesaplı bakış açısını benimsediklerinden dolayı pek suçlayamam ama bu bakış açısı, bugünün kârını çıkarma kapasitesini tüketmiş ve geleceği ipotek altına almanın yollarını arayan finansallaşmış toplumun zihniyetiyle mükemmel derecede uyumludur.[9] Kısa vadede, bunların piyasa dostu alanlarda eğitim alarak mezun iflasları durumunun önüne geçmeleri teşvik edilir. Eğitimlerini bu şekilde ödün vererek tamamlamaya isteksiz olanlar için, gelişmekte olan yapı kendileri için çok daha az cazip istihdam seçenekleri aracılığıyla kredilerini kapatana dek kendilerinin memnun edecek kariyer basamaklarını yıllarca bekletip ve böylece onları terketme riskiyle karşı karşıya kalmaktır. Riskli iş ile temerrüdün en rahat yolu olan eksik istihdamın arasında sıkışma genellikle şu veya bu şekilde karasızlığı çözer.

HİÇBİR ŞEY İÇİN ÇALIŞMAK MI?

Haziran 2013'te, ABD resmi işsizlik oranı %7,6'ydı; işgücüne katılım oranı ise %14,3'tü ve bunlar yükseliştеydi. "Gerçek" işsizlik oranı, çok daha yüksekti çünkü küçülmenin uzayan süresi milyonlarca kişinin artık İşçi İstatistik Bürosu'nun iş için hazır veya iş arayan kategorisinde yer almadığı anlamına geliyordu; 12 ay sonra isim listesinden kaldırılıyorlardı. Yaz sonunda, emek gücüne katılım oranı 35 yılın en düşük seviyesine inmişti. İtalya, İspanya ve Yunanistan gibi kemer sıkma pa-

9. Richard Dienst, *The Bonds of Debt: Borrowing Against the Common Good*, Verso, 2009.

ketlerinin etkili olduğu ülkelerde resmi genç işsizlik seviyeleri, artan intiharlarla birlikte, sırasıyla %42, %56 ve %65'e kadar çıkıyordu. Küçülme döneminde yaratılan yeni işlerin çoğu, en düşük ödeme yapılan pozisyonların arasında yer aldığı ve sosyal yardımla iş güvenliğini sunma ihtimalleri en düşük olan restorancılık, perakendecilik ve geçici bakım gibi sektörlerde olmaya devam etti.

Aynı zamanda, ücretsiz veya jeton ücretli* işlerde çoğalmaya tanıklık ettik. Esasında, sinik birisi rahatlıkla "hiçbir şey için çalışma"nın en son ortaya çıkan küçük bir yüksek büyüme canlanması olduğu sonucuna varabilir. Hemen hemen her sektörde tazminatsız iş profili çeşitleri gelişmektedir. Bunların bazıları yenidir ve sürdürülmekte olan işin dijital platformlara aktarımının parçası olarak ortaya çıkmaktadır. Diğerleriyse varolan yapıların (daha yoğun ücret hırsızlığı ve tutuklu kişilerin emeğinin kullanımı) yeni sürümleridir veya bunlar stajyerlik durumunda olduğu gibi önceden ödenmiş pozisyonların ödenmemişlere dönüştürülmelerini zorunlu kılar. Yine de diğerleri, özellikle gençler için normatif bir kariyer mantalitesi olarak "güvencesiz çalışmanın" endüstriyel anlamına dayanır. Bu ödenmemiş emeğin artışı, rekor düzeydeki şirket kârlarıyla yüksek orandaki işsizlik arasındaki boşluğu açıklamaya yardımcı olur mu? Ve eğitimin kişisel borç finansmanı, bu ödüllendirilmeyen ve iskontolu olan emeği mevcut hale getirmekte hangi rolü oynar?

Yüksek kazanç ile işsizlik arasındaki boşlukla ilgili iki nedenin tartışılmaz olduğu görülmektedir. Şirketler hâlâ, emek maliyetindeki en büyük tasarruflarının teminat altına alınabildiği, özellikle becerikli işçi gerektiren sektörlerdeki operasyonlarını yabancı ülkelere taşımaktadırlar. Buna ilave olarak, bu yabancı aktiviteler, kârlarını denizaşırı ülkelerde tutmaları aracılığıyla ABD'deki vergilerden hileli bir biçimde muaf olmalarına olanak sağlar. İkinci bir açıklama artan üretkenliğe dayanır. Çalışanlar yoğun şekilde işten çıkarılma baskısı altın-

* Token wage (jeton ücret): Küçük çaplı, sembolik bir ödeme (ç.n).

dadır; ya aynı maaşla daha çok ve daha uzun süre çalışacaklar ya da ücretlerinde kesintiler olacaktır. Yabancı olduğumuz bir nicelik olan üçüncü neden ise onu elde etme konusunda yeterince kurnaz olan işverenlerin bilançolarını desteklemek için yeni tür ödenmemiş emeğe gittikçe daha çok dayanmasıdır. Bu izlerin nihai kanıtını toplamak o kadar kolay değildir ama güçlü anekdotsal kayıtlar ve mevcut belgeli deliller bunların ciddi derecede önemli sayılmak için yeterince büyük olduklarını göstermektedir.

Burada, işverenlerin 1930'lardan beri en kötü istihdam piyasasından (ve en zayıf iş iyileştirmesinden) fayda sağladıkları daha bariz alanlar gösteriliyor. Her halükarda, adaletli emek standartlarının ihlali, borçluluğun temel bir durumuyla büyütülmektedir:

1) Dijital iş alanında muazzam sayıda ödenmemiş emek aşağıdaki gibi kaynaklardan çıkarılmaktadır: ücretsiz *online* medyanın endüstriyel bir norm olarak kurulması (tüm profesyonel yazı ve sanat türlerinin ödeme skalaları üzerinde tahmin edilebilir bir ücret alma); çoğu zaman kullanıcıların bilgisi olmadan *Facebook*, *Google* ve *Twitter* gibi sosyal medya platformlarından yapılan kapsamlı veri madenciliği; çalışması birkaç dakikadan fazla almayan mikro görevleri paylaştıran *Amazon*'un Mekanik Türk'ü* gibi e-lance programları; endüstriyel bir ilke olarak kitle kaynaklı çalışma ve kullanıcıdan/katılımcılardan rant çıkarmak için (genelde kişiselleştirilmiş algoritmalar içeren) diğer bir sürü sofistike dijital teknik. Bunların tümü "dağıtılmış emeğin" biçimleridir ve geniş bir alana yayılmış bir sürü farklı bireyin yedek işlem gücünü harekete geçirmek için interneti kullanırlar. Bu düzenlemelerin hiçbiri İşçi İstatistiği Bürosu'nun kullandığı standart dışı istihdam tanımının yanından bile geçemez ama bunlar, çok yüksek kazanç elde eden ve maaş bordrolarında astronomik kazançlar gösteren *Google* veya *Facebook* gibi bilgi firmalarının ol-

* Amazon'un 2005'te Satranç Oynayan Türk Otomatı'ndan esinlenerek geliştirdiği soru-cevap hizmeti. (ç.n.)

dukça büyük gelir kaynaklarıdır. 2013'ün üçüncü çeyreğinde *Facebook*'un kazancı neredeyse 2 milyar dolardı ama 5,000'den fazla çalışan istihdam etmemişti. *Google* üçüncü çeyrekte, neredeyse 15 milyar kazanmıştı ama tahmin edilen çalışan sayısı 30,000'di. Bunlar herhangi bir tarihsel standarda göre 21. yüzyıl kapitalistinin örnek alması için baştan çıkarıcı bir model sunan olağandışı oranlardır.

Ödenmemiş veya eksik tazmin edilmiş dijital iş, rutin mikro görevlendirmeden yüksek konseptli geçim düzeylerine tüm gelir ve beceri düzeylerini etkiler ama bunu sömürmenin en büyük ödülü ekonominin yaratıcı sektöründe yatar. Kavramsal bir görev, daha ilginç ve meydan okuyucu oldukça, zamanlarını buna adamaya istekli kişiler tarafından ücretsiz yapılma olasılığı o oranda artacaktır. Geleneksel olarak, yaratıcı iş, mesleki tatmin karşılığında çok sayıda gönüllü veya indirimli emek gerektirir. Son yıllarda, aşırı esnek yaratıcılık neoliberal çalışan için model olduğundan, sıklıkla kendi kendini sömürme [*self-exploitation*] olarak tanımlanan bu tarz kurbanlık emek, güvenliksiz istihdamın norm olduğu özellikle denetimsiz, serbest çalışılan sektörlerde endüstriyel bir ilke olmuştur[10] ama bu tarz işgücüyle ilişkilendirilmiş kişisel borç yükü tam anlamıyla kabul edilmemiştir. Bu çalışanların sanat, tasarım, yazı, performans, mimari gibi tipik olarak yaratıcı alanlarda kendi kendilerini eğitmeleri sıklıkla standart istihdam profili olan sektörlere nazaran çok daha yüksek öğrenci borç düzeyleri gerektirir. Bu çalışanlar emeklerini yalnızca indirimli sunmazlar; mevcudiyetleri de yüksek bir kişisel maliyetle gerçekleşir çünkü yüksek düzeyde eğitim borcu alarak bu indirimli ücretleri önceden borç verene rehin vermişlerdir.

2) Stajlar artık profesyonel hizmet sektörüne girmenin ge-

10. Tiziana Terranova, "Free Labor" ve Andrew Ross, "In Search of the Lost Paycheck", Der. Trebor Scholz, *Digital Labor: The Internet as Playground and Factory içinde*, Routledge, 2013; Der. Mark Banks, Rosalind Gill, Stephanie Taylor, *Theorizing Cultural Work: Labour, Continuity and Change in the Cultural and Creative Industries*, Routledge, 2013; David Hesmondhalgh ve Sarah Baker, *Creative Labour: Media Work in Three Cultural Industries*, Routledge, 2010.

çiş töreni değildir; ekonominin hemen her beyaz yaka veya yakasız mevkiinde neredeyse zorunlu hale gelmiştir. Birçok durumda, stajyerlik süreci nihai bir arafa dönüşmektedir; bu, artık bir çıraklık terimi olmaktan çıkmış, bazı lisansüstü öğrencilerinin yaptığı öğretmenlik gibidir; pratikte ise bu onların öğretmenlik kariyerlerinin sonudur. Son birkaç yılda, ücretsiz stajyerlik, özellikle kadınlar için (iyi ücretli pozisyonlar orantısız bir şekilde erkekler tarafından işgal edilmiştir), norm haline gelmiştir ve 2011'de yapılan bir hesaplamaya göre bu, yalnızca ABD'de, işverenlere toplamda 2 milyar dolarlık bir meblağ sağlamaktadır.[11] Stajyerlik için piyasa geliştikçe bu ücretsiz pozisyonlar, aranan işlerde aracı ve işverenler için meblağı büyüterek açıktan satılmaya başlanmaktadır. Bu işlerin büyük çoğunluğu değilse de önemli bir kısmı, işçi aktivitesinin herhangi bir resmi hesabında ne kaydedilmiştir ne de sayılmıştır; bunlar kayıt tutulmadan yapılmıştır. Bu sebeple, hane halkı borcunu artırmaları muhtemeldir. Nihayetinde, stajyerliklerin büyük bir kısmı kredili ders olarak alınmaktadır ve bu yüzden, en azından ABD'de, stajlar borçla finanse edilecektir. Geri kalanların çoğu neredeyse tamamen güven mektubu için üniversitelilerin yaptığı arayışların tamamlayıcı öğeleridir. Kaçınılmaz bir şekilde, bu masrafların bir kısmı ancak daha fazla borçlanarak karşılanabilir. Karşılığı ödenmeyen bir stajyerlik için kredi kullanma fenomeni gittikçe daha yaygın hale gelmektedir.

3) Ücret hırsızlığı ya çalışan işten çıkarma tazminatını reddederek, mesai fazlasını, bahşişleri ödemeyi kabul etmeyerek, asgari ücretin altında ödeme yaparak ya da ücret almadan mesai dışı çalışmayı talep ederek rutin olarak ücret ve çalışma saati yasalarını ihlal eden işverenler için devasa bir ücretsiz emek kaynağı olmuştur.[12] Ekonomik durgunluğun başlangıcında,

11. Ross Perlin, *Intern Nation: How to Earn Nothing and Learn Little in the Brave New Economy*, Verso, 2011.

12. Kim Bobo, *Wage Theft in America: Why Millions of Working Americans Are Not Getting Paid-And What We Can Do About It* (New Press, 2009) adlı kitabında, ücret hırsızlığının işverenlere bir yılda en az 100 milyar dolar net para bıraktığını hesapladı.

Ücretsiz stajlar için işverenlere verilen 2 milyar dolarlık desteğin çeki, 1 Mayıs 2012 (Intern Labor Rigths'ın izniyle).

2008'de Ulusal İstihdam Hukuku Merkezi, (ağırlıklı olarak kadın ve azınlık mensupları olan) düşük ücretli çalışanların şu veya bu şekilde yıllık gelirlerinin ortalama %15'ini ücret hırsızlığına kaptırdığını hesapladı.[13] O yıllardan bu yana, özellikle de büyük ölçüde göçmen emeğine dayanan ekonomi sektörlerinde, bu yasadışı uygulamalar kronik hale gelmiştir. İş piyasasına yapılan baskı ve göçmenler üzerindeki artan denetimler, işverenleri, işgüçleri içinde daha zayıf olanlara ödeme yapmayı reddetmeye teşvik etmiştir. Bahşişin, restorandan yüz yüze perakende hizmet işlerinin her türüne hızla yayılması, işverenlerin emek maliyetlerini müşterilere yükleme çabalarıyla ilgili güncel bir yeniliktir. Bir işyerinde kabul edilebilir olarak ku-

13. Annette Bernhardt vd, *Broken Laws, Unprotected Workers Violations of Employment and Labor Laws in America's Cities*, National Employment Law Project, 2009.

rumsallaşınca, bu uygulama, pek çok eyaletin bahşişli çalışanlar için belirlediği asgari ücretin altında (federal yasaya göre saati 2,13'e kadar düşük olabilir) ödeme yapılması için hukuki bir gerekçe olur.

Ücret hırsızlığı yalnızca işverenler için değil, aynı zamanda banka hesabı olmayanları avlayan ödünç verenler için de bir ikramiyedir. Ağırlıklı olarak düşük ücretli olan bu çalışanlar, gittikçe daha açık şekilde, maaş çeklerinin nakit değerine ulaşmak için ücret ödemeye zorlanmaktadır. Birçok çek bozucu, rehinci, aybaşı tefecisi ile yoksulluk işindeki diğer dolandırıcılar, ana-akım bir bankanın mensupları olamadıkları için emeklerinin meyvelerini tam olarak yemekten mahrum bırakılmış insanlar üzerinden bir tür ücret hırsızlığı yapmaktadır. Bir hesaba göre çalışan yoksullar, bir yılda Kredi Caddesi'nde tükettikleri finansal ürünler için yaklaşık 30 milyar dolarlık etkili bir ücret ödemektedir ki, yüksek faizli kredi kartlarını, yüksek faizli araba kredilerini ve yüksek faizli mortgage'ları da dahil edersek, bu miktar, bunun iki katından fazlasına çıkar.[14]

4) İthalat fiyatlarının baskısı ve tüketici talebindeki resesyon düşüşleri, işverenleri gittikçe daha fazla miktarda indirimli hapishane emeği aramaya itmiştir. Üretim ve hizmetlerde mahkûm kullanılması da birçok eyalet meclisinin mahkûmları özel sermayenin cezaevlerinde fason olarak çalıştırma kararıyla artmıştır. Amerikan Yasama Değişim Konseyi'nin (ALEC) güçlü himayesinde yasalaştırılan Hapis Endüstrileri Yasası'nın bir sonucu olarak yaklaşık bir milyon tutuklu, şimdi asgari ücretin altında ücretlerle çalıştırılmaktadır ve emekleri dışarıdan dayatılmayan disiplin yönetmeliği türüyle teminat altına alınmıştır. Buna ek olarak, hapishane endüstrisi işverenlerinin, sunulan eksik ücretlerden ve üretilen malların satışından, yemek ve yatak ücretlerinden, aile desteğinden ve diğer masraf-

14. Gary Rivlin, *Broke USA: From Pawnshops to Poverty, Inc. – How the Working Poor Became Big Business*, HarperBusiness, 2011. Barbara Ehrenreich, "Preying on the Poor: How Government and Corporations Use the Poor as Piggy Banks", *Economic Hardship Reporting Project*, 17 Mayıs 2012, şuradan ulaşılabilir: http://economichardship.org/preyingon-the-poor/.

lardan kısma izni vardır. 19. yüzyıl cezai Güney'inin felaketi olan mahkûm emeği, bazı eyaletlerde intikam duygusuyla geri gelmiştir.[15] Diğer eyaletlerde, aylık ödemelerini yapamadığı için gözaltına alınmakta olan küçük çaplı borçluların sayısı artmaktadır ve bu kişilerin, genel anlamda cezaevindeyken (ve hapis cezası almamışken) borçlarını bir mahpus emek programı aracılığıyla ödemek için hapse gönderilmeleri an meselesi olabilir.

5) Benim de öne sürdüğüm gibi öğrenci borcu vaktinden önce alınan ücret hırsızlığıdır ama bundan kaçınmanın da işgücü üzerine önemli bir etkisi vardır. Akademik müfredatın ciddi bir kısmı, çoktandır, çalışmalarını sürdürmek için borç finansmanı yerine alternatifler arayan araştırma görevlileri tarafından öğretilmektedir. Fakat artık kampüsler de gittikçe daha çok ucuz lisans öğrencisi emeğine dayanmaktadır. Birçok kampüsteki büro, peyzaj, yiyecek içecek hizmeti ve temizlik işleri daha fazla kredi almaktan kaçınan öğrenciler tarafından yapılmaktadır. Üniversite şehirlerinde bir kısım işveren, öğrenci profiline ucuz, geçici işçi ordusu muamelesi yaparak bu durumdan istifade etmektedir.[16]

6) Son ama aynı derecede önemli olarak birkaç kazanana büyük ikramiye, geri kalan herkese çerez parası verilmesine dayanan yarışmacı gönüllülük, eğlence endüstrisinin birçok sektörünü amatör bir yetenek gösterine dönüştürmüştür. Yetenek gösterisi/reality programı modeli, şimdi tüm kadrolardaki maaşların kesilmesine yol açarak bir endüstri standardı olmuştur. Popüler komedyenlerin gençlik üzerindeki güçlü etkisi düşünüldüğünde merkezi "teşhir için çalışma" ilkesi belirsiz ekonomik sonuçlarıyla birlikte normatif bir kariyer anlayışı

15. Mike Elk ve Bob Sloan, "The Hidden History of ALEC and Prison Labor", *The Nation*, 1 Ağustos 2011; Steve Fraser ve Joshua B. Freeman, "Locking Down an American Workforce", *Huffington Post*, 20 Nisan 2012, şuradan ulaşılabilir: http://www.huffingtonpost.com/steve-fraser/private-prisons-_b_1439201.html.

16. Marc Bousquet, *How the University Works: Higher Education and the Low-Wage Nation*, NYU Press.

haline gelmektedir. Gençler, bunun genelgeçer bir doğru olduğunu ve fark edilip beğenilme umutlarıyla kendi tarzlarındaki emeği ancak önceden ve ücretsiz sunarak ilerleyebileceklerini kabul etmişlerdir. En azından bir nesildir, sanayileşme ücretlerinin yerini duygusal bir karşılık olan dikkat çekme ve prestij almıştır. Bu şartlar altında, meşakkat ve çaba, nafakaya dair müşterek bahiste bir bilet parası kadar eder.

Bu yeni norm, eğlence sektöründeki işgücü için bir giriş modeli olarak "rol dağılımı"nın daha geleneksel kullanımının ötesinde önemli bir değişiklik midir? Eğer öyleyse, bu, teşhir için çalışmanın kazançlı tanınmaya dayalı geçinmek için edinilen kariyerin zaruri maliyetlerinin bir parçası olarak kabul edilmesinden kaynaklanıyor olabilir. Nasıl ki, öğrenci borçları gelecekteki işsizliğe karşı bir koruma olarak alınıyorsa, kişisel beceri geliştirmeye verilen emek de normalde işverenlerin mesleki eğitim ve iş kişiliğini geliştirmek için harcayacağı zamandan ve kaynaktan bir tasarruf olan, sanayici işverenler tarafından önceden çıkarılan bir kaldıraçtır. Ama bir müesseseye katılmak için önceden ödenen üyelik aidatlarından farklı olarak bu durumda kullanıcılar için fayda garantisi yoktur. Burada kesin olan tek şey, özgür emeğin sömürülmesinden yarar sağlayacak kesimin işverenler olduğudur.

"Hiçbir şey için çalışma" ile ilgili süregiden çalışmanın ayırt edici özelliklerinden birisi, uygulamaların hiçbir şekilde geleneksel olarak düşük ücretli sektörlerle sınırlı olmamasıdır. Hatta ücretsiz emek alanında en hızlı gelişen eğilimlerden bazıları, özellikle ilgi çekme ekonomisinde bir yer kapmak için gösterilen amatör çabanın "gişe rekorları" kırabildiği yaratıcı endüstrilerde yüksek ücretli emek bulunabilir ama bu endüstrilerde, adil emeğin ne olduğuna karar vermek için artık çok az kıstasın var olduğu görülmektedir. Ücret ile emek arasında kırılgan bir eşitlik kurmaya dair herhangi bir girişim, gittikçe beyhude hale gelmektedir. Bu ekonomide kaybeden "yarışmacılar"ın çoğu da engellenmiş gayretlerini sömürülmüş emeğin bir biçimi olarak deneyimlemez.

İşin sözleşmeli hale getirilmesini son on yılda karakterize eden "geçici personel" olan sistematik yönelimin yerine daha da müphem bir sözleşme ilişkisi geçiyor. Özellikle dijital mikro görevlendirmeyle ilgili bazı yeni iş düzenlemeleri, istihdam konusunda çok az iz bırakıyor ve işverenleri kesinlikle yasal veya düzenlenmiş ağ yükümlülükleri kapsamına almıyor. Bir taraftan, "iş"in tanımını, etimolojik kaynağı olan, yalnızca yapılma süresi boyunca var olan ayrık bir "yığın" veya "parça" anlamına yaklaştırıyorlar.* Diğer taraftan ise bir kısmının sıradan, ücretsiz çalışan bireylerin kendi reklamlarını yapmalarıyla yürütülen ödül verme, varlıklı ve güçlü isim veya kurumların ciddi ilgisine mazhar olmanın getirdiği hatırı sayılır ölçüde değer ve toplumsal hareketlilik, daha çok sanayi öncesi dönemin tipik bir uygulamasıdır. Bunlar borçlu alacaklı ilişkisinin sadece yakın değil, aynı zamanda işler kötüye gidince daha çok cezai müeyyideye bağlı olduğu bir dönemi anımsatır.

En iyimser görüşle, mevcut koşullarda tazminat, gelecekteki belirsiz bir noktaya ertelemek düzeyinde bir hırsızlık sayılmaz. Bu bağlamda, çalışan, borç içindeki kişi olarak değerlendirilmemelidir; esasında, borcun sahibi işverendir. Michael Denning'in ifade ettiği gibi ücretli emeğin temel ilkesi, çalışanların borç veren konumunda olmalarıdır çünkü "her gün işgücümüzün faizsiz kredisini işverenlerimize sunarız:"

> Yeni bir iş bulan bir kişiye, her seferinde, ilk gün, hafta veya ayda ödeme yapılmaksızın başının çaresine bakması söylenir. Geçici işçi bulan acentelerin "işgücü" dediği uyduruk emtianın en hayret verici özelliği, ödemesi yapılmadan tüketilen az sayıda şeyden biri olmasıdır. Çoğu emtiada önce ödeme yapılır, sonra kutlaması. Restoranda yemek yemek gibi hesabı sonradan ödemenin çok az sayıda günlük istisnası vardır ki, bu durumda da asık suratlar görürsünüz. Bir malın ücretini ödemeden önce sıklıkla kullandığımız olur ama bu durumlar her zaman perakendeci veya kredi veren kuruluş gibi üçüncü taraflarca kredi olarak değerlendirilir. Yalnızca ücretli emek duru-

* İngilizce'de iş anlamına gelen *job* kelimesi, 16. yüzyılda kullanılmaya başlanan ve Türkçe'de "bir parça iş" anlamına gelen *jobbe of work* (*piece of work*) ifadesinden türetilmiştir. (ç.n.)

munda mal ödemesi yapılmadan önce tüketim gerçekleşir: "her yerde" diye belirtiyor Marx, *Kapital*'in bir yerinde, "işçi kapitaliste kredi olanağı sunuyor." Bu zaman sıçramasında gördüğümüz en açıklayıcı metafor, belki de birisine çalışmadan önce ödeme yapılmasına "avans" denilmesidir, ki bu kullanım, İngilizce'de 18. yüzyılın ilk yıllarına kadar gider.[17]

BEDEN VE RUH

Bütçe açığı şahinleri kemer sıkma politikalarını dayattıklarında, sıklıkla nesiller arası adaleti anımsatırlar; buna göre büyük kamu borçlarını çocuk ve torunlarımıza devretmek adaletsizliktir. Ama kamu borçları kemer sıkmacıların tasvir ettiği gibi tehdit edici bir yük olmanın yanına dahi yaklaşmaz. Tartışmaya açık bir şekilde, sonraki nesle, içinde her hane halkı aktivitesinin borç verenlere gelir sağlaması için açılan bir pazar olan ağır hasarlı bir demokrasi bırakmak daha adaletsiz bir şeydir. Bir toplum, kilit sosyal ihtiyaçlarını vurguncular tarafından toplanacak bir ekonomik rant havuzuna çevirdiğinde, o zaman, daha önce ifade ettiğim gibi bu süreçte ortaya çıkan borçları reddetmek yalnızca meşru olmayabilir; bu aynı zamanda, geleceğin çocuklarımız için farklı olmasını güvenceye almanın tek yolu da olabilir. Ödünç alma, her zaman bir gelecekten feragat etme eylemidir, özellikle de birleşik faiz oranları büyük boyutlara ulaştığında. Krediler, önceden rehin verdiğimiz zaman ve emektir. Hangi noktada tüm bu sözlerin yekûnu geleceğe giden yolları tıkar? Bir borcun maliyeti temel varlığın değerini aştığında, finans diline göre negatif eşitlik durumunda oluruz. Liberal bir toplumun karşılığı nedir? Demokrasinin kendisi temerrüt içindeyken bu nasıl olur?

Soğuk Savaş boyunca Batı demokrasileri çoğunluğa aşama aşama gelişen bir gelecek vermeye çalıştılar. Bu vaat, evrensel sağlık hizmeti garantisine dayanıyordu ve bu yüzden bu ülkelerin çoğu ulusal bir sağlık hizmeti sistemi kurdu. Britanya ve Almanya'da sağlık sigortasının ilk biçimleri, sosyalizmi

17. Michael Denning, "The Fetishism of Debt."

engellemek, işçilerin politik desteğini almak ve sendikalarının ilerlemesini durdurmak için kurumsallaştırıldı. Savaş sonrası ABD'sinde, Truman yönetiminin ulusal sağlık hizmetini destekleme çabaları, sağlık endüstrisi ve yasal işbirlikçileri tarafından yürütülen antikomünist slogancılıkla etkili bir şekilde bastırıldı. Sendikalar da üyeleri yararına sosyal hizmetleri kazanma konusundaki oldukça takdir edilen kapasitelerini kaybetmek üzereydi. Bununla birlikte, evrensel hükümet temelli programların yokluğunda işçileri sağlık hizmetleri maliyetlerinin tam etkisinden kurtaran ve savaş sonrası toplumsal sözleşmesinde oldukça merkezi bir öğe olan şey, sendika anlaşmalı sağlık hizmetlerinin yeşermesiydi. Göreceli olarak tam istihdamın sağlandığı bir dönemde, rekabet edebilmek için, sendikalı olmayan işverenler de hiçbiri borçla finansmana dayanmayan istikrarlı bir şekilde büyüyen bir sosyal yardım şemsiyesi önermekle yükümlüydü. Bu yolla, sendika ücreti de halkın çok daha büyük kesimleri için sosyal bir ücret oldu. Birçok alıcı için, çalışan sağlık hizmeti yardımları büyümekte olan ödeme paketlerinden daha fazla değer gördü; yani sağlık sigortası genellikle, can sıkıcı bir işte kalmak için tek iyi nedendi.

Ne kadar çok tüketici kredisiyle ayakta tutulmaya çalışılsa da artan mali beklentiler ve yaşlılıkta bedenle ruh sağlığına dair bazı vaatleri olan görece olarak istikrarlı bir orta sınıfın yaratılması, Amerikan yüzyılının başarısının tepe noktasıydı. Ama bu başarı, son kırk yılda durmadan aşınmıştır. Sağlık hizmeti maliyetleri hemen hemen net üniversite eğitimi kadar hızlı artmıştır ve sağlık borçlarının artışı, özel sağlık sigortası olanlar için bile durdurulamaz görünmektedir. Kamu sağlığının herhangi bir ölçütüyle değerlendirildiğinde, ABD, diğer herhangi bir sanayileşmiş ülkeye kıyasla, tıbbi tedaviye çok daha fazla ödeyip çok daha az sonuç almaktadır. 2011'de bu maliyetler GSYH'nin neredeyse %18'ini oluşturuyordu (Hollanda %12'yle buna en yakın zengin ülkeydi) ve yine bu harcamalar, hükümetin hesaplamalarına göre 2021'de ekonominin

beşte birini tüketecektir.[18] 1950 ile 2011 arasında ABD'de kişi başına düşen gerçek GSYH, yılda %2,0 artarken, kişi başına düşen gerçek ulusal sağlık hizmetleri masrafları, yılda %4,4 artıyordu.[19] İki büyüme oranı arasındaki fark, sürdürülemez boyuttadır. Yapılan değişikliklerin harcamaları artıracağı neredeyse kesin olduğundan, genel maliyetlerin (ve borçların) Obama yönetimi tarafından 2010'da yasalaştırılan sağlık reformlarıyla dizginleneceğine inanmamıza dair herhangi bir neden de yoktur. Bir kıyaslama yapacak olursak, tek bir ödeyici, yani ulusal sağlık sistemi, riskleri uygun bir şekilde bertaraf ederek maliyeleri azaltacak, sağlık sonuçlarını canlandıracak ve (diğer sanayileşmiş ülkelerde neredeyse sıfır olan) sağlık borcu yükünü ortadan kaldıracak.

Obama'nın sağlık programı [*Obamacare*], daha önce sigortası olmayan birçok kişinin borçlarını neredeyse kesin olarak azaltacaktır. Ama bu yasanın getireceği direktifler kayıtlı, maliyetlerin şimdi yalnızca %60'ını kapsayan, en düşük primli bronz planları seçenleri içerecek "düşük sigortalılar"ın saflarını şişirerek borç ağının genişlemesine de yardımcı olabilir. Bu ikinci gruptakiler, sigortalı olmadıkları döneme göre daha fazla tedavi peşinde koşabilirler ama bu kişiler hastane masraflarını ve ilaç maliyetlerini tam olarak ödeyemeyecekler çünkü sigortacılar tarafından hesaplanan "aktüeryal değerler" farkı kapatmaları için onları ödünç alma düzenine önceden mahkûm eder. Özel sektör için Obama sağlık programı, kârların yalnızca tıp sektörü için değil, aynı zamanda hastaların borçlarını tahsil eden, hastaneler için kredi notlarını belirleyen ve piyasa tarafından yönlendirilen bu düzeni işler halde tutmak için kredi veren finansal kurumlar için de bolca sunulmasına devam edilecektir. Sigortasızların sayısı azaldıkça, görece olarak borç-

18. Alex Wayne, "Health-Care Spending to Reach 20% of U.S. Economy by 2021", *Bloomberg News*, 13 Haziran 2012, şuradan ulaşılabilir: http://www.bloomberg.com/news/articles/2012-06-13/health-care-spending-to-reach-20-of-u-s-economy-by-2021.

19. Victor Fuchs, "The Gross Domestic Product and Health Care Spending", *New England Journal of Medicine*, 369, 11 Temmuz 2013, s.107-109.

suz şekilde işleyen hayırseverlik namına yapılan hasta bakıcılığı da azalacaktır; devlet ve belediye hastaneleri, özel ve gittikçe de tekelcileşen dev firmalar hâkimiyetlerini güçlendirdikçe, çoktan bu sektörün dışına itilmeye başlanmıştır.[20]

Bir krediokraside yaşamanın belirtilerinden biri, geleceğin kaybedilmiş olarak görülmesidir. Gelecek artık daha özgür olacağımız bir zaman olarak sevgiyle anılmamakta, gittikçe sürüncemede kalan, bu sürüncemeyi borçlarımızı ödemede sıkıntı yaşayacağımız yaşlılık yıllarına da taşıyan bir dönem olarak görülmektedir. Finans endüstrisi bir süredir gözlerini Soğuk Savaş dönemi sosyal sigorta anlayışının ayakta kalan tek unsuru olan Sağlık Hizmetleri ve Sosyal Güvenlik'i özelleştirmeye dikmiştir. 1980'de Amerikan işgücünün %40'ı geleneksel anlamda tanımlanan emeklilik gelirlerinden yararlanıyordu. Bunların yarısından fazlası, o zamandan beri, doğrudan Wall Street'in kârlarını besleyen riskli 401(k) planlarına çevrilmiştir. Riski işverenden alıp bireye yüklediği için şirketler, sosyal güvenliği mümkün olduğunca hızlı biçimde iş sözleşmelerinden çıkarıyorlar. İşaretlerini özel sektörden alan siyasetçiler ve devlet idarecileri, kamu çalışanlarının emeklilik mecburiyetlerindeki derin kesintiler için gittikçe daha çok bastırıyorlar.[21] Aynı düşüş yapısı, işverenlerin sağladığı sağlık sigortasına da uygulanmaktadır; hâlâ bundan yararlananlar, primler için çok daha fazla ödeme yapmakta ve karşılığında daha az sigorta kapsamı almaktadır. Bunun bir sonucu, sağlık borçlarının sebep olduğu kişisel iflasların yüzdesindeki istikrarlı artıştır. Bu oran, 1981'de yalnızca %8'ken 2001'de %50'ye çıktı ve 2007'de %62'yle zirve yaptı. Bu istatistikle ilgili Elizabeth Warren ve Harvardlı meslektaşları tarafından yapılan araştırma, %60,3 özel sigortası olanlar dahil olmak üzere, kaydolan hastaların %78'inin hastalıklarının başlangıcında sağlık sigortası olduğunu buldu.[22] Ayrıca, Obama'nın sağlık programının sağlıkla

20. Strike Debt, *Death By For-Profit Health Care*, Şubat 2013, şuradan ulaşılabilir: http://strikedebt.org/medicaldebtreport/.

21. Mark Brenner, "Pension Theft Crime Wave", *Labor Notes*, 21 Ekim 2013.

22. David Himmelstein, Deborah Thorne, Elizabeth Warren ve Steffie Wool-

ilgili iflasları azaltacağına dair kanıt da yoktur; aslında aynı tür sağlık hizmetleri programı Vali Mitt Romney yönetimi tarafından Massachusetts'te uygulanmaya başlandığında kayda değer bir düşüş yaşanmamıştı.[23]

Aynı ölçüde açıklayıcı olan bir durum da bu gibi eylemlerin sert cezai yaptırımları olmasına rağmen sağlık borçlarını ödemek için emeklilik hesaplarından paralarını erken çekmeye zorlanan halihazırda istihdam edilmiş kişilerin sayısıdır.[24] Bu, ruh ve beden sağlıklarını koruma kapasiteleri kâr amacı güden sağlık hizmetleri tarafından yok edilenlerin kendi yamyamlıklarını yapmalarıdır. Gelecekteki ücretleri rehin vermek, herhangi bir yasal borç sözleşmesinin örtük bir parçasıdır ama bu durumda, şu andaki fiziksel rahatlığı sürdürmek, gelecek yıllarda bunu bize sağlayacak araçları teslim etmemizi zorunlu kılar. Yaşlıların geçimlerini kazanma kapasitelerini kaybettikten sonra ayakta kalabilmelerini garantiye almak, insancıl bir toplumun temel ilkesidir ve nesiller arası adaletle ilgili bir sınav olarak kamu borçlarını dengede tutmaktan çok daha önemlidir. Bu uzun vadeli sigortaya, kısa vadede hayatta kalmak için teslim olmaya zorlandığımızda, özgürlük değilse bile yaşam hakkı tehdit altında olur.

Bu yüzden David Blacker, "kişinin kendi varlığından ayrı tutmasının imkânsız olduğu bir borç türü" olan "varoluşsal borç"u tanımlarken, eğitim borcunun yanı sıra sağlık hizmetleri borcunu da bu tanıma dahil eder. "Kişinin kendi varlığına karşı biriken varoluşsal borçların *ipso facto* olarak herhangi bir adil ve demokratik toplumda tahammül edilemez" olduklarını belirtmektedir "çünkü bu tür borçlar, çok kapsamlı hale gelir ve yaşamları boyunca bireyler üzerinde aşırı bir kontrole yol

handler, "Medical Bankruptcy in the United States, 2007: Results of a National Study", *The American Journal of Medicine*, 2009.

23. David Himmelstein, Deborah Thorne, Steffie Woolhandler, "Medical Bankruptcy in Massachusetts: Has Health Reform Made a Difference?", *American Journal of Medicine*, 124, 3, Mart 2011, s. 224-228.

24. José Garcia ve Mark Rukavina, "Sick and in the Red: Medical Debt and its Economic Impact", *Demos/The Access Project*, 26 Mart 2013, şuradan ulaşılabilir: http://www.accessproject.org/new/pages/item110.php.

açar."[25] Öğrenci ve sağlık borçları durumunda müseccel varlıklar ve bu borçların karşılığında teminat altına alınan diğer şeyler, ham, içimizdeki tamamlayıcı parçalardır; araba veya evler gibi dışsal emtialar değildir. Aslında bunlar, hayatı idame ettirmeye ve hayatın modern olan seçeneklerine o denli içkinlerdir ki, Amerikan borçları sıklıkla, kısıtlayıcı bağların ömür boyu, kaçınılmaz ve fiziksel beka için belirleyici olduğu feodal kölelik ve esaret şartlarıyla karşılaştırılır. Bu gibi borçları gayri meşru olarak nitelendirmek, yalnızca geri ödemenin şartları üzerine yapılacak bireysel pazarlığın peşrevi olmamalıdır. Bunların reddi ve nihayetinde feshi, insan özgürlüğüne değer veren herhangi bir toplum için acil bir konudur.

İŞÇİ SINIFI NASIL CEVAP VERMELİDİR?

Öğrenci borcu ibra edilemez olduğundan ve federal krediler üzerinde limitle ilgili yasal mevzuat bulunmadığından dolayı, bu borcun kaçınılmaz olduğuna dair bir algı vardır. Esasında, ödünç alan birçok öğrenci, borçlarından bir tür ömür boyu hapismiş gibi bahseder. Bu doğrultuda, borcu ödemeye zorlanmak, güçlü bir cezalandırıcı temelle derinleştirilir; kişisel utançla ve temerrüdü müteakip ortaya çıkan suçluluk duygusuyla güçlendirilir. Bu ahlakçılık borçluyu yiyip bitirirken, borç verenin toplama kabiliyeti için ise esas teşkil eder. Bundan dolayı, büyük çaplı borç affı ihtimali, elitler için ciddi bir dilemma teşkil eder. Kitlesel hane halkı borç ertelemeleri olmaksızın tüketici ekonomisi, en iyimser tahminle durağandır ama borç affını genişletmek bir krediokrasinin tahsilat çabaları için dayandığı çok önemli geri ödeme ahlakını aşındıracaktır. 20. yüzyılın ilk yıllarında Henry Ford ve diğer sanayiciler, tüketici toplumunun doğması için fabrika ücretlerinin artırılması gerektiği sonucuna vardılar. Nihayetinde, işçiler, ürettikleri Model T'yi* satın alabilmeliydi. Geçmişe bakıldığında, bu ilke

25. David Blacker, *The Falling Rate of Learning*, s. 140.

* Henry Ford'un Ford Motor Şirketi tarafından 1908-1927 yılları arasında üretilmiş otomobil modeli. (ç.n.)

ortak aklın eseriymiş gibi görünür ama o dönemlerde ücretleri artırmak kapitalist anlayışın temeline taban tabana zıttı. Aynı şekilde, bugünün ekonomi yöneticileri, borçluların çok pahalı ürünlerle ilgili tüketici hayatının pazarına yeniden girişini kolaylaştırmak için borç azaltma programları üzerinde duruyor olabilir ama bunu yapmak, geri ödeme ahlakının aşınmasını beraberinde getirecektir. Geri ödemenin ahlaki bir emir olması, bugünün finans kapitalizminin ıslah edici belkemiğidir, tıpkı Ford gibi endüstriyel kapitalistler için ücret kontrolünün olduğu gibi; ama geçici bir süre için bile olsa bunun üstesinden gelmek uzun vadeli Wall Street kârları için çok daha büyük bir tehdit teşkil eder.

Bunun yanı sıra, Ford'un günde beş dolarlık ücretinin bir araba almaya yetmeyeceğini hatırlamak gerekir. Dış finansmana ihtiyaç duyuluyordu ve tüketici devrimiyle onu destekleyen kişisel ödünç vermenin endüstriyel kültürünün hızla başlamasına yol açan şey, bu oto kredilerdi; daha yüksek fabrika ücretleri değil. Ücret artışı daha çok sendikaları ve işçilerin, şirketinin Sosyoloji Bölümü'nün gözettiği gibi Ford'un kendi tutumluluk, ağırbaşlılık ve diğer (burjuva) aile değerlerinin gözlenmesine dayanan şu genişletilmiş maaş zarfına erişimini engellemek için yapılan utanmazca bir hamleydi. Bu işçilerin özel yaşamlarına müdahale etme eylemi, sosyalist alternatiflerle rekabet etmek için inşa edilen servet kapitalizminin altın dönemi olan 1920'lerde genişletildi. Sendikalar, en sonunda endüstri işyerlerinde faaliyette bulunma hakkını elde edince, işgücünün ahlaki disipliniyle ilgili sorumlukları üstlendiler. Sendika yetkilileri, üyelerinin yaşam alışkanlıklarının sendika ücretlerindeki artış karşılığında talep edilen yüksek işyeri üretkenliğini engellememesini güvenceye almakla görevlendirildi.

19. yüzyılda endüstriyel iş etiğini yöneten ahlaki tenkitler, bolca gayret ve inanç aşılamak için oluşturulan küçük bir yandaş, vaiz, eğitimci ve iş lideri ordusu gerektiriyordu.[26]

26. Daniel Rodgers, *The Work Ethic in Industrial America, 1850-1920*, University of Chicago Press, 1978.

Zamanla, işçi sınıfı savunucuları, yoğun işçi çabasını motive etmekten ziyade işçi gururunu aşılamak için bile olsa kendi işçi itibarı versiyonlarını oluşturdular. Fakat finansallaşmış bir ekonomi için işçinin kutsal kitabının muadili nedir? Borç verenlerin ödünç alanları ağlarına düşürmeleri için kendilerine hizmet eden hangi dalavereye ihtiyaçları vardır? Geri ödeme ahlakı, taraftarlarının, sözlerini tutan borçluların erdemlerini korumalarını, tutamayanların ise eksikliklerini tamamlamalarını zorunlu kılar. Bugün, borcunu ödeyemeyeni küçük düşüren (ve bu durumu içselleştirmesine yol açan) utanç ve suçluluk duygusu, iş bulamadıkları veya bir işte tutunamadıkları için aşağılanan fabrika döneminin beceriksiz miskinlerine gösterilen lütuf durumunu çağrıştırır. Bu bölümde özetlemekte olduğum işçi ile borç arasındaki tarihsel yakınlığın propagandasını yapıp güçlendiren bu iki düzen arasında, ciddi ölçüde devamlılık vardır. Ama 19. yüzyılın işin kutsal kitabı vaizlerinden farklı olarak Wall Street kodamanlarının etik üzerine vaaz verme durumları pek de yoktur. Kamuoyu nezdinde, muhtemelen, ortakları olan zorba mafya patronlarından daha az saygı görürler ve onların aksine, popüler kültürde nadiren olumlu bir şekilde tasvir edilirler.

İşçi hakları savunucularının bugün ciddi boyutlardaki Wall Street ahlakçılığı zorbalığını bir kenara koymaya ve borç silmeyi çalışan insanlar için savunmaya her türlü hakkı vardır. Hane halkı borcu 1990'larda tırmandığında, her ne kadar bu durumu tasvip etse de Alan Greenspan bile işçilerin borç ödemeleri varsa çok daha az greve çıkmaya meyilli olmalarının işçi sınıfı militanlığı üzerine getirdiği soğutma etkisini kabul ediyordu.[27] Bugünün kemer sıkma çekici altında, belediye ve devlet borçları, öğretmenler, toplu taşıma sektöründe çalışan işçiler, itfaiyeciler, polisler, postacılar ve diğer şehir hizmetleri işgücüne mensup kişiler gibi kamu çalışanlarından derin tavizler koparmak için manipüle edilmektedir. Wisconsin Valisi

27. Greenspan'ın yorumları *Finance Capitalism and Its Discontents* içinde Michael Hudson tarafından alıntılanmaktadır, Islet, 2012, s. 163.

Scott Walker'dan başlayarak sağcı valiler, çalışma hakkı mevzuatı getirerek, özellikle kamu sektörü sendikalarının gücünü kırmak için, borç krizi fırsatından istifade etmiştir. Bu sendikaların bazıları, özellikle de New York'taki Transit İşçiler Sendikası, Occupy protestolarında aktif katılımcıydı; Oakland'daki ILWU liman işçilerininki gibi diğer sendikaların liderleri ise üyeleri Occupy eylemcileriyle uygunsuz davranışlarda bulununca başka bir yol aradılar. Kamu sektörü sendikaları da Avrupa'nın büyük çaplı kemer sıkma karşıtı grevlerinde ön saflarda yer alıp işleriyle birlikte haklarını da korumak için açık bir şekilde kavga veriyorlar. Bazı durumlarda, borç denetimleri, daha yenilikçi yollarla savaşmak isteyen sendikacılara kullanışlı bir araç sunuyor; bu denetimler, kamu borçlarının müphem temellerini ve aynı zamanda bu borçların çalışanları cezalandırması için kullanılan mekanizmaları teşhir edebiliyor.

Efsanevi sendika örgütçüsü Tony Mazzochi 2000 yılında İşçi Partisi'ni kurduğunda platformun dayanağı, yükseköğrenime verilen devlet desteği düzeylerini Soğuk Savaş döneminkine geri getirmeyi amaçlayan Ücretsiz Yükseköğrenim kampanyasıydı. Kampanyanın önde gelen savunuculardan Adolph Reed'in belirttiği gibi "Bu program, olmayacak bir iş değil. Hafızalarda taze olan bir geçmiş örneği var. GI Kanunu, İkinci Dünya Savaşı'ndan dönen yaklaşık sekiz milyon gazinin tam harç parası ve diğer ücretlerle gereksinimlerini karşılayacak burs sağlıyordu. Bunu daha önce başardık, bu kez herkes için yeniden başarabiliriz."[28] Bugün bütçeleri gittikçe kötüleşen çalışan ailelerin ekonomik durumları düşünüldüğünde, harçsız eğitim çağrısı tartışmasız haklıdır. Kim yaşam boyu finansal anlamda sıkıntıya girmeden çocuklarının üniversite eğitimi almasını istemez?

Temmuz 2012'de, AFL-CIO Başkanı Rich Trumka, eylemci öğrencilere şu yorumda bulundu: "Sizin neslin mücadelesi iş için; adil ücretli ve iyi sosyal güvenlik sunan, borcu olanların

28. Adolph Reed, "Majoring in Debt", *The Progressive*, Ocak 2004.

bu borcu ödeyebileceği ve istediği hayatı yaşama fırsatı elde edebileceği kaliteli bir iş için. Bu hayat, evlenme, isterseniz aile kurma, iş kurma, inandığınız doğrular için kavga etme ve sizden sonraki kuşaklara daha güçlü bir Amerika bırakma şansınız olacak. Bu mücadele işçi sınıfı mücadelesidir ve bu mücadele aynı zamanda benim mücadelemdir."[29] Dikkate değer bir dayanışma ifadesi olsa da Trumka'nın ilkelerini beyan ettiği bu açıklama ücretsiz eğitimin bir hak ve sosyal hizmet olduğunu savunan çok daha güçlü İşçi Partisi pozisyonundan dağlar kadar farklıdır.

ABD sendika hareketinin borç esaretine karşı koymaya dair zengin bir tarihi vardır. İlk dönemlerinde, sendika hareketi, borçtan dolayı hapse girmenin ortadan kaldırılmasıyla ücretsiz kamu eğitimi hizmeti için bastırıyordu ve 19. yüzyılın sonlarında işverenlerin tercih ettiği şirket senedi yerine nakit parayla ödemelerinin yapılması için mücadele ediyordu. 1920'lerde, üyelerine makul fiyata apartman dairesi sağlayan kooperatif konut hareketinin yayılmasına öncülük ederken, bu hareket bir zamanların anlı şanlı Amalgamated Bank'ıyla müşterek kredi sendikalarını da içeren alternatif, kâr amacı gütmeyen finansal kurumlar kurdu. Bugün, bu oluşum, yalnızca sendikalaşamayan işçiler için tasarlanan AFL-CIO'nun kendi Çalışan Amerika [Working America] inisiyatifi gibi bağımsız işçi merkezleri aracılığıyla değil, aynı zamanda, Ulusal Yurtiçi İşçi İttifakı [National Domestic Workers Alliance], Serbest Çalışanlar Sendikası [Freelancers Union], Perakende Eylem Projesi [Retail Action Project], Restoran Fırsatları Merkezi [Restaurant Opportunities Center], Immokalee İşçileri Koalisyonu [Coalition of Immokalee Workers], Model İttifakı [Model Alliance], Fast Food İleri Hareketi [Fast Food Forward], Stajyer İşçi Hakları [Intern Labor Rights], WashTech ve Taksi Çalışanları İttifakı [WashTech and Taxi Workers Alliance] gibi

29. Jackie Tortora, "Trumka: Unions and Student Activists Share Similar Vision for America", *AFL-CIO Now*, 26 Temmuz 2012, şuradan ulaşılabilir:http://www.aflcio.org/Blog/Other-News/Trumka-Unions-and-Student-Activists-Share-Similar-Vision-for-America.

organizasyonlar aracılığıyla da yenilikçi alt-emek örgütlenmesini bağrına basarak, geleneksel olmayan istihdamın istikrarlı yükselişine karşılık veriyorlar. Tek işverenli sendikaların bu heyecan verici alternatifleri, işçi sınıfının gücünü yeniden yapılandırılmış ve finanssızlaştırılmış bir ekonomide yeniden inşa etmek için mecburi bir adımdır. Fakat işçi hareketi, çalışan hane halklarına borç ertelemesi getirmenin tek ve en etkili yolu olan ücretsiz kamusal eğitim yeniden yapılandırmada da daha merkezi bir rol almalıdır.

KAYIP BİR NESİL Mİ?

Öğrenci borçlarının birikmesinin son yirmi yılda geçici eleman istihdamındaki keskin artışla birlikte gerçekleşmesi, pek de hafife alınacak bir konu değildir. Borç verenler gelecekteki ücretlerden bekledikleri gelirlere daha çok dayandıkça, borçlu öğrencilerin büyük bir kısmı için sağlam istihdam ve istikrarlı gelir olanakları ortadan kalkmıştır. Çoğu kez, en borçlu öğrenciler, serbest çalışmanın tüm piyasa risklerini üstlenmek zorunda oldukları uçucu kısa süreli işlere dayalı ekonomiyle karşı karşıya gelenler ve bambaşka gelir kaynaklarını bir araya getirerek veya bunlarla hokkabazlık yaparak geçimini sağlamaya çalışmak için zorlananlardır. *Dot-com* devrinde* bu geçici iş profiliyle ilgili amigoluk, "serbest çalışan" kesimin yüceltilmesi biçimini aldı; bu kurtarılmış ruhlar, cesurca, aşırı derecedeki kendi kendine istihdamı Eski Ekonomi'deki iş güvenliğine dair "riskten kaçınma kısıtlamalarına" tercih etmeye başladı.[30] 2000'lerin ortasında şehirli yaratıcı işçilerden oluşan "insan sermayesi"nin borazanlığını yapan sonradan gelen bir haçlı seferi, yarım yamalak gelir kaynaklarıyla sağlanan yüksek riskli geçimlerin ve borca bağımlı güven mektuplarının

* Dot-com devri: İnternetin ve internet şirketlerinin aniden artıp ve yaygınlaşmaya başladığı döneme verilen ad. (ç.n.)

30. Daniel Pink, *Free Agent Nation: The Future of Working for Yourself*, Warner, 2001; Andrew Ross, *No-Collar: the Humane Workplace and Its Hidden Costs*, Basic Books, 2003.

daha fazla yüceltilmesine yardımcı oldu.[31] Resesyon yıllarında işverenler "hiçbir şey için çalışma" damarını sömürmeye başladıklarında, DIY* istihdamı için daha eski iki propaganda saldırısıyla kurulan zayıf işçi normlarına dayanıyorlardı.

Bu bağımsız emeğin çoğunun riskli karakteri, bilgi ekonomisinin şanssız bir yan ürünü değil, daha çok onun temerrüt durumu gibidir. Riskli işin keskin belirsizliği üniversite eğitiminin meyveleriyle ilgili elitler tarafından verilen sözlerle nasıl uyumlu olur? Lise öğrencilerine üniversite diplomasının zenginlik değilse bile orta sınıf rahatlığının anahtarı olduğu ve yine bunun gelmekte olan 21. yüzyıl meslekleri için bir önkoşul olduğu tekrar tekrar söylenir. Üniversite eğitiminin şişirilmiş maliyetleri düşünüldüğünde, sonucun yatırım üzerine gelen gelir olarak değerlendirilmesi pek de şaşırtıcı olmaz. Ama iş ekonomisi, mezunları verilen vaatlere uygun bir şekilde nasıl istihdam eder? Üniversite diploması olan iş arayanların lise diploması olanlara göre ortalama iki kat daha fazla kazanacağı gerçeği değişmese bile, esasında, ABD'de mevcut işlerin %30'undan azı bir diploma gerektirmektedir. Bir hesaplamaya göre ABD'de şu an istihdam edilmiş üniversite mezunlarının neredeyse yarısı, dört yıllık üniversite eğitiminde daha azını gerektiren işlerde çalışıyor.[32] Yüksek nitelikli işlere dair genel arz talep tablosu üniversite mezunlarının *aşırı üretimini* ortaya koymaktadır. Bunun sonucunda gerçekleşen eksik istihdam, en azından eğitimi bu şekilde akılcılaştıranlar açısından, devasa bir insan sermayesi israfı olarak yorumlanmaktadır.

---

31. Richard Florida, *The Rise of The Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure and Everyday Life*, Basic Books, 2002 ve *Cities and the Creative Class*, Routledge, 2005. Jamie Peck, "Struggling with the Creative Class", *International Journal of Urban and Regional Research*, 29, 4, Aralık 2005, s. 740–770. Andrew Ross, *Nice Work If You Can Get It: Life and Labor in Precarious Times*, NYU Press, 2009.

* DIY: *Do it yourself.* Kendi başına yap. (ç.n.)

32. Richard Vedder, Christopher Denhart ve Jonathan Robe, *Why are Recent College Graduates Underemployed? University Enrollments and Labor Market Realities*, Üniversite Makuliyeti ve Verimliliği Merkezi, Ocak 2013.

Bu gibi bir bilgiden çıkarılacak bir sonuç, ABD'nin üniversite mezunu üretme işine bu mezunlara iş yaratmaktan daha çok bağlandığıdır. Tam da bir sanayi kotası belirliyormuş gibi Barack Obama, 2009 Kongre Müşterek Oturum Konuşması'nda, "ABD'nin 2020'de bir kez daha dünyadaki en yüksek üniversite mezunu oranına ulaşacağı" sözünü veriyordu. Bu amaç, ulusun bu konuda diğer ülkelerin gerisine düştüğüne dair daha çok kanıtın ortaya çıkmasına karşılık olarak ortaya kondu: "Amerika Birleşik Devletleri, üniversiteye kaydolan genç yetişkin oranında dünyada dokuzuncu sıradayken 25-34 yaş arası yetişkinlere verilen sertifika ve diploma payımız Kore, Kanada, Japonya ve diğer bazı ülkelerin gerisine düşerek dünyada 16. sırada yer almıştır."[33]

Aynı konuşmada Başkan, yönetimini, birçoğu American Recovery and Reinvestment Act [Amerikan Kalkınma ve Yeniden Yatırım Yasası] aracılığıyla olmak üzere, yüksek nitelikli işler yaratmakla da görevlendirdi. Fakat sonraki yıl, Beyaz Saray, hükümetin devasa ekonomik kaldıracını teşvikten çevirip kemer sıkmaya yönlendirdi; bu da mezun sayısı ile uygun yetenek gerektiren mevcut işler arasındaki uyumsuzluğu daha da artırmaktan başka bir işe yaramadı. Ulusal sanayi politikası, hâlâ, diploma sahibi olanların sayısını artırmayı amaçlayabilir ama üniversite mezunu fazlalığını absorbe etmek için ihtiyaç duyulan "yüksek nitelik" tarzı işleri yaratamayacaktır. Aslında, daha yüksek dereceli diploma alma hedeflerinin kurumsallaştırılması, borç veren sınıf için büyük bir kazanç kaynağı olan yükseköğretim patlamasının, öğrencilere ödünç vermeden veya hemen her üniversitenin kendi piyasa yönelimli büyümesinin bir parçası olarak uyguladığı sermaye yoğunluklu yapılandırma planlarından gelen kârlar aracılığıyla daha da şiddetlenmesine yol açtı. Kolay yoldan para kazanma treni yüksek hızla

33. "Knowledge and Skills for the Jobs of the Future", Beyaz Saray websitesinde, şuradan ulaşılabilir: http://www.whitehouse.gov/issues/education/higher-education. Michelle Obama da bu kampanyaya dahil edilmiştir. Bkz. Jennifer Steinhauer, "Michelle Obama Edges Into a Policy Role on Higher Education", *New York Times*, 11 Kasım 2013.

gitmeye devam ettiği müddetçe, yatırımcıların paralarını başka işe koymak için pek bir nedeni yoktu.

1990'ların ortalarından itibaren üniversite mezunları külfetli öğrenci borcu yüküyle başa çıkmaya zorlandı ama Yeni Ekonomi işlerinin cilalı vaatleri ile istihdam piyasasının dehşet verici gerçeklikleri arasında büyüyen uyumsuzluk "Y Kuşağı"na daha ağır bir zarar vermiştir. Aşırı nitelikli çalışanların sıradan hizmet sektörü işlerinden yaygın şekilde memnun olmamaları yeterince kötüydü. Dağ gibi borç yükü altında Büyük Buhran'dan beri en kötü emek piyasası varken mezun olmak, yaraya iyice tuz dökmüştür. Bu nedenle, borçluların zor durumlarının nesilsel koşullarla çerçevelendirilmeleri pek de şaşırtıcı değildir. Popüler medyada, işten kaytaranlar diye hicvedilen bu "bumerang" nesil ve eksik istihdamlı "ergenler" mücadeleye girişmekte yavaş davranmamışlardır. Öne çıkan örneklerden biri, Anya Kamenetz'in, ekonomik sorunlarla ve yeni mezun akranlarının karşılaştığı aşağılanmayla ilgili 2006'da yayımlanan ve oldukça etkili bir analiz olan *Generation Debt*'idir [Borç Nesli]. Analizi boyunca, Kamenetz, borcun genç nesillere yıkıcı bir şekilde miras bırakılmasını kıyasıya eleştiren Pete Peterson gibi bütçe açığı şahinlerinin tezlerine olan sempatisini belirtir. Bir liberal olarak Kamenetz, Peterson gibi kemer sıkmacıların muhafazakâr düşünce ve amaçlarından tam olarak haberdardır ama yine de ulusal cari açığın sonuçlarından bihaber olan, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra doğan *baby boomer* kuşağına* kendi kuşağının kızgınlığının getirdiği baskıyı kabul eder. GI Kanunu'ndan yararlananlar, Kamenetz'in kuşağının rahata çıkması için yapılacak fedakârlıkları paylaşmak konusunda isteksiz görünüyorlar. "Nesilsel bölünmüşlük" diye sonuçlandırıyor Kamenetz, "biz ve akranlarımız için var olmayabilecek Sosyal Güvenlik ve diğer emeklilik hizmetlerinin bedelini kimin ödeyeceğini düşündüğümüzde, 'bir sınıfsal bölünme haline gelir.' "

* İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çocuk doğumlarının ABD yönetimince teşvikiyle 1964'e kadar nüfusun hızlı arttığı döneme *baby boom* denilmektedir. Kültürel bağlamda ise *baby boomer* kuşağı, geleneksel değerleri reddedip yeniden tanımlamasıyla bilinir. (ç.n.)

Peterson'ın Borçları Halledin kampanyasından gelen tam saha medya baskısı, *baby boomer* kuşağının emeklilerinin sağlam kalan net refahlarının az kısmını koruyarak bencilce "gençlerini yedikleri" yanılgısını destekliyordu. Bu bakış açısından, Sağlık Hizmetleri, Sosyal Güvenlik ve kamu emekliliği planlarını koruma girişimleri, Borçları Halledin kampanyasının sözcüleri olan Wall Street kodamanları tarafından ekonominin yağmalanmasından daha zararlıdır. Bir şekilde, resesyona girmiş Amerika'da yapılan gerçek adaletsizlik, altmış beş yaşında insanlardan oluşan soyut bir grubun topluca yürüttüğü "gençliğe karşı yürütülen savaş"tı![34] Bu genç çalışanların ödeyemediği *boomer* kuşağı "salahiyetlerini" hükümet programı olarak çerçevelendirme, sağ kanadın diğer refah haklarıyla programları desteklendiğinde kullandığı yaftalarla aynı tornadan çıkmıştır. En katıksız kaynakların %1'e doğru refah dağıtımı olarak gittiği bir zamanda, muhafazakârların, kuşak çatışmasını kamuflaj olarak neden desteklediğini anlamak kolaydır. Bu programlara ödenek sağlayan maaş vergileri, öğrenciler üzerindeki en ağır yükler kaçak kâr amacı güden sağlık hizmetleri ve borçla finanse edilen eğitimken, devede kulaktır. Genç yoksulluğunun çözümünün sosyal güvenlik şeklindeki gelecek teminatlarını kurban etmek olduğunu önermek, korkunç bir zulümdür.

Bu, borç yapısının kuşaklarla ilgili bir öğesinin bulunmadığı anlamına gelmez. Şurası kesindir ki, gençler ekonomik anlamda ebeveynlerinden veya ninelerinden/dedelerinden daha dezavantajlıdır (Yine de cinsiyet, ırk ve sınıfla ilgili kronik eşitsizlikler kuşak farklılıklarından daha ağır basar).[35] Bu kuşağın *iPhone* veya *Facebook* hesabı olabilir ama şu anki atalarından ortalama olarak sosyal hizmetlere daha az erişimleri, daha az gelir ihtimalleri, daha düşük bir yaşam standartları ve daha az toplumsal hareketlilik şansları vardır. Bu yüzden de yüksek

34. Bkz. Stephen Marche, "The War Against Youth", *Esquire*, 26 Mart 2012.
35. Bkz. Tamara Draut, *Strapped: Why America's 20 – and 30-Somethings Can't Get Ahead*, Doubleday, 2006.

borç yükleri, finans endüstrisinin onları ömür boyu döndürücüler olmak üzere erken ele geçirdiği anlamına gelir. Liseden beri borçla beli bükülmüş öğrencilerin yalnızca gelecekteki ücretlerine el konulmaz; aynı zamanda *Facebook* hesapları dahil olmak üzere hayatlarının her bir köşesi kâr için sömürülür.

Ama haksız yere kurbanlaştırılma ve bir kuşak olarak satılmış olma algısı, genç insanları enerjik yapıp mobilize de etmiştir; özellikle de Occupy Wall Street'e katılmış veya ondan etkilenmiş olanları. Occupy'cılar okulu bırakmış kesimdir ama 1950'li ve 60'lı yıllardaki geleneksel bohemlerden farklıdırlar. Bahsedilen ikinci kesimin gönüllü yoksulluğu "romantik" bir kimlik oluşturmaydı. Kadın ya da erkek, bohem elbisesi, konuşması ve hayat tarzının diğer ifadeleri aracılığıyla zenginlerin rahatlığından kaçındığını anlatabiliyordu. Bohemlerin karşı kültürlerinin soyundan gelen bugünün bağımsız çocukları, aile normlarıyla bağlarını koparmaya devam ediyor ama ataları gibi yerine koydukları normların ticari pazarın elastik kumaşı tarafından absorbe edilmesini engelleyemiyorlar. Buna karşın, "50,000 dolar borcum var" diyen bir şey giymek, başka bir şeyin, orta sınıf rahatlığının ve kendini tatmin etmenin dünyasına kolay kaçışın olmadığı istemsiz statünün reklamını yapar. Ağır borç yükü altındaki milenyum kuşağı çocuklarının başka bir pusulası vardır: kızgınlık, ret ve kapitalist olmayan ekonomilere giriş.

Politize olmuş borçlu öğrenciler yeni bir tür kitle toplum aktörü olabilir. Onlar, yasalar, mahkemeler, polis ve borçlu sınıfın çıkarlarını koruyan bankacıların avucunun içindeki parlamenterler gibi kâr peşinde koşanlarla devlet şiddetinin değişik biçimlerinin kimlik tespitini yapmaya odaklanıyorlar. Borçları gelecekteki çalışma kabiliyetlerine bağlı olduğu için, onlar, aynı zamanda ismi var cismi yok emek eylemcileridir ve bu bakımdan uzun bir akrabalık ilişkileri vardır. Bu yüzden de borç yükleri sürekli olarak ebeveynleriyle diğer aile bireyleri tarafından paylaşılmakta ve onların ekonomik yükümlülüklerine bağlı olmaktadır. Esasında, hane halkı borç yükü büyük

ölçüde anne babayla dede ve ninelerin kefil oldukları öğrenci borçlarından dolayı giderek yaşlılara doğru kaydıkça kuşaklararası protesto ihtimalleri katlanacaktır. "Gençliğe karşı verilen bir savaş" yerine krediokrasiye karşı "gençlikle birlikte verilen bir savaş" daha muhtemel bir öngörüdür.

Beşinci Bölüm

İklim Borçlarını Ödeme

"Mali uçurum" ile ilgili öfke uyandıran Kongre zirvesinde kemer sıkma şahinleri, yeni bir etiket üretti: "borç reddedenler." Federal borçların sinik manipülasyonuyla teşvik edilen sosyal hizmet harcamalarının kesilmesine karşı olan meclis üyelerini küçümsemek için icat edilen bu ifade, daha sonra 2013 sonbaharında borç tavanının artırılması üzerine gerçekleşen hükümetin iş durdurması sırasında Tea Party tarafından cephanelik olarak kullanıldı. Etiket, umutsuzca "iklim reddi" ile sarsılmış şekilde Cumhuriyetçi Parti'yi betimleyerek ilgi çeken Demokratların aleyhine çevirmek üzere kullanılan cari açık zılgıtlarına idrak katan bir yöntemdi. Kimlerin kafaları kuma daha derin gömülmüştü? Sağda duran bilim karşıtı

kalabalığın mı yoksa kamu borcunu şişirmenin kendileri için esaslı harcama kesintileri gerektiren açık ve güncel tehlike olmadığını düşünen, koridorun diğer tarafındakilerinin mi?

İki taraf arasında herhangi bir gerçek denklik olduğundan değil bu. Nihayetinde, ekonomi, klimatolojiden farklı olarak bir bilim değildir ve büyük çaplı devlet borçlarını yönetmeye dair mali akıl hakkında bir uzlaşma yoktur; özellikle de bunlar hâlâ kadiri mutlak dolar tarafından destekleniyorsa. "Borç reddi" ibaresinin, sosyal güvenlik, sağlık hizmetleri ve sağlık yardımı ödemelerini kesmek ve vergi kesintilerini şirketlere akıtmak için, Kongre'de lobicilik faaliyetleri yürüten CEO destekli Borçları Halledin kampanyası tarafından uydurulması da şaşırtıcı değildi. Bu ifade, seçime giden adaylar için çabucak savaş cephaneliğinin bir parçası oldu. Tam da Grover Norquist'in süregelen vergiye hayır vaadi, Cumhuriyetçi Parti'nin duayenleri üzerindeki etkisini en sonunda kaybederken, borç sabitleme köktenciliği muhafazakârların saflarındaki doğruluğu sual olunmayan yeni düstur oluyordu.

Açık bir şekilde Capitol Hill'de sahnelenen oyunda eksik olan konu, ABD gibi yüksek oranda karbon salan ülkelerin, iklim değişikliğinden ciddi şekilde etkilenen dünyanın yoksul ülkelerine olan borcuydu. Finansal anlamda karmaşık ama ahlaki açıdan basit olan iklim borcu, ABD'de henüz politik terminoloji içine girmemiştir ve bu terimin kabul görmesi için verilen mücadele hâlâ artarak sürmektedir. Bu borç yükümlülüğünün tam olarak kabul edilmesi bazı rahatsız edici gerçeklerle yüzleşmeyi gerektirir: feda üzerinden gerçekleşen Amerikan hayat tarzının yüksek standartlarına bağımlılık, yoksullaşma ve başka yerlerdeki ekolojik yıkıntı gibi. Sonuç olarak, iklim borçlarını ret, iklim değişikliğinin getirdiği ağır tehdit hakkındaki uzlaşmayı severek kabul eden ülkeler arasında bile tartışma yaratıyor. Eğer bu meşru bir borçsa ve bu yüzden gerçekten bunu ödememiz gerekiyorsa, kim tam olarak yükümlülükleri karşılamakla sorumludur ve bu borçlar nasıl hesaplanacaktır? Nasıl ki iklim borçları düzensiz gelişmelerin

ürünüyse, muhakkak geri ödeme yükümlülükleri adil bir şekilde milletler arasında olduğu kadar içinde de dağıtılmalıdır. Ve tam geri ödeme durumunda ödeneklerin en çok ihtiyacı olan ülkelere ulaşacağının garantisini kim verebilir?

2013'te iklim tehdidiyle ilgili uzlaşma, dünyanın önde gelen uluslararası finans kurumlarını içeriyordu. Davos'taki Dünya Ekonomik Forumu'nda konuşan IMF Başkanı Christine Lagarde, iklim değişikliğini "21. yüzyılın en büyük ekonomik zorluğu" olarak tanımladı, "çevresel sürdürülebilirliğe saygı duyan yeşil büyüme"yi teklif etti, karbon fiyatlandırmasının düzeltilmesini sağlama ve fosil yakıt sübvansiyonlarını kaldırma"yı savundu. 2012'deki yıkıcı Dünya Bankası raporu *Turn Down the Heat*'e [Ocağı Kıs] yorum yapan başkan Jim Yong Kim, "4 °C daha sıcak bir dünya engellenebilir, engellenmelidir de; ısınmayı 2°C'nin altında tutmamız gerekiyor" ve "gelecek kuşaklar, özellikle de en yoksullar, yararına eyleme geçmek için ahlaki sorumluluğu üstlenmemiz gerekiyor" diye çıkışta bulundu."[1]

Esasında, hem IMF hem de Dünya Bankası, iklim değişikliğinden en ağır şekilde etkilenecek kesimin dünyanın bazı en yoksul halkları olacağını ve bunun sürdürülebilir kalkınma ihtimallerini tehlikeye atacağını tam olarak kabul etmiştir. Fakat her iki kurum da zengin ülkelere, iklim değişikliğinin etkilerini çoktandır hissetmeye başlayan gelişmekte olan ülkelere iklim borçlarını ödeme konusunda baskı kurmak şöyle dursun, teşvikte dahi bulunmamıştır. Bu zengin ülkelerin Küresel Güney ülkelerini borç batağına sürüklemelerinin uzun tarihi dü-

1. Potsdam İklim Etkileri Araştırma ve İklim Analizi Enstitüsü [Potsdam Institute for ClimateImpact Research and ClimateAnalytics], *Turn Down the Heat: Why a 4°C Warmer World Must be Avoided*, Dünya Bankası Çalışma Bildirisi 74455, World Bank, 19 Aralık 2012, şuradan ulaşılabilir: http://climatechange.worldbank.org/sites/default/files/Turn_Down_the_heat_Why_a_4_degree_centrigrade_warmer_world_must_be_avoided.pdf ve *Turn Down the Heat: Climate Extremes, Regional Impacts, and the Case for Resilience*, World Bank, Haziran 2013, şuradan ulaşılabilir: http://documents.worldbank.org/curated/en/2013/06/17862361/turn-down-heat-climate-extremesregional-impacts-case-resilience-full-report.

şünüldüğünde, borçlu alacaklı ilişkisini iklim borcu açısından tersyüz edildiğinde, IMF ve Dünya Bankası'ndan bu konuya önem vermelerini istemek aşırı bir talep olabilir. "Reddetme", burada geçerli olan yapısal direnişin zayıf bir karakterizasyonu olabilir ama iklim borçlarını ödeme konusundaki isteksizliğin uluslararası finans camiasının çok daha ötesine uzandığı da su götürmez bir gerçektir.

Borç kapanı, 1970'lerden beri neoliberal politikaların alışıldık bir sonucudur ama doğrudan yüzyıllar süren sömürgecilik dönemleri boyunca oluşturulan modellere dayanır. Fransız hükümetinin, 1825'ten 1947'ye kadar köle sahibinin kaybedilen "mülkiyet"i olarak Haiti'ye dayattığı yıllık ödeme, borç hizmetinin nasıl bir cezalandırma ve kontrol aracı olarak yönetildiğinin çarpıcı bir örneğidir. Daha talancı bir yaklaşım, devlet borçlarında bugün akbaba fonlarına (Donegal International, Elliott Management, FG Hemisphere) bahşedilen yasal boşlukta yeşermektedir. Bunlar, sahiplerinin, temerrüde düşmüş ülkelerin zordaki devlet borçlarını ikinci el pazarında keskin şekilde düşmüş fiyatlara satın aldığı ve sonra ülkenin ekonomisi düzeldiğinde miktarın tamamını almak için Londra ve New York mahkemelerinde davalar açtıkları, finansal camiada bile parya olarak değerlendirilen özel sermaye veya serbest yatırım fonlarıdır.

Bu akbaba fonlarının korsanlığı akla kolonyal dönemde Güney'in kaynaklarının sömürülmesini getirir. Aslında, çoğu analistin Kuzey'i gelişmekte olan ülkelere olan ekolojik borçtan dolayı sorumlu tutmasının nedeni bu tarihsel yağmacılık modelidir. "Ekolojik borç" kavramı, ilk kez Rio de Janeiro'da, 1992'de düzenlenen Yeryüzü Zirvesi'ne zemin hazırlayan Şili'deki *Instituto de Ecologica Politica*'da kullanıldı. Bu zirvenin amacı, Güney'deki ülkelerin önceki otuz yılda biriktirdiği dış borçları tamamen ödemekle sorumlu tutulup tutulamayacağının tartışılacağı bir çerçeve oluşturmaktı. Kredi veren yabancılara olan bu borç, Kuzey'in erken dönem sömürgeleştirme faaliyetlerinden bugüne çevresel etkilerden kaynaklanan so-

rumluluklarıyla nasıl karşılaştırılabilir? Güney'in eko-borç veren olarak talepleri, Kuzey Amerika ve Avrupa bankalarının geri ödeme yapılmasına dair mali hakları kadar kesin olarak geçerli midir? Kimin kime, ne borcu vardır? Jübile Güney Hareketi içerisinde, yoksul ülkelere dayatılan "tiksindirici" ve gayri meşru borçlarla ilgili sonraki tartışma, daha yakın zamandaki postkolonyal yapısal uyum döneminden çok daha uzun bir zaman çizelgesi olan bu ekolojik arkaplanla canlandırıldı. Birçok kişi, daha uzak bir geçmişten gelen ahlaki ve ekonomik yükümlülüklerden dolayı yakın zamandaki yüksek faizli kredileri ödeme zorunluluğuna karşı çıkılması gerektiğini ve ödeme bilançolarının dürüst bir hesaplamasının tüm dış borçların iptaline yol açacağını tartıştı.[2]

Böyle olsa bile, ekolojik borcun tüm boyutları sayılara dökülmeye hazır değildir. Bunlar, madencilik sanayii aracılığıyla kaynakların net yağmalanması ve madencilikle ilgili tüm kirlilik, biyoçeşitlilik zararlarından halkların köle ticaretiyle kolonyal savaşlardan dolayı yok edilmesine kadar uzanır; bugün de bu boyutlar, bitki ve tarımdan genetik kaynakların biyolojik korsanlığa kadar genişletilebilir.[3] Tüm bu zararı sayısal verilere dökmek zor olsa da karbon borçları, atmosferik emisyon hesaplarına dayalı olarak daha güvenilir bir şekilde ölçülebilir. 2000'lerde, bugünün iklim borcu olarak bilinen şeyin geri ödemesinin istenmesinin ana aracı olarak ortaya çıkan, ekolojik yükümlülüğün bu karbon spesifik kısmıydı. İklim borcu, karbon zenginliğiyle gelen sanayileşmeden yararlananlarca ahlaken sahiplenilmekle kalmamalıdır; bu, aynı zamanda, kısmen kesin olarak hesaplanabilir niteliktedir.

Aslında 1750'den bugüne, fosil yakıtlardan çıkan CO_2 kirliliğinde sorumluluğu olanların tam payı ülke ülke listelenebilir. NASA iklim bilimcisi James Hansen, ülkenin net karbon salınımını azaltmaya destek olmak için 2008'de Avustralya baş-

2. Bkz. Andrew Simms, Aubrey Meyer, Nick Robbins, *Who Owes Who?: Climate Change, Debt, Equity and Survival*, Christian Aid, 1999.
3. Joan Martinez-Allier, *The Environmentalism of the Poor: A Study of Ecological Conflicts and Valuation*, Edward Elgar, 2002.

bakanına yazdığı ve kamuoyuna yansıyan mektubuna böyle bir listelemeyi dahil etmişti. Hansen'ın hesaplamalarına göre ABD'nin tarihsel karbon borcu toplamın %27,5'ine denk geliyordu ama Birleşik Krallık'ın kişi başına düşen borcu ABD'yi geçiyordu (sırasıyla 33,307 dolar ve 31,035 dolar), Almanya ve Avusturya ise üçüncü ve dördüncü sıradaydı (sırasıyla kişi başına 27,856 dolar ve 24,265 dolar).[4] Karbon kirliliğinin parasal hesabı, tipik olarak, bir ton karbondioksit için 100 dolardır; mesela bu, rüzgâr gücünü şu anki enerji piyasasında rekabetçi hale getirmenin maliyetidir. Bu karbon fiyatlandırma ölçeğine göre Kuzey'deki tüm sanayileşmiş ülkelerin, net iklim borçları vardır: ABD 9,7 trilyon dolarla listenin başındadır, onu Almanya (2,3 trilyon dolar) ve Birleşik Krallık (2,1 trilyon dolar) izler. Net iklim alacaklıları listesinin başında 6,5 trilyon dolarla Hindistan gelir. Kuzey'in sorumluluklarını karşılamaya karşı itirazlar, sıklıkla Güney'de hızlı büyüyen ekonomilerin kaydedilen salınımlarının ani yükselişlerinin işaret edilmesiyle ifade edilir. Örneğin, Çin dünyanın en çok karbondioksit üreten ülkesi olarak 2007'de Birleşik Devletler'i geçti ama tarihsel karbon borcu değerlendirmeleri Çin'in net olarak 2,3 trilyon dolarlık iklim alacağı olduğunu göstermektedir.[5]

Böylesine sert tedbirlere inanmak, hareketin zengin milletleri hesaba katmasına yardımcı oldu. Atmosferik küresel ısınmanın çoktan yoksul ülkelere ve bu ülkelerdeki en marjinal kesimlere de zarar vermeye başladığına dair belgeli kanıtlar, iklim borcu ödemesi davasını destekliyordu. Bu etkiler, buzul, tiyal ve buz tabakası erimesi aracılığıyla devasa boyutlardaki taze su kayıplarını; toprak tuzlanması ve çölleşmeyi; yağmur ormanlarının kurumasını; yerleşim yerlerindeki erozyon ve kı-

4. James Hansen, "Letter to Kevin Rudd", 27 Mart 2008, şuradan ulaşılabilir: http://www.aussmc.org.au/documents/Hansen2008LetterToKevinRudd_000.pdf, Sorunun tespiti için bilgi, ABD Enerji Bakanlığı'nın Karbon Dioksit Bilgi Analiz Merkezi'nden alınan hesaplara dayanıyordu.

5. Bu değerlendirmeler şuradan bulunabilir: *Climate Debt, Climate Credit*, şuradan ulaşılabilir: https://sites.google.com/site/climatedebtclimatecredit/net-climate-debt.

yılardaki sel baskınlarını; korkunç boyutlardaki canlı türü soy tükenmesini ve daha düşük hasat oranlarını içeriyordu. İklim adaleti konusu, uluslararası anlaşma yapma arenasına Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC [United National Frame-work Convention on Climate Change]) aracılığıyla girdiğinde, bu, hayatta kalmaları tehdit altında olan halkların, özellikle de tamamen su altında kalma riski olan alçak ada devletlerinde yaşayanların, yararına zorla ve dramatik bir şekilde yapıldı. Elliden fazla gelişmekte olan ülke, Küçük Ada Ülkeleri Birliği [Alliance of Small Island States] ve dünyanın en yoksul 49 ulusunu temsil eden En Az Gelişmiş Ülkeler grubuna [the Least Developed Countries group] şu veya bu şekilde ödeme yapılmasını sağlamak için katıldı.

Bu tarz iddialar için hukuki temeller, 1997'de Kyoto Protokolü, milletler arasında "ortak ama farklılaşmış sorumluluklar" tasavvurunu kurumsallaştırdığında atılmaya başlandı. Atmosfer, biyosfer ortak alanı olarak değerlendirilmektedir ama Kyoto'yla ortaya çıkan bir gerçek, birkaç ulusun çoktan sürdürülebilir karbon bütçesinin çoğunu kullandığını doğruluyordu. Buna karşın, iklim eylemcileri, 2008'de Kopenhag UNFCCC Zirvesi'ne gidilene kadar borç adaleti çağrılarına tam olarak ilgi duymadı. İklim iyileştirmesini kapsayan herhangi bir anlaşma yapımına baştan ambargo koyan ABD, Dışişleri Bakanlığı Müzakerecisi Todd Stern'le zirveden önce ABD'nin öngörülemeyen bir sorun için geçmişe dönük olarak sorumlu tutulabileceği fikrini reddeden bir bildiri yayınladı. "Endüstri Devrimi'nden sonraki 200 yılın çoğunda" diyordu Stern, "insanlar salınımların sera etkisine yol açtığına umursamamaktan mutluydu. Bu, görece olarak yeni bir olgudur." Bu açıdan bakıldığında, 1990'dan beri yapılan salınımlara dayanılarak ve bu tarihte atmosferik CO_2 ile iklim değişikliği arasında İklim Değişikliği Üzerine Hükümetlerarası Paneli'nin (IPCC [Intergovernmental Panel on Climate Change]) ilk oturumunda doğrulanabilir bir bağ kurulmasından hareketle, geri ödeme iddiaları yapmak çok daha dar bir pencere olur. Tartışma-

ya açık bir şekilde, kısaltılmış zaman çerçevesi, müzakerelerin temeli olarak ekolojik borcun en sayıya dökülebilir kısmı olan eşitsiz karbon salınımının dışarıda bırakılmasının sakıncalarını gösterir. Bununla birlikte, önde gelen karbon güçlerinin hiçbiri 2008'deki zirvede gündeme getirilen bu daha sınırlı yükümlülükleri kabullenmedi.

Kopenhag'da herhangi bir bağlayıcı salınım kısıtlaması üzerinde anlaşma sağlanması konusundaki üzücü başarısızlık, eylemci tabanının fikir ve enerjilerini sonraki yıl Bolivya'nın Cochabamba şehrinde düzenlenen Dünya Halkları İklim Zirvesi'ne kanalize etmelerine yol açtı. Bu defa iklim borcu, pek çok çalışma grubu arasında öncelikli ve merkezi konumdaydı. Özellikle İklim Adaleti Mahkemesi grubu, "eylemleri ve ihmalkârlıklarıyla kirlilik yaratıp iklim değişikliğine sebep olan devlet, şirket ve bireyleri engelleme, yargılama ve cezalandırmaya yasal olarak bağlayıcı kapasitesi olan bir Uluslararası İklim ve Çevre Adaleti Mahkemesi kurulmasını" tasavvur etti. Uluslararası yargı yetkisi ve yeterliği olan bu gibi yapılar oluşturmak, yalnızca uygun eyleme geçmek için ulusdevlet sistemi temsilcilerinin başarısızlığına değil, aynı zamanda çokuluslu organizasyon ve ulusüstü şirketlerin ekolojik suçlarını yargılamak için herhangi bir mahkemenin yokluğuna adil ve bağımsız bir yanıt olarak görüldü. Halkların Zirvesi'nin sonunda, toplumsal hareket organize etmenin geniş yelpazeli işini koordine etmek için iklim adaletinin tekrar dağıtılabilir ilkelerinin en mantıklı çerçeve olduğuna dair uzlaşma oluştu. Cochabamba Bildirisi'nin nihai taslağı Kuzey'in iklim borcunu ödemesinin "iklim değişikliğinin adil, etkili ve bilimsel bir çözümü için temel" teşkil etmesi gerektiğini ifade etti.

Bu üç niteleyici arasından adalet, Cochabamba'dan çıkan anahtar katkıydı. Nihayetinde, masada makul bir şekilde "etkili" veya "bilimsel" olarak ileri sürülebilecek diğer tür çözümler vardır. Geniş ölçekli jeomühendislik programları (dünya okyanuslarını demirle beslemek, bulut beyazlatma veya güneş radyasyonunu geri çevirmek için sülfür aerosolla uzay güneş-

liği kullanma gibi), tam olarak gerçekleştirilmiş karbon piyasalarının mali mekanizmaları (havanın özelleştirilmesi) ya da kirlilik yaratanların aracılığıyla yağmur ormanı koruması karşılığında karbon kredisi alabileceği BM'nin denge programı REDD (Ormansızlaştırma veya Orman Bozulması Kaynaklı Salınımların Azaltılması [Reducing Emission from Deforestation and Forest Degradation]) gibi iki gruptan birine dahil edilebilir.[6] Bu sonuçlardan her biri, atmosferin karbon yükünün genel olarak azaltılmasına katkıda bulunabilir ama hiçbiri demokratik yollardan geçmez. Bunlar, "uzmanlar" tarafından iklim değişikliğinden en çok etkilenenler şöyle dursun, egemen nüfusun bile rıza veya katılımı olmadan düzenlenmiş elit veya teknokratik seçimlerdir. Bu gibi çözümler, büyük kirlilik üretenlerin tutumlarında hiçbir değişiklik, karbon zengini halklar açısından ise yükümlülük yaptırımları gerektirmez; bunun etkilerinden dolayı sıkıntıya düşenlere de acil yardımda bulunmaz. Birçoğu ciddi boyutlarda teknik risk taşır (katastrofik ekosistem hasarı veya piyasa başarısızlığı şeklinde) ve hepsi, azgelişmişliğe adaletsiz bir karbon bütçesi ayıranları mahkûm eden eko-apartheid durumunu kötüleştirerek var olan eşitsizlik yapılarını güçlendirecektir.

Salt piyasa temelli diğer çözümler de aynı ölçüde demokratik olmayan sonuçlar getirir. Örneğin, yeşil veya doğal kapitalizmin savunucuları yalnızca OECD ülkelerinin yetişkin nüfuslarının %20'sini oluşturan tüketici piyasaları sektörü LOHAS'a (Sağlıklı ve Sürdürülebilir Yaşam Tarzları [Lifestyles of Health and Sustainability]) odaklanma eğilimindedir. Bir dizi eko-seçeneğe erişimi zaten bulunan varlıklı kesimlere yeşil aygıtların pazarlamasını yapmak, genel karbon izlerini azaltabilir ama bu tarz şeylerin kullanımından yapılan karbon tasarrufları, temel toplumsal ihtiyaçları hâlâ karşılanmamış olan (ve OECD'deki %80 dahil olmak üzere) diğer tüm tüketicilerin ticari ihmalleriyle anlamsız bırakılacaktır. Eko-varlıklılar için ani sonuç,

6. Eli Kintisch, *Hack the Planet: Science's Best Hope – or Worst Nightmare – for Averting Climate Catastrophe*, Wiley, 2010.

yeşil bölgelere veya atasözlerinde geçen o meşhur yolların öteki tarafında insani ve doğal yaşamdan koparılmış ve korunmuş, güçlendirilmiş kaynak adalarına erişim olacaktır.

Bu yeşil bölge senaryosu, çoktan (karbon borcunun tersine çevrilmiş anlamıyla), alacaklıların, merkez kesimlerde veya içteki banliyö kısımlarında ıssızlaştırılmış veya şimdi giderek yüksek faizli mortgage'ler için "kaliteyi getirmek" zorunda kaldıkları kent varoşlarının ipotekli kuşaklarında çıkmaza girmiş olan büyük şehirlerimizin çoğunda görünür hale gelmiştir. Sosyal imkânlardan, geçindirebilecek kadar maaştan, besleyici gıdalardan mahrum olan ve zehirli atık siteleriyle zararlı sanayinin mirasına maruz kalan bu varoş kesim, daha varlıklı eko-borçluların ihtiyaçları doğrultusunda kati bir şekilde düzenlenmiş on yılların şehirleşme politikalarının zayiatıdır. Belgesiz göçmen hizmet sınıfı durumunda, standart altı şehir ekolojisi ile elitlerin müstahkem çevreleri arasındaki eşitsizlik daha keskindir. Ucuz ve kullanıldıktan sonra atılabilir işgücü olarak faydalanılmak üzere arandıklarında bile alıkonulup sınırdışı edilen bugünün ulusötesi göçmenlerinin büyük bir kısmı, aslında iklim mültecisidir ve bu yüzden kendi hesaplarına alacaklıdırlar. Alacakları nedir ve bu borçlar nasıl tahsil edilmelidir?

YERİNDEN EDİLMİŞLERE OLAN BORÇLAR

Çevre sorunlarından dolayı göç eden, iklim değişikliğiyle toprakları ve geçim kaynaklarından mahrum bırakılanların zor durumu, Cochabamba'da tam olarak üzerinde durulan başka bir ekolojik borç öğesiydi çünkü bu konu, Kopenhag toplantılarında çok az ilgi uyandırmıştı. Çevresel mülteciler, iklim değişikliği etkilerinin en somut insani kanıtlarıdır. Sayıları, 2000 yılında küresel ölçekte on milyonları buluyordu ve IPCC, 2006 Stern raporu ve diğer kaynakların hesaplamaları, iklim değişikliğinin 2050'ye kadar 200 milyondan bir milyara kadar göçmen yaratabileceğini öngörmektedir.[7] Kızıl Haç'ın,

7. 150 milyon rakamı ilk kez Norman Myers ve Jennifer Kent tarafından hesaplandı. "Environmental Exodus: an Emergent Crisis in the Global Arena", Clima-

2010'da bu insanların sayısının savaş ve şiddetten dolayı mülteci olmuş kişilerin sayısını geçtiğini ortaya koymuş olmasına rağmen, bugüne dek hiçbir uluslararası sözleşme, iklim göçmenlerinin ihtiyaç ve haklarını tanımamıştır.[8] Standart yasal tanımanın, bu kişilerin zor durumlarının üzerine zorunlu olarak eğileceği de kesin değildir; bu, basbayağı mülteci kamplar ile gözaltı merkezleri arasında belirsizlik içinde tutulan veya geçici vize kategorisi labirentinde kaybolmuş göçmenler için başka bir düzeyde ikinci sınıf göçmen statüsü de yaratabilir.

Fakat bu göçmenler, iklim borçlarıyla yaratılan ikilemlerin yaşayan somut örnekleridir. Bu insanların çoğu, yarı ipotekli duruma varır; transit ve işe alma ücretlerinin getirdiği kişisel borçlarla kısıtlanmışlardır ama hayati faaliyetlerini yerine getirmek için parmaklarını dahi kaldırmadan önce ev sahibi halk, iklim borçlusu sıfatıyla bu insanlara çoktan minnettar olmuştur. Göçmenler, yüksek karbonlu hayat tarzlarıyla, topraklarından ve geçim kaynaklarından kopmalarının sorumlusu olan ev sahiplerinden tazminat olarak hangi hak ve kaynakları beklemelidir? Elbette, en azından sığınma ve insani koruma hakları alacaklardır ama tazminatın diğer biçimleri de önümüzdeki yıllarda onların yararına pekâlâ masaya konabilir.

Eskiden beri süregelen dini sığınma hakkı, ABD kiliseleri tarafından 1980'lerde canlandırıldı ve Ronald Reagan'ın Orta Amerika'daki savaşlarından gelen mültecilere genişletildi. Yeni Sığınma Hareketi [New Sanctury Movement], 2000'lerde sürgünle karşı karşıya kalan göçmenlere iltica hakkı sağlamak için ortaya çıktığında devlet düzeyinde ters tepkiler kışkırtıldı. Arizona'nın adı çıkmış göçmenlik karşıtı yasası SB 1070, eya-

te Institute, 1995 ve Myers, "Environmental Refugees: Our Latest Understanding", *Philosophical Transactions of the Royal Society*, C. 356, 2001, s. 16.1-16.5. *The Stern Review: The Economics of Climate Change*, 2006'da Büyük Britanya hükümeti tarafından görevlendirilen ekonomist Nicholas Stern, rakamı 200 milyon olarak ifade etti. Çevresel Adalet Vakfı'na da bkz. *No Place Like Home – Where Next For Climate Refugees?*, Environmental Justice Foundation, 2009.

8. Kızıl Haç ve Kızılay Toplumları Uluslararası Federasyonu [International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies], *World Disasters Report*, 2010.

lette sığınmacı şehirlerin yasaklanmasına önem verdi ve diğer eyaletlerde onu taklit eden mevzuatların ortaya çıkmasına yol açtı. Sığınılan şehirlerde kural olduğu gibi kent çalışanları ve polis memurlarının insanlara göçmen statüleri hakkında soru sormalarını yasaklamak yerine, SB 1070, açık bir şekilde onların böyle davranmalarını emrediyordu. İklim adaletinin bakış açısından, Arizona'nın, yerli halkın haklarının korunmasına ilişkin duyarlılığın oluşmasında merkezi bir rol oynaması dikkat çekiciydi. Nihayetinde, eyaletin büyük kısmı, Kuzey yarımküredeki herhangi bir bölgeden daha hızlı ısınıp kuruduğundan, iklim değişikliğinin merkezindedir. Tabii, ısınma sınırda durmuyor. Kuzey Meksika'da yağış azalmasından kaynaklanan toprak erozyonunun etkisi de önemli olmuştur ve araştırmalar bu yüzyılın sonuna kadar yağmur yağışının bu bölgelerde %70'e kadar azalabileceğini tahmin etmektedir. Meksika sınırını geçip Arizona'ya gelenlerin önemli bir kısmı, toprak ve geçim kaynaklarından koparılmışladır ve iklim göçmeni olarak sınıflandırılmalıdırlar.[9] Şerif Joe Arpaio'unun Maricopa Kasabası'ndaki Anglo işkencecileri de onların iklim borçlusudur çünkü Phoenix metropolünden yukarı salınan karbonlar, dolaylı da olsa, bu göçmenleri yola düşürmekten sorumludur. Zamanla, bu göçmenler ve çocukları, Londra ve Paris gibi şehirlere yerleştiklerinde kendilerine postkolonyalistlerce sunulan sert karşılığın karbon bilinçli versiyonunu geliştirebilirler: "Biz buradayız çünkü siz oradaydınız."

Militarize olmuş ABD sınırlarında yapılan şiddetli göçmenlik savaşları, zengin ulus ve bölgeleri eko-cennetler olarak korumak için, küresel ısınma tehdidinin, göçmen politikasını *de facto* bir program etrafında şekillendirmede kullanılacağı gelecekteki "iklim savaşları"nın habercisidir. Kuzey Amerika'nın ve Avrupa Kalesi'nin hızlıca yeşillendirilen bölgelerinde hâkim olan anlayış, dışarıdakilere güvenli bir liman sunma fikrine düşmanlıktır. Muhtemelen bu bölgeler, tehlike anlarında sak-

9. Andrew Ross, *Bird on Fire: Lessons from the World's Least Sustainable City*, Oxford University Press, 2011.

lanıp istiflenen, daha sonra hayatta kalan elitler tarafından ihtiyaç duyulduğunda çıkarılan zengin emanetleri olan modern hazine stoklarıdır. Parasal talihinin yanı sıra, bugünün stokları, çeşitli sayıda fiziksel varlık, enerji ve iletişim altyapısıyla teknik bilgiyi kapsar ama bunlar aynı zamanda gelecekteki ücretler üzerinde finansal borç aracığıyla ortaya çıkan sözleşme kaynaklı talepleri içerir. Özel itfaiyeci, polis, tıbbi personel ve mühendis sağlayan ısmarlama hizmetlerin tümü, kendi Nuh'un gemilerini yüksek güvenlikli yapan, sıklıkla birçok değişik ülkede en iyi kaçış mekânını temin etmek için kapalı mülkiyelerini inşa eden elitlerin hizmetindedir.

Kaynak bölgesi, Kuzey ülkelerinde sınır politikası için kısıtlayıcı modeldir ama bunun dışlayıcı ruhu şehir bölgelerinde sert bölünmeler gösteren eko-apartheid örneklerindeki sınırlar *içerisinde* de tespit edilebilir. Katrina Kasırgası ve Sandy Kasırgası seviyesindeki iklim kaynaklı felaketler, diğerleri beladan uzakta kalırken, en az kaynağa sahip kesimleri orantısızca vuran şehirler içindeki düzensiz etkileri gösterir. Esasında bu felaketlerden her biri, kendi iklim göçmenlerini yarattı; binlerce kişi evlerinden ve çevrelerinden kısa bir süreliğine değil, temelli koptu. Özel aracı olanlar kasırgaların ağır darbelerinden kaçabildi. Dışarı kaçma imkânları olmayan sakinler, elektriksiz ve gıdasız halde, harap ve tehlikeli yerlerde kapana kısıldı. Kendi ev ve apartmanlarında mahsur kalan bu kişiler, eyaletin acil durum yardımından yoksundu. Hikâye unutulmadan önce, 24 saatlik medya ilgisi bu insanların zor durumlarını küresel kamuoyunun dikkatine sundu.

Sandy Kasırgası da Haiti, Küba, Bahamalar, Jamaika ve Porto Riko'da etkili olarak, ardında yıkım ve ciddi miktarda ölü bıraktı; yalnız Haiti'de ürünlerin %70'i yok oldu. Fakat dünya, zengin bir şehirdeki görkemli bir felakete, özellikle New York gibi sel sularının finansal bölgenin bazı kısımlarını bastığı bir yere, çok daha fazla ilgi gösterdi. Hikâye, Roland Emmerich'in *Yarından Sonra* [The Day After Tomorrow, 2004] filmi gibi, beklenmedik bir iklim olayıyla aniden ve şiddetli bir şekilde

Sandy Kasırgası'ndan sonra kıyı şeridindeki yıkım,
Kasım 2012 (MTL'nin izniyle).

ortaya çıkan bir Hollywood eko-kıyametinin (New York şehri, sinemada birçok kez sel baskınına uğramıştır) tüm gereksinimlerini karşılıyordu. Epik felaket filmi senaryoları bir yana, gündelik eko-kıyametimizde çok daha yavaş gerçekleşen düşüşler manşetlere taşınmaz. Bununla birlikte, insan kaynaklı küresel ısınmanın belgelenmiş sonuçları çoktan buzulların, tundra buzul topraklarının ve deniz buzullarının sürekli erimesini; okyanus asitlenmesini, toprağın tuzlanmasını ve çölleşmeyi; habitat aşınmasını, toprağın su altında kalmasını, mega kuraklığı, aşırı hava olaylarının daha sık gerçekleşmesinden kaynaklanan zarara ilaveten gıda güvenliği kaybı ile kitlesel tür soy tükenmelerini içerir. Mevcut tüm kanıtlar, bu etkilerin bir süredir gerçekleşmekte olduğunu ve bir kısmının öngörülenden çok daha hızlı bir şekilde ilerlediğini göstermektedir ama düşüşler, popüler muhayyilede katastrofik kabul edilmek için yeterince sert değildir.[10]

10. Rob Nixon, *Slow Violence and the Environmentalism of the Poor*, Harvard

Benzer bir açmaz, iklim göçmenlerinin kendileri için de geçerlidir. Ancak hareket halinde olduklarında fark edilirler ve yine ancak zengin ülkelerin sınırlarını geçtiklerinde haber ve görüşlere konu olurlar. Örneğin, Çin'de artan kuraklık, sel, sahil erozyonu, tuzlu su baskını, Himalayalar'daki buzul erimesi ve tarımsal bölgelerin yer değiştirmesinden kaynaklanan milyonlarca iklim göçmeni vardır ama bu kişiler, göçmen kabul edilmez veya ekonomik göçmenlerden ayrı değerlendirilmezler. Bu yüzden de iklim değişikliği, dünyada şu veya bu nedenle göç edemeyen dünyanın her yerindeki insanları da etkiler ama bu kesimler iklim kurbanı olarak değerlendirilip sayıları belirlenmez. Bu kişiler ancak yersiz yurtsuz kaldıklarında ve görünür mülteciler haline geldiklerinde sayılırlar çünkü göç halindeki insanlar toplumsal veya siyasi ya da en iyi ihtimalle insani bir sorun olarak algılanırlar. Kurumsal otoritenin başka biçimleri, onları doğrudan tehdit olarak tanımlar. 2010'da Pentagon'un *Dört yıllık Savunma Dergisi* [Quadrennial Defense Review] stratejik tehditler değerlendirmesinde iklim değişikliğini içeriyordu.[11] Ama henüz 2003'te Savunma Bakanlığı açıkça uyarıyordu: "iklim değişikliği öyle bir sorun haline gelebilir ki, bu umutsuz insanların uyum sağlama kaynakları olan Birleşik Devletler gibi bölgelerde daha iyi yaşam aramalarıyla sonuçlanır."[12]

İnsanların *en masse* [kitleler halinde, toplu halde] yerlerinden olmasına sebep olan felaketler, sıklıkla müşterek insanlığımızın en asil ifadelerinin ortaya çıkmasına vesile olur. Rebecca Solnit'in *A Paradise Built in Hell* [Cehennemde İnşa Edilmiş Cennet] adlı kitabı, felaketler sonrasında meydana gelmiş olağanüstü diğerkâmlığın birçok vaka incelemesini sunar. Fela-

University Press, 2012; Frederick Buell, *From Apocalypse to Way of Life: Environmental Crisis in the American Century: Four Decades of Environmental Crisis in the Us*, Routledge, 2003.

11. U.S. Department of Defense [ABD Savunma Bakanlığı], *Quadrennial Defense Review*, 2010, şuradan ulaşılabilir: http://www.defense.gov/qdr.

12. Peter Schwartz ve Doug Randall, *An Abrupt Climate Change Scenario and Its Implications for United States National Security?*, Global Business Lab, 2003.

ketle sarsılmış toplumlar, regresif, antisosyal davranıştansa, toplumsal işbirliğine severek tevessül eder. "Başlı başına korkunç olan" diye yazar Solnit, "afet, bazen içinde umduğumuz kişi olduğumuz, arzuladığımız işi yaptığımız ve her birimizin diğeri ile ilgilendiği âlem olan cennetin arka kapısıdır."[13] Bu kardeşçe ilginin ihtiyatları, Solnit gibi anarşistlerin meydana getirmek istediği kendi kendine örgütlenme türüne dayanak oluşturur. Genellikle yabancıların yardımıyla zora girmiş cemaatlerini* yeniden inşa ederken, hayatta kalanlar, dayanışma duygusunu edinir; komşuları ve eski hasımları ile yeni tarz dostluk duyguları oluşturur ve eskiden sığ kurulmuş olabilen gayri resmi bağ ve tanışıklıkları güçlendirirler. Başka bir deyişle, müşterek olarak zorda kalma travması, toplumsal yaşamın yenileyici yeni yolarının ortaya çıkmasına yardımcı olur.

Katrina ve Sandy ile ilgili bunun gibi birçok hikâye vardı ve bunlar yardım görevlilerine kadar uzanıyordu; özellikle de çoğu gönüllüye Kasım 2011 tahliyelerinden önce Zucotti Parkı'nın ev sahipliğini yaptığı karşılıklı yardım kültürünü yaratmak için ikinci bir şans sunan geniş kapsamlı Occupy Sandy operasyonunda bu görülüyordu. Occupy merkezi yörüngesinin çok daha ötesindeki halklara ulaşmanın yanı sıra, Occupy Sandy, FEMA gibi devlet ajansları veya Kızıl Haç gibi önde gelen STK'lardan çok daha iyisini yapabileceğini kanıtladı. Bu kendiliğinden gelişen kendi kendini örgütleme biçimlerinin, devlet mobilizasyonundan üstün olduğunu kanıtlaması, anarşist kavramlara bir kanıt olarak sunuldu ama Sandy'den sonrasıyla ilgilenen başka güçler vardı ve bunlar o kadar şefkatli değildi.

Naomi Klein tarafından oldukça iyi bir şekilde analiz edilen felaket kapitalizmi modeli, savunma mekanizması düşmüş zordaki bir topluluğun her türden fırsatçı için nasıl kolay av

13. Rebecca Solnit, *A Paradise Built in Hell: The Extraordinary Communities That Arise in Disaster*, Viking, 2009, s. 3.

* Burada ve buradan sonra, "topluluk", "cemiyet" gibi anlamlara da sahip olan "community" kelimesi her durumda "cemaat" olarak çevrilmiştir. (y.h.n.)

haline geldiğini açıklar.[14] Daha da kötüsü, bir felaket veya üretilmiş kriz, az sayıda güçlü, çıkarcı taraflar avantajına yerel ekonomiyi yeniden yapılandırmak için bir fırsat olarak değerlendirilir. Mesela, Sandy'nin karaya çıkmasından sonraki haftalarda, bankalar, sunulan başlıca hükümet yardım şekli olan FEMA kredileri için üst limiti aşanlara özel toparlanma kredileri önererek cirit atıyordu. JPMorgan Chase'in yaptığı böyle bir kredi arzı, dikkatlice sahte şefkate sarılı şekilde geliyordu:

> Çalışanlarımızı, kasırgayla ilgili durumunuza mümkün olduğunca uygun değişen fiyatlar sunmaları konusunda yetkilendirdik; buna, müşterilere finansal konularda yardım etmesi için çoğu CD'de mevcut olan erken çekilme ücretleri de dahil [...] Biz ulusal bir bankayız ama Üç-Eyaletin* kesiştiği bölge birçoğumuzun da evidir. İnsanların kaybetmiş olabilecekleri şeyleri yerine koyamayacağımızı biliyoruz ama yeniden inşanın daha kolay olması için elimizden geleni yapacağız.

Hem hükümet hem de özel sektör tepkileri, zorda kalmışları, fırtınadan toparlanma yeteneklerinin uzun dönem finansal yük almak anlamına geldiği yeni bir tür borç batağına sürükleyen kişisel kredi şeklinde ortaya çıktı. Saha araştırmaları ve topluluk forumlarına dayanan bir Borç Grevi raporu olan *Shouldering the Costs* [Masrafları Üstlenme], felaket kredisi alanların çoğunun konut krizinden kaynaklanan sermaye kaybıyla çoktan sıkıntıya düştüğünü gösterdi. Daha güvenilir seçenekleri olmadığı için, finansal hizmet endüstrisine yeni bir para akışının sunulması için kurgulanıyorlardı. Masrafları kimin üstlenmesi gerektiği konusundaysa rapor, FIRE ve enerji sanayilerinin kimi önemli aktörlerini işaret ediyordu:

14. Naomi Klein, *The Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism*, Metropolitan Books/Henry Holt, 2007.

* *Tri-State area*: Üç eyaletin kesiştiği bölge, ABD'de sınırları üç eyaletle kesişen belli şehir veya metropoller için kullanılır. En tipik örneği New York metropolitan bölgesidir. (ç.n.)

Occupy Sandy ve Rolling Jubilee; Felaket ve Borç (Strike Debt'in izniyle).

Amerikan Ordusu Mühendisler Birliği'nin [Army Corps of Engineers] New York'u fırtına dalgalarına karşı en savunmasız şehirler listenin tepesinde göstermesine rağmen, bu masraflara sebep olan milyarder bir belediye başkanı ve sahil şeridini eşi görülmemiş bir hızla kazıp inşa eden emlak sanayiindeki yakın arkadaşları, bunlardan sorumlu tutulmayacak mı? Bizi bedel ödemekten kurtarmak için gerekli altyapı yatırımlarını yapmayı reddeden federal hükümet sorumlu tutulmayacak mı? Bu tür durumlarda ödeme yapacaklarına bizi inandıran, yıllarca prim alan özel sigorta kuruluşları sorumlu tutulmayacak mı? Ya da bu masraflardan, hepimizi doğal afetler karşısında daha zayıf hale getiren atmosferimizdeki radikal değişikliklerin hızla devam etmesini temin etmek için her şeyi yapmış fosil yakıt şirketleri ve lobicileri sorumlu tutulamaz mı?[15]

O vakit, faturayı ödeyecek olanların fırtınaya maruz kalan bireyler, bu işin kaymağını yiyecek olanların ise ödünç verenler olacağı aşikârdı. Takip edilecek ekonomik yeniden yapılan-

15. Strike Debt, *Shouldering the Costs: Who Pays in the Aftermath of Sandy?*, şuradan ulaşılabilir: http://strikedebt.org/sandyreport/.

dırmaya gelince, Katrina ve 11 Eylül'den sonraki rehabilitasyon çalışmaları oldukça güçlü, yukarı doğru bir servet dağılımını göstermektedir. Vergi kesintilerine odaklanan piyasa merkezli politikalar ve özel sektör sübvansiyonları, doğrudan, hükümet ödeneklerine tercih ediliyordu ve böylece imarcılar, kamu hizmetlerinin zarar etmesi pahasına zenginleştiriliyordu.[16] Katrina sonrasında, düşük gelirli kesimler cemaatlerine dönmekten vazgeçirildiler, hasar görmüş devlet okulları kapatılıp yerine özel alternatifler getirildi, cemaat yönelimli hastaneler de daha sosyete kesime hitap eden tesislere dönüştürüldü ve yıkıma uğramış yerleşim yerleri imarcılara devredildi.[17] 11 Eylül'den sonra yeniden yapılandırmaya yardım etmek amacıyla çıkarılan Özgürlük Tahvilleri'ni en çok kullananlar, Dünya Ticaret Merkezi sitesi sahibi Larry Silverstein, Goldman Sachs ve Bank of America'ydı. Bu tahviller ve diğer ödenekler, aşağı Manhattan'ın lüks emlak piyasasını canlandırdı ama Chinatown ve Aşağı Doğu Yakası gibi bu yerin bitişiğindeki eksik istihdamlı, düşük gelirli sakinlerinin geçimlerine katkısı pek az oldu.

Belediye Başkanı Bloomberg'in Goldman Sachs'ta başkan yardımcısı olan Marc Ricks'i Sandy Kasırgası iyileştirme çabalarını denetleyen iş dünyası ağırlıklı ekibe ataması, krizin, liberalleşmeyi desteklemek, kamu hizmetlerini azaltmak ve girişimci iş geliştirmeyi ödüllendirmek için kullanılabileceğine dair erken bir göstergeydi. Şehrin kıyı kesiminin geleceğiyle ilgili sonradan karşılaşılan yüzleşme, katı seçenekler sunuyordu. Buranın sakinleri, gerçekleşmesi neredeyse kesin olan su baskını karşısında, bu yüzyıllık sel bölgesini toptan terk mi etmeli yoksa inşaatçıların fırtına dalgaları ve gelgit akıntılarına daya-

16. Kevin Fox Gotham ve Miriam Greenberg, "From 9/11 to 8/29: Post-Disaster Recovery and Rebuilding in New York and New Orleans", *Social Forces*, 87, 2, Aralık 2008), s. 1039-1062.

17. Cedric Johnson, *The Neoliberal Deluge: Hurricane Katrina, Late Capitalism, and the Remaking of New Orleans*, University of Minnesota Press, 201 l; Daniel Wolff, *The Fight for Home: How (Parts of) New Orleans Came Back*, Bloomsbury, 2012.

nabilecek kapasitede olan kale gibi inşa edilmiş kapalı bölgeler yapmalarına yeşil ışık mı yakılmalı? Şehrin kamu konutlarının çoğu, A ve B tahliye bölgelerindedir ve bu yüzden her iki seçenek de, bir kez daha, kentsel dönüşüm programlarıyla 1960 ve 1970'lerde kentsel dönüşüm programlarıyla daha merkezi yerlerden sürülen kesimlerin istem dışı sürgününe neden olacaktır.[18] Son yirmi yılda, New York'un kıyı kesimi üst sınıfın hizmetine sunulmak için hedef seçilmişti ve bu yüzden, buradaki topluluklar düşük gelirliden yüksek gelirliye dönüşüm içinde olmuştur. Yüksek gelirli kesim, imarcıların güçlendirme savlarını destekleyerek Sandy sırasında çok daha iyi durumda kalmayı başardı. Fakat imarcılar tarafından en çok değer biçilen varlık olan kıyı şeridi arazilerin yükselen mali değeri, şimdi, sulak alanlarda geleneksel olarak görüldüğü gibi fırtına dalgalarından gelen suya karşı tampon bölge muamelesi gören A Bölgesi'nin toplumsal karakteriyle çatışma halindedir.

Belediye Başkanı Bloomberg'in imarcıların taleplerine desteği son derece netti: "Kıyı şeridini terk edemeyiz ve terk etmeyeceğiz" diye ilanda bulunan Bloomberg, yönetiminin sel duvarları, dalgakıran, su seti, kum tepeleri ve çifte tepeler gibi koruyucu siperler kullanarak destek sağlamak için Amerikan Ordusu Mühendisler Birliği'nin geleneksel stratejisini izlemekle ilgili planını da duyurdu.[19] Yerine geçen başkanın bu planı uygulayıp uygulamayacağını görmek için beklememiz gerekecek. Mühendisler Birliği'nin büyük ölçüde federal ödeneklere dayanan ve kamuoyu nezdinde giderek daha çok denize nazır imtiyazlı ev sahiplerinin korunmasıyla ilişkilendirilen sahil ve duvar restorasyonu modeli, sert incelemelere tabi tutulmuştur. Sonuç ne olursa olsun, A Bölgesi'nin gelece-

18. Bu seçenek, kamu konut kuleleri arasındaki yeşil alana lüks inşaat izni verecek New York Şehri Konut Otoritesi inşaat programıyla daha da karmaşık hale geliyor. Yeni konutlar, FEMA'nın sele direnç şartlarına uygun olarak inşa edilecektir ve her iki alanda yaşayan sakinlerin sosyo-ekonomik farklılıklarını artırarak zayıf kulerle yan yana olacaktır.

19. NYC Yeniden İnşa ve Dayanıklılık Özel İnisiyatifi, "A Stronger, More Resilient New York", Haziran 2013, şuradan ulaşılabilir: http://www.nyc.gov/html/sirr/html/report/report.shtml.

ği yalnızca yükselen sulara nasıl karşılık verileceğine dair bir seçenek değildir (Bu tartışma, kıyı kesimleri bu tehdide açık dünyadaki tüm yerleşim yerlerini ilgilendirir). Bu bölgeyi inşa etme veya oradan çıkma kararı, aynı şehrin farklı bölgelerinde uzun süredir devam eden çevresel adaletsizlik yapısının nasıl etkili olmaya devam ettiğini yansıtmaktadır.

Kabaca özetlenen çevresel adalet, bir metropolitan bölgenin tamamında kaynakların, imkânların ve risklerin dengesiz dağıtılmasıyla mücadele etmeyi amaçlar. Muhtemelen en iç karartıcı gösterge, sosyo-ekonomik ölçeğin iki ucundaki semtlerde yaşayan insanların yaşam beklentileri arasında görülen farktır. Washington DC'de bu fark 7 yıllık, Kansas City'de 15 yıllık bir farklılık gösterir ve New Orleans'ta semtler arası yaşam beklentisi farkı 25 yıla kadar çıkar.[20] Kendi performanslarını değerlendirirken bu oldukça dengesiz yapıyı örtbas etmek isteyen şehir idarecileri, bu konu yerine şehirlerinin genel karbon izlerini azaltma başarılarından söz etmeyi tercih ederler. Sürdürülebilir şehirler hareketi genel olarak bu zihniyeti teşvik etmiştir. Tüm bir şehrin karbon bütçesini politik performansın birimi olarak almak, yetkililerin metropol çapındaki eşitsizliklere ve aynı zamanda yerel iklim borçlarının varoluşuna gözlerini kapamalarını sağlar. Bu bakımdan, uluslararası iklim adaletinin, zararlı sanayi atıklarının ve zehirli atıkların eşitsiz bir şekilde şehirde dağılmasıyla mücadele etmek için 1980'lerde Amerikan şehirlerinde ortaya çıkan iklim adaleti hareketini model aldığını belirtmek gerekir. Esasında, 2002'de benimsenen İklim Adaleti Bali İlkeleri [Bali Principles of Climate Change], Washington'daki 1991 Beyaz Olmayan İnsanlar Çevresel Adalet Liderliği Zirvesi'nde [People of Color Environmental Justice Leadership Summit] geliştirilen Çevresel Adalet İlkeleri tasarısına dayanıyordu. Sandy Kasırgası'nın

20. Robert Wood Johnson'ın Daha Sağlam Bir Amerika İnşa Etme Komisyonu [Commission to Build a Healthier America] tarafından üretilen şehir haritalarına bkz. Şuradan ulaşılabilir:
http://www.rwjf.org/en/about-rwjf/newsroom/features-and-articles/Commission/resources/city-maps.html

kentsel sürdürülebilirlik hakkındaki kanaatimiz üzerinde kötü bir etkisi oldu. Bazıları için, fırtınanın aniden iklim temelli hasarı vitrine çıkarması, sürdürülebilirlik kapısının kapandığını gösterdi. Salınımları azaltarak şiddetli iklim değişikliğini engellemek için yetersiz siyasi irade olduğu sonucuna haklı olarak vardılar. Bunun yerine, uyumsal esneklik zihniyetini, yani sağ kalan zihniyetini, daha fazla kabullenmişlerdir. Uyumsal esneklik, tamamıyla, en kötü saldırılardan sağ salim çıkmakla ilgilidir; bu, fırtınalar durumunda, sağlam duvarları olan kaleler veya "daha yumuşak" sahil şeridi kenarları inşa etme aracılığıyla olur. Cemaatlerin ani fiziksel savunmalarına odaklanmak, kaçınılmaz bir biçimde bizi bu gibi yerleri, mesela iklim göçmenleri için güvenli limanlar yerine sınırlandırılmış bölgeler olarak düşünmeye davet eder. Bu görüşü öncelikli hale getirmek, sınırlı veya azalan kaynakların olduğu bir dünyada zengin Kuzey ülkelerinin dünyanın yoksul halklarını nasıl açıkta bırakacağını rasyonalize etmeye çalışan, 1970'lerde Garret Hardin tarafından popülerleştirilen "cankurtaran botu etiği"ne dahil olur. Kendilerine güvenli sahalar yaratmaya öncelik verme, zengin ülkelerin, eğer gerçekten iklim adaleti çağrısına uysalardı sergileyecekleri davranış biçiminden dağlar kadar farklıdır. Mesela, salınımlarını, daha az varlıklı şehirler, yoksulluktan kurtulmak için daha çok karbon kullansın diye azaltabilirlerdi veya iklim göçmenlerinin insani yerleşimlerini karşılamak için karbon vergileri koyabilirlerdi.

Şu ana dek, iklim adaleti talepleri, UNFCCC anlaşma yapma sürecinin ulusdevlete dayalı yapısıyla ortaya konmuştur ama adaletli dağıtım için yapılan bu çerçeve, en fazla, sinir bozucu olduğunu kanıtlamıştır. Şehirler bundan daha iyisini yapabilir mi? İklim politikaları üretmede, şehir düzeyinde, devlet veya ulus düzeyinde olduğundan daha fazla ilerleme kaydedilmiştir.[21] Bunun nedenlerinden biri, Belediye Sarayı'nın genelde

21. Mike Davis, "Who Will Build the Ark", *New Left Review*, 61, Ocak-Şubat 2010; Kent Portney, *Taking Sustainable Cities Seriously: Economic Development, the Environment, and Quality of Life in American Cities*, MIT Press, 2002.

enerji üretimiyle ilgili politika üretmemesi ve bu yüzden fosil yakıt sanayiinden azılı lobiciliğe maruz kalmamasıdır. Kent politikacılarının en çok kirliliği üretenler üzerindeki kontrolü az olabilir ama enerji tasarrufu, salınım azaltılması ve ulaşımla tüketimde sıfır karbon alternatifleri konusunda federal muadillerinden daha büyük adımlar atmışlardır. Bu politikacılar, Güney'deki kentli borç verenlerin iklim borçlarını tanıyıp ödemelerinin yolunun açılmasına yardımcı olabilirler mi? Eğer bunu yapamazlarsa, şehir idarecilerinin kendi yetki alanları içindeki toplumsal farkları yok sayma eğiliminde olup varlıklı kişilerin çıkarlarına en iyi şekilde karşılık verdikleri düşünüldüğünde, devlet dışı aktör ve topluluklar, akıllarında bu gayeler varken nasıl kendi kendilerini örgütleyebilirler?

TESLİMAT SEÇENEKLERİ

2010'da Bolivya, iklim borcunun "salınım borcu" ve "uyum borcu" olmak üzere iki kısımdan oluştuğunu belirten Cochabamba anlaşmalarına dayanan bir UNFCCC önerisi sundu. Salınım kısmı, gelişmekte olan ülkelerin "atmosferik mekânın adil pay edilmesinin" sağlanamamasına dayanır. Bu kurala göre diğer ülkelerin yoksulluklarından kurtulmaları için yer açmak masadıyla, yoğun enerji kullanan ülkelerin yurtiçi salınımlarında keskin azaltmalara gitmesi gerekir. Karbon paylarını aşırı derecede aşmaları, bu ülkelerin salınım borcu ödemelerini gerektirecektir. Burada amaç, yoksul ülkelerin küresel salınımların artmaması uğruna kalkınma fırsatlarından vazgeçmek zorunda kalmamalarını sağlayarak "atmosferi sömürgelikten kurtarmak" olacaktır. İklim borcunun uyum kısmı zaten verilmiş olan zarardan kaynaklanan kusura dayanır. Geri ödeme, bunun etkilerinin kurbanlarının zararlarını telafi etmek için iklim değişikliğine yol açan sanayileşmeden yararlananların yükümlülüğünde olacaktır. Bu ödeme, yalnızca zararın tamirini değil, aynı zamanda gelecekteki etkilerle mücadelenin ve bunları soğurmanın maliyetlerini de kapsayacaktır. Temiz enerji teknolojilerinin uygulanmasını finanse

etmek (ve ilgili fikri mülkiyet haklarından feragat etmek), bu uyum maliyetlerinin büyük bir kısmını teşkil edecektir.

Her iki kısma da adamakıllı karşılık vermek için tarihsel karbon güçleri iklim borçlarının bir yükümlülük olduğunu kabul etmeleri gerekecektir. Bugüne dek, yüksek miktarda karbon salan ABD gibi ülkelerin tercih ettikleri karşılık, takdir yetkisi ve etkili şekilde tek seferlik ödeme olarak "iklim yardımı" sunmaktır. Esasında, UNFCCC süreci içerisinde "iklim finansı" tercih edilen terim olarak ortaya çıkmıştır. Kopenhag'da zengin ülkeler, 2012'den sonra daha üst seviyede yardım sözüyle birlikte, ilk üç yıl için hızlı bir yardım paketinin parçası olarak iklim finansmanına 30 milyar dolar ayırma sözü verdi. Hızlı yardım periyodunun sonunda ABD 7,5 milyar dolar verme sözü rapor etti ama bunun çoğu yurtiçi salınım kesintisine sayılmıştı. Dahası, bu azaltımlar, büyük ölçüde, doğal gazın hidrolik kırılmayla risk yoğunluklu bir şekilde çıkarılmasıyla ve Büyük Resesyon'dan kaynaklanan sanayi sektöründeki yavaşlamanın bir sonucu olarak gerçekleştirildi. Çok daha küçük bir pay (bazı hesaplara göre %20'den az) uyum maliyetleri olarak bütçelendirilmişti.[22] Toplamda, en çok katkıda bulunan ülkelerden gelen iklim ödemelerinin yalnızca %12'si uyuma gitti.[23] Bu esnada, eleştirmenler, bu yardımın çoğunun "dış yardım" adı altında bir şekilde verilmiş olacağını veya UNFCCC'nin, iklim ödeneğinin "yeni ve ilave olarak" verilmesini şart koşmasına rağmen, bunun, kalkınma amaçlarının diğer biçimlerinden yöneltildiğini ileri sürüyor. 2010'daki Cancun toplantılarında tasarlanan çokuluslu Yeşil İklim Fonu [Green Climate Fund] henüz faaliyete geçmemiştir. Yüksek oranda karbon salan, özellikle ABD, Suudi Arabistan ve Avustralya gibi, ülkelerin ayak diremesiyle bu fon ertelendi ki, fonun savunucuları-

22. Juliet Eilperi , "U.S. Climate Aid Reaches Across Globe", *Washington Post*, 2 Aralık 2012.

23. Taryn Fransen ve Smita Nakhooda, "Five Insights from Developed Countries' Fast-Start Finance Contribution", *Open Climate Network*, World Resources Institute, 11 Haziran 2013, şuradan ulaşılabilir: http://www.wri.org/blog/2013/06/5-insights-developed-countries-fast-start-finance-contributions.

nın bile vaat edilen yıllık 100 milyar dolarlık hedefi karşılama hususunda düşük beklentileri var.

Doha'daki en son UNFCCC toplantılarında AB, Küçük Ada Devleti İttifakı ve En Az Gelişmiş Ülkeler arasındaki kırılgan ittifak, borç taleplerinin daha ileriye götürülmesinde ısrar etti. ABD müzakerecilerinin ilk etaptaki karşı çıkışına rağmen "iklim değişikliğinden kaynaklanan kayıp ve hasarı" azaltma sorumluluğu, ilk kez uluslararası hukuki kayıtlara dahil edildi ama iklim finansı için parasal hedef veya zaman çizelgesi konularında anlaşma sağlanamadı. Buna ilave olarak ABD delegeleri, hesaplanmalarını kabul etmekle birlikte, nihai Doha taslaklarında herhangi bir şekilde "tazminat"tan bahsedilmesine veya esasında bir iklim borcunun ödenmesine dair yasal bağlayıcılığı ima eden bir dile şiddetle karşı çıktı. Herhangi bir suç imasından kaçınma, herhangi bir ödemenin meşru yükümlülüğün bir parçası olarak değil, bir hayırseverlik eylemi olarak dağıtılan "yardım" şeklinde kayıtlara geçemeye devam etmesini sağlıyordu.

Kendisini eleştirenlerin çoğuna göre UNFCCC uluslararası bölüştürme sürecinin en büyük eksiği, Güneyli ulusların sınırları içerisindeki farklı hak ve sorumlulukları dikkate almamasıdır. Salınımların ve yurtiçindeki elitlerin yararına tarihsel birikimin artması, bu sınırlar içindeki karbon kullanımının kötü bir şekilde dağılmasına katkıda bulunmaktadır. "Kimin kime borcu var?" aynı zamanda yerel bazda da cevaplanması gereken bir sorudur çünkü her ülkenin ister uluslararası şirketlerin yağmalarının yerel müttefikleri olarak ister iklim krizinin merkezinde yatan maden sanayilerinden kendi paylarına vurgun yapanlar olarak kendi "tiksindirici" iklim borçluları vardır. Hiç şüphe yok ki, kirli sanayileri dış kaynaklarla yürütme suçunun bir kısmı (Larry Summers'ın 1991'de verdiği utanç verici bildiriyi hatırlayın: "Tonlarca zehirli atığı en az ücret veren ülkeye boşaltmanın ekonomik mantığı mükemmeldir [...] Afrika'daki az nüfuslu ülkeler büyük ölçüde az kirlenmiştir.") yurttaşlarının zararı pahasına kazanç sağlayan yerel yetkililerin ve kapitalistlerin kapısına asılmalıdır.

Bunlar, gelişmekte olan ülkelerdeki kanun yapıcılar ile petrol, gaz, kömür, bakır, demir cevheri, lityum ve diğer maden sanayilerinin alelacele geliştirilmesi için lobi yapanlar, aynı grupturlar. Maden çıkarımına dayanan sanayi politikası, doğanın ve Pachamama'nın (Toprak Ana'nın) haklarını korumaya dair Cochabamba etosunu vurgulayan yerli And felsefeleriyle ters düşer. Latin Amerikalı solcu hükümetler, geniş ölçekli maden çıkarımına dayanan ihracat programlarına, işlemler, kazançların önemli bir kısmının halk kitlelerine etkili bir şekilde aktararak toplumsal programlara ödenek sağladıklarında, izin verir. Ama bu gibi endüstriyel aktivitelerin genişletilmesi, bölgede sola dönmenin, kaynak sömürmenin kolonyal örneklerinden farklı olarak alternatif kalkınma yolları getireceğini umanları umutsuzluğa düşürmüştür.[24] Doğal kaynakları çıkaran işletmelerin çoğu devlete aittir ama önemli sayıda bölgede uzun bir servet ve iktidar tarihi olan ailelerin işlettikleri de mevcuttur. Bunların kalıcı ekonomik ve siyasi etkileri, Koch kardeşler gibi Kuzey Amerika'da hüküm süren saltanatların gölgesinde kalsa da iklim adaletinin gerçekleştirilmesinde hâlâ önemlidir ve yeniden dağıtımı sıralama ilkesi olarak alan herhangi bir ödeme programına dahil edilmeleri gerekir. UNFCCC'nin uluslararası karbon bölüştürme sistemi, bu yerel borçları nasıl kapsam dahiline alabilir? Bu, iklim borcu ödemelerinin, yapılırlarsa ve yapıldıklarında, borç veren ülkelerin elitlerine haksız yere yarar sağlamayacağı teminatını verebilir mi? Tazminatın ne kadarı ona en çok ihtiyaç duyanlara ulaşacak?

Benzer sorular kalkınma yardım programları konusunda sıkça sorulur. Ekonomistler, bu gibi yardımların alıcı ülkelerde gelir uçurumunun hükümet yetkilileri ve yandaşlarının yolsuzluk ve rüşvetleri sonucunda büyüme eğiliminde olduğunu göstermiştir. Başkaları, bağış yapanların riskli davranışlarını

24. "The Climate Debt: Who Profits, Who Pays?" hakkındaki özel sayıya bkz. *Report on the Americas*, North American Congress on Latin America, 46, 1, İlkbahar 2013.

işaret eder; dış yardım pek de diğerkâmlık eseri değildir çünkü bu genellikle bağış yapan ülke ve kurumların jeopolitik stratejileri veya ticari çıkarları tarafından dayatılır. Kaçınılmaz bir şekilde, bu yardım-sopası usulü, en etkili kanallar aracılığıyla akışını güvenceye almak için yapılan şeffaf ödeme takibi olmadıkça, iklim finansının herhangi bir sistemine uygulanacaktır; kleptokrasiye değil. Bu gizli tuzaklardan kurtulmanın bir yolu, tüm vatandaşlara vatandaşlık geliri şeklinde ödemeler yapmak olacaktır. Kayıtsız şartsız bölüştürülen ve servet testine tabi tutulmayan bu gelir, dış yardım fonlarının tipik dağıtım yörüngesinin dışında kalan düşük gelirli aile ve topluluklara yeşil bir hisse sağlayacaktır. Altyapısal sürdürülebilirlik, ekonomik çaplarının ötesindedir ama asgari bir gelir, ortak ekolojik prim (Toprak Ana'ya istinaden paylaşılacak, yeryüzünün bir meyvesi) olarak paketlenirse, bu, Cochabamba'da savunulan ve ondan sonra iklim adaleti hareketinin yol gösterici felsefesi olarak benimsenen *buen vivir* veya iyi bütüncül yaşam (materyalist "iyi yaşamın" aksine) ruhuyla uyumlu olacaktır.

Kadınlar için bağımsız bir gelir elde edilmesi, cinsiyete dayalı işbölümüne özgü bazı riskleri azaltacaktır. Bu yüzden de vatandaşlık geliri, daha büyük finansal kurumlar yoksulluk işine girdikçe uygulamada giderek talancı hale gelen yüksek faizli mikro finansman türüne borçtan bağımsız bir alternatif olacaktır. Esasında, Otjivero, Namibia'da vatandaşlık geliri konusunda yürütülen pilot bir program, topluluğun genel gelirini programa ödenek sağlayan hibenin toplam miktarının hayli üzerinde bir seviyeye yükselten birkaç cılız olumlu etki gösterdi. Yoksulluk, hane halkı borcu ve çocukların yetersiz beslenme oranları düştü ve ekonomik aktivite hızla gelişti.[25]

İklim borçlarının vatandaşlık geliri aracılığıyla ödenmesi, en kolay, evrensel bir karbon vergisiyle finanse edilebilir; bunun ekstra yararı, böyle bir verginin Güney'deki yüksek oranda karbon kullanan kesimleri cezalandırması olurdu. Başka bir

25. Claudia ve Dirk Haarmann, "Basic Income Grant Coalition–Pilot Project", 2012, şuradan ulaşılabilir: http://www.bignam.org/BIG_pilot.html.

kaynak da Avrupa Komisyonu tarafından yakın geçmişte önerilen Tobin vergisine* benzer, finansal işlemler üzerindeki bir vergi olabilir. Nihayetinde, iklim adaleti hareketinin asıl motivasyonu, eko-borç verenler Güneylilerin finansal borçlarının iptaliydi. Eğer finansal borç verenler bu sözleşmeye uymayı reddederlerse (Paris Kulübü veya Londra Kulübü tarafından sözleşmeye uymaları istendiğinde bile), o zaman kârlarının bir kısmı basitçe emilmeli ve bu Robin Hood vergilendirme biçimi aracılığıyla yeniden yönlendirilmelidir. Finansmanın üçüncü tedarikçisi, fosil yakıt sanayilerinin kendileri olmalıdır. Bolca kârları, ürünlerinin kullanımı ve üretiminden kaynaklanan ekolojik zarar ve kirliliğin maliyetlerini ödemekten muaf tutulmalarına dayanır. Madenciliği ve üretim noktasında, iklim adaleti adına işlemeyi vergilendirme, bu gibi maliyetlerin salt kullanıcılar veya vergi verenlerce yüklenildiği adaletsiz bir yansıtmaya dair uzun süredir var olan bir şikâyeti irdeleyecektir. Alaska'nın, bir yıllık petrol gelirinin tüm sakinlere dağıtıldığı popüler programı (Sürekli Ödenek Hissesi), iklim adaletinin ruhunu yansıtmak amacıyla yeniden çerçevelendirilebilecek bir modeldir. Vatandaşlık gelirini hayata geçirmek, siyasi işlerin hem Güney'de hem de Kuzey'de ağır sorumluluk gerektireceği uzun vadeli bir projedir ama bu, gizli tuzakları en aza indirmek ve gerçekten ödenmesi gereken bir borcu verme konusundaki hakkaniyetleri en üst düzeye çıkarmak için geçerli bir model olarak göze çarpmaktadır.

Kuzey'de, yukarıda alıntılanan üç finans kaynağından türetilen vatandaşlık gelirinin tedariki, yurtiçinde çevresel adaleti desteklemek için de kullanılabilir. İklim krizinin uluslararası yüzü, yükselen suların altında kalan tropik adaların trajik görüntüsü de olabilir ama iklim değişikliği, sanayi üretimi noktasında zehirli bir gerçekliktir de. Örneğin, ABD'de, kömürle çalışan güç istasyonlarının kirliliğinden veya dağ tepelerini havaya uçurmaktan kaynaklanan küllerden çıkan toksinle-

* Nobelli iktisatçı James Tobin tarafından tanımlanan bir tür sermaye vergisi. (ç.n.)

re maruz kalan toplulukları düşünün; Kızılderililere ayrılan bölgelerdeki uranyum madenciliğinin kanserojen etkisinden bahsetmiyorum bile.

Vatandaşlık geliri, tanım gereği emekten ayrıldığı için, bu zorunlu iş, toplumunda beklenen mutat alınteri dökmemize dair genel kanıdan kurtulmamız için bir başlangıç olacaktır. Bu yüzden de emeğin, bu yüksek karbonlu yerlerden "az karbonlu ekonomiye geçişini" kolaylaştırabilir. Kuzey'deki emek savunucuları, yerli haklarıyla tarımsal yeterlik meselesinin baskın olduğu bir iklim adaleti hareketiyle bağlantıya geçmeyi kolay bir şekilde yapmamıştır. Tam anlamıyla sanayileşmiş toplumlardaki kentli işçiler, Cochabamba'nın *buen vivir* öğretisiyle özdeşlemeyi zor bulmaktadır. Nihayetinde, Küresel Kuzey'deki işçi hareketi uzun bir süredir *buen vivir* ile taban tabana zıt bit anlayış olan "iyi hayat" ilkesinin tüketici vagonuna bağlı haldedir çünkü Cochabamba zihninde iyi hayat, yağma ve dizginsiz materyalist büyümeyle ilişkilidir. Otuz yıllık neoliberalizmle zenginleşip yetki kazananlar gibi aynı düşmanları olsa da bu gibi işçilerin çıkar ve öncelikleri, mülkiyetsiz *campesino*ların[26] ve yağmur ormanı topluluklarınınki ile aynı değildir.

Kuzey'de en çok nerede Cochabamba'nın kırsal bilincinin kanıtını buluruz? Yerli eylemcilerin yanı sıra, gıda hareketinin yeni nesil çiftçileri bu bilince en yakın bir yerde durur. Onların yerel kontrol için gayretleri, sağlıklı yiyecek ve içecekleri sağlamaları ve kendi kendilerini örgütlemeleri şaşırtıcı derecede çabuk yayılmıştır. Detroit ve Baltimore gibi kan kaybeden şehirler, eski merkezlerin oyuklarında alternatif bir ekonomi inşa etme potansiyelleriyle, tabandan kentsel tarım aracılığıyla gıda adaletinin merkezleri olarak ortaya çıkıyorlar. Eski sanayi işçileri için bu iç şehirlerin terkedilmiş "gıda çölleri"nde kelimenin tam anlamıyla kendi arka bahçelerinde yeni gelir kalemleri inşa etme şansı önemli bir toplumsal ve çevresel adalet işidir. Daha geleneksel tarımsal mekânlarda ise hareketin ken-

26. *Campesino*, İspanyolca'da köylü anlamına gelmektedir. (ç.n)

di emek sorunları vardır çünkü gıda eylemcileri, idealleştirdikleri küçük çiftliklerin eksik ücret alan ve marjinalize edilmiş göçmen işçilere bağımlı olduğunu yok sayarlar.[27]

Masada azaltılmış salınım ihtimaliyle birlikte emek için ağır basan bir konu, iyi ücret verilen işlerin (büyük ölçüde sendikalaşmış kirli enerji sektöründe), temiz teknolojili sektörlere geçildiğinde kaybolacağıdır. Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu (ITUC [The International Trade Union Confederation]), "düşük karbon ekonomisinin" Kopenhag Anlaşması'nın ilk taslaklarına dahil edilmesi için çetin bir lobi yaptı ama bu, nihai metinden çıkarıldı; iki yıl sonraysa, Aralık 2010 Cancun Zirvesi'nde benimsenen gönüllü "paylaşılan vizyonu" kapsamına alındı. Cancun'a imza atan taraflar "ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik eden, tüm sektörlerdeki hem üretim hem de hizmetle ilgili işler için yeni kapasite inşa etmeye katkıda bulunan ve ulus çapında tanımlanmış kalkınma öncelikleri ve stratejileriyle uyumlu doğru dürüst iş ve kalifiye mesleklerin yaratılmasını; ayrıca düşük karbon ekonomisine geçişi desteklemeyi" vaat etti. Düşük karbonlu bir geleceğe geçişle yerinden olan veya bir kenara atılan işçilerin haklarının gözetilmesini önemseyen ITUC de işyeri demokrasisiyle ilgili temel Uluslararası Çalışma Örgütü hakları için bastırdı. Uzun vadeli toplu işsizlik ve derinleşen geçici istihdam düşünüldüğünde, düşük karbon ekonomisine geçiş, düşük karbon politikalarının maliyet ve kârlarını daha adil bir şekilde dağıtacaktır; özellikle de iklim adaletinin ilkeleriyle yönlendirildiklerinde.

Bu bakımdan özellikle önemli bir konu, maliyetleri bireylere yükleyerek doğrudan iklim borcu ödemesi için büyük kirleticiler yararına sorumluluğun başka yöne çekilmesi çabalarına karşı koyma ihtiyacıdır. Bu neoliberal eğilimin iyi bir örneği, her ürün ve her kişisel eylemin karbon izini değerlendirme alışkanlığının artmasıdır. Dünyanın enerji üretimini kişisel davranışın mikro düzeyinde sayısallaştırma, sahte bir

27. Margaret Gray, *Labor and the Locavore: Toward a Comprehensive Food Ethic*, University of California Press, 2013.

politik saplantı olmaktadır. Bazı açılardan, bu, eylemlerimizi ve maddi şeyleri kullanmamızı, sonucu bireysel termodinamik performansımızın ahlaki değerlendirmesi olan ruhsuz bir bilgi dizisine indirgeyen GSYH'nin istatiksel tahakkümü üzerinde sapkınca bir çarpıtmadır. Karbonsuz İnsan, belirlenmiş amaçtır; bu çileci davranış modeli, savurgan hipertüketicinin tam zıddıdır. Rıza göstermenin yükünü bu yolla bireylerin vicdanlarına aktarmak, iklim borçlarını ödeme konusunda en büyük sorumluluğu taşıyan ve salınımları en etkili şekilde azaltabilecek kirleticileri yükümlülükten kurtarır. Borç temelli ahlakın çoğu ifadesinde olduğu gibi bu eğilimi reddetmeliyiz veya talancılara bunu iade etmeliyiz. Hidrokarbon, medeniyetimizin yasadışı bir yan ürünü olmalıdır; göstere göstere gelen felaketi değil.

Altıncı Bölüm

Borç ve Büyüme Evliliğini Bozmak

2008 krizi sonrasında Wall Street'in finansal mühendisliği çok kapsamlı sansüre tabiydi ve içi boşaltılmaya ve sulandırılmaya mahkûm olsa da bazı düzenleyici yasa tasarıları yasama organlarına sokuşturuldu. Borç para sistemine alternatif savunucuları için, makul bir açıklama duymak konusunda daha iyi bir zaman daha önce pek az görülmüştü. Ama resesyon öylesine şiddetli vuruyor, o kadar çok ülkede işgücünü yok ediyordu ki, ekonomik iyileşmeyi hızla başlatmak konusundaki politika çabalarının neredeyse tamamı, borç finansmanının kaldığı yerden devam ettirilmesinin zorunlu olmasına benzer şekilde tüketim büyümesinin yeniden canlandırılmasını amaçlıyordu. Sürdürülebilir sanayilerde yeşil meslekler yara-

tılmasını hedefleyen kamu parası teşvikinin ilk neo-Keynesyen aşamasında olsun veya devamındaki kamu harcamalarını iliğine kadar kesmeyi amaçlayan kemer sıkma politikalarında olsun, GSYH'nin pozitif yönde seyrini sağlamak, her yerde amaçlanan şeydi. Dünya ekonomi yöneticilerinin oldukça fazla sayıda yöneticisi için tercih edilen iyileştirme aracı, üretim ve tüketimin borçla büyütülmesi şeklinde, alışılagelldiği gibi iş dünyasına en hızlı gelir getirmeyi vaat eden şeydi. Bu modelin ekolojik olarak sürdürülemez ve ekonomik olarak felaket getirici nitelikte olmasını boş verin gitsin. Büyümenin kutsal kitabı o kadar evrensel olarak kabul edilmiştir ki, hemen hemen tüm kurumsal çevrelerde sıfır büyüme ekonomisinin veya küçülme politikalarıyla yönetilen ekonominin, zenginlik bir yana, saygın istihdam ve gelir düzeyleri yaratabileceğini düşünmek küfür olarak değerlendirilir.

Büyük Britanya Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu [U. K. Sustainable Development Commission] Ekonomi Komiseri Tim Jackson, "büyüme ikilemi" dediği şeyin her iki yanını açık bir şekilde özetlemiştir. Bir taraftan, "büyüme sürdürülemezdir, en azından şu anki haliyle. Artan kaynak kullanımı ve yükselen çevresel maliyetler, toplumsal refahtaki derin eşitsizlikleri yoğunlaştırıyor." Diğer taraftansa, "küçülme istikrarsızdır, en azından şu anki şartlar altında. Tüketici talebini azaltma işsizliğin artmasına, rekabetin düşmesine ve bir resesyon sarmalına yol açar." Bu tam anlamıyla gerçek olan ikileme ne yapıp edip çözümler bulunmalıdır. Bankaların hukuksuz davranışlarını ne kadar az ıslah ettikleri düşünüldüğünde, başka bir krizin ve hatta daha derin bir resesyonun yakın gelecekte gerçekleşmesi muhtemeldir. Açık yeşil kapitalizmin savunucuları tarafından buna ilişkin önerilen geleneksel cevap, GSHY'yle ilgili doğal kaynaklar üzerindeki etkileri azaltmak için kapitalist etkinliklere dayanırken, devamlı ekonomik büyüme çağrısı yapan "dekupaj"dır. Jackson'ın kendisi, bu "göreceli dekupaj"ı (aza kanaat etmek) reddeder çünkü herhangi bir tasarruf, hemen her zaman tüketimdeki tekabül eden büyü-

meyle geçersiz hale getirilecektir. Jackson'ın tercih ettiği yol "mutlak dekupaj"dır çünkü kaynak etkilerini mutlak terimlerle azaltmak, ekolojik sınırlar içerisinde kalmanın tek makul yoludur. Bir değerlendirmesinde Jackson, "kapitalizmin etkinlik temayülünün iklimi dengede tutmamıza izin vereceğine ve kaynak kıtlığına karşı bizi koruyacağına dair basit varsayımlar, hayalden başka bir şey değildir" diyor.[1]

Jackson'ın (ve iş arkadaşlarının Refahı Yeniden Tanımlama Projesi'nde [Redefining Prosperity Project] yaptığı gibi) refahı materyalist olmayan yollarla yeniden ele almak, bilinci ve nihayetinde politikayı değiştirmek için elzemdir.[2] İnsanların adil bir toplumda yaşamak, özgür insanlar olarak hareket etmek, ortak kültürel hizmetlere erişim, mesleki tatmin yaşamak ve insan dışı doğaya bağlı hissetmek gibi gerçek ihtiyaçlarını hesaba katmak, muhakkak ki GSYH'nin ölçütünün şu an sunduğundan daha kullanışlı refah indeksleri kurulması için kilit rol oynar. Ama GSYH'yi tahtından indirmek, onların talancı borç sistemiyle işlemeyen alternatif bir ekonomi inşa ederken, refahın ortak akıl nosyonlarını dikte etmek için finansal endüstrilerin iktidarıyla da karşı karşıya kalmak demektir.

Beş yıllık resesyonel durgunluktan sonra GSYH büyüme oranlarını yükseltme baskısı çok önemlidir ve son birkaç on yıldır kredi vermek meslek için tercih edilen, çok amaçlı parasal araç olmuştur. Bu modelin en yeni versiyonunda Merkez Bankası veya Bank of England gibi merkezi bankalar, ekonominin resesyondan "çıkış yolunu bulmasına" yardımcı olmak için sayısal kolaylaştırma aracılığıyla olabilecek en düşük faiz oranları ile dağ kadar basılı para yığını kullanmıştır. ABD'de 2.3 trilyon dolar ve Birleşik Krallık'ta 545 milyar dolar basıldığı hesaplanmıştır; bunun çoğu, gerçek ekonomideki küçük işletmelere ödünç vermeyi reddetmeye devam eden bankaların hesaplarında bitmiştir. Büyük şirket ve bankalara sudan ucuz

1. Tim Jackson, *Prosperity Without Growth: Economics for a Finite Planet*, Routledge, 2009.
2. Isabelle Cassiers vd, *Redéfinir la prospérité: Jalons pour un débat public*, Edition de l'Aube, 2011.

para sağlanmasına rağmen, spekülatif balonların yokluğunda onlar bunu yatırım için kullanmayacaktır; böylece kendileri, çoğu *off-shore* vergi sığınaklarında yatan büyük nakit yığınlarının üzerinde oturmaktadır. Bir piyasa canlılığı sırasında bile rant arayan para, gerçek ekonomide geleneksel büyümeyi canlandırır şekilde deveran etmemektedir ama kemer sıkma ve borç deflasyonunun ipleri eline aldığı bu gibi zamanlarda bu, para üretici kanallarda yatırıma dönüştürülmek için yakaran boşta duran bir fazlalıktır.

Kemer sıkma politikalarını getiren ekonomi yöneticileri, sıkça, dış borç GSYH'nin %60'ına ulaştığında ulusal büyümenin %2 kadar azalacağına ve sonra bu borç %90'a ulaştığında %50 kadar düşüş yaşanacağına dair tartışmalı 2010 Reinhart-Rogoff tezinden alıntı yaptı. Tez, kusurlu metodolojisi ve hatalı destekleyici bilgisinden dolayı, tam anlamıyla gözden düştü. Ama Reinhardt ve Rogroff'un borç ve büyüme arasında kurduğu bağlantının geride bıraktığı güçlü bir çekiciliğe sahipti ve bunun iyi bir nedeni vardı çünkü bu; bunların karşılıklı bağımlılığına dair bütünleşik varsayımların birkaç on yıllık mirasıydı. Dolayısıyla bu durum, ulusal büyüme makinelerinin kolay ödünç almayla kamçılandığı ve yüksek GSYH artışı beklentisinin borç verenlerin bol miktardaki kârını temin ettiği dönem olan *status quo ante*'yi* yeniden inşa etmeyi amaçlayan politikalara dayanmaya devam etmek demekti. Bretton Woods sisteminin başlangıcından itibaren bu, Küresel Kuzey'deki ulusal ekonomilerin yöneticilerinin bağlılık yemini ettikleri iyimser ve görece olarak istikrarlı formüldü.

Elbette, spekülatif eylemin yeni irtifalarıyla ortaya çıkan periyodik krizler vardı. Ama büyüme iyileşmesinin bağlantı mekanizması, her durumda, bankacılık sektörü içindeki daha da çeşitli kredi biçimleriyle dalavere çevirmeyi mümkün kılan finansal liberalleşme tarafından kolaylaştırılan kredi verilmesiydi. 2008 sonrası resesyonun şiddeti, bu borçla büyüme sisteminin özelliklerini sorgulama çağrısında bulunmuştur.

* Bir şeyden önceki durum. (ç.n.)

Yalnızca asgari büyümeyle sağlanan uzun vadeli durgunluk uzak bir ihtimaldir[3] ve Nicolas Sarkozy gibi bazı ulusal liderler, GSYH'yi, verimlilik ve gelirden farklı faktörlerle ölçen bir refah indeksiyle değiştirme fikriyle cilveleşmiştir. Yeni bir yol yaratmak, mutluluğun yeni bir ölçütünden fazlasını gerektirse de bir şey kesindir: Bunun yerine gelecek ekonomi, GSYH endeksli büyümeye dayanmayacaktır; buna dayanamaz da. Karbon ve diğer kaynaklardaki maliyet, gezegenin kaldırabileceği sınırları çoktan aşmıştır. Fakat talancı borçla sürdürülemez büyümeyi birbirine bağlayan ölümcül eksenin dışında nasıl yaşayacağımızı öğrenmek için önce bunların nasıl karşılıklı bağımlı hale geldiklerini anlamalıyız.

BÜYÜMEK VE YOKSULLAŞMAK

Onceler'in yıkıcı operasyonlarının büyümesini tasvir ettiği Dr. Seuss'un *The Lorax*'ta [Loraks] geçen pasajına bakın:

> "Zarar verme niyetim yoktu. Hakikaten de vermedim. Ama daha da büyümem gerekiyordu. Bu yüzden, ben de büyüdüm. Fabrikamı daha da büyüttüm. Yollarımı daha da genişlettim. Vagonlarımı daha da büyüttüm. Yüklerimi daha da büyüttüm [...] Ve herkesin ihtiyacı olan paramı daha da artırdım."

Bu kendi kendine hizmet eden "zarar verme niyetinin olmaması" inancı, bir üretici için iş gelişimi zihniyetinin kötü bir özeti değildir. "Herkesin ihtiyaç duyduğu" paraya gelince, Onceler'in durumunda bu büyütme için gereksinim duyduğu sermaye olurdu ve o büyümeden başka seçeneğinin olmadığı

3. Tyler Cowan, *The Great Stagnation: How America Ate All the Low-Hanging Fruit of Modern History, Got Sick, and Will (Eventually) Feel Better*, Dutton, 2012. *The Endless Crisis: How Monopoly-finance Capital Produces Stagnation and Upheaval from the USA to China*'da (Monthly Review Press, 2012) John Bellamy Foster ve Robert McChesney, durgunluğun, tekelci şirketlerin hâkim olduğu olgun bir kapitalist ekonominin normal durumu olduğunu tartışmaktadırlar. Büyüme ancak hükümet desteği, artan tüketim, teknolojik yenilik patlaması ve finansal büyüme gibi umutsuz veya olağandışı tedbirlerle ortaya çıkarılabilir.

konusunda oldukça açıktır. Müşterilerinin durumunda para, ürünlerini tüketmeye devam etmek için ihtiyaç duydukları şeydir. Onceler finans işinde olsaydı, bunu başka türlü ifade edebilir miydi? Tatmin etmesi gereken hissedarları olsaydı, o zaman onlar için gelir üretme sorumluluğu onun girişimini büyütmesini zorunlu kılacaktı. Kredi ve diğer borç ürünlerini satıyor olsaydı, verdiği krediler kendi başlarına bir tür büyüme biçimi olan varlıklar olarak kayda geçecekti. Geleceklerinde en azından büyümeden daha fazla para beklentisi olan müşterilere de ihtiyaç duyacaktı. Bu güvence olmadan, onlardan, muntazam bir kâr umudu duyması şöyle dursun, kredileri veremeyecek duruma gelecekti. Onceler, ürünleri için (*thneeds*) hammaddelerini (truffala ağaçları) tükettiğinde yıkıma uğradı; *The Lorax* bunu tasvir ederken iyi iş çıkarır. Bir bankacı olsaydı, devamlı paradan para yapma kabiliyeti tek başına büyüyen bir ekonomiye veya yüksek riskli kumar oynamakla ilgili başka bir şeye dayanacaktı. Gelecekteki büyüme, ancak ekonomi sıfır büyüme kaydederse ve kredilerini ödemek için mevcut geliri kalmazsa, tükeniş yaşayacaktı.

Ancak bir ekonomik büyüme ihtimali varsa, ödünç alanların kredilerini ödemek için gelecekte daha çok parası olacaktır ve bu yüzden büyüme, bankacıların parayı varoluşa elverişli hale getirmelerine izin veren şeydir. Şimdiye dek bunların paraya sahip olmadıklarını idrak etmek önemlidir. Ölümcül bir şekilde, kamu muhayyilesi, ödünç verenin bir çanta parayı kasadan alıp kredi verilmeye değer bir ödünç alana sunma görüntüsünü muhafaza eder. Bu hayal edilmiş senaryo, büyük ölçüde, bankanın kendi nakdi diye hayal ettiğimiz şeyi ödeyemezsek deneyimlediğimiz suçluluk duygusunu açıklar. Bankacıların bu kendi kendisine hizmet eden görüntüyü yok etmek için bir nedeni yoktur; çoğu durumda, bankalar parayı *ex nihilo** aratmaktadır. Türevlerin kullanılması daha da yüksek kaldıraç oranlarını uygulamalarına izin verirken, kısmi rezerv bankacılığı sistemi ABD'de onların, rezerve edilmiş her biri

* Yoktan, hiçlikten. (ç.n.)

için on dolar olan müşteri depozitosu şeklinde düzenledikleri rezervlerden çok daha fazla kredi vermelerine izin verir. Özel olarak faiz getiren borç şeklinde yaratılan para, bir ödünç alan, kredi sözleşmesi imzalayıp daha da fazlasını bankaya geri ödeme taahhüdünde bulunduğu anda hayat bulur. Bu taahhüt, yalnızca genel büyüme bağlamında güvenilirdir; bu yüzden de büyüme, ödünç verme işinde bu denli kilit rolü oynar.

Çoğu durumda, kredinin var olması için gerekli olan tek şey, bir bilgisayar ekranına birkaç rakam eklemektir. Artık birine ait olmayan bazı varlıkların borç kaydedilebildiği gibi, bir bankanın hesaplarından çıkarılan kredi de cabası. Buna karşılık, banka kayıtlı varlıklarına kredinin yaşam süresi boyunca geri ödenecek tüm miktarı ilave eder. Bu yüzden, kızım üniversite harcı için 50,000 dolar ödünç alırsa, banka etkin bir şekilde, faraza, daha önce var olmayan 70,000 doları kendisi için yaratmış olacak (hesap edilen tam miktar, kredinin faizle getireceği gelirle). Aslında hiçbiri kazanılmamış olan bu tarz hayalet mal varlığı büyümesi, hiçbir yerden gelmiyormuş gibi görünür ve birleşik faiz büyüsü aracılığıyla (Einstein bunu anlamlı bir şekilde "dünyanın sekizinci harikası" diye tanımlıyordu) hayali sermayenin neredeyse sınırsız bir şekilde ekonomiyi büyütebileceğine dair daha girift bir fanteziye sebep olur. Servet bu suretle yolunu bulur ve bu, değerin emek teorisini tamamen alt ettiği bir şekilde olur. Borç açıkça çok çaba gösterilmeden yaratıldığında, hiç kuşku yok ki, değeri, GSYH yüzdesi olarak, mantar gibi hızla yayılır.

Az sayıda insan, refah şöyle dursun, maddi değeri hesaplamanın bu yolunun irrasyonel veya yanıltıcı olmadığı sonucuna varacaktır. Ama bu, borç verenlerin geleceğe dair resmi taleplerde bulunmak için neden büyüme tahminlerine dayandıklarını açıklar. İdeal olarak, GSYH büyümesinin her yüzdesi faiz oranlarındaki puanlarla eşitlenecektir. Bununla birlikte faiz oranları, genellikle GSYH büyüme oranlarından çok daha yüksek olduğu için kronik bir uyumsuzluk durumu vardır. Bu fark, borçla büyüme sisteminin asli sürdürülemezliğinin veya

kendisi için asla ödeme yapmayan bir saadet zinciri olarak operasyonelleştirilmesinin bir kanıtı olarak yorumlanabilir. Birleşik faizin üslü büyüme oranına göre borçlar, her zaman onları ödeme yeteneğimizden daha çabuk katlanacaktır. Teoride, kâr için ödünç verme, ödünç alanların faizle üç aşağı beş yukarı aynı oranda artacak gelirlere erişimi olmadıkça anlamlı hale gelmez. Daha aşağısı borç toplamayı güç hale getirir; bundan dolayı da bankalar kredi menkul kıymetlendirmesi, türevler ve diğer kumar biçimleri aracılığıyla her türlü risk devretme yolunu icat etmiştir. İkinci el piyasasında kredileri satma güçleri bankacıların kısa dönemde kredilerin geri ödenip ödenemeyeceğine pek de aldırış etmedikleri anlamına gelir. Ama uzun vadeli işleri (bunu hiç düşünürler mi acaba?) nihayetinde yakın gelecekteki veya durdurulan herhangi bir başka borç hizmetinin büyüyen fazlalığına dayanır. Sıfır büyüyen ekonomi ekolojik bir zorunluluk olabilirken, bu bir bankacının kabusu haline gelebilir.

Finansal alım satımlardan daha az hayali işlemlere değer biçilmesini içeren GSYH ölçeği, bir toplumsal değer indeksi olarak daha az irrasyonel değildir. GSYH, para karşılığında verilen mal ve hizmetlerin toplam tüketimini ölçer ve böylece, örneğin, sağlığınız kötü durumdaysa ve sağlık hizmetleri satın alıyorsanız, bu artar. Öte yandan, egzersiz ve evde yaptığınız önleyici diğer tedbirlerle kendinizi sağlıklı tutmayı başarırsanız, GSYH'ye hiçbir katkıda bulunmuyorsunuz demektir. Aynı sonuçlar kendi başınıza yaptığınız hemen hemen her şeye uygulanabilir. Restorandan bir yemek ısmarlamak, kendi gıdalarınızı yetiştirip onları pişirmenizin aksine, GSYH dengesi için itici bir kuvvettir. Araziniz üzerindeki ormanın bir kısmını doğal sermaye biçimi veya bir karbon yutağı olarak muhafaza etmeniz ortada görünmeyecektir ama ağaçları kereste emtiası olarak satmanız görünecektir. Bu, şu demektir ki, sağlığı kötü olan insanlar veya yemek pişirmeyi bilmeyen insanlar veya doğal kaynakları yok eden insanlar, bir kapitalist büyüme ekonomisinde aşağı yukarı ideal vatandaş tanımına uyar, en

azından her nerede GSYH ulusal refahın bir envanteri olarak kabul ediliyorsa.

Söylemeye gerek yok ki, GSYH, karbon şeklinde veya doğal kaynakların tüketilmesi aracılığıyla yapılan çevresel yıkımla ilgili maliyetlere kördür. Gözden kaçırılan birçok başka nokta da vardır. GSYH, geleneksel olarak kadınların alanına giren ücretsiz yapılan hane halkı emeği ve çocuk büyütme gibi piyasa dışı aktiviteleri yok sayar; brüt ekonomik eşitsizliği gözden kaçırır ve kamu altyapısına yapılan yararlı harcamalar ile petrol sızıntısı veya iklim temelli kasırgalar gibi çevresel felaketlerden sonraki temizliğe yapılan savurganca harcamalar arasındaki ayrımı göremez. Her şeyden önce, bu kitabın meselesinin ışığında borçluluğun etkisini açıklamaz. Maaşıma zam yapıldı diye veya kredi kartı borcumu tahammül edilemez noktalara çıkararak araba almamın GSYH açısından hiçbir farkı yoktur. Durağan veya düşmekte olan ücretlerin bir sonucu olarak, giderek daha çok hane halkı tüketimi borçla finanse edilmektedir. Hiç kimse, rasyonel bir şekilde, bu borca bağımlı tüketimi refahın uzun vadeli bir bileşeni olarak değerlendirmemelidir ama büyümeye ilerlemenin tüm diğer ölçütlerinden daha fazla değer veren bir toplumda o, bu şekilde kayda geçer ve nihai ekonomik kararlar da yine GSYH gibi ölçütlere dayanarak verilir.

Bununla birlikte, büyümenin, GSYH'yle ifade edildiği gibi bir ulusun beklentilerinin ana ölçütü olması, ancak yakın bir geçmişte olmuştur. Viktorya döneminin liberal ilerleme havarisi John Stuart Mill, insani gelişme için, "sabit sermaye ve refah durumunda" ilerlemeye devam etmeyi makul ve esasında arzu edilebilir buluyordu. Aksi takdirde, ekonomik ve demografik büyümeden kaynaklanan zararın çok büyük olacağı öngörüsünde bulunuyordu ve "yeryüzü sınırsız refah ve nüfus artışının ondan çıkaracağı şeyleri borçlu olduğu hoşluğunun büyük kısmını kaybetmelidir" diyordu.[4] Marksist analitik ge-

4. John Stuart Mill, "Of the Stationary State", *Principles of Political Economy with Some of Their Applications to Social Philosophy* içinde, 1848.

lenekte büyüme, her zaman herhangi bir kapitalist birikim sistemiyle birleşik olarak görüldü; kapitalist girişimler büyümeli veya ölmelidir.

Fakat GSYH endeksli büyümenin bir toplumun ana değer standardı olarak evrensel anlamda kabul edilmesi, ancak savaş sonrası yıllarda olmuştur. Bu sürecin sonunda, büyüme arayışı, Clive Hamilton'a göre toplumu bütün olarak aydınlattığına inanılan olağanüstü özellikler atfedilen bir fetiş haline gelmiştir. Böyle bir inanç sistemi altında, çok amaçlı büyüme tedavisi başarıyla uygulandığında, birçok toplumsal hastalık iyileştirilir veya ortadan kaldırılır.[5] Beklenildiği üzere, ABD büyümesinin beşte dördü, son elli yılda gerçekleşti; bu büyümenin çoğu, evvela piyasa ekonomisinin üstünlüğünü kanıtlamak için yapılan Soğuk Savaş rekabetiyle sürdürülüyordu.[6] Büyüme, iş dünyası elitleri ile siyasi ve akademik elitler arasında 1945'ten sonra gelişen uzlaşma modunun özellikle kilit bir bileşeniydi; bu, etrafında çıkar gruplarının uyumlu hale getirilebildiği anahtar bir kavram oldu. Örneğin, savaştan hemen sonraki yıllarda bu büyüme uzlaşması, devlet, sermaye ve emek arasındaki toplumsal sözleşmenin onaylanmasına yardımcı oldu. Temel öneri, üretim artırma, piyasa yaratma ve artan tüketim şeklindeki büyümenin herkes için yarar getireceğiydi: yöneten elitler için siyasi istikrar, doğru dürüst ücret alan işçiler için tüketicilerin iyi yaşamı ve sermaye sahipleri için saygın kâr oranları.

Yayılmacı patlamanın ardından büyümeci yaklaşım, Birleşik Krallık ve Fransa gibi Batılı yakın müttefiklere sıçradı; Güney Kore ve Tayvan gibi sanayileşmeye "davet edilen" ekonomiler ve kendi kendilerine gelişebileceklerini göstermeye hevesli geniş bir yelpazedeki sömürgelikten kurtulmuş ülkeler ile birlikte Japonya ve Batı Almanya gibi Soğuk Savaş'ın tali

5. Clive Hamilton, *Growth Fetish*, Allen & Unwin, 2003. Ayrıca bkz. Richard Douthwaite's *The Growth Illusion: How Economic Growth Has Enriched the Few, Impoverished the Many, and Endangered the Planet*, Lilliput Press, 1992.
6. Robert Collins, *More: The Politics of Economic Growth in Postwar America*, Oxford University Press, 2000.

ortakları için kendisini devlet yönetiminin en önemli amacı olarak kabul ettirdi. GSYH büyümesi, ister gelişmiş ülkelerde olsun ister gelişmekte olan ülkelerde, ulusal kalkınma için tercih edilen kıstas olarak benimsendi ve çok geçmeden, devletlerin küresel kapitalist ekonomiyi nasıl gerçekleştirdiklerini gösteren, her bedene uygun bir ölçü oldu. Başarısızlığa giden bir devlet için erken uyarı olarak değerlendirilen düşmekte olan büyüme oranları, Dünya Bankası'nın yakın incelemesine davetiye çıkarıyordu. Ekonomileri eksik gelişmiş ülkeler için, büyümeyi canlandırmak maksadıyla dış kredi almak, Uluslararası Para Fonu tarafından gözetilen ve zorlanan meşum bir borç kapanına sıkışmalarına yol açtı. Bu normlara göre insani kalkınmanın alternatif biçimlerinin savunucuları, özellikle de daha sürdürülebilir ve "uygun teknolojiler"i tercih edenler, basbayağı modernlik dışı muamelesi gördü.

Elitler için, şu anki endüstriyel büyüme oranlarının uzun vadede sürdürülemeyeceği sonucuna ulaşan, çok önemli 1972 Roma Kulübü raporu *The Limits to Growth*'u yok saymak daha zordu. İnsani sistemlerle yeryüzü sistemleri arasındaki etkileşimleri simüle eden bilgisayar modellemesine dayanan bu raporda, yazarların öngörüleri geniş kapsamlı bilimsel kanıtlara dayanıyordu ve bu yüzden de metodolojileri teknik uzmanlar tarafından güçlü bir şekilde sorgulanmalıydı, ki esasında bu yapılmıştı da. Herhangi bir kesin çürütmenin yokluğunda, büyüme hayranları, (genellikle hidrolik kırılma, katranlı kum ve derin deniz sondajı gibi daha büyük riskler taşıyan) teknolojik yeniliklerin aşılabilecek büyüme üzerine fiziksel sınırlar mümkün kılacağını ilan ettiler. Zamanla, yeşil kapitalizmin savunucuları, ürünlerinin benimsenmesi aracılığıyla sağlanabilecek enerji verimliliğini nasıl daha iyi destekleyeceklerini öğrendiler. Başından sonuna kadar, büyümenin başrahipleri olan en üst düzey ekonomistlere sınırlar hakkındaki herhangi bir bahsin etkili bir şekilde reddi konusunda güvenilebilirdi. 1993'te Larry Summers, Dünya Bankası'nın başekonomisti olarak şunu ilan etti: "Görünür bir gelecekte, herhangi bir zamanda

dünyanın bağlayıcı olması muhtemel taşıma kapasitesinin sınırları [...] yoktur. Küresel ısınmadan veya başka bir şeyden dolayı kıyamet riski yoktur. Bazı doğal sınırlardan dolayı büyümeyi sınırlandırmamız gerektiği fikri, derin bir yanılgıdır ve eğer bu fikrin etkili olduğu kanıtlanırsa, bunun sarsıcı toplumsal maliyetleri olur."[7] Dünya Bankası başekonomisti olarak Summers'ın selefi Anne Krueger'ın 2003'te iddia ettiğine göre ekonomik büyüme ilk safhasında ekolojik bozulma getirse de gelir artışlarının ülkelerin kirlilik düzeylerini kendi arzularıyla azaltmalarına olanak sağlar ve "insanların temizlikle kirliliği önlemeye yatırım yapmayı seçmesi için dönüm noktası, kişi başına gelirin yaklaşık 5,000 dolara ulaşmasıyla olur."[8] Bu gibi açıklamalar için gerçek kanıt bulunmamaktadır. İşe yararlıklarında dolayı (ta ki, Başkan Obama'nın Merkez Bankası başkanlığını işgal eden talihsiz gözdesi olarak ortaya çıktığında Summers'a olduğu gibi, pasifleştirilene kadar) ödüllendirilen Summers ve Krueger gibi ekonomistler basbayağı kralcıların akorduyla şarkı söyleyen bugünün saray şairleridir.

Limits of Growth analizi hiçbir zaman ciddi şekilde tartışılmadı. Daha bilimsel modellere, çok sayıda uzmana ve güncellenmiş bilimsel bilgiye dayanan sonraki araştırmaların çoğu, denetimsiz büyümenin yıkıcı sonuçları hakkındaki 1972 uyarısını ya güçlendirdi ya da bu sonuçların daha ciddi olacaklarını gösterdi. Yirmi-otuz yıl sonra, ilk çalışmanın misillemelerinde *Limits of Growth* ekibi, eğer şu anki büyüme eğilimleri devam ederse, eko-çöküşün gerçekleşeceğine dair orijinal tahminleri doğruladı.[9] Bu raporlara, alışılageldiği üzere, elitler itibar etmedi; sıklıkla, bunların hoşa gitmeyen bir gerçeği aktardıkları için değil ama büyüme ideolojisi dini dogmaya yakın bir statü

7. Bill McKibben, *Eaarth: Making a Life on a Tough New Planet*'ten alıntı, Holt, 2010, s. 95.

8. Anne Krueger, "Address on Globalization", Yedinci St. Petersburg Uluslararası Ekonomi Forumu, Uluslararası Para Fonu, 18 Haziran 2003, şuradan ulaşabilirsiniz: http://www.imf.org/external/np/speeches/2003/061803.htm.

9. Donella Meadows, Jørgen Randers ve Dennis Meadows, *Limits to Growth: The 30-Year Update*, Chelsea Green, 2004.

kazandığı için buruşturulup bir kenara atıldıkları sonucuna varılır. Aynı akıl yürütme (veya akıl noksanlığı) sıklıkla iklim değişikliği inkârcılarına da ithaf olunur. Ama başka bir yorum, elitlerin *Limits of Growth*'un mesajını önemsedikleri ve kamu malından kapabildikleri kadar kaynağı istifleyerek buna yanıt verdikleri yönündedir.

Yaklaşmakta olan kıtlığı öngörerek istif yapma, 1970'lerin ortalarından beri keskin biçimde yukarı doğru gerçekleşen refah dağılımının akla yatkın bir açıklamasıdır. İster gelir dağılımı şeklinde olsun ister (David Harvey'in "mülksüzleştirme yoluyla birikim" dediği şeyin ruhuyla) zorla arazi kapma şeklinde olsun, refahın ve doğal mal varlıklarının sistematik zaptı, mutlak kıtlığın ufukta göründüğünün kanıtına mantıklı bir tepki olarak görülebilir. Bu açgözlü davranış modeli, hemen hemen tüm gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde aşikârdır; özellikle de Gini katsayıları (herhangi bir toplumdaki ekonomik eşitsizlik indeksi) önemli ölçüde büyüyen hızlı büyüme ekonomilerinde. Büyümenin ekolojik maliyetlerini inkar etmek şöyle dursun, finansla işleyen ekonominin yararlanıcıları, özellikle işlerin kötüye gittiğini biliyormuş gibi davranıyorlar: %99'dan ayrılarmış gibi hareket ediyorlar; oldukça müstahkem eko-cennetler inşa ediyorlar; özelleştirme aracılığıyla kamu varlıklarının kontrolünü ele geçiriyorlar; kendilerine gittikçe daha çok prim ve maaş ödüyorlar; borçluların işine yarayan yasaları çıkarmaları için siyasetçilere rüşvet veriyorlar; bankalarını iflastan kurtarmak ve aşırı faizli ödünç verme uygulamaları sonucunda ortaya çıkan enkazı hafifletmek için yağmada bulunuyorlar ve muhalif borç kölelerine karşı imtiyaz adalarını korumak için polis güçlerini militarize ediyorlar.

Bu yağma ve istiflemeye büyümenin kutsal kitabı yardımcı olup onu kışkırtıyor ve bunun en etkili teknik yükselticisi hane halkı kredisinin yayılması ve manipüle edilmesi olmuştur. Gelir sendeleyip durağanlaştıktan ve mal üretimi uluslararası hale getirildikten sonra hane halkı borcu, tüketim büyümesinin tek garantörü oldu ve böylece, yol boyunca borç veren sı-

nıfa gelir bırakarak istikrarlı tırmanışına başladı. Fransızların *"les trentes glorieuses"** dedikleri savaş sonrası ekonomik canlılık süresince, öncelikli olarak hükümet harcamalarıyla teşvik edilen büyümeden sağlanan kazançlar daha eşit bir şekilde bölüşülmüştü. Ama %1'in 1970'lerin sonundan itibaren getirilerin aslan payına el koyma gücü, refahın yukarı doğru kanalize edilmesinde borç finanslı tüketici ödünç verme eyleminin merkezi rolünü gösterir. Kredi yalnızca refah dağılımının ve rant çıkarmanın en etkili aracı değildi; o, aynı zamanda ekonomi yönetimi ve politikasının ana anahtarı olarak benimsenmişti. Sonuç, borç veren sınıfı yönetmeliklerin dışında bırakan ve devamındaki sıfır toplamlı bir oyunun kapışmasındaki neredeyse tüm kazançlara el koyarak 2008'deki az daha gerçekleşecek özyıkımından geri sıçramaya muktedir kapsamlı bir ekonomik, toplumsal ve siyasi yönetim biçimiydi.

1970'lerdeki yavaşlama sonrasında peş peşe ortaya çıkan politik doktrinler, savaş sonrası on yılların istikrarlı büyüme oranlarını canlandırmayı amaçlıyordu. Yoklama, Birleşik Devletler'in dünyanın en büyük uluslararası borç vereniyken dünyanın en borçlu ülkesi haline gelmesine yol açan Reagan-ekonomisinin [Reaganomics] arz yönlü parasalcılığını; bankaların finans sektörünü yüksek riskli kumar sırtında "büyütmesine" izin veren, peş peşe gelişen liberalleşme dalgalarını; 1990'lardaki *dot-com* balonunun aşırı değerlenmesinden kaynaklanan çok büyük bir özkaynak kriziyle sonuçlanan ileri teknoloji evanjelizminin aniden yükselişini ve yüksek faizli mortgage kriziyle yıkıcı bir sonucu olan kişisel borçlanma çılgınlığını getiren 2000'lerin varlık edinme itikadını içerir. Bunların her biri, gelecekteki büyüme vaadiyle borcun manipüle edilmesi aracılığıyla şu anki sahte büyümenin izini sürmek için kredinin keskin bir şekilde yayılmasıyla ateşlenen çabalardı. Bugün bunun sonuçlarından biri, finansal hizmetlerin daha fazla birikimi (ABD'deki tarım dışı iş kârlarının %50'si) izah

* Fransa'da savaştan sonraki otuz yılda (1945-1975) gerçekleşen ekonomik gelişme (ç.n).

etmesidir ama hiç kimse bunların ne gibi toplumsal yararlar getirdiğini veya toplumun refahına nasıl katkıda bulunduğunu açıklayamaz. Bu hizmetlerin nasıl maddi olmayan mahiyette oldukları düşünüldüğünde sanayinin GSYH payı da kesin bir şey değildir. Krediler, satın alınan varlıklar olarak kayda geçilir ama aynen kızımın 50,000 dolarlık öğrenci kredisinin kredi veren kurum tarafından 70,000 dolara çıkarılması gibi bunlar da oldukça hayalidir; gerçek bir şekilde bugünde yaşamazlar ve ancak sonraki on yıllarda birileri bunu tam olarak öderse gerçekleştirilirler.

2008'den sonraki yıllarda finansın kodamanları tarafından keyfi sürülen bol para düşünüldüğünde, kırk yıldır onlara mükemmel şekilde hizmet eden borçla büyüme sisteminin kendi sınırlarına ulaşmış olabileceğini kabul etmeye hazır olmadıkları görülür. Ama Marx'ın "tefeci sermaye" dediği şeyden gelen devamlı birikim, nihayetinde bir gelir fazlalığı arzına dayanır ve fazlalık gittikçe küçülür. Daha açık ifade edilirse, kredileri geri ödemek için gelecekte muhtemelen yeterli gelir mevcut olmayacaktır. Ama bu gerçekleştiğinde, borç veren sınıfın, fazlalık tamamen emilmeden ve dünyanın eko-sistemi genel bir çöküş durumuna girmeden önce son bir varlık balonu için dua temekten başka başvuracağı bir B planı olmayacaktır.

VERİMSİZ BİR KREDİ EKONOMİSİ Mİ?

Bu kitabın önceki bölümlerinde, borçluların direnişinin, ekonominin belkemiği olarak toplumsal bir biçimde üretici olan kredinin, karşılıksız ödünç vermenin yerine geçeceği adil ve sürdürülebilir toplum türünün peşrevi olduğunu tartıştım. Şu anda borç reddi, %1'in imtiyazıdır. Bankacılar borçlarının affedilmesini bekleyenlerdir ve Koch Kardeşler gibi sanayiciler de kendi ekolojik borçlarını ödemeyi reddedenlerdir. Ama borç örtüsü en büyük yükü taşımaları istenenlere verilmektedir. Bu gerçekleştiğinde, karşılıklı yardım, ortak çıkarlar, toplumsal işbirliği ve kamu zenginliğine dayalı yeni bir ekonomi ve kendi kendini örgütlemeye, tam katılıma ve her türlü baskı-

dan bağımsız olmaya dayalı gerçek bir demokrasi inşa etmek için gösterilmekte olan çabalarla uyumlu olmalıdır. Daha çok yeni olan çabalar çeşitli biçimlerde çoktan seyir halinde ve bu yüzden postkapitalist bir sistemi gerçekleştirmek için üstün bir gayret veya devleti ele geçirmek gerekmeyebilir. Bir sonraki kısımda kapsamlı bir araştırma değil (bunun için bkz. Yeni Bir Ekonomiye Küresel Geçiş veya Toplumsal Dayanışmacı Ekonominin Teşviki için Kıtalararası Ağ-RIPESS), bazı seçme örnek ve yönelimler sunuyorum.[10]

Bunların bazıları borç avcılarını yenmenin mümkün olduğunu göstermek için üstlenilmiş gösteri projeleridir. Örneğin, bu ruhla Strike Debt, borçlulara yüklerini nasıl hafifletecekleri veya onlardan nasıl kurtulabilecekleri konusunda pratik tavsiyelerde bulunmak için bir kamu hizmeti eğitimi olarak Eylül 2012'de (Occupy Wall Street'in ilk yıl dönümünde) *Borç Direnişçileri Eylemleri Elkitabı*'nı (DROM [Debt Resistors Operations Manual]) yayımladı. *DROM*, eğitim, sağlık, konut, kredi kartı, yan finans sektörlerindeki ödünç verenler tarafından kurulan tuzaklar hakkında, bazıları sektörün içindeki kişilerce toplanan temel bilgiler sunar ve okurları, yeniden müzakereden tam kurtulmaya kadar çeşitli taktikler aracılığıyla kendileri için aktif borç hafifletilmesini aramak konusunda bilgilendirir. Bunlar umutsuz durumdaki borçlular için faydalı bireysel çözümler olsa da *DROM*, baştan sona sistemle mücadele etmenin tek etkili yolunun kolektif eylem aracılığıyla olduğunu vurgular. Bu yüzden çalışmanın başkanlık mesajı şöyledir:

10. Yeni Bir Ekonomiye Küresel Geçiş [The Global Transition to a New Economy] (http://gtne.org adresinden ulaşılabilir), Yeni Ekonomi Enstitüsü [The New Economics Foundation], Yeni Ekonomi Vakfı Sürdürülebilir Bir Gelecek için Paydaş Forumu [Stakeholder Forum for a Sustainable Future] ve Yeşil Ekonomi Koalisyonu [the Green Economy Coalition]'nun bir projesidir. Yeni Ekonomi Çalışma Grubu'nun ilkelerine de şuradan bakabilirsiniz: http://www.neweconomyworkinggroup.org/. Amerikan şehirlerindeki çeşitli Yeni Ekonomi inisiyatiflerini saptamak için bir proje, ABD Dayanışma Ekonomisi Ağı [US Solidarity Economy Network] tarafından başlatılmıştır. Bu projeye şuradan ulaşılabilir:
http://www.shareable.net/blog/how-to-map-the-neweconomy-in-your-city. RIPESS, şuradan ulaşılabilir: http://www.ripess.org.

> Dünyanın finansal kurumlarına diyecek yalnızca bir şeyimiz var: Size hiçbir borcumuz yok. Arkadaşlarımıza, ailelerimize, cemaatlerimize, insanlığa ve hayatlarımızı mümkün kılan doğal yaşama ise her şeyi borçluyuz. Sahtekâr bir yüksek faizli mortgage spekülatöründen aldığımız her dolar, tahsilat acentesinden alıkoyduğumuz her dolar, yaşamlarımızın ufak bir parçası olan, sevdiğimiz ve saydığımız cemaatlerimize geri verebileceğimiz özgürlüktür.

Genel bir ethos olarak değerlendirildiğinde, "Kimin Kime Ne Borcu Var?"ın bu versiyonu borçluluğun hâkim psikolojisinin tersyüz edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Ekonomik bir kural olarak bu, şu anda ziyan edilmiş fazlalığın alternatif bir ekonomiyi finanse edebileceği yolları işaret eder. Bankalara teslim ettiğimiz mevcut tüm gelirlerin ciddi bir kısmını oluşturan yasadışı borç hizmetinin her bir dolarını geri istemek ve onu gerçek anlamda faydalı ve toplum odaklı yollara harcamak sürdürülebilir, kullanma amaçlı kredi sisteminin temin edilmesine ciddi anlamda katkıda bulunacaktır.

DROM yayımlandıktan iki ay sonra Strike Debt borç ertelemenin yenilikçi bir örneği olarak Rolling Jubilee'yi başlattı. Krediler belirli bir zaman dilimi içerisinde (genellikle 90 günden 180 güne kadar) "icra edilmediklerinde" bankalar ve diğer ödünç verenler onları satmak zorundadır. Sonra bunlar ikinci el pazarlarında yok pahasına satılırlar ve ödünç verenlerin onları vergiden kaynaklanan nedenlerden dolayı "kayıplar" olarak kaydetme izinleri vardır. Birçoğu bankaların kendileri tarafından finanse edilen tahsildarlar borçları çok ucuza satın alırlar ve tam ücreti tahsil etmeye çalışırlar. Satış fiyatı ile tahsil edilebilir gelir arasındaki fark olan kâr marjı çok yüksektir. Bu karanlık pazaryeri, insanların sıkıntılarını ve talihsizliklerini acımasızca sömüren vurguncularla doludur. Rolling Jubilee'nin ardındaki fikir bazı fiyatı düşürülmüş borçları satın alıp yok etmek için para toplamaktı. Tahsilat acentelerinin yaptığı gibi borç toplamak yerine, proje, borçluları tüm yükümlülüklerinden kurtarıp bunu feshedecekti. Televizyondaki bir bağış programıyla başlatılan, "halk tarafından halk için kur-

tarma" olarak tanıtılan bu proje, kitle kaynaklı finansörlerine, hükümetin onları terk ettiği noktada borçlulara biraz destek ve dayanışma sunma fırsatı olarak takdim edildi. Rolling Jubilee ondan haberdar olanların ilgisini çekti ve böylece haftalar içinde 500,000 dolar toplandı (Aralık 2013'te kampanyanın hızı yavaşlamadan önce bu miktar 630,000 dolara ulaştı); bu da öngörülenden on kat daha fazla para demekti. Satın alımları yapmanın ne kadar ucuza mal olduğu düşünüldüğünde, bu miktarın üçte ikisi bir yıl içinde neredeyse 15 milyon dolar değerinde borcu ortadan kaldırmaya yeterli olduğunu ispatladı. Beklenen 20:1'lik oran yerine, satın alımlar üzerine harcanan para miktarından 50 kat daha fazlasını ortadan kaldıran alımlar yapabildik. Feshedilen borçların önemli bir kısmı, acil servise düşmekten kaynaklanan sağlık borçlarıydı. Aşırı cebir altında, hiçbir seçeneği olmayan insanlar, basbayağı ödeyemeyecekleri hastane faturalarıyla kazıklanmıştı.

Halkın krizden kurtarılması için reklam destek posteri: %99'un yararına bir varyete ve televizyon programı.

Yüzlerce borçluya yardım etmenin yanı sıra proje, ikinci el borç piyasasındaki vurguncu temeli teşhir etmeye yaradı. Tahsilat acentelerinin peşine düştüğü kaç tane borçlu, tacizcilerinin kredilerini ne kadar ucuza kapattıklarını biliyordu? Kaç tanesi asli ödünç verenlerin borçlarını alelacele ikinci el piyasasında satışa çıkarmadan önce temerrütteki hesaplarını kayıp olarak kaydedip sildiğini ve banka kurtarmanın başka bir türü olan vergi muafiyetinden yararlandıklarını bilir? Bunun gibi bilgiler, tehdit edici aramalarını yaptıklarında tahsildara karşı koymak için moral cephaneliği sağlayarak borçlunun psikolojisini değiştirir. Projenin viral dolaşımı, bu bilginin borçlarından kurtulduklarına dair mektuplar alan Rolling Jubilee borçlularının gerçek sayısından çok daha fazla sayıda insana ulaşmasını sağladı. Projeye katkı sağlayan veya ondan haberdar olan birçok kişi için proje, kapitalist gerçeklikte açılmış anlamlı bir gedik değilse de borcu iptal etmenin mümkün olduğunu gösteren basit bir eylem olarak aydınlatıcıydı. Bu gibi eylemlerin çok sınırlı pratik sonuçları olabilir ama tiksindirici basmakalıp bir anlayış olan Alternatifi Yok (TINA [There Is No Alternative]) tarafından hâlâ sınırlandırılmış bir halde bulunan politik muhayyilemizi genişletmekte başarılı olurlar. Rolling Jubilee zor durumda kalan başkalarına yardım eden sıradan insanlar tarafından başarıldı (bu insanların çoğu küçük bağışçıydı, daha büyük kurumsal bağışçıların teklifleri reddedildi) ve böylece bu, eyleme geçirilmiş bir karşılıklı yardım örneği olarak algılandı.

Rolling Jubilee ekibi, ruhları projeyle uyanışa geçmiş insanlardan gelen on binlerce samimi mesaj aldı. Kalpleri katılaşmış sinikler aşağıdaki gibi yorumlardan etkilenmeyebilir:

> "Bu bana umut veriyor çünkü samimiyetle söylüyorum, hiç umudum yoktu."
> "Bağış toplama etkinliğinizle ilgili yazıyı okurken AĞLADIM."
> "Param yok ama bir dolar da göndermemezlik edemedim."
> "BU bir zamanlar inandığım Amerika. Ona bir daha inanmaya hazırım."

Ama bunun gibi daha militanca yorumlarla neşelenmiş olabilirler:

"Bu, 'Kapitalizmi Siktir Et' mağazasında bir tasfiye satış gibi."

Rolling Jubilee dijital memi, Kasım 2012 (Strike Debt'in izniyle).

Rolling Jubilee, küçük çaplı kamu eğitim projesi olarak tasarlandı; borç krizine uygulanabilir bir yöntem olarak düşünülmedi: 15 milyonluk feshedilen borç, ikinci el borç piyasasının genel hacmi içinde devede kulaktır. Buna rağmen, kavramı

kendi davaları için kullanmaya ilgi duyan grupların ciddi bir şekilde ilgisini çekti. Bunların başını, kendi mensupları ve ev sahibi oldukları cemaat içinde jübile geleneğini canlandırmak için çabalayan inanç grupları çekiyordu. Bazı yorumcular, Rolling Jubilee'yi sıkıntılı durumdaki devlet borçlarını satın alıp tam miktarı tahsil etmek için davalar açan akbaba fonlarına bir panzehir olarak da görüyordu. Esasında, Rolling Jubilee'nin ortaya çıkmasından bir ay önce, bu fonların en vicdansızlarından biri olan Elliot Management, hükümeti 2001 yılında iflas ettikten sonra ucuza satın alınan Arjantin tahvillerini geri ödemeye zorlamak için son bir çabayla Gana kıyılarında Arjantin bandıralı bir deniz vasıtasına el koydu. Kısa bir süre sonra, bir New York mahkemesi Elliot'ın lehine hükümde bulundu. Arjantin'in ekonomi bakanı, bu kararı "adli sömürgecilik" olarak niteledi ve henüz temyiz aşamasında olan hukuki süreç, kleptokratik liderleri tarafından alınan dış borçları reddetmiş yoksul ülkeler için muazzam sonuçlarıyla "yüzyılın devlet borcu davası" olarak etiketlendi.

Akbaba fonları parya olarak değerlendirilen oldukça zayıf ahlaki hedeflerdir çünkü bunlar, finansal hizmet endüstrisinde standart iş olan uygulamaları oldukça istekli bir şekilde sergilerler. Fakat onları, Rolling Jubilee ekibinin kısa vadeli bir oyuncu halini aldığı ve açgözlü davranışların rutin olduğu ikinci el piyasasındaki alıcı ve tahsildarlardan yalnızca bir ölçek farkı ayırır. Bu dünyada, borçluların geleneksel olarak uzun zaman önce ödedikleri borçlar onlardan bir daha istenir; aksi takdirde, ödemeleri için kredi talepleri reddedilir, sıklıkla bedensel şiddet, davalar, tutuklama, kovuşturma ve ödeme yapılmadığı için hapisle tehdit edilirler ve borçlu oldukları meblağlarla borçlarının yasal statüleri kronik olarak yanlış değerlendirilir. Cumhuriyetçi Parti tarafındaki uzun süreli engellemelerin ardından, Dodd-Frank finansal reform yasasıyla yaratılan bir bekçi köpeği olan Tüketici Finansal Koruma Bürosu'nun (CFPB [The Consumer Financial Bureau]) soruşturma yapmasına en sonunda izin verildi. Bu kurumun

ilk icraatlarında biri, ABD'de 4,500'den fazla şirketi ilgilendiren mültimilyarlık bir sektör olan borç tahsil etme endüstrisindeki "adaletsiz, aldatıcı veya kötü uygulamalara" karşı daha ciddi araştırma ve kovuşturma yapılacağını duyurmaktı.

CFPB'nin gerçek anlamda bu endüstriye diş göstermesine izin verilirse, bu, zayıf borçluların yasadışı bir şekilde maruz bırakıldığı ıstırabın bir kısmını yatıştıracaktır. Ama borç tahsildarlarına ihtiyaç kalmayacağı günü dört gözle beklemeliyiz. Kredinin toplumsal ihtiyaç ve üretici kullanım temelinde mevcut olduğu bir ekonomi, özel sektör tehdidi ve devlet baskısıyla dayatılan şu anki spekülatif geçmelidir. Finans endüstrisinin, kamu düzenlemesinin olgun, krallık dönemindeki safhası görkemli bir fiyasko olmuştur.[11] Geleneksel perakende bankacılığı daha riskli yatırım bankacılığından ayıran çit veya Çin Seddi şeklindeki Glass-Steagall Yasası'nın* 21. yüzyıl versiyonunun finans dünyasında adalet ve dürüstlük getireceğine inanmak yanıltıcıdır. Bankacılar, kurallara gerçek anlamda uyma niyetlerinin olmadığını ve yollarına çıkan her yetkiliyi rüşvetle satın alabilecek güce sahip olduklarını göstermişlerdir.

Tüketim büyümesi veya sermaye birikimi ile çalışmayan bir makro-ekonomi hayal etmeye çalışmak, bu iki zorunluluğun çoğumuzun ortak iyi olarak algıladığı şeyleri saptırıp yozlaştırdığını bilenler için bile ürkütücü olabilir. Bazıları için üretim ve tüketimi, istikrarlı bir devlet ekonomisine doğru ölçek küçülterek götürmeye dayalı küçülmenin temel ilkeleri, bir şans verilmesi açısından inandırıcı görünmeyebilir. Küçülmeyi savunan iktisatçılar, profesyonel ve kamu görüşünde marjinal bir yer işgal eder. Ama bugünkü ekonominin yerine geçecek işbirlikçi bir ekonominin başlangıç öğeleri zaten çeşitli mutualist girişim ve kâr amacı gütmeyen kredi inisiyatiflerinde dağı-

11. Daha sıkı bazı düzenleme biçimleri, Occupy Wall Street Alternatif Bankacılık Grubu'nun *Occupy Finance* çalışmasının 8. bölümünde açıklanmıştır, Eylül 2013, şuradan ulaşılabilir: http://www.scribd.com/doc/168661471/Occupy-Finance.

* Glass-Steagal Act: 1933'te ABD'de çıkarılan, ticari bankacılık ve yatırım bankacılığıyla ilgili düzenlemeler getiren yasa. (ç.n.)

nık veya bölük pörçük şekilde bulunur. İhtiyaç duyulabilecek şeylerin çoğu, çoktan icat edilmiştir ve günlük olarak kullanılmaktadır. Bu uygulamalar kapitalizmin "içinde" var olsalar da özünde bunlar kapitalist değildir.[12] Bilhassa müşterek temelli girişimler, (gerçek anlamda serbest piyasa, takas ağları, cemaat paraları, serbest devir, zaman bankaları, hediye ekonomisi, ücretsiz mağazalar, hacker mekânları, cemaat kitle fonlaması, ortak barınma, kendi kendini eğitme tarzında) işbirlikçi hareketi vurgulayan, karşılıklı yardım kavramlarını destekleyen, özellikle anarşistlerden etkilenmiş gruplar arasında gittikçe daha çok tercih edilmektedir.

5 Kasım 2011'deki Banka Transfer Günü [Bank Transfer Day], müşterilerin banka hesaplarını kredi birlikleriyle değiştirmeleri için yürütülen Occupy temelli bir kampanyanın başlatılmasına tanıklık etti. İster Wall Street'in sergilediği sahtekârlık ve açgözlülükten tiksinmekten ister yalnızca banka ücretlerindeki artışlardan rahatsız olmaktan olsun, 5,6 milyonluk şaşırtıcı sayıdaki büyük banka müşterisi ilk 90 günde banka değiştirdi.[13] Sonuç olarak, ABD'deki 7200 banka birliğine yapılan üyelik (1 trilyon dolarlık toplam varlıkla birlikte) 95 milyona ulaştı ve bu sayı hızla artmaktadır. Büyük Britanya'da üyelik, Canterbury Başpiskoposu'nun, maaş günü ödünç verenlerine karşı savaş ilanıyla hızla yükselmeden önce Temmuz 2013'te bir milyona ulaşmıştı. Anglikan Kilisesi'nin, şubelerini, kendilerini alternatif kâr amacı gütmeyen hizmetleri kanıtlamaya adamış kredi birliklerine açma çağrısı, muhafazakâr

12. Alternatif ekonomilerin daha sistematik yaklaşımaları şunları içerir: Michael Albert, *Parecon: Life After Capitalism*, Verso, 2003; Gar Alperovitz, *America Beyond Capitalism: Reclaiming Our Wealth, Our Liberty, and Our Democracy*, Democracy Collaborative Press and Dollars and Sense, 2. basım, 2011; Richard Wolff, *Democracy at Work: A Cure for Capitalism*, Haymarket, 2012.

13. Mandi Woodruff, "The Numbers Are In: Find Out Just How Many Americans Have Ditched Their Banks", *Business Insider*, 30 Ocak 2012, şuradan ulaşılabilir:
http://www.businessinsider.com/the-numbers-are-in-find-out-just-how-many-americans-have-switched-their-banks-2012-1#ixzz2bksiRAQ1.

koalisyon hükümetinden bile destek topladı.[14] ABD'de, öncelikle banka hesabı olmayanlar için ABD Posta Hizmetleri'nin geleneksel bankacılık hizmetlerini sağlama kapasitesinin sağlanması için yeniden yapılandırılması konusunda bir kampanya hazırlanmaktadır.[15]

Üyelerine ait olan müşterek ya da işbirlikçi bankaların 19. ve 20. yüzyıllarda yaygın şekilde kullanılıyor olmalarına rağmen, 1980'lerdeki liberalleştirme, bunların çoğunun hissedarlara kâr payı vermekle yükümlü hisse senedi sahipliği şirketlerine dönüşmesini getirdi. Daha yenilikçi tabandan gelen girişimler bunların yerine geçmeye hazırdır. Önde gelen bankalar, potansiyel müşterileri "ücretsiz bankacılık" öneren promosyon reklamlarıyla bombardımana tuttuklarında sonuç tam tersi olur. Gerçek anlamda ücretsiz kredi sistemi, cemaat girişimlerinin görünen maliyetleri gibi toplumsal ihtiyaçları karşılamak için sıfır veya sıfıra yakın faiz oranlı krediler yaratmak için çabalayacaktır. The Occupy Bank Working Group, 1970'lerde yaratılan ve finansal kriz sırasında batmadan önce bir zamanların ABD'deki en büyük onaylı cemaat finansal kurumu olan ShoreBank'tan esinlenen yeni bir tür işbirlikçi ulusal banka yaratma hedefini teşvik etmiştir. Temmuz 2013'te grup, bir dizi düşük maliyetli hizmet sağlayacak ön ödemeli bir borç kartı olan, ilk ürününün prototipi Occupy Card ile birlikte Occupy Money Cooperative'i piyasaya sürdü.

Çalışanın kendisinin sahip olduğu şirketler (sayıları ABD'de 10,000'den fazladır) ve işçi kooperatifleri de bir rönesansın keyfini sürüyorlar. Esasında, 2012'de BM'nin Uluslararası Kooperatif Yılı'nda %40 kadar veya 130 milyon Amerikalı, yerel işletmelerden (manav dükkânları, kahve dükkânları, sinemalar, çocuk bakım merkezleri, sanatçılar, sağlık hizmetleri,

14. Andrew Grice, "Coalition Will Support Archbishop of Canterbury Justin Welby's Plan for Credit Unions", *The Independent*, 28 Temmuz 2013.

15. Ellen Brown, "What We Could Do with a Postal Savings Bank: Infrastructure that Doesn't Cost Taxpayers a Dime", *Global Research*, 23 Eylül 2013, şuradan ulaşılabilir:
http://www.globalresearch.ca/what-we-could-do-with-a-postalsavings-bank-infrastructure-that-doesnt-cost-taxpayers-adime/5351175.

taksi hizmetleri gibi) büyük tarım ve elektrik kooperatiflerine ve de Associated Press, Land O' Lakes, Sunkist, Ace Hardware ve Ocean Spray gibi Fortune 500 şirketlerine kadar çeşitlilik gösteren kooperatiflerden (toplam sayıları 29,000'di) birine üyeydi. Çoğu paydaştı ve kümülatif olarak genel ekonominin önemli bir kısmını oluşturuyorlardı. Konut cephesinde, 5,000 kadar cemaat geliştirme şirketi, hayati hizmetler ve kâr amacı gütmeyen şekilde inşa edilip yönetilmiş düşük gelirli konut sağlar. Cemaat konut kooperatifleri Graden City hareketindeki* tarihi kökleriyle makul fiyata konutun, cemaat bahçelerinin ve diğer kentsel binaların mutenalaştırmayı bertaraf ederek ve kooperatif toprağının ipoteklenmesini engelleyerek devam ettirilmesine yardımcı olur. Adil ticaret hareketi gelişmekte olan ülkelerde üretici için bir pazar sağlarken cemaat destekli tarım (CSA [Community Supported Agriculture]) endüstriyel gıda sistemine karşı filizlenmekte olan bir alternatiftir.

Bask ülkesindeki devasa Mondragon federasyonu gibi üretim kooperatifleri (83,000'ten fazla işçi-üye ve yüz bağlı şubeyle), endüstriyel demokrasi ve kredi tedarik modelleridir. 2009'da, sanayi sendikalarının anası olan Amerikan Birleşik Çelik İşçileri (USW [United Steelworkers of America]), üretici yatırım odaklı kooperatif bankalar veya kredi birlikleri tarafından finanse edilen melez birlik/kooperatif organizasyonlar yaratmak için Mondragon'la ittifaka girdi. Bu ortaklığın oluşması, USW'nun, 1970'lerde kapatılmış bir çelik fabrikasını yeniden faaliyete geçirip işletmeye çalışan Youngstown Sendikası üyelerine yaptığı muhalefete sevimli bir nottu. Yeni ittifak, aradan geçen yıllarda geleneksel, hiyerarşik sendika modelinin ne kadar zayıfladığının altını çizdi.[16] Arjantin'deki *fábricas recuperadas* (kurtarılmış fabrikalar) hareketi, 2001 krizinden sonra sahipleri tarafından terk edilmiş işyerlerini işçiler ye-

* Birleşik Krallık'ta 1898'de Sir Ebenezer Howard tarafından başlatılan şehir planlama metodu. (ç.n.)

16. Gar Alperovitz, *What Then Must We Do? Straight Talk about the Next American Revolution*'da, işbirlikçi ekonomi araştırmasını yürütmek için çelik işçilerine yaptığı kendi danışmanlık rolünü kullanıyor, Chelsea Green, 2013, s. 28-30.

niden işgal ettikten sonra 200'den fazla başarılı kooperatifle sonuçlandı.[17] Arjantin tarzı kendi kendini yönetme modeli, Yunanistan ve İspanya'da işten çıkarılmış işçilere ve ABD'de New Era olarak canlandırılan ve Mayıs 2013'te hizmet vermeye yeniden başlayan eski Republic Windows and Doors çalışanlarına ilham kaynağı oldu. Kooperatif hareketinin doğum yeri olan Birleşik Krallık'ta kooperatif sayısındaki genel düşüş 1980'lerde tersine çevrildi; bugün yeni küçük ölçekli gıda girişimlerinden Birleşik Krallık'taki en büyük üçüncü özel banka olan ve tamamen çalışanlara ait John Lewis Partners gibi bir perakende devine kadar işleri iyi gitmektedir.

Ana-akım iktisatçılar tarafından marjinal görülüp haklı bir şekilde "heterodoks" olarak yaftalanan bu mutualizm biçimlerinden her birinin dünya çapındaki toplumlarda uzun, işlevsel bir tarihi vardır. Üretimin ortak bir değer olması, kredinin herkese açık olması ve işçilerle üyelerin katılımcı, yararlanıcı ve yöneticilerle eşit ortaklar olduğu ilkesiyle tam olarak yönetilmeseler de bundan etkilenmişlerdir. Bunlar, kapitalist bir sistemde çalışıp piyasa baskılarına tabi oldukları halde, tamamen kapitalist ilkelerle idare edilmezler. Bazıları bu alternatifleri anarşist bir ifade olan "eskinin kabuğunun içinde yeni bir dünya inşa etme"nin bambaşka örnekleri olarak değerlendirir ama anarşistler genellikle bir işçi hisse senedi ortaklığı planıyla sağlanandan daha derin veya daha yatay demokrasi araçları ister. Örneğin, Mondragon, sahibi işçi olan ama işçiler tarafından yönetilmeyen bir kurumdur. Kendi kendini örgütleme, güçlü katılımcı demokrasinin bir ilkesi olarak şeffaflığın, paylaşılan girdinin ve uzlaşmanın devamlı olarak ifadesini gerektirir. Bu yüzden de ortak malların kullanım ve muhafazası için toplumsal işbirliği pratiği olan müştereklik, aşırı yorucu demokratik sürecin kolay bir şekilde tıkanabileceğine dair ilham edilmiş keşif türünü geliştirir.

17. Lavaca Collective, *Sin Patrón: Stories from Argentina's Worker-Run Factories*, Haymarket Books, 2007. Bkz. *The Take*, 2004 yılında Naomi Klein ve Avi Lewis tarafından çekilen belgesel ve Marina Sitrin, *Horizontalism: Voices of Popular Power in Argentina*, AK Press, 2007.

İçinde, devletin çekirdek gücünün kamu kaynaklarını özelleştirmesi için kumanda edildiği otuz yıllık neoliberalizm, kamu kaynaklarının tedarikinin savunulması konusunda gençleri üzmüştür ve bu yüzden kamu mal ve hizmetleri şeklinde temel ihtiyaçların arzını yeniden yapılandırmak için gittikçe daha az isteğe rastlanmaktadır. Yukarıda bahsedilen girişimlerin birçoğu kamu hizmeti yörüngesinin dışında faaliyet gösterir ve bunlar devlet otoritesi modelinden oldukça uzaktır. Ama devletin alternatif ekonomiler doğurma işine karışmaması için bir neden yoktur. Gelecek yıllarda müştereklik için açlığın daha güçlü bir değişim kaynağı olacağı kanıtlanmış olsa da hükümet güçleri ve kamu hizmetlerinin sunulması, yine de vazgeçilmez konumlarını koruyacaktır. Silip süpürücü yasal değişimler, finans endüstrisinin hükümet üzerindeki mutlak gücünü kırmak için gerekecektir. Bankacılığın kendisi içinse, bankaların devletin yaratımı olduğunu ve onları esasen toplumun yararına hizmetlere dönüştürecek güçlü devlet eylemine ihtiyaç duyulduğunu hatırlamak önemlidir.

Kamu opsiyon bankacılığı, devlet sahipliğinden kaçınmayan bir müteakip modeldir ve bugün oldukça fazla dikkat çekmektedir. Federal hükümet, çeşitli ödünç verme ve ödenek işleri için 140 kadar banka ve banka benzeri kurum işletse de kamu bankacılığı ABD'de bir norm olmamıştır ve bu yüzden, toplum ihtiyaçlarını karşılama potansiyeli yeni bir cazibe olur. Şu anda, The Bank of North Dakota devlete ait tek kurumdur ve finansal piyasa çöküşüne bağışıklığı bir yana, kamu yararına başarılı bir şekilde çalışma yeteneğine devletin sadık muhafazakâr vatandaşları arasında saygı duyulur. Kuzey Dakota çiftçilerinin çiftliklerini Wall Street'e kaptırmakta olduğu 1919'da kurulan banka, kredi birlikleri ve topluluk bankaları aracılığıyla makul krediler sunmak için kamu gelirlerinden yararlanır. Bu kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, rant arayan ticari bankalar ile yatırım bankaları tarafından hor görülen kullanışlı kredi türü verir ve faizi devletin genel fonuna geri gönderir. Avrupa'daki kamu bankaları AB varlıklarının çok büyük bir

kısmını kontrol ederken, Kanada'daki kamuya ait Alberta Treasury Branches'ın benzer bir performans kaydı vardır. Paranın neredeyse tamamı cemaat içinde tutulur; kamu mal ve hizmet maliyetleri yüksek faiz oranlarıyla şişirilmez ve ortak servet, kredi temerrüt sözleşmesi ve diğer riskli yatırımlarla hortumlanmaktan korunur.[18] Wall Street'in dalavereleriyle dolandırılmaktan bıkmış usanmış düzinelerce başka eyalet, kasaba ve şehirdeki yetkililer, şu anda benzer nitelikte kamuya ait ve kamu tarafından işletilen bankacılık teşebbüsleri kurup kurmamayı düşünmektedirler. Kamu Bankacılık Enstitüsü, 2011'de bu geçişi sağlamak için kuruldu.

Devlete ait bankacılığın potansiyelinin yanı sıra, evrensel olarak mümkün kılınan kamu hizmetlerine ihtiyaç duymaya devam edeceğiz. Makul fiyatlara eğitim, sağlık ve konut sağlanması sosyo-ekonomik açıdan çeşitlilik arz eden büyük devletler için hâlâ eşitliği sağlamanın en büyük garantisidir. Aynı ölçüde önemli olan bir şey de düşük karbonlu hayata herhangi bir önemli geçişin, ancak devlet gücünün ve kamu kuruluşlarının yeterli oranda ve gerekli zaman diliminde gerçekleştirebileceği yenilenebilir enerji altyapılarına doğru bir değişikliği gerektireceğidir. Her çatıya güneş panelleri koyma ve tesisler üzerinde cemaat kontrolünü sağlama, enerji demokrasinin savunucuları için uzun vadeli iyi bir amaçtır ama hükümetin kömürle çalışan güç istasyonlarını kapatması ve ağır karbon vergileri koyması gibi büyük ölçekli tedbirlere, salınımları azaltmak ve sürdürülebilir alternatifleri uygun maliyetli hale getirmek için acilen ihtiyaç duyulmaktadır.

Kısacası, muhtemel sonuç, sosyal demokrasinin eski anlamında değil, piyasa sosyalizmi anlamında hiç değil ama kamu ve müştereklerin içinde daha birbirine aşina ve işbirlikçi oldukları karma bir ekonomi olacaktır. İdeal olarak, hangisinin her halükârda daha çok demokrasi getireceğine bağlı olarak biri diğerine teslim olacaktır. Örneğin, bir kredi birliği için ce-

18. Kamu Bankacılığı Enstitüsü'nün reklam aktivitelerine bakınız. Şuradan ulaşılabilir: http://publicbankinginstitute.org.

maat içindeki bir işçi kooperatifinin başlangıç safhasını desteklemek daha mantıklı olabilir ama bir kamu bankası eğer bir devletin değişik yerlerinde şubeler veya bir tedarik zincirinin parçaları ile çalışmaya başlamışsa, bu kooperatif için daha iyi çalışabilir.

SON SÖZ: DEMOKRASİ ÜZERİNE

Bu kitabın çoğu, borç verenlerin gücü parçalanıp dağıtılmazsa, demokrasinin muhafazasının imkânsız hale geleceğine dair iddiaya değinmiştir. Temsili demokrasiye olan genel güven, çoktan azalmaya başlamıştır ve doğru düzgün vergi bile vermeyen ulusaşırı şirketlerin yükselişi, seçilmiş vekillerin milli gelir dağılımını adil bir şekilde yapma kapasitelerini tahrip etmiştir. Beklendiği üzere güçlü sosyal güvenlik konusunda birinci elden deneyimleri veya herhangi bir beklentileri olmayan kırk yaş altı kişiler, demokrasinin daha doğrudan biçimleri için keskin bir arzu geliştirmişlerdir. Esasında, büyük anne ve babaları borcu iyi bir yaşamın giriş kapısı olarak hoş karşılamışsa da onların Amerikan Rüyası versiyonu borçsuz yaşamaktır. Bu noktada onlar, hükümet ve yüksek finansı ayrılamayacak derecede birbirine dolanmış olarak görürler. Kendi kendini örgütleyen ve kendi kendini yöneten cemaatler, onların idealleri için tercih edilen araçlar olarak görünmektedir. Tunus'ta 2011 kışında başlayıp dünya etrafındaki on milyonlarca kişinin yaratıcı enerji ve desteğini kucaklamak için yayılan yeni demokrasi hareketi, bu gibi alternatiflere olan açlığın geniş ölçüde paylaşıldığını kanıtladı.

Madrid'in Puerto del Sol'unda ve diğer meydanlarda toplanan *indignados* ve *acampadas*lar, Atina'nın Syntagma Meydanı'nı ele geçiren *aganaktismenoi*ler (öfkeliler), Zucotti Park'taki OWS grubu ve dünya çapındaki yüzlerce diğer yerde toplanan insanlar için, genel halkın zarar etmesi pahasına ekonomik oligarklara yarayan çifte standardı açığa çıkarmak yeterli değildi. Alternatif bir toplum için projelerin kamuoyunun dikkatine sunulması gerekliydi. Küresel adalet hareketin-

den ödünç alınan töz slogana katılmalıydı: "Demokrasi Budur İşte!" Bu, başka bir demokrasi talebiyle uyumluydu: İspanya'da "Democracia Real YA!", Yunanistan'da "*Amesi Dimokratia Tora!*", Birleşik Krallık'ta, Almanya'da ve başka bir yerde "Real Democracy Now!" ve her yer için geçerli olan "Rejimi devirin" Arapça çağrısında "*Ash-shab yurid isqat an-nizam!*" Halkların uzlaşmayla karar vermesine dayalı toplantıları (ve konuşma konseyleri) yüz yüze müzakere etmenin nadir bulunan deneyimini ve heyecan verici kamusal görüntüsünü sundu. Toplanmalar, işçi yoğunluklu toplantılarda ve çok sayıda Occupy çalışma grubu eyleminde açıkça konuşma ve ayrıca bağımsız hareket etme olanağı sağladı.

Mikro cemaat inşa etmedeki demokratik deneyim tam anlamıyla coşkundu. Dünya medyasının spot ışığı altında Occupy eylemcileri, özel mülkiyete ait kamusal bir mekân olan Zucotti Parkı'nı, ortak mutfakları, sokak doktorları, sağlık hizmetlileri, sosyal işçileri, özgür bir üniversitesi ve bir dizi muvafık belediye hizmeti benzeri işi olan müşterekler gibi bir şey dönüştürdü.[19] Burada, karşılıklı yardım ilkeleri, katılmaya gelen herkesin yararına denendi. Yemek buldukları ve toplumsal hoşgörüsüzlükten sıyrılarak nefes aldıkları için oraya gelen evsizlere yapılan muamele, parkın prefigüratif topluluğunun kapitalist toplumun kenara ittiği insanları başarılı bir şekilde barındırıp barındıramayacağıyla ilgili zorlu bir test oldu.[20] Occupy'ın herkes için yeri vardı ve ne kadar çok insanın "kapitalizmden zarar gördüğü" düşünüldüğünde, birtakım kötü davranışlar bekleniyordu. Evrensel bir toplantı olmasına rağmen, genel zımni sözleşme, anarşizmin kılavuzluğundaki kurallara göre oyunu oynamaktı.[21] Esas ders, gerçek anlamda

19. Writers for the 99%, *Occupying Wall Street: The Inside Story of an Action that Changed America*, OR Books, 2011.

20. Der. Astra Taylor, Keith Gessen vd, *Occupy!: Scenes from Occupied America*, Verso Press, 2012.

21. Nathan Schneider, *Thank You, Anarchy: Notes From the Occupy Apocalypse*, University of California Press, 2013; Mark Bray, *Translating Anarchy: The Anarchism of Occupy Wall Street*, Zero Books, 2013.

özgür bir insan gibi davranmanın çok uzun süren eğitim ve disiplin gerektirdiğiydi. Bu, birçok kişinin devletin kabul edilemez orandaki şiddeti ve gayri meşru otoritesiyle hesaplaşma olarak gördüğü, polisle muhtemel bir karşı karşıya gelme durumunu içeren doğrudan eylem için özellikle doğrudur.[22]

2013'te Brezilya ve Türkiye'deki Occupy tadında kitlesel protestoların ortaya çıkması, David Graeber'in de dediği gibi, gerçek demokrasi için tutkunun hâlâ "bulaşıcı" olduğunu gösterdi.[23] Bu isyanların her birinin kendi toplumsal kompozisyonu, şikâyet sebebi ve yerel hedefi vardır ama sıklıkla horizontalist olarak nitelendirilen ortak bir karakteri paylaşırlar: açıktırlar, lidersizdirler, halkçıdırlar ve karşılıklı anlaşmaya dayalıdırlar. 2001'deki halk ayaklanmalarının bir parçası olarak Arjantin'de benimsenmeye başlanan bir kavram olan horizontalizm, hızla küresel adalet hareketi tarafından yerli bağlamlarda kullanılmak üzere kabul edildi. Bunun uzlaşma sürecinin, özellikle Amerikan demokrasisinin Yerli köklerini araştıran bilim insanlarının Iroquois yerleşim birimlerine dek izini sürdüğü ABD'de derin kökleri vardır. Bunun Anglo-komünalizm yıllıklarındaki yeri genellikle Quaker pratiklerine bağlanmaktadır ve esasında, Occupy genel toplantılarındaki pek çok protokol ve kural, ilhamını Quaker'lardan alan 1970 ve 1980'lerin Clamshell Alliance'ına* dayanıyordu. Yatay süreç, Eski Sol'un yukarıdan aşağı liderlik kültürüne alternatif olarak benimsendiği insan hakları ve kadın hakları hareketlerine de nüfuz etti.

Bu noktada, horizontalizmin toplumun alışılagelmiş can damarına girdiği söylenebilir ama acaba bu, temsili demokrasinin yerine geçebilir mi? Bu muhtemelen yakın bir zamanda olmaz, en azından yerel toplantı ölçeğinin ötesine geçmez.

22. Occupy'ın bıraktığı etki en iyi biçimde, *The Occupied Wall Street Journal, Occupy! Gazette, Tidal* ve *The Occupied Times of London*'ın da aralarında olduğu, hareketin kendi basın yayın organlarınca belgelendi.

23. David Graeber, *The Democracy Project*.

* Clamshell Alliance: 1976'da, Amerikalı bazı eylemciler tarafından kurulan nükleer karşıtı bir organizasyon. (ç.n.)

Ama bu, sağlam bir nesilsel alışkanlık olmuştur ve öyle ya da böyle geleceğin yurttaş tavrında yolunu bulacaktır. Eğer demokrasi gerçekten böyle bir şeyse, o zaman Washington-Wall Street borç ekseni tarafından yönetilen şu anki versiyonu daha doğru bir ifadeyle krediokrasi diye isimlendirme konusunda hemfikir olmalıyız. Fakat buna isim bulmak kolaydır; mesele, Marx'ın dediği gibi, onu değiştirmektir.

Dünya bir süredir bitmek tükenmek bilmeyen, günaşırı artan borç krizleriyle boğuşuyor. 2008 Mortgage Krizi olarak da bilinen, küresel sermayenin dibe çöküşü, dünyayı daha fazla borçla yaşanan, yaşanmak zorunda kalınan bir yere dönüştürdü. Krizin patladığı ülkede, ABD'de bugün hane halkının %77'si ciddi bir borç sorunuyla baş etmeye çalışıyor ve her 7 kişiden 1'inin icra takibinde olduğu biliniyor. Bu kriz, başta ABD olmak üzere Fransa, İngiltere, İtalya, Yunanistan, İspanya gibi birçok ülkede eğitim, sağlık, ulaşım, kent haklarının daha yoğun sömürülmesi nedeniyle, kitlesel hareketlerin ortaya çıkmasına yol açtı. Finanssallaşma ve borç verenin borç alan üzerine kurduğu tahakküm, tarihin en yüksek noktasına ulaşmış durumda.

Andrew Ross, borçlanma ve borçlandırılma üzerine kurduğu kitabı *Krediokrasi*'de, devlet politikalarının halk üzerindeki sömürü faaliyetlerini konu ediyor. Dünyada eğitim üzerinden kurulan "borçlandırma ağı"nın bireyi nasıl yok ettiğini, gelir imkânlarının nasıl kısıtlandığını derin okumalar ve güçlü referanslarla anlatıyor. Borç reddi olarak tanımladığı çözümün yollarını, teoriden pratiğe, oradan da hayatın merkezine doğru kaydırıyor.

AYRINTI • İNCELEME
ISBN: 978-975-539-991-3
9 789755 399911